75

ÖRÖK MÁJUS

Május elseje az irodalom tükrében

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ/1975

SZERKESZTETTE, A BEVEZETŐ TANULMÁNYT
ÉS AZ ÖSSZEKÖTŐ SZÖVEGET ÍRTA
REMETE LÁSZLÓ

ISBN 963 09 0115 3

Copyright by Remete László, 1974

NÉHÁNY SZÓ A MÁJUS ELSEJE KÖLTÉSZETÉRŐL

Május elseje irodalma egyidős a munkás nemzetköziség először 1890-ben megtartott harci napjával. A szabadság eszméi iránt fogékony költők, írók fantáziáját kezdettől fogva megragadta május elseje gondolata, az egyenlítőtől északra fekvő országokban annál is inkább, mert ez a nap itt egybeesik a természet újjászületésével, s ősidők óta a legkedveltebb művészi témák közé tartozik. Bátran állíthatjuk, hogy csak nehezen találunk még egy, a proletariátus harcaiból, korunk forradalmának eszmeköréből merített olyan témát, amely annyiszor ihlette volna meg a legkülönbözőbb nemzetekhez tartozó költők egymást követő immár négy generációját, mint ez az évenkénti tömegdemonstráció. Ennek termése, ismert, a különböző országokban eddig feltárt része is vaskos kötetek hosszú sorát töltené meg.

A szocialista irodalomnak e témája szerint összetartozó része már régen magára vonta egyes történészek figyelmét. Az első ilyen tárgyú összefoglalás jóval több mint hetven esztendeje jelent meg (G. Stiavelli: La letteratura del Primo Maggio [A Május elseje irodalma], Roma 1909.), s Május elseje addig keletkezett olasz irodalmát tárgyalta. Másfél évtizeddel később Friedrich Giovanoli német polgári szociológus a Május elseje történetéről írt nagyobb tanulmányában (Die Maifeierbewegung [A májusünnep mozgalom], Karlsruhe 1925.) önálló fejezetet szentelt a kérdésnek („Maifeier und Dichtung" [Májusünnep és költészet]). Ugyanígy járt el a Május elseje történetének francia feldolgozója is, Maurice Dommanget monográfiájában (Histoire du Premier Mai [Május elseje története], Paris 1953.), amelyben a francia, a német, az orosz és az angol visszhangról közölt vázlatos, versillusztrációkkal kísért összefoglalást.

A második világháborút követően egyes szocialista országokban kiadott terjedelmesebb szöveggyűjtemények nyújtottak a korábbinál szélesebb áttekintést erről a sokrétű forrásanyagról. Példaként említjük a „1. Máj v českej poesii a próze 1850—1950" [Május elseje a cseh költészetben és prózában 1890—1950] című 1950-es kiadású 300 oldalas válogatást, a Pozsonyban 1952-ben megjelent „1. Maj. Sbornik" [Május elsejei szöveggyűjtemény] című 350 oldalas kötetet és a „Der 1. Mai ist rot" [Vörös a Május elseje] címen 1959-ben Lipcsében kiadott 350 oldalas antológiát.

Az említett tanulmányok és gyűjtemények alapján is megállapítható, hogy ez a nap szinte mindenütt, ahol már 1890-ben ünneppé emelhették, kezdettől fogva megihlette a verselő készséggel rendelkező egyszerű munkásokat, agrárproletárokat, folklorisztikus értékű dalok, énekek jobbára ismeretlen szerzőit és mellettük a szocialista líra munkásból lett vagy értelmiségi körökből indult, a mozgalomhoz

átmenetileg vagy véglegesen elszegődött hivatott tollú művelőit. Május elseje művészi színvonalú költészetének német előfutárai között szerepel ilyen tárgyú verseivel Erich Hartleben, Arno Holz, Richard Dehmel, Karl Henckell — akinek *Mai-Marseillaise* című versével a magyarországi német sajtóban is találkozhatunk —, továbbá a munkás-költők közül Artur Wallpach, Anton Bahr, Ernst Preczang és Robert Seidel. Az utóbbi háromtól szintén találunk május elsejei verseket a századelő hazai munkásújságjaiban (Volksstimme, Westungarische Volksstimme), akárcsak Wilhelm Kummertől, aki *Der erste rote Erste Mai* [Az első vörös május elseje] címen nagyobb versben üdvözölte az 1919-es Tanácsköztársaság májusát.

Andreas Scheu — az 1870-es évek magyar munkásmozgalmában is szerepet játszott bécsi születésű aranyozó munkás, utóbb Párizsban, majd Londonban mozgalmi vezető, szocialista újságíró — lett az egyik első májusi tárgyú háromfelvonásos dráma szerzője. *A tavasz követei* című színműve, amelyben egy német vegyészeti gyár munkásainak a május elsejei munkaszünetért vívott harcát jelenítette meg, művészi kvalitásaival a neves francia polgári esztétát, Ernest Seillère-t egy terjedelmes méltatás írására késztette. A kritikus a már akkor nagy múltú, patinás Revue des deux Mondes 1898-as évfolyamában (3. köt. 149—162. old.) megjelent „Pour la Fête du 1-er Mai" [Május elseje ünnepére] című tanulmánya általában ugyan „középszerűnek" minősítette az addig keletkezett német szocialista költészetet, de a jövendő fejlődés biztató ígéretének Scheu drámáját, amelyet „humor, esztétikai érzék, optimizmus" jellemez, és a szerző, Marx követője, „korunk szocialista mozgalmának legemelkedettebb ideáljait" ábrázolja. Hőse, a kollektivista munkás eszményített, nem hús-vér figura ugyan, „de valóságos célokért küzd".

A Május elseje nyomán támadt szépprózai egyik legtehetségesebb művelője lett a század első éveiben az 1919 elején német ellenforradalmárok által meggyilkolt Kurt Eisner, akinek szellemes, szatirikus írásai közül kötetünkbe is belefoglaltunk egy csaknem hét évtizeddel ezelőtt lefordított, elfeledett darabot.

Az 1890-es évek elején terebélyesedett ki először a Május elseje francia költészete is. Májushoz mint az 1871-es Párizsi Kommün tragikusan végződött élethalálharcának hónapjához a francia munkásság nagy részében még mindig élénken ható forradalmi emlékek fűződtek. Ezért történhetett például, hogy évekkel a Május elseje munkásünneppé válása előtt Marcel Dermigny szocialista költő az 1871-es „véres hétről" olyan verset írt, amely „a különös véletlen folytán... minden változtatás nélkül beilleszthető egy május elsejei

antológiába" (Dommanget id. mű, 364. old.). Az viszont nem véletlen, hogy az 1890-es években Május elseje költői között ott találjuk a Párizsi Kommün veteránját, Eugène Chatelain-t, aki az első munkásünnep előestéjén a proletariátus világtörténelmi küldetését emelte ki versében. A munka zászlajának győzelmét és egy világsztrájk útján a népeket elválasztó határok lerombolását, az emberiség testvériesülését jövendölte meg. Chatelain-t a stílusában Pottier (az *Internacionálé* szövegének szerzője) nyomdokain járó Charles Gros követte a nyolcórás munkanapot és az internacionalizmus eszméjét egybeszövő nagy versével, majd a kispolgári környezetből indult Etienne Pédron a nyolcórás munkaidőről írott és országszerte elterjedt sanzonjával. Utóbbi a franciaországi Fourmies városka textilmunkásai között 1891-es békés májusi tüntetésük elfojtásakor végrehajtott tömeggyilkosságot megörökítő *Massacre de Fourmies* [Fourmies-i mészárlás] címen közreadott versével. Nem maradhatott ki a sorból Pottier költőtársa a Kommün alatt, Jean-Baptiste Clément sem, aki 1903-ban bekövetkezett haláláig vett részt az évenként tartott tüntetéseken: május elsejei verseiben a nap harcos jellegét emelte ki, s azt, hogy a nyolcórás munkanap kivívása csupán egyik állomása az útnak, amelyen haladva „a teljes felszabadulás tündöklő reggelét" érik majd meg. Május elseje előtörténetének egyik legvéresebb epizódját, az amerikai munkásság 1886-os véres májusát idézte *Les martyres de Chicago* [Chicago mártírjai] című, 1896-os költeményében Olivier Souêtre. E korai alkotások is sűrűn összekapcsolták a költészet ébredése és az emberiség új tavasza gondolatát.

Az olasz irodalom kiemelkedő alakjai közül a szociális kérdések iránt érzékeny költőnő, Ada Negri egyike az elsőknek, akik verssel üdvözölték a munkásünnepet. Edmondo de Amicis, aki *A szív* című érzelmes, őszinte humanizmustól fűtött regényével lett világhírű, május elsejéről is nagyszabású regényt készült írni, amelyet azonban nem fejezett be, de az még így, torzóként is művészi értékű. Regénye töredékeit, amelyek a mélyen érző és gondolkodó, haladó polgári értelmiségi művésznek a szocializmus ügye melletti állásfoglalását tükrözik, irodalmi hagyatékának egy halála után (1910-ben) kiadott válogatásába (Lotte civili [Polgárháborúk]) foglalták bele. E téma olasz feldolgozásai között érdemel említést Reggio Emilia ideggyógyintézetének főorvosa, Pietro Petrazzani G. B. Bianchi álnéven 1901-ben közreadott *Il Primo Maggio* [Május elseje] című regénye is, benne az ünnepre összegyűlt földmunkásokat és a fegyveres hatalommal való konfliktusukat rajzolta meg. Kritikusai a tömegjelenetek élethű ábrázolását értékelték benne (l. R. Michels tanulmányát az Archiv

für Sozialwissenschaft 1922—1923-as évfolyamában). Az egyik első olasz május elsejei színmű szerzőjeként tartják számon az anarchista Pietro Gori a *Primo Maggio, Bozzetto Drammatico* [Május elseje, drámai vázlat] című, 1903-ban megjelent darabja révén.

A század elején Európa-szerte megerősödött, egyes kiemelkedő darabokkal színvonalban is emelkedett a munkásünnep művészi visszhangja. Eszmeköréből többek között a világirodalom olyan reprezentánsai merítettek, mint Gorkij, Martin Andersen Nexő, Romain Rolland. Gorkij *Az anya* című remekműve egyik legszebb fejezetében örökítette meg a század eleji cári Oroszországban tűzzel-vassal üldözött Május elseje hangulatát, a tüntetés lefolyását. Romain Rolland egy mozgalmas párizsi Május elseje leírását iktatta be a népek testvériesülését, a lábhoz tett fegyverrel egymással szembe állított német és francia nép megbékélését hirdető *Jean Christophe* című regényciklusa kilencedik kötetében („Az égő csipkebokor"). Élénk színekkel festette le a burzsoázia megrettenését, a munkástömegek érzéseinek különböző megnyilatkozását, kiáltásaikat, szidalmaikat, éneklésüket, boldog nevetésüket „mely egyetlen eszköz ezernyi homályos érzés kifejezésére, amelyeket nem lehet szavakba önteni". A népmesék hősét állította egy mesteri elbeszélése középpontjába Martin Andersen Nexő *Erős János és a vörös zászló* címen, hogy megmutassa, hogyan dereng fel az öntudat a falu főutcáján május elsején vörös lobogó alatt végigvonuló maroknyi tüntető bátor magatartásának, énekének és jelszavainak hatására még olyan nincstelen földmunkásokban is, akiknek gondolkodását gyermekéveiktől bénította a papi butítás, az evilági szenvedés fejében ígért túlvilági boldogság vak hite, majd a jövendő megváltás zálogaként nyújtott pálinkáspohár, valamint a lázadás szellemének szikráját is kioltó hatalom megfélemlítő magatartása.

Az elkövetkező évtizedekben azóta ugyancsak klasszikussá lett íróművészek serege gazdagította új és új remekművekkel ezt a terméstet: Barbusse, Aragon, Eluard a franciák, Johannes R. Becher, Bertolt Brecht, Erich Weinert a németek közül, Brjuszov, Majakovszkij, Katajev, Gladkov a szovjet irodalomban, a cseh Egon Erwin Kisch, Julius Fučik — a felsorolást hosszan folytathatnánk.

A jelen gyűjteményben szereplő írásoknak alig egy tizede származik külföldi szerzőktől, tehát ez az irodalom mintegy csak jelképesen van képviselve e kötetben. Ebben nemcsak a terjedelem szabta korlátok játszottak közre. Május elseje külföldi irodalmi visszhangjának java része még fordítóra vár. A téma korai francia és olasz darabjaiból úgyszólván még semmit sem ültettek át magyar nyelvre. Nagyon

hézagosan fordították le még a századvég-századelő táján keletkezett német darabokat is, holott közöttük, mint láttuk, kifejezetten magyar tárgyú alkotásokat is találni. A nyelvi akadályok mellett az a válogatási szempont is érvényesült, hogy regények, nagyobb terjedelmű színművek részleteit nem foglaltuk e kötetbe.

E helyen kell szólni e válogatás hazai előzményeiről is. A századforduló munkássajtójában és a munkásdal-gyűjteményekben, valamint egyes költők verseskötetein szétszórtan található május elsejei irodalmi alkotások mellett 1945 előtt a századvég óta kisebb megszakításokkal évenként kiadott szociáldemokrata „május elsejei emléklapokban" jelentek meg — az újságok ünnepi számain kívül — májusi versek, versfüzérek. Önállóan csupán néhány lapos füzeteket adtak ki ritka alkalmakkor, mint például 1939-ben a „Május jubileuma" című 8 oldalas gyűjteményt, Szakasits Árpád szerkesztésében. Májusi emléklapok külföldön is több-kevesebb rendszerességgel jelentek meg, így például az Országos Széchenyi Könyvtár az Amerikai Magyar Munkásszövetség 1933-tól 1948-ig kiadott májusi emléklapjait őrzi és egy 1920-as emléklapot, amely a jugoszláv megszállás alatt Pécsett jelent meg, többek között Révész Béla írásával, Várnai Zseni ünnepi versével és egy pécsi munkásnak az ott 1898-ban tartott május elsejei tüntetésre való emlékezésével.

Az 1920-as évek legelején a bécsi magyar emigránsok is kiadtak májusi emléklapokat. Később az Új Március, a Sarló és Kalapács, az Új Hang című emigráns kommunista folyóiratok, az amerikai Új Előre, a Párizsi Munkás, a Kassai Munkás (utóbb Munkás), a kolozsvári Korunk és más emigráns lapok is évenként helyet adtak májusi írásoknak, amelyek közül sokat felvettünk e kötetbe is.

A felszabadulást követően a Május elseje költői hagyatékának sorsában is változás következett: 1945-től tucatjával adtak ki főként május elsejei rendezvényeket segítő műsorfüzeteket, amelyek e folyton gazdagodó költészet új hajtásai mellett fokozatosan „újra felfedezték" a felszabadulás előtti irodalom egyes darabjait is. Így például már a két háború közötti emigráns kommunista sajtó is számos alkalommal közölte Ady Endre *A Május: szabad* című 1914-es versét, egyik legsikerültebb művét e napról, 1945 után a napisajtó és a kisebb májusi antológiák szinte évről évre újra közölték ezt a szép írást, mellette Juhász Gyulának *Májusi ünnep* című verse élte meg reneszánszát. Az 1950-es évektől kiadott terjedelmesebb műsorfüzetekben, kisebb kötetekben és a sajtó május elsejei számaiban is mind gyakrabban jelentek meg a Május elseje külföldi irodalmának magyar fordításai is, Majakovszkij egyes májusi versei lettek a legnépszerűbbek.

Néhány műsorfüzet kották kíséretében a Május elseje dalköltészetéből is közölt népszerű darabokat.

E kötet, bár korántsem a teljesség igényével, mégis az eddigieknél jóval bővebb forrásanyagból merítve 1890-től a legutóbbi időkig, csaknem mindenütt lehetőleg az első közlés időpontját és lelőhelyét is jelezve és csak kifejezetten a Május elseje alkalmából megjelent anyagra korlátozva a válogatást, mintegy hosszmetszetét adja ennek a formájában nálunk is változó, színvonalát tekintve egyenetlen, de sok remekművet is tartalmazó termésnek.

Az ilyen jellegű korábbi kiadványokkal szemben a kötethez bőven merítettünk az irodalmi alkotásokhoz közvetlenül kapcsolódó, máskor a témát önállóan feldolgozó képzőművészeti alkotásokból, ünnepi kiadványok grafikáiból, plakátokból, e ponton is elsősorban a színvonalas magyar munkákat helyezve előtérbe.

Itt csak utalunk arra, amit a kísérőszövegben bővebben is dokumentálhatunk: a Május elseje irodalma sok vonatkozásban jól tükrözi a munkásmozgalom sorsfordulóit. Nem véletlen, hogy 1890-es kibontakozását követően átmeneti lanyhulások után első virágkorát éppen az 1919-es Tanácsköztársaság alatt érte meg, hogy a fasizmus előretörése idején, az 1930-as, 1940-es évek fordulóján a barbárság elleni tiltakozás egyik megnyilatkozásaként újból fellendült, majd további csúcspontokat jelez 1945-ben, és kiterebélyesedik a magyar munkáshatalom elleni támadást követő 1957-es esztendőben is.

EGY ÜNNEP KELETKEZÉSE ÉS SORSA

Az első, az 1890-es májusi megmozdulás főként „a három nyolcas", a nyolc óra munka, nyolc óra szórakozás, nyolc óra pihenés követelésének jelszavával zajlott le nálunk és a mozgalomban részt vevő valamennyi országban. Nem véletlen tehát, hogy a Május elseje történészei mindenekelőtt a munkaidő rövidítéséért tett erőfeszítések históriáját vizsgálták. A nyolcórás munkanapért folytatott küzdelem történetét legtüzetesebben egy angol író, John Rae vizsgálta és adta közre eredményeit a múlt század végén egy testes kötetben.[1] A forrásokból kiderül, hogy a 24 órás nap hármas tagolásának eszméje évezredes múltra tekinthet vissza. Az úttörők közé tartozott I. vagy „Nagy" Alfréd, az angolok jó királya (871—900-ig uralkodott), akit I. Istvánunkhoz hasonló tisztelettel övez az angol történetírás. Alfréd saját élettapasztalatai alapján alattvalóinak elrendelte a nap 24 órájának hármas tagolását: nyolc óra munka, nyolc óra jámbor áhítat, nyolc óra alvás. Mivel az óraszerkezetet még nem találták fel, megparancsolta, hogy fáklyák meggyújtásával jelezzék az egyes napszakok végét. Raehez hasolóan a francia Dommanget idézett műve is széles történeti hátteret nyújt.

A munkanap rövidítésének az ember szellemi és fizikai fejlődése szempontjából való fontosságára a középkor végén — az újkor elején az utópista szocialisták hívták fel a figyelmet, az elsők között Thomas Morus, a jeles angol államférfi és író „Utópia" című könyvében (1516). Nála hangsúlyozottabban a XVIII. századi francia „felvilágosultak" közül Helvetius a „De l'Homme" [Az emberről] című, 1769-ben befejezett tanulmányában. Új, már a mai idők felé mutató fejlődési periódust nyitott e kérdésben is az első ipari forradalom. A tőkés fejlődés egyfelől éppen a gépekre mint a termelés új eszközeire támaszkodva a történelemben addig ismeretlen módon süllyesztette rabszolgasorba a munkást, 14—16, sőt egyes esetekben 18 órára növelve a munkaidőt, a nők és gyermekek millióit is a munkapadok mellé hajtva. Másfelől egyre többen kezdték felismerni, hogy a technikai vívmányok célszerű kihasználása éppen ellenkezőleg, a dolgozóknak a munkaidő lényeges megrövidítésével való „felszabadítását" teszi lehetővé. Egyesek, mint az angol Robert Owen utópista szocialista, az emberségesen gondolkodó gyáros, egyenesen szociális csodaszert láttak a munkaidő csökkentésében. Owen 1833-ban kiadott Katekizmusának XIV. kérdésére: „Miért kell bevezetni a nyolcórás munkaidőt?" — többek között így válaszolt: „A nyolcórai munkaidő bevezetése által úgy szervezhető a munka, hogy a társadalom javaiból mindenki részesedik." Ő maga merész lépést tett, amikor saját newlanarki üzemében munkásaival egyetértve már tíz és fél órára csökken-

tette a munkaidőt. Tőkés társaival, akik humanitárius érvek iránt teljesen érzéketlenek voltak, és csodálkozva látták, hogy Owen a nagy kedvezmény ellenére jól állja a konkurrenciát, így próbálta megértetni eljárását: mindenki tudja, hogy a karbantartott, jól gondozott gépekkel magasabb termelési eredményt lehet elérni...

Írók, tudósok legnemesebb szándékú törekvései sem vezettek volna soha eredményre e téren. A munkaidő rövidítését csak maguk az érdekeltek vívhatták ki, mégpedig közvetlenül a kizsákmányolóik elleni kemény harcokban. Az első ilyen kísérletekre ugyancsak a múlt században iparilag legfejlettebb Anglia munkásosztálya adott példát, különösen a múlt század első felében, a chartista mozgalom fellendülése időszakában.

Az első győzelmet mégsem a szigetországban, hanem az „új világrészen", Ausztráliában Viktória állam építőmunkásai aratták. Hosszas küzdelem után 1856-ban elérték a munkanap nyolc órára való leszállítását, és ennek örömére ugyanazon év április 21-én a helyi hatóságok, a kormányzó, sőt a gyárosok megvendégelésével munkaszünettel egybekötött ünnepséget tartottak. Április 21-ét hasonló módon az elkövetkező időkben is megünnepelték. A részletek közelebbi ismerete híján régebben a Május elseje előtörténetének egyes kutatói a nemzetköziség világünnepe előpéldájának tartották az ausztráliai munkások említett ünnepnapját.[2] Valójában ennek a napnak még nem volt osztályharcos tartalma, még kevésbé nemzetközi jellege, csupán egy már kivívott győzelemre emlékeztek.

Az első határkövet a nyolcórás munkanap és vele a májusi ünnep felé a Marx által alapított I. Internacionálé első, genfi kongresszusa rakta le 1866-ban, amikor határozatilag kimondta, hogy a nyolcórás munkanap kivívása a munkásosztály felszabadítása felé tett első lépés.

A következő aktusra 1871-ben, a Párizsi Kommün idején került sor. Kezdeményező a magyar Frankel Leó, a munkaügyi és kereskedelmi bizottság marxista tagja, aki május 12-én konkrét javaslatot tett a munkaidő nyolc órára való csökkentésére. Az ellenség által szorongatott Kommün helyzetére hivatkozva indítványát nem fogadták ugyan el, a munkaidőt csak tíz órára szállították le, Frankel azonban így is beírta nevét a nyolcórás munkanap történetébe.[3]

Az 1880-as években viszonylag gyors egymásutánban következnek olyan, a munkásmozgalom általános története szempontjából is nevezetes mozzanatok, amelyek a májusi világünnep létrejöttéhez hozzájárultak.

1884 októberében az amerikai szakszervezetek Chicagóban tartott kongresszusa tűzte napirendre többek között a nyolcórás munkanap

kérdését. Az erre vonatkozó referátumot Gabriel Edmonston, a columbiai kőművesek és ácsok szakszervezetének Amerika-szerte ismert vezetője készítette és adta elő, javasolva, hogy indítsanak országos agitációt a nyolcórás munkanap elfogadására, határnapként 1886. május elsejét jelöljék ki, és visszautasítás esetén az amerikai munkásság általános sztrájkkal kényszerítse ki követelése teljesítését.

A kongresszus elfogadta a javaslatot. Ezúttal került be először május elseje a modern osztályharcok történetébe kiemelkedő dátumként, bár csak hat év múltán kapta meg nemzetközi rangját és tartalmát.

Szót kell itt ejteni arról, hogy az elkövetkező időkben, nyilván a történelmi romantika iránti hajlandóságból sokan és sokféleképpen származtatták a Május elsejét az olasz történelem egy kereken három és fél évszázaddal korábbi nevezetes eseményéből, a luccai munkások 1531. május elsejei vérbe fojtott bérmozgalmából. Ez a kombináció oly makacsul tartja magát, hogy például nálunk a modern Május elsejékhez kapcsolódó írásként közölték többször is Barát Endre *Ballada a luccai májusról* című szép költeményét. Az 1972-ben megjelent „Munkásmozgalomtörténeti lexikon" „május elseje" címszava is utal az 1531-es májusra, de nem tisztázza, hogy volt-e az utóbbinak kapcsolata a modern ünneppel. A múlt század végén keletkezett legendát azonban még 1896-ban szerteoszlatta a munkásünnep történetének egyik első kutatója, Gabriel Deville.[4] Alapos kutatások nyomán kimondta, hogy az amerikai Edmonston valószínűleg nem is hallott a luccai megmozdulásról. A chicagói kongresszusra vonatkozó dokumentumokban sem találkozott ilyen utalással. Nem kétséges, hogy az amerikaiak gyakorlati okokból választották a nyolcórás munkanapért való küzdelem döntő napjának május elsejét. Ez az időpont a múlt század végén az Egyesült Államokban „moving day" — a költözködések és ugyanakkor a munkahely-változtatások, az éves munkaszerződések megkötésének, illetve lejártának a napja — volt. Abban a reményben, hogy a gyárosoknak legalábbis egy része meghátrál, május elseje kijelölésével akarták megkönnyíteni az új munkarenddel járó átszervezést. Egyrészt az előbbi célt szolgálta a másfél esztendős kifutási idő is, másrészt persze azért volt erre szükség, hogy széles körű agitációval a munkások százezreihez eljussanak. Deville 1896-os magyarázatát eddig még senki nem cáfolta meg.

Ahogyan közeledett a chicagói kongresszuson kijelölt nagy erőpróba napja, 1886. május elseje, úgy növekedett az izgalom az amerikai munkásság és a tőkések körében.

Az 1886-os május elsejei tüntetés vérontással kezdődött: a Wiscon-

sin állambeli Milwaukeeben, ebben a Michigan-tó partján fekvő félmilliós ipari, kereskedelmi központban és kikötővárosban olyan nagy méreteket öltött a tüntetés, hogy a hatóságok újabb és újabb rendőri osztagokat vezényeltek ki. A tömeg kőzáport zúdított rájuk, amire a fegyveres erő sortűzzel felelt. Kilenc ember holtan maradt az utcaköveken.[5]

Május elseje még nem volt nemzetközi tüntetés, de első áldozatai már elestek, s a mártírok száma néhány napon belül megsokszorozódott.

Az amerikai munkások nem engedtek: Chicagóban 40 000 főnyi tömeg özönlötte el a városközpontot, az üzemekben szünetelt a munka, a tőkések azonban makacsul elutasították a nyolcórás munkanapot. A sztrájkolók felháborodása a tetőpontra hágott, amikor azt látták, hogy a vállalkozók sztrájktörők tömeges felvételével akarják megtörni ellenállásukat. Chicagóban, ahol a munkafeltételek különösen súlyosak voltak, számos üzemben 14—16 óráig tartott a munkanap, érthetően nagy volt a felzúdulás. Családos emberek hajnali 4-kor hagyták ott szeretteiket, és csak este 7—8 felé térhettek haza — nappali fénynél nem is látták feleségüket, gyermekeiket. A magas lakbér miatt sokan pajtákban vagy folyosókon aludtak, mások — a szerencsésebbek — olyan odúkban, ahol három-négy család zsúfolódott össze. Megszokott látvány volt, ahogy az emberek a piacok hulladékai között turkálva igyekeztek betevő falathoz jutni. A sajtó a vállalkozókat kiszolgálva arról cikkezett, hogy a munkásokat ki kell gyógyítani dölyfös magatartásukból, szerepüket „az embergép" fokára kell leszállítani. Úgy vélekedtek, hogy „az ólom a legjobb táplálék, amellyel a sztrájkolók éhségét csillapítani lehet". A Chicago Tribune gátlás nélkül írhatta le: „Börtön és kényszermunka a szociális kérdés egyetlen megoldása. Reméljük, hogy ez a módszer általánossá válik."[6]

Ez a háttér járult hozzá, hogy Chicago az amerikai munkásmozgalom egyik forradalmi fellegvára lett, ahol az erős szervezetekkel, kiterjedt sajtóval rendelkező munkásság nem fogadta tétlenül a kihívásokat. Jelentéktelen töredéket leszámítva a sztrájkolók május elseje után is kitartottak, majd május 3-án délután mintegy 7000 ember a Cyrus Mac-Cormick tulajdonában álló mezőgazdasági gépgyár elé vonult, amely a mozgalomban résztvevő 1200 munkását elbocsátotta, s helyükbe „sárga" sztrájktörőket állított. A gyáros által fizetett magándetektívek serege revolverlövésekkel fogadta a tömeget, s amikor az kőzáporral válaszolt, az időközben odaérkező városi rendőr-

séggel összefogva sortüzet zúdított a tüntetőkre, akik hat halottat hátrahagyva elmenekültek.

A vérfürdőre a chicagói német nyelvű lap, az Arbeiter Zeitung forradalmi felhívással válaszolt: „Munkásokat mészároltak le a MacCormick üzem előtt. De a munkások nem vágómarhák. A fehér terrorra vörös terrorral válaszolunk. Legyetek büszkék, rabszolgák! Keljetek fel!" Ugyanaznap estére a Haymarketre hirdettek nagygyűlést. Az anarchisták fegyveres felkelésre szólították fel híveiket, de a 15 000 részvevővel tartott gyűlés békés jelleget öltött. A szónokok, a vezetők, Albert Parsons, Michael Schwab, Samuel Fielden, Adolph Fischer munkás, Oscar Neebe, a munkásokhoz átpártolt bankár és a többiek arra intettek, hogy fegyvertelenül jöjjenek a gyűlésre a munkások. A gyanútlan Parsons még két kis gyermekét is magával vitte.[7]

A gyűlés befejezése után az elvonuló tömeget minden előzetes figyelmeztetés nélkül rendőrök hada támadta meg. Ekkor a rendőrök soraiban bomba robbant, amely hat halálos áldozatot követelt. Az életben maradt rendőrök, akik erősítést kaptak, sortüzet zúdítottak a pánikszerűen menekülő tömegre. A jelentés mintegy 50 „zavargó" sebesülését ismerte be, köztük több halálos áldozatot.

A hatóságok ostromállapotot hirdettek ki, s nyomban letartóztatták a munkásság vezetőit, Parsons kivételével, akinek sikerült elmenekülnie. Rövidesen azonban ő is jelentkezett, hogy osztozzon társai sorsában.

A pert három hónapon belül lefolytatták, az ítélet nem volt kétséges. Erről már a bírák személyének körültekintő megválasztásával gondoskodtak. A nyolc vádlottat anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben rájuk bizonyították volna a bombamerényletben való részvételt, világszerte megütközést keltő koholmányok alapján akasztásra ítélték. Közülük háromnak életfogytiglani, illetve 15 évi börtönre enyhítették a büntetését.

Az életben maradottak és a meggyilkoltak ügyét néhány év múlva Illinois állam új, a törvényességhez ragaszkodó kormányzója felülvizsgáltatta. Ennek eredményeként megállapították, hogy valamennyi elítélt ártatlan volt. A három foglyot hétévi szenvedés után szabadon engedték.

Az Amerikai Munkásszövetség a chicagói tragédia ellenére nem adta fel a harcot: 1888. decemberi kongresszusán, Saint Louisban 1890. május 1-ét tűzte ki a nyolcórás munkanapért indított új országos akció előkészítése, illetve a követelésnek a munkaadók által való teljesítése határnapjául. Ebben a döntésben már minden bizonnyal

nemcsak a gyakorlati szempontoknak volt szerepük: a dátum megválasztásánál már a közelmúlt tragikus eseményeire is emlékezhettek, a két évvel korábbi véres május áldozataira. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy ekkor, 1888-ban is még mindig csak az Egyesült Államokra vonatkozóan és szociális célkitűzéssel határoztak. Nem sejthették, hogy a kijelölt 1890. május elseje egy nemzetközi demonstráció része lesz, végső soron döntő lökést adnak elhatározásukkal egy majdani világünnep keletkezéséhez.

Számos további akcióra volt még szükség, hogy ez megtörténjen. Közülük a legfontosabb mozzanat a Marx és Engels által alapított, 1876-ban feloszlatott Internacionálé feltámasztása, emellett az a körülmény, hogy a nyolcórás munkanapért való harc Európában is új lendületet vegyen.

Ez utóbbi törekvésnek a francia szakszervezetek szövetsége 1888 október végén Bordeaux-Le Bouscat-ban megtartott kongresszusa adott új lendületet. A kongresszuson a szakszervezeti szövetség titkárává választott bordeaux-i küldött, Raymond Lavigne tartott referátumot a munkaidő csökkentéséről, majd határozati javaslatot terjesztett elő. Ezt Jean Dormoy-jal, a francia szakszervezetek másik ismert vezetőjével együtt fogalmazták meg, s a kongresszus egyhangúan megszavazta. A határozati javaslat több szociálpolitikai követelést, mindenekelőtt a munkanap nyolc órára való csökkentését írta elő. Ennek értelmében a következő év, 1889. február 10-én Franciaország valamennyi helységében, ahol szervezett munkások dolgoztak, tüntetéseket szerveztek és küldöttségeket menesztettek a helyi hatóságok vezetőihez, akiknek a nyolcórás munkanapra vonatkozó követeléseiket petíció formájában nyújtották át, majd két hét múlva, február 24-én megismételték az akciót: ekkor a petíció elintézését kérve számon.

Alig néhány nappal a bordeaux-i kongresszus befejezése után nyílt meg Londonban a különböző országok szakszervezeteinek 1888. november 6-tól 10-ig tartott nemzetközi kongresszusa, amely a Május elseje története számára a flamand Gabriel Anseele felszólalása révén vált ismét nevezetessé. Anseele többek között ezeket mondta a kongresszusi jegyzőkönyv szerint: „...azt hihettük, hogy az Internacionálé halott, de íme feltámad hamvaiból. Fenyegető kísértete meghátrálásra készteti az elnyomást, miközben a világ munkásai talpra állnak." Hozzászólását azzal a kongresszushoz intézett kéréssel zárta: határozzák el, hogy minden országban, ahol a társulás szabadsága fennáll, május elsején ugyanabban az órában nagyszabású tüntetést tartsanak.[8]

A londoni kongresszus kivonatos jegyzőkönyvének közlése alapján is csaknem bizonyosra vehetjük, hogy Anseele-t, aki figyelte a nemzetközi munkásmozgalom fejleményeit, az amerikai munkások 1890-re bejelentett újabb május 1-i akciója késztette a nap megválasztására, bár ő nem beszélt a nyolcórás követelésről, csupán a másik nagy horderejű gondolatot, a munkás nemzetköziség eszméjét hangsúlyozta. A londoni kongresszus Anseele javaslatát végül nem vitatta meg.

Az eddigi események ismeretében mégis joggal állíthatjuk, hogy a mai Május elseje gondolata 1889-ben, nem sokkal a II. Internacionálé alakuló ülése előtt már „a levegőben volt", bár egyelőre szétszórt eszmék formájában. Május elseje szülőanyjának a II. Internacionálé 1889. július 14-én Párizsban megnyílt első kongresszusát tekintik. Érdemes utalni a kongresszus környezetére. 1889. július 14-ét, a Bastille lerombolása, a Nagy Francia Forradalom kitörése századik évfordulóját az 1871-es Párizsi Kommün által tekintélyében alaposan megtépázott francia burzsoázia hatalma és gazdagsága dokumentálására igyekezett kihasználni. A kiállítás pazar látnivalói nemcsak a hazai, de a nemzetközi tőke erejének fitogtatását is jelentették. A burzsoá sajtó világszerte Párizsra irányította figyelmét. A tudósítók egymással versenyezve írták lelkendező, színes beszámolóikat a július 14-i katonai szemléről, a színházak gálaelőadásairól, az egymást követő fényes diplomáciai fogadásokról, estélyekről, bálokról, lóversenyekről, az esténként színes világításban csillogó szökőkutakról, tűzijátékokról, a hastáncosok mutatványairól, a vadnyugati kalandokat kedvelők számára tartott Buffalo Bill-előadásokról, nem utolsósorban a még új Eiffel-torony sikeréről, amelynek felvonóit huszonötezren vették igénybe.

A polgári lapok, ha egyáltalán helyet szorítottak a II. Internacionálé ugyancsak július 14-én összeült alapító kongresszusa eseményeinek, csak röviden adtak róla hírt. Annál is inkább, mert a túlnyomórészt marxista küldöttekből álló gyűlés mellett, amely a rue de Pétrelle 24 sz. alatt nyílt meg, a francia szakszervezeti mozgalom megalkuvó szárnya, a posszibilisták is megrendeztek egy nemzetközi találkozót a Kereskedelmi és Ipari Egyesülés (Union du Commerce et de l'Industrie) rue Lancryban levő termében. Ezekkel párhuzamosan még egy harmadik nemzetközi találkozó is folyt Párizsban, a szabadkőműveseké.

A különböző országok szocialista sajtója azonban történelmi jelentőségének megfelelően emelte ki az Internacionálé újjáalakulását. Ezt a magatartást példázza a Népszava 1889-es évfolyama is, amely már a kongresszus előtt felhívta olvasói figyelmét az eseményre: utalt

a francia szakszervezetek bordeaux-i kongresszusára, ahol a nemzetközi találkozó szervezését javasolták a világkiállítás idejére. „A tőkések a gazdagokat hívták meg a világkiállításra, hogy csodálják azok műveit, akik az óriási gazdagság közepette nyomorra vannak kárhoztatva. Mi a munkásokat hívjuk meg, hogy olyan állapotokat teremtsenek, melyekben nemi és nemzeti különbség nélkül jogunk van a közös munka által teremtett gazdagságra... Minden ország proletárjai, egyesüljetek!" — írta a magyar szocialista lap munkatársa több mint egy hónappal a kongresszus előtt „Nemzetközi szocialista munkáskongresszus" cím alatti vezércikkében.[9] Hasonló hangvételű írásban üdvözölték a kongresszus előestéjén annak megnyitását: „Vasárnap, e hó 14-én, éppen a Bastille bevételének századik évfordulója napján jönnek össze a munkásküldöttek, hogy egyszersmind a nép felkelésének, a reakció megtörésének és a győzelem kivívásának emlékét méltón megünnepeljék... A harmadik rend nem váltotta be ígéreteit, a közállapotok olyan hanyatlásnak indultak, hogy közel állnak a száz évvel ezelőtti korrumpált közállapotokhoz. A harmadik rend megérett, hogy távozzon az élről, és csináljon helyet a megizmosodott és öntudatos negyedik rendnek."[10]

A lap további számai részletesen beszámoltak a kongresszus munkájáról, s mivel a Népszava akkor még csak hetenként jelent meg, kis terjedelemben, az utolsó tudósításokat az augusztusi számokban közölték. A lap csak röviden foglalkozott a szakadár posszibilisták kongresszusával, de kimerítően a marxistákéval; ott a részt vevők névsora is elárulta annak forradalmi, osztályharcos jellegét. A párizsi rue Petrelle-ben megnyílt, majd az ottani helyiség szűk volta miatt a rue Rochechouart 42. alá áttelepített kongresszuson a küldöttek között ott volt Frankel Leó, Ihrlinger Antal, az osztrákok között Viktor Adler, a nyolcvan tagú német küldöttség élén Wilhelm Liebknecht, August Bebel, mellettük a még csak 32 esztendős Clara Zetkin. Az angolokat többek között Marx veje és leánya: az Aveling házaspár és William Morris, az oroszokat Plehanov, Lavrov, a franciákat Marx másik veje, Paul Lafargue, továbbá Jules Guesdes, Edouard Vaillant, a Párizsi Kommün blanquistából marxistává fejlődő veteránja, a spanyolokat Pablo Iglesias, a belgákat Anseele és De Paepe, a hollandokat Domela Nieuwenhuis képviselte. Túlnyomó többségük Marx és Engels barátja, munkatársa vagy tanítványa volt.

A történelmi nevezetességű kongresszus utolsó, ötödik napján, július 20-án, a délutáni ülésen került napirendre a francia Raymond Lavigne előterjesztésében az elkövetkező év május elsején rendezendő nemzetközi tüntetés ügye. A kongresszus időközben eltávolított anar-

chista résztvevőinek nem sokkal előbbi provokációjától felzaklatott, az ötnapos vitában kimerült, a rekkenő hőségtől tikkadt küldöttek — az angol és az orosz részvevők tartózkodása mellett — megszavazták az alábbi határozatot:

„Egy meghatározott időpontban nagy nemzetközi tüntetést kell szervezni, olyan módon, hogy valamennyi országban és városban azonos napon követelik a közhatalomtól a munkanapnak törvényes erővel nyolc órára való csökkentését és a párizsi nemzetközi kongresszus egyéb határozatainak elfogadását.

Figyelembe véve, hogy az Amerikai Munkásszövetség 1888 decemberében Saint-Louisban tartott kongresszusán már elhatározta, hogy 1890. május elsején hasonló tüntetést rendez, ezt a napot választottuk a nemzetközi megmozdulás számára.

A különböző országok dolgozói aszerint folytassák le a tüntetést, ahogyan ezt országuk sajátos feltételei előírják."[11]

Tudatában voltak-e a határozat előkészítői és akik azt megszavazták döntésük történelmi horderejének? Ezt a kérdést az elkövetkező évtizedek alatt sokan és sokszor felvetették és egymásnak ellentmondó válaszokat adtak. Gabriel Deville, a Május elseje történetének egyik historikusa, aki az 1889-es kongresszus hangadói között volt, 1896-os tanulmányában[12] azt állította, hogy bár a korabeli sajtó egy része úgyszólván szem elől tévesztette híradásaiban a tüntetésről szóló határozatot, a küldöttek nagyon is tisztában voltak a döntés jelentőségével. Vele ellentétben Edouard Vaillant, a kongresszus egyik elnöke, aki a vitákban is élénken részt vett, 1895-ben azt állította, hogy sejtelmük sem volt a következményekről: „Ki láthatta volna előre, hogy a különböző országok proletariátusának hozzájárulásával és a szocialisták növekvő szolidaritása nyomán oly hirtelen fog elterjedni május elseje eszméje."[13] Hasonlóan nyilatkozott 1897-ben Paul Lafargue, a kongresszus egyik szervezője és legtevékenyebb részvevője.[14]

Annyi bizonyos, hogy a megszavazott határozat szorosan kapcsolódott a kongresszus tárgyalási anyagához, amelynek középpontjában a munkásjóléti intézkedések álltak: a gyermekmunka eltiltása, a nők munkaidejének lényeges csökkentése, a gyárfelügyeleti rendszer megteremtése, illetve kiterjesztése a háziiparra, ezek mellett a gyülekezési jog kiterjesztése, az „egyenlő munkáért egyenlő bért" elvének érvényesítése stb. Az sem vitatható, hogy az 1889-es kongresszuson a nyolcórás munkanap és az egyéb határozatok keresztülvitele érdekében csupán egyetlen alkalommal tartandó nemzetközi tüntetést vettek

programba; arról, hogy a május elsejei megmozdulásokat állandósítsák, senki sem beszélt, tehát erre senki sem gondolt.

Még kevésbé sejthették, hogy a pusztán szociális vívmányokért rendezendő nemzetközi tüntetés világszerte a proletariátus ünnepe lesz.

Az előzményekből világosan látszik, hogy az 1889-es határozat önmagában is a nemzetköziség jegyében született. A nyolcórás munkanapért való harcot az I. Internacionálé első kongresszusa minősítette a munkásosztály felszabadulása egyik legfontosabb eszközének. A Párizsi Kommün alatt a magyar Frankel Leó javasolta annak bevezetését, majd az amerikai munkásság indította meg érte, május elsejével egybekapcsolva, elszánt küzdelmét. Az 1889-es londoni nemzetközi szakszervezeti kongresszuson a flamand Anseele indítványozta, hogy május elsejét a munkás nemzetköziség napjának nyilvánítsák. Az Internacionálé párizsi alakuló kongresszusán a francia Raymond Lavigne és Jean Dormoy szövegezte meg a tüntetésről szóló határozatot, amely végül az ő nevével összeforrva vált a május 1-i mozgalom azóta számtalanszor idézett alapdokumentumává. Évek, évtizedek múltán közreadott emlékezésekből, közöttük Lavigne-éből is kiderült, hogy a határozat végleges megszövegezésében az Internacionálé kongresszusának más vezető személyiségei — Lafargue, Wilhelm Liebknecht, Viktor Adler, August Bebel, Edouard Vaillant — is részt vettek. Az egyik epizódot August Bebel örökítette meg röviddel halála előtt, 1912-ben a hatvanéves Viktor Adlert köszöntő írásában: „Viktor Adler Vaillant-nal, Lafargue-gal, Liebknechttel, velem és még másokkal egyetértésben bizalmas megbeszéléseken készítette elő a világünnep tervét" — idézte fel emlékeit huszonhárom év távlatából Bebel.[15]

Május elsejének tehát már a szellemi előkészítése is a szó legteljesebb értelmében nemzetközi összefogással történt.

Ám Bebel imént idézett emlékezésének egyik utalása pontatlan, amint azt azóta többen is megállapították. Az 1890 nyarán készült jegyzőkönyvekben és egyéb dokumentumokban, így magában a július 20-án megszavazott nevezetes határozatban egy árva szót sem találunk arról, hogy május elsejét már akkor, 1889. július 20-án ünneppé akarták nyilvánítani.

Más részvevők viszont éppen azt emelték ki utólag, hogy meglepetést jelentett számukra az a viharos lelkesedés, széles körű mozgalom, amely a határozat nyomán bontakozott ki a különböző országok munkásai között.

A folyamat egyes mozzanatait a Magyarországi Általános Munkás-

párt, az 1890-ben alakult Magyarországi Szociáldemokrata Párt előde hivatalos lapjaként kiadott Népszava 1889 nyár végi—őszi számaiban is figyelemmel kísérhetjük.

Említést érdemel, hogy a hetenként néhány oldalnyi terjedelemben megjelenő Népszava csak több mint egy hónappal a kongresszus befejezése után tudott végezni az arról közölt riportsorozatával. A május elsejére vonatkozó határozat a lap augusztus végi számába került, annak is a harmadik oldalára, számos más határozat közé iktatva, így csaknem elveszett a betűtengerben. A döntést csak rövidített változatban közölték, amely néhány kifejezésében még így is hűségesebb volt az eredeti francia szöveghez, mint a későbbi, a német nyelvű jegyzőkönyvből készített fordítások.

Ezek után a magyar szocialista újság csak kereken három hónappal utóbb tért vissza a kongresszusra, pontosabban annak éppen arra a határozatára, amelyet előzőleg szinte mellesleg és röviden ismertetett: „Felhívás!" főcím és „Nemzetközi munkásünnep 1890 május elsején" alcím alatt így kezdte a lap első oldalán közleményét:

„A magyarországi munkások legszélesebb köreiben mozgalom bontakozik ki, mely a párizsi nemzetközi kongresszus határozataihoz alkalmazkodva arra irányul, hogy 1890. május hó elseje nemzetközi munkás-ünnepnek tartassék. Ezen májusnak az a célja, hogy a nyolcórai munkaidő behozatala érdekében az összes munkások általános tüntetést rendezzenek. Felhívjuk az olvasókat és az elvtársakat, hogy gondolkozzanak, mi módon lehetne ehhez a nemzetközi kinyilatkoztatáshoz csatlakozni..."[16]

Ebben az 1889. november 17-i Népszava-közleményben van tudomásunk szerint először szó a munkások olyan óhajáról, hogy május elseje világünnep legyen. A németeknél csak 1890. március végén merült fel ilyen kívánság, amint ez Eduard Bernsteinnek „A berlini munkásmozgalom története" című 1909-es kiadású nagy műve dokumentumaiból kiderül.[17] A már többször idézett francia történész, M. Dommanget egész fejezetet fordított „Az ünnep keletkezése" kérdésének, és számos tekintély tévedéseit cáfolva, a leghatározottabban kijelentette: a francia munkásokat csak az 1890. április 30-i röplapok szólították fel, mégpedig Ausztria-Magyarország és az USA munkásainak ilyen irányú kívánságára hivatkozva, hogy világünnepként tartsák meg május elsejét.[18] Az USA-ra utalás tévedés volt, így hát amennyiben az osztrák sajtóból korábbi adat fel nem bukkan, úgy a magyar munkásoké a történelmi kezdeményezés érdeme e téren.

A röplapot idéző francia történész „mintegy zárójelben" hozzá-

fűzte: az USA munkásai 1890-ben még nem tekintették ünnepnek május elsejét, csupán a nyolcórás munkaidőért tartott harci napnak.

Szólnunk kell még egy fontos kérdésről: a német munkásmozgalomban viszont még nem tették kötelezővé május elseje munkaszünettel való megünneplését. Ennek megvilágításához szükséges egy rövid kitérő. A német szocialista mozgalmat 1878 óta már tizenegy éve sújtotta a Bismarck-féle „kivételes törvény", amikor az 1889-es párizsi kongresszuson május elseje kérdése napirendre került. Elsősorban a német mozgalom helyzetét vették tekintetbe, amikor a határozat záradékában szabad kezet adtak az egyes országok munkásainak a május elsejei tüntetés lebonyolításának a módjához. 1890 elején változott a helyzet: megbukott a szocialistaellenes törvény, vele együtt eltakarodott a történelem színpadáról a német burzsoázia bálványa, Bismarck kancellár is. Az 1890. február 20-i választásokon a szociáldemokraták olyan fényes győzelmet arattak, hogy képviselői frakciójuk a legnépesebb lett a parlamentben. A német burzsoázia is elmondhatta: „La légalité, qui nous tue" — „a törvényesség elpusztít bennünket". Készülődtek a revánsra, harci szervezeteket hoztak létre a május elsejei tüntetés letörésére. Nyilvánvaló volt, nem riadnak vissza a provokációktól, hogy ürügyet teremtsenek az újabb szocialista törvényhez. Ilyen körülmények között a német szociáldemokrata parlamenti frakció kívánságára, szembeszállva a német munkásság akaratával, nem tették kötelezővé a nyílt összeütközések elkerülése érdekében a május elsejei munkaszünetet. A taktikát az adott helyzetben az idős Engels is helyeselte: „Németországban a frakció kötelessége volt, hogy szembeszálljon a túlzott igényekkel. Február 20-a annyira fellelkesítette az embereket, hogy bizonyos fékezésre volt szükség, nehogy szamárságokat kövessenek el." Más kérdés, hogy az akkor indokolt taktikát utóbb, a megváltozott viszonyok között, a német mozgalom opportunista irányzata megalkuvó politikája igazolására használta fel. Nem véletlen, hogy éppen a május elsejei munkaszünet megtartása lett a német munkásmozgalom forradalmi és reformista szárnya közötti elkeseredett küzdelem egyik központi kérdése. A vitát az elkövetkező két évtized alatt sokszor felújították, olykor igen éles formában; az egykorú német pártlapokban, mindenekelőtt a Neue Zeit című elméleti folyóiratban, a párt- és a szakszervezeti kongresszusok jegyzőkönyveiben igen sok dokumentuma maradt. A május elsejei munkaszünet ügye többször is a munkásmozgalom forradalmi és reformista szárnya közötti harc egyik fő ütközőpontjává lett.[19]

A fentebb idézett külföldi tanulmányok szerint Németországban 1890 tavaszán, Franciaországban csak 1890. május elseje előestéjén

XVIII. évfolyam. Budapest, 1890. április 27. 17. szám.

NÉPSZAVA.

TÁRSADALMI ÉS KÖZGAZDASÁGI NÉPLAP.

A MAGYARORSZÁGI ÁLTALÁNOS MUNKÁSPÁRT KÖZPONTI KÖZLONYE.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VII. ker. [illegible] 32. Előfizetési-díjak és kéziratok ide küldendők.

Megjelen minden vasárnap. Egyes példány ára 5 kr.

[illegible]

Felhívás Budapest összes munkásaihoz!

Május hó 1-én délután 3 órakor a városligeti Arena előtti téren

nagy munkás-gyülés

tartatik.

Napirend: A munkás-védtörvényhozás

Egy hang vonult át a vén Európán,
A melyhez képest pásztorfuvola
Lehelnek kürtje; ég boltozatán
Dörgő szélét fellegek moraja
Csak ostorpattogás; az ágyuszó
Oly gyönge, mint a bodzapuska ád!
Te szóltál óriás munkás-millió,
Ki hitvány bérért tested áldozád,
Napestig ontva verítékedet
Hogy megszerezhesd — koldus kenyered!

Egy hang vonult át a vén Európán,
Zászló alá hivandó híveit,
Epedve egy szent üdvös czél után,
Hogy kik a páriáknak véreit
Szivák, nyomorukban enyhitsenek;
Tudják meg, hogy nem igás barmaik,
Hanem, miként ők, szintén emberek,
Bár eltiportak emberjogaik!
S a mig jóból jutott csak oly kevés
Sorsukká vált az örök szenvedés!

Egy hang vonult át a vén Európán,
Féljétek azt, ti hatalmas urak,
Mert torkotokra forrhat még talán!
Most még sokat tehet az akarat,
S a fölvedült tenger hullámai
Medrükbe visszatérnek, mielőtt
Sziklához vert hajótok roncsai
A mélybe dőlnek! Reszkessétek őt,
S a melynek habja kavargott vadul:
A tenger ismét szépen elsimul! [illegible]

Munkások és Munkásnők! Elvtársak és Elvtársnők!

Még csak néhány nap választ el bennünket május 1-től. Működjetek közre, hogy az első munkásünnep nagyszerű legyen! Rendezzétek felvonulástokat úgy, hogy a munkások méltóságteljes, czélirányos és tiszteletet parancsoló fellépése követeléseinknek a kielégitését vonja maga után.

Helyzetünk javitásának első kelléke: a munkaidő megrövidítése. Jelszavunk:

8 óra munka; 8 óra szórakozás; 8 óra alvás.

Fel tehát! Szervezkedjetek a munkásünnepre! Május elsején hadd pihenjen a munka!

1890. május elsejére.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Miképen hozták azon határozataikat, miképen [illegible], hogy [illegible] a munkások [illegible]?

[illegible]

[illegible] mint a melyek a [illegible] melés országaiban [illegible], az azon gazdászati viszonyok alatt élő emberekben ugyanazon [illegible] világnézletet [illegible] és hogy [illegible] járó bizalmatlanság, irigység és gyülölet, mint azt az uralkodó osztálynál látjuk, csak ott fordulnak meg, a hol a [illegible] czoknak.

Az uralkodó osztály [illegible]

De [illegible] a munkásosztály [illegible]

Népszava, 1890. április 27.

merült fel, hogy e napot munkásünnepnek tekintsék. Amennyiben tehát a Népszava 1889. november 17-i „Felhívásá"-nál korábbi adat felszínre nem kerül, jogosan feltételezzük, hogy az ünneppé nyilvánítás eszméje a magyarországi munkásoktól származik.

A Népszava idézett, 1889. november 17-i cikke gyakorlati szempontokra is ráirányította olvasói figyelmét. Magyarországon, akárcsak a földkerekség legtöbb államában, a múlt század végén még látszólag csillagászati távolságban állottak a nyolcórás munkaidő elérésétől, a 12—14 órás munkanap nem számított a ritkaságok közé. A cél egyetlen nagy tüntetéssel való elérése tehát utópisztikus álomnak vagy kalandor vállalkozásnak látszhatott azok szemében, akik még nem ismerték a munkásmozgalom szükség szerint hosszú távra szabott taktikáját és stratégiáját. Bizonyára ezeknek a munkásoknak szólt a cikk következő jelmondata: a tüntetéssel „a munkások a munkaidőnek tartós megrövidítését kívánják, anélkül, hogy egyelőre kizárólag a nyolc órai munkaidőre fektetnék a fősúlyt. Mindenekelőtt arra kell törekedni, hogy az 1890. május elsejére hirdetett ünnep általánosságban tartassék a helyi viszonyoknak megfelelően, nyilvánosan, a fennálló törvényhozás szerint."

A cikk kétségkívül újabb munkásrétegek figyelmét fordította a következő évi május elsejére. Nem mindenki figyelhetett fel az erről szóló első, a párizsi határozatot csak kivonatosan ismertető, egyéb anyag közé zsúfolt augusztus végi híradásra. Talán ezért is tartotta szükségesnek a szerkesztőség, hogy 1889 végén vezércikkében visszatérjen a kérdésre, s most ellentétben augusztus 25-i eljárásával, pontonként ismertesse, magyarázza a határozatot. A magyar munkáslap ekkor említette először, hogy a dátum kiválasztásánál az Amerikai Munkásszövetség 1888. decemberi saint-louisi kongresszusi határozatán már az ottani országos tüntetés napjául választott időpontot vették át. A határozat harmadik pontjához hozzátette: nem formaságból mondták ki, hogy az egyes országokban az ottani törvényekhez alkalmazkodva rendezzék a tüntetést, mert „Európa, Amerika és Ausztrália valamennyi szocialistái komolyan foglalkoznak" a határozat végrehajtásával.

A továbbiakban a vezércikk a munkanap rövidítésének páratlan fontosságát magyarázta: erre a mai munkásnemzedék fizikai és szellemi fejlődése érdekében van szükség. Kétszeresen szükséges a következő nemzedék érdekében. „Csak szabadidő birtokában válik lehetővé idejének egy részét magasabb feladatoknak szentelni, úgy mint saját helyzete és célja felől önmagának felvilágosítást szerezni, ami saját felszabadulásának a fegyverkészítését képezi."[20] Utalt a szerző a ter-

melékenység soha nem tapasztalt emelkedésére és arra, hogy ennek áldásait csak „rendezett" társadalomban fogja élvezni a világ. A cél a szocializmus, de „lépésről lépésre kell haladni, az első lépést a munkaidő megrövidítése képezi".

Az itt-ott szinte archaikus, néhol németes stílusú kommentár azt is tükrözi, hogyan hatoltak be az I. Internacionálé eszméi a gondolkodásba: hiszen ezt a fogalmazást, hogy a nyolcórás munkanap kivívása „a munkásosztály felszabadítása felé tett első lépés", az I. Internacionálé első, 1866-os genfi kongresszusának határozatában találjuk.

1889 végén már élénk vita folyhatott a magyar munkásmozgalomban a Május elseje megtartásának módjáról. Erre következtethetünk az iménti cikk azon utalásából, hogy „egyesek általános világsztrájkot akarnak". Ezt a Népszava az Internacionálé határozatára és arra való hivatkozással utasította vissza, hogy „ez lehetetlen, megoldhatatlan". A májusi világsztrájk gondolatát, főként francia anarchisták, már a párizsi kongresszuson szóba hozták, de leszavazták őket.

A december végi írás foglalkozik először konkrétan a nap programjával: délelőtt az egész országban nyilvános vagy egyleti gyűlések „A nyolcórás munkanap" napirenddel, délután általános pihenő. „Május elseje úgyis a kikelet ünnepe, amiről sokat és oly szépet énekeltek. A nyárs- és kispolgárok ezrei bizonyára nem fogják rossz néven venni, ha a proletárok százezrei is megbámulják az ébredő természet csodáit." Ezért legyen május elseje munkásünnep — írja éllel, de nem minden humor nélkül a Népszava, feltéve a gunyoros kérdést: „És miért ne lehetne a munkásoknak is saját ünnepük? Hogy méltó lesz, arról kezeskedik a munkásokat jellemző felelősségérzet. De az öröm sem fog hiányozni, mert a győzelemre való kilátás folytán győzelmi öröm fogja felvidítani az ünneplő tömeg kedélyállapotát."

Ebben a komoly, emellett tréfálkozó eszmefuttatásban már egész sor olyan gondolat csíráját megtaláljuk, amelyeket később a május elsejei tömegmegmozdulások szociológiai, szociálpszichológiai jelentését, hátterét vizsgáló történészek, szociológusok, munkásmozgalmi teoretikusok, tudósok és tudományoskodók utólag sok ország számos május elsejei megmozdulásának tapasztalatait összegezve kifejtettek. Ezek az eszmék május elseje kiterjedt irodalmában, költészetében is tükröződnek. Mindenekelőtt a munkás nemzetköziség eszméje — óriási erőforrás a jogaiért küzdő munkásnak, tudja, hogy ugyanabban az időpontban a földkerekség számos pontján azonos sorban élő, azonos célokért küzdő munkástestvérei tüntetnek. A másik gondolat: a munkások saját ünnepének kivívása már a felszabadulás felé

vezető úton tett jelentős lépés. Ugyancsak fontos mozzanat: május elseje a munka jövendő uralmának erőpróbája. Az északi féltekén május elseje a természet újjáébredésével esik egybe: a természet újjászületése és a társadalom felszabadulásának eszméje összekapcsolódik.

A későbbi fejleményeket a múltba visszavetítve utólag többen is úgy magyarázták május elseje kiválasztását, hogy ennél a természet tavaszi újjáébredése is szerepet játszott. Valójában ilyen megfontolásnak sehol sincs nyoma az 1889-es határozat előkészítésének dokumentumai között. Egyébként a déli féltekén, amelynek számos országában ugyancsak gyorsan tért hódított a munkások között a májusi ünnep és tüntetés eszméje, ez a nap nem a tavasz, hanem az ősz kezdetét jelzi.

Más kérdés, hogy az északi féltekén a munkásünnepet megéneklő költők százai nem hagyták kiaknázatlanul ezt a művészi szempontból hálás lehetőséget, amit az emberiség új tavaszának előhírnökeként teremtett munkásünnep véletlen egybeesése a tavasz kezdetével önként kínál. Nálunk és számos más európai, ázsiai országban, Észak-Amerikában is utóbb már szinte általánossá lett a két gondolat egybeszövése.

A költők még nem szólaltak meg, amikor kereken öt hónappal az első május elseje előtt egy K. A. jelű szerzőtől közölt, keresetlen szavakkal megírt munkáslevél máris az előbbi gondolat jegyében válaszolt a Népszava korábbi felhívására: hogyan ünnepeljük meg május elsejét? „A tervezett munkásnap tárgyában" címen azzal kezdte, hogy „nem minden munkás alszik", van, aki gondolkodik és rájön, hogy „az embert a természet egyformára alkotta és egyenlővé tette, de a munkások, az emberiség többségének nélkülözés és nyomor jut". Ezután a feltett kérdésre ezt válaszolta: „Ünnepeljen együtt a munka embere a természettel. Egy nap legyen a munkásoké, akik egész évben görnyednek a munka súlya alatt." Majd az ünnepély lebonyolítására tett javaslatot: keljenek fel „jókor reggel", tereken gyülekezzenek szakegyleti zászlók alatt, a Népszavában közölt program jegyében ünnepeljenek. Másnap, május 2-án mindenki „visszatér munkájához, bizonyára korábban, mint a főnöke, ki az előző napi pihenőt még nem heverte ki" — tette hozzá maliciózusan a szerző.

Érdemes kiemelnünk: a munkáslevél írója azt javasolta, hogy „Minden évben, minden városban és faluban ünnepeljék május elsejét."[21]

Emlékezzünk vissza, hogy az 1899-es párizsi határozatban még szó sem volt a májusi tüntetés évenkénti megismétléséről. A mozgalom történészei szerint csak az első májusi ünnep sikere nyomán és különböző országok (Svédország, Spanyolország) munkásainak

kezdeményezésére hoztak határozatot előbb egyes munkáspártok, 1890 augusztusában a skandinávok egyesült munkáspártja Oslóban tartott kongresszusa, ugyanabban a hónapban a spanyol munkáspárt bilbaói kongresszusa, majd októberben a német és francia szocialista, illetve szociáldemokrata párt, decemberben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt alakuló kongresszusa, 1891 januárban a portugál, a svájci munkáspártok a május elsejei tüntetés 1891-ben való megismétléséről, illetve visszatérő ünneppé nyilvánításáról. S az is bizonyos, hogy végül a II. Internacionálé az 1891-ben már újból megtartott nagy nemzetközi májusi tüntetés után, tehát több mint három és fél hónappal, „post festa" mondta ki határozatilag augusztus 16-tól 22-ig tartó brüsszeli kongresszusán: május elsejét valamennyi ország munkásai évenként megtartandó egységes tüntetése napjának nyilvánítja.

Kié ebben az elsőség? Maurice Dommanget szerint „Toulouse munkásai az elsők, akik formálisan felvetették május elseje állandósításának [perénnité] kérdését. Egy 1890. május elsejei gyűlésükön »kifejezték óhajukat, hogy május elseje ezután a munka évenként megtartandó nagy ünnepe legyen«".[22] A francia történész feltételezését mindenesetre megcáfolja a Népszavában talált, fentebbi, csaknem öt hónappal korábbi, 1890. január 5-én megjelent K. A. jelű munkáslevél, amely már akkor javasolta az ünnep állandósítását. Nincs tehát kizárva, hogy az ismeretlen K. A. jelű magyar munkásé az elsőség ezen a téren.

*

Szólnunk kell röviden a májusi ünnep sorsáról, annál is inkább, mert ahogy a múltban nagyon sokszor megtörtént, egyesek újabban is kétségbe vonták annak időtállóságát, sokszor parentálták már el ezt a harci akciót.

Nyolc és fél évtizedes pályafutásán végigtekintve megállapíthatjuk, hogy helytállónak bizonyultak azok a nézetek, amelyek szerint a munkásságnak ez az 1890-ben már két világrészen megtartott és összehangolt, egyidejű nagy tüntetése a Kommunista Párt Kiáltványa 1848-as közreadása, majd az első Internacionálé 1864-es megalakítása után nemcsak a munkásmozgalom, hanem a XIX. század egyetemes történetének is nagy horderejű, leginkább a jövő felé mutató mozzanata. Benne először öltött testet ellenség és barát számára egyaránt szemmel látható módon Marx és Engels 1848-ban kiadott jelszava: „Világ proletárjai, egyesüljetek!"

A fordulat ösztönös megsejtése vagy tudatos felismerése töltötte el örömujjongással az első tüntetés résztvevőit. Az a tény pedig, hogy a hatalmon levő osztályokat kivétel nélkül minden országban, ahol tüntettek, a rögtöni földindulástól, a szocialista forradalomtól való rettegés fogta el, hogy az utcára vonuló munkásmilliók ellenében a legtöbb városban a rendőrség támogatására teljes harci készültségben ezer és ezer katonát állítottak csatasorba, jelezte, hogy az előjogok birtokosai is tisztán látták a Május elseje horderejét. És jóllehet az első nemzetközi megmozdulás világszerte békésen zajlott le, mert a munkásság az erőviszonyok egyenlőtlenségét felmérve nem törekedett többre, mint amennyit a polgári legalitás keretei között elérhetett, az uralkodó osztályok megrettentek: az elkövetkező években kemény eszközökkel próbálták meggátolni a tüntetéseket. Ez a magatartásuk nyilatkozott meg a világszerte elszörnyedést kiváltó 1891-es tömeggyilkosságokban, amikor az észak-francia Fourmies városka textilmunkásai békés tüntetésre indultak, amikor ugyanazon a napon az orosházi agrárproletárok ugyancsak békésen meg akarták ünnepelni a Május elsejét. Ha az ünnep előtörténetében oly fontos 1886-os amerikai május elsejei tüntetés milwaukee-i és chicagói áldozatait is felidézzük, azt kell mondanunk, hogy nem a fourmies-i munkások, az orosházi szegényparasztok ontották először vérüket, adták életüket ezért a napért. A következő esztendők, évtizedek alatt az is bebizonyosodott, hogy nem ők voltak a proletariátus világünnepének elismertetéséért vívott hosszú küzdelem utolsó halottai.

A századforduló éveiben a nemzetközi munkásmozgalom élvonalába került cári Oroszországban lezajlott május elsejei súlyos összecsapások vonták magukra a világ közvéleményének figyelmét. Ezek előkészítésében már Leninnek is közvetlen szerepe volt, amint ezt összegyűjtött műveiben található dokumentumok, főként az 1900-as harkovi májusról és 1904. május 1-ről írottak jelzik. Az 1902-es szoromovói tüntetés ihlette Gorkijt *Az anya* megírására. 1906-ban a francia munkásságnak a nyolcórás munkaidő azonnali kikényszerítéséért rendezett, az egész ország életét megbénító sztrájkja ejtette ismét páni félelembe a vagyonos osztályokat, amelyek az áruhiánytól való félelmükben kiürítették a boltok raktárait, a legmódosabbak külföldön várták ki a vihar végét, noha egyedül Párizsban 50 000 főnyi hadsereget összpontosítottak védelmükre. 1909-ben Dél-Amerika egyik legnagyobb ipari centrumában, Buenos Airesben fojtotta vérbe a hatalom a Federación Obrera [Munkásszövetség] által békésnek tervezett májusi tüntetést és sztrájkot.[23]

Már az 1900-as években többen tették fel a kérdést: miféle motívu-

mok késztetik a munkások millióit, hogy aktuális követeléseiken túlmenően is ragaszkodjanak e nap megünnepléséhez? A kérdésre az osztrák szociáldemokrata párt elméleti lapjában az elsők között a magyar Diner Dénes József próbált válaszolni. „Der erste Mai" [A Május elseje] című, 1908-ban írott cikkében megállapította: az 1889-es párizsi határozat ugyan főként a nyolcórás munkanapért való küzdelmet tette a tüntetés programjává, de ez időközben alaposan megváltozott. Május elseje egyáltalában más jellegű megmozdulás, mint a hosszabb-rövidebb előkészítés után egy meghatározott cél érdekében addig szervezett és lefolyt munkástüntetések. Annál is inkább, hiszen csaknem húsz esztendővel az első májusi felvonulások után a munkásság még mindig általában tíz-tizenkét órát kénytelen dolgozni. A „rejtély" nyitja: a munkásokban mélyebben gyökerezett meg a marxizmus által beléjük plántált valóságérzék, mint a jelenségeket nehezebben értő baloldali értelmiségben. Osztályhelyzetük forradalmasította őket, de távol állnak a forradalmi puccsizmustól, szenvedélyességük, lelkesedésük és áldozatkészségük a lehetőségek józan mérlegelésével párosul. Május elsejében a marxi figyelmeztetés valóraváltását látják: „Világ proletárjai, egyesüljetek!" De a célt nem lehet egy csapásra elérni, akárcsak a munkaidő csökkentését. A burzsoázia azonban nem látta meg, hogy a puccsista vállalkozásokat elutasító proletariátus hosszú távú harcra készülődik, ezért rettent meg az első években, tiltotta be a tüntetéseket. „Május elsejét maga a proletariátus jövendő hatalma főpróbájának tekinti. Ekkor egészen önmagára talál. Igen gyakran láttam ezt közelről és a maga teljességében megértettem. Férfiak, nők, gyermekek vonulnak a házaktól övezett utcákon a szabadba, de mennyire más ez, mint a közönséges vasár- és ünnepnapokon. Most elvegyülnek a tömegben, nem parancsolja őket kitérőre a polgárság hivalkodó eleganciája a gyalogjárón, nem kell az úttesten a fényes járműveket kerülgetnie. Övé, egészen az övé az utca. Nem törődik azzal, hogy ellenséges földön jár, derülten, jövőjében bízva halad a maga útján. Ez a nap egészen az övé. És ahol csak proletárok élnek, mindenütt ugyanígy gondolkodnak. Május elseje a proletárok napja, az ő ünnepnapjuk."[24]

Május elseje politikai tartalmának bővülését emelte ki 1903-as írásában Franz Mehring: a májusi tüntetés a „háborút a háború ellen" jelszavának jegyében is folyik, hiszen a proletariátus tudatában van annak, hogy a nemzeteket, fajokat egymás ellen uszító osztályuralmi rendszer velejárója a háború.[25] Már az Internacionálé 1893-as zürichi kongresszusán kiegészítették a május elsejei tüntetésről szóló határozatot a békéért indítandó, a háborús előkészületek, fegyverkezési

verseny ellen folyó harc előírásával. A májusi mozgalomnak ez a törekvése először az 1904—1905-ös orosz—japán háború idején nyomult előtérbe, majd az 1905-ös marokkói konfliktus forró időszakában. Az első világháború előestéjén az olasz—török háború és Ausztria—Magyarország fenyegető magatartása a Balkán-háborúk időszakában, végül a már a világháború árnyékát felidéző második marokkói német—francia konfliktus adott jelentőséget e mozgalomnak.

Rudolf Hilferding „Die Maifeier und ihre Wandlungen" [A májusi ünnep és változásai]. (Neue Zeit, 1909—1910.) című írásában mérte fel az 1910-ig megtett utat. Emlékeztetett arra, hogy már az első májusi megmozdulás milyen óriási lökést adott a nemzetközi munkásmozgalomnak. Egész sor országban ez volt az első nagyobbszabású tömegtüntetés napja. Számos helyen, így Ausztriában, Magyarországon is ez jelentette a közvetlen indítást az önálló marxista munkáspárt alapításához. A következő években mindinkább az új, legsürgetőbb feladat nyomult előtérbe a tüntetés programjában; a nemzetközi munkásság „legszebb történeti feladatának" teljesítése: a lefegyverzésért, a világbékéért folytatott harc. „Nem ünnepeket akar ülni a proletariátus, hanem tovább folytatni a harcát, mert ez az ő szenvedélye" — emelte ki végül Hilferding. Ez a következtetés nem annyira Diner Dénes iménti, pszichológiai irányba tolódott elemzésére volt a válasz, hanem elsősorban a német szociáldemokrácia reformista vezetőihez intézett figyelmeztetés.

Való igaz, hogy a Május elsejét egyes időszakokban és egyes országokban sikerült a II. Internacionálé reformista pártjai jobboldali vezetőinek az egyszerű népünnepek, tavaszi ünnepek, majálisok színvonalára süllyeszteni. Az osztályellentétek kiéleződése azonban lehetetlenné tette ennek az irányzatnak a tartósítását.

Az előbbinél is súlyosabb csapást jelentett az ünnep történetében az első világháború kirobbantása. Látszat szerint a soviniszta uszítás mindörökre kioltotta a munkásság lelkéből az internacionalizmus érzését. A II. Internacionálé összeomlott, a hadviselő országok opportunista befolyás alatt álló pártjai a háborús érdekekre hivatkozva lemondtak a nap megünnepléséről. A polgári sajtó ekkor temette el először „véglegesen" a Május elsejének még az emlékét is.

Összeomlott a II. Internacionálé, és látszólag maga alá temette egyik elsőszülöttét, a munkás nemzetköziség harci napját is. 1915. május elsejéig már egymillió halottja, háromszor annyi sebesültje volt annak az öldöklésnek, amelyet a szocialista pártok nagy részének

ideológiai támogatásával folytattak mindkét oldalon egymás leigázása és kirablása érdekében.

Az ágyúdörgés 1915-ben még elnyomta a Lenin vezette zimmerwaldi baloldal könyörtelen bírálatát: a május elsejei tüntetésről és munkaszünetről való lemondás „nagyobb bűn, mint a reimsi katedrális bombázása".

1916-ban is még alig figyeltek fel Karl Liebknecht felhívására: „Május elseje másodszor vértengerre és a népek öldöklésére virrad, a világünnep másodszor találja romokban a proletár Internacionálét. — Munkások! Elvtársak! Elég a testvérgyilkos háborúból. Május elseje erre figyelmeztet, ezzel dobogtatja meg szíveteket, ragadja meg gondolkodástokat... Bizonyítsátok be az uralkodó osztályoknak, hogy az Internacionálé nem halt meg, hanem főnixként új erővel támad fel hamvaiból. Ezen a május elsején a határok, a frontok, a harcmezők felett nyújtjuk testvéri kezünket Franciaország, Belgium, Oroszország, Anglia és az egész földkerekség népeinek." A szocialista sajtó nagy része, így a Népszava sem tulajdonított nagy jelentőséget a Berlini Potsdamer Platzon 1916. május elsején tartott internacionalista szellemű munkásgyűlésnek, amelyet a rendőrség szétvert, majd az elfogott Liebknechtet a hadbíróság több mint négyévi börtönre ítélte.

A két fekete május után azonban ismét felvöröslött ennek az ünnepnek a napja: 1917 februárjában megdöntötték a reakció legszilárdabb bástyájának tartott cári rendszert. Az orosz burzsoázia, amely a hivatalos hatalom birtokosa lett, a munkásság másik ellensége volt. Mégis a világ ámulva látta, hogyan öltöznek vörösbe 1917. május elsején a reakciós orosz burzsoázia kényszerű asszisztálása mellett a népelnyomás tegnapi fellegvárai, Pétervár, Moszkva, az összes orosz városok. Még a frontokon is vörös lobogót tűznek ki az orosz katonák. Ausztria—Magyarországon is gyengült az elnyomás súlya: a Május elsejét ismét nyilvános gyűléseken ünnepelhették.

A nap történetében a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme hozta az első döntő fordulatot: a nemzetköziség üldözött szimbóluma, a fiatal Szovjet-Oroszországban állami ünnep lett. 1919-ben a hullámok, egyelőre még csak rövid időre, nyugatra is átcsaptak: ebben az évben Magyarországon és a Bajor-Tanácsköztársaságban is szabadon ünnepelhettek a tömegek.

A vérben mosdott népmilliók a burzsoá országokban is addig nem tapasztalt lelkesedéssel és soha nem látott tömegekkel ünneplik 1919. május elsejét. A kor jellemző vonása: a francia burzsoázia a rendszert elsöprő vihartól rettegve 1919. április 25-én sietve törvénybe iktatta

a nyolcórás munkanapot. Május elsejét erre hivatkozva „be akarták tiltani", de a francia munkások nem engedtek. Még az 1890-es május elsejék kapcsán mondotta ki az orosz Plehanov és a német Clara Zetkin csaknem ugyanazon szavakkal: a nyolcórás munkanap elfogadásával a burzsoázia csak adóssága kis részét törleszti, a végső cél a politikai hatalom átvétele.

Az első rémületéből felocsúdó nemzetközi reakció azonban rövidesen erőre kapott: felszámolta a Bajor, majd a Magyar Tanácsköztársaságot, másutt új taktikával elismerte a május elsejei munkaszünetet (Ausztriában, Csehszlovákiában). Olaszországban viszont, ahol 1922 őszén Mussolini fekete ingeseit segítette hatalomra, két évtizeden át lehetetlenné vált a májusi tüntetés. Távol-Keleten, így Kínában, Japánban, bár egyelőre még leplezték az elnyomás könyörtelenségét, mégis sokszor vérbe fojtották a májusi mozgalmakat. Ugyanígy történt 1928-ban Varsóban, ahol a munkásság három halottat áldozott a tüntetésért. 1929-ben Berlin szociáldemokrata rendőrfőnöke, Karl Zörgiebel 30 halálos áldozatot szedő sortűzzel fojtotta vérbe a munkások májusi tüntetését.

Május elseje történetében addig nem ismert mélypontot jelentett a hitleri hordák németországi hatalomrajutása. A nemzeti szocialisták, a munkásmozgalomnak ezek a legdühödtebb ellenségei, felismerve az ünnep roppant vonzerejét, már uralmuk kezdetétől megpróbálták azt saját céljuk szolgálatába állítani: 1933-ban „A munka nemzeti napjá"-nak nyilvánították május elsejét. Említésre érdemes, hogy a szociáldemokrata pártokat egyesítő szocialista Internacionálé a hitleristáknak ezt az egyik legszemérmetlenebb, szemfényvesztő kísérletét úgy értékelte, hogy a nácik „akaratuk ellenére kényszerültek az Internacionálé 1889-es határozatának megfelelően hivatalos ünnepnek elismerni május elsejét". Hasonlóképpen nyilatkozott a német szakszervezetek szociáldemokrata vezetősége: „Örömmel látjuk, hogy ezt a mi napunkat a kormány törvényes nappá tette" — majd felszólították a munkásságot, hogy a kormány direktívájának megfelelően vegyenek részt a tüntetéseken.[26]

A nácik német alapossággal készítették elő a parádét. A munkásoknak elbocsátás terhe mellett kellett részt venniük, és ezt az ünnepség színhelyén, a tempelhofi repülőtéren a munkalap kilyukasztatásával igazoltatni. A városnak horogkeresztes díszbe való öltöztetésében még a temetési rendezőket is mozgósították. Az utcákon diadalívek. A rádió katonadalokat harsogott. A munkások mellett a legreakciósabb szervezetek, így az acélsisakosoké is, valamint a kispolgárság is részt vett a rendezvényen, összesen kétszázezer ember. A nap

Hitlernek, a német nép „egységét" rikácsoló rádióbeszédével és a német nagytőkések, köztük Krupp részére rendezett fogadással, majd egy hatalmas görögtűzzel fejeződött be. A szakszervezeti vezetők készségét a nácik azzal hálálták meg, hogy másnap közülük ötvenet letartóztattak, a szakszervezeti épületeket és vagyont kisajátították. Hasonló májusok következtek még az elkövetkező évtized alatt a hitleri Németországban.

A Szovjetunióban nagy létesítmények, üzemek, erőművek, a moszkvai metró avatási ünnepségével kötötték össze a Május elsejéket. A második világháború kitörése után Európa nagy részében lehetetlenné vált minden tömegmegmozdulás.

A nap történetébe újabb históriai fordulatot hozott az 1945-ös év: a kapitalista országokban is tíz- és tízmillióan ünnepelhették a Május elsejét, majd a fasizmus romjain keletkezett szocialista országokban és ismét több burzsoá államban is állami ünnep, hivatalos munkaszüneti nap lett.

Mi a jövője ennek a napnak? A választ még nyolcvan esztendővel ezelőtt Rosa Luxemburg próbálta megadni, akkori megállapításainak egy része időközben beigazolódott: „A nyolcórás munkanap elérése a cél, de ennek elérése után sem szűnik meg a májusi ünnep. Mindaddig, amíg tart a munkásság harca a burzsoázia és kormányai ellen, míg nem teljesítik minden követelését, a májusi ünnep lesz ezek kifejeződése minden esztendőben. Ha pedig felderülnek a jobb idők, és a munkásosztály az egész világon eléri felszabadulását, akkor valószínűleg a megvívott harcok és az elszenvedett fájdalmak emlékének napját fogja ülni az emberiség."[27]

JEGYZETEK

[1] John Rae: Eight Hours for Work, London 1894.

[2] Ezt a ténybeli tévedést követte el Rosa Luxemburg a Sprawa Robotnyicza című lengyel emigráns lap 1894-es évfolyamában írt cikkében, amelyet a KMP bécsi folyóirata, az Új Március 1928. évfolyama közölt magyar fordításban.

[3] Maurice Dommanget: Histoire du Premier Mai, Paris, 1953. 27. old.

[4] Le Devenir Social, 1896 avril. 291—292. old.

[5] A történteket leírja a francia Cri du Peuple 1886. és köv. számai alapján M. Dommanget id. mű, 40. old.

[6] L. Dommanget. Id. mű, 41. old.

[7] A chicagói eseményeket Morris Hillquit írta le könyvében, amely német fordításban „Die vorzügliche Geschichte des Socialismus in den Vereinigten Staaten" [A szocializmus jeles története az Egyesült Államokban] címen jelent meg (Stuttgart. Dietz 1906.) 235—245. old.

[8] L. M. Dommanget, id. mű, 77. old.
[9] Népszava, 1889. június 16.
[10] Népszava, 1889. július 14.
[11] A Dommanget idézett művében szereplő francia szöveget fordítottam le, tekintve, hogy a határozatot a francia Raymond Lavigne szövegezte meg és terjesztette be, többek tanácsát kikérve. Az eddigi magyar fordítások többnyire a kongresszus német nyelvű jegyzőkönyve alapján (Protokoll des internationalen Arbeiterkongresses zu Paris, Nürnberg 1890.) készültek, a „törvényes erővel" és a „csökkentését" kifejezéseket elhagyták.
[12] Le Devenir Social 1896. 305. old.
[13] A La Petite République nyomán idézi Dommanget említett műve 102. oldalán.
[14] Ugyanott, 100. old.
[15] Der Kampf, 1912. július 1.
[16] Népszava, 1889. november 17.
[17] Friedrich Giovanoli: Die Maifeierbewegung. Ihre wirtschaftlichen und soziologischen Ursprünge und Wirkungen. Karlsruhe 1925. 32. old. L. még E. Bernstein: Die Geschichte der berliner Arbeiterbewegung. Berlin, 1909. II. köt., 304. old.
[18] M. Dommanget: id. mű, 115—120. old.
[19] L. erről Alpári Gyula cikkét: „Május elseje Németországban". Szocializmus, 1906—1907. 657—665. old.
[20] Népszava, 1889. december 15.
[21] Népszava, 1890. január 5.
[22] M. Dommanget: id. mű, 155. old.
[23] L. G. Aré Lallement: Der blutige Maitag in Buenos Aires. Neue Zeit, 1909. július 2.
[24] Der Kampf, 1908. 337—339. old.
[25] Neue Zeit, 1903—1904. 97—101. old.
[26] Május elseje szocialista történésze Maurice Dommanget, idézve a fenti tényeket többször említett műve 278. oldalán, azt fűzi hozzájuk: „Soha, még az 1914—1918-as háború teljében, Scheidemann és Legien idején sem lehettünk tanúi munkásvezetők ilyen szolgalelkűségének."
[27] *Rosa Luxemburg:* Hogyan keletkezett a májusi ünnep? Az 1894-ben egy párizsi lengyel emigráns-lapban közölt írás fordítása. Új Március (Wien) 1927. ápr. 205—206. old.

„EGY HANG VONULT ÁT A VÉN EURÓPÁN...”

(1890—1918)

Magyarországon, akárcsak néhány szomszédos országban régi hagyományai vannak az egykor „május elsőjeként" emlegetett első igazi tavaszi nap népünnepélyekkel, dalokkal, virágdísszel, májusfák, „hajnalfák" állításával egybekötött üdvözlésének. E tradícióknak is részük lehetett abban, hogy a magyar munkások kezdettől fogva ünnepnek tekintették az 1889-es párizsi határozatban meghirdetett nemzetközi megmozdulást.

Ám vannak a modern, a Május elseje ihlette szocialista költészetnek is előzményei: egyes írók a tavasz érkezése és az emberiség új tavaszának közeledése eszméjét már jóval a munkásság májusi ünnepe előtt egybekötötték írásaikban. A bevezetőben szó esett róla, hogy a francia Marcel Dermigny az 1871-es Párizsi Kommün májusáról írott verse, amelyben egybeszőtte a természet megújulása és a társadalom újjászületése gondolatát, egyik méltatója szerint „minden változtatás nélkül" beleillik egy modern május elsejei antológiába, pedig Dermignynek még sejtelme sem lehetett az 1889-es határozatról. A magyar költészetből jóval régebbi példát is hozhatunk: Berecz Károly (1821—1891), Petőfi barátja 1848-ban kiadott „Szabad hangok" című 36 oldalas versesfüzete *Május elsője* című költeményét. A gyűjteményben e május elsejei versének két változatát is közli. Az első, 1847-es írásában még keményen korholja „az utcasarkokon tétlen álló néptömeget", mert sorsába beletörődve „hálósipkában őgyeleg". Az 1848-as változatban, március 15-e után csak az iménti sorokat módosította. Íme néhány részlet a versből, amelynek szövegét Lukácsy Sándor újra közölte az Élet és Irodalom 1963. május 1-i számában.

A nép talán zászlót ragad
Föltámadás hajnalán,
S igérjük, a varázsige
Megtestesült sok év után.

Megtestesült, s a harc zene
Fölzúg hevítő hangokon,
S hol a szabadság fogva volt,
Az úri ház csak puszta rom...

S annyi szó, s pártok nyomán
Támadt egy tiszta akarat,
Mely alkot egység lánciban
S rombol — ha kell — világokat...

Mi ez? — az utcasarkokon
Az egybegyűlött néptömeg
Májusnak első reggelén
Szabadságát ünnepli meg.

Berecz verse tartalmilag még szorosabban kapcsolódik az 1890 óta keletkezett május elsejei költészethez, mint a francia Dermignyé — persze itt is csak véletlen találkozásról beszélhetünk.

A szocialista Május elseje irodalmának előtörténetébe viszont valóban beletartoznak azok az amerikai folklorisztikus munkásdalok, amelyek ugyancsak jóval 1890 előtt születtek, de már az 1886—1888, illetve 1890-es nagy amerikai május elsejei mozgalmak eszmekörét, a nyolcórás munkanapért való küzdelem gondolatát foglalták rímekbe. Ilyen dal szövegét közli a Berlinben 1962-ben kiadott amerikai munkásdal-gyűjtemény („Hör zu Mister Bilbo") *Eight-Hours Day* [Nyolcórás munkanap] címen: az amerikai bányászok ajkán keletkezett dal nyomorúságukat, egyszersmind erejüket fejezi ki. Május elseje magyar költészetének őstörténetébe viszont az olyan munkásdalokat sorolhatjuk, mint a *Munkások vagyunk, nincsen szabadságunk...* kezdetű. Eredetije egy a múlt század első felében ismert osztrákellenes dal, melynek szövegét 1890 után átdolgozták, a modern proletariátus szabadságvágyát kifejező verssé alakították, s az a május elsejei ünnepségek sokáig kedvelt nótája lett. (L. Magyarországi munkásdalok. Zeneműkiadó 1955.)

A munkásfolklór körébe tartoznak az olyan ismeretlen szerzőktől származó vagy csak kezdőbetűvel jelzett, esetleg teljes névaláírással ellátott versek, amelyeknek keresetlen egyszerűsége, stílusa, hangvétele elárulja, hogy munkásoktól származnak, az ő gondolatvilágukat, életkörülményeiket, szabadságvágyukat, harckészségüket fejezik ki. A századvég sajtója tucatjával közölt ilyeneket. Később, a felszabadulás után a munkásfolklór kutatói is megmentettek néhányat a feledéstől. (L. A parasztdaltól a munkásdalig. Akadémiai Könyvkiadó 1968.)

Közéjük sorolható a H. J. jelű *Május elsejére* című 30 soros költemény is, mely a nap előestéjén, a Népszava 1890. április 27-i száma címoldalán jelent meg, tehát voltaképpen egy héttel hamarabb, mint Palágyi Lajos alább közölt költeménye, melyet több ízben is (Népszava, 1933. ápr. 30., a „Szabad május" című 1945-ös ünnepi kiadvány stb.) az „első május elsejei versként" méltattak. H. J. verse bizonyára mögötte marad művészi színvonal tekintetében Palágyiénak, de első-

ként fejezi ki teljes tudatossággal: a Május elseje a nemzetközi proletariátus összefogott erejének elnyomóit rettegésbe ejtő világméretű demonstrációja.

MÁJUS ELSEJÉRE

Egy hang vonult át a vén Európán,
Amelyhez képest pásztorfuvola
Lehelnek kürtje; ég boltozatán
Dörgő sötét fellegek moraja
Csak ostorpattogás; az ágyúszó
Oly gyönge, minőt bodzapuska ád!
Te szóltál óriás munkás-millió,
Ki hitvány bérért tested áldozád,
Napestig ontva verítékedet,
Hogy megszerezhesd — kolduskenyered!

Egy hang vonult át a vén Európán,
Zászló alá hivandó híveit,
Epedve egy szent üdvös cél után,
Hogy kik e páriáknak véreit
Szivák, nyomorukban enyhítsenek;
Tudják meg, hogy nem igás barmok,
Hanem, miként ők, szintén emberek,
Bár eltiporták emberjogait!
S a míg jóból jutott csak oly kevés,
Sorsukká vált az örök szenvedés!

Egy hang vonult át a vén Európán,
Féljétek azt, ti hatalmas urak,
Mert torkotokra forrhat még talán!
Most még sokat tehet az akarat,
S a fölvadult tenger hullámai
Medrükbe visszatérnek, mielőtt
Sziklához vert hajótok roncsai
A mélybe dőlnek! Reszkessétek őt,
S a melynek habja kavargott vadul:
A tenger ismét szépen elsimul!

A haladó polgári irodalomban csakhamar vízválasztónak bizonyult a Május elsejével kapcsolatos magatartás. A modern polgári irodalom bölcsője volt Kiss József néhány hónappal korábban alapított A Hét című lapja, amely éppen az iménti vers megjelenésének napján közölt Szatmári Mór tollából „Munkások" címen hosszabb eszmefuttatást: „A művelt világ ámulva-bámulva nézi azt a csodálatos forrongást, amelyet ez a rezolúció [a párizsi nemzetközi munkáskongresszus határozata] az egész világ munkásainak körében keltett... A munkásság egységes eszméje átöleli a földeket." — E szavakkal kezdte cikkét Szatmári, majd egyfelől a munkások iránti rokonszenvét kifejezve gúnyolódott a tőkéseken, akik „nagylelkűségükkel való rettenetes visszaélésnek" tekintik a nyolcórás munkaidő követelését, pedig munkásaik életük harmad részét ajánlják fel megélhetésükért. Másfelől viszont nem titkolta attól való félelmét, hogy a tüntetés olyan szociális forradalommá fejlődhet, amely „rettentőbb lehet minden eddigi forradalomnál, mert az egész világot érinti". A veszély elhárítása érdekében intette a burzsoáziát: „Fejedelmek, tudósok, humanisták kezéből íme kiveszik a saját ügyüket és maguk akarják elintézni" a munkások, legjobb lesz békés úton megegyezni velük addig, amíg a proletariátus „csak ünnepeket rendez és mielőtt erőszakkal kiforgatná sarkaiból a vénhedt világot".

Ugyanez az irodalmi lap május 4-én egy „s" jelű szerző (valószínűleg Kiss József) nyilvánvaló megkönnyebbülését tükröző tárcáját közli: „A Ligetben példás rend... katonás rend" uralkodott a belátha tatlan tömeg soraiban. A rendőrség és hadsereg kivezényelt egységeinek nem volt dolga, csupán egyes, a munkaszünetet megszegő gőzmalmoknál került sor incidensekre a sztrájkolók és sztrájktörők között. Nem figyelt fel arra, amit több burzsoá újság megfogalmazott: ez a katonás fegyelmezettség ijesztőbb volt számukra, mint ha véres összetűzésekre került volna sor.

A Hét haladó polgári munkatársainak bizonytalankodásához viszonyítva valóban bátor kiállásnak minősíthetjük a kor egyik tehetséges, az úgynevezett „előkelő" polgári és dzsentri sajtóban is megbecsült, kedvelt költője, Palágyi Lajos sokszor és sokat emlegetett, az elkövetkező évtizedekben gyakran újra közölt, a felszabadulás után többször is csonkán megjelentetett *Május elseje* című nagyobb költeményét. Palágyit (1866—1933) saját hányatott sorsa és humanizmusa sodorta, rövid időre ugyan, a munkásmozgalom mellé. Az 1890-es évek elején többször is megszólalt a szociáldemokrata Népszava hasábjain, s ezeket az őszinte pátosszal és éles társadalomkritikával írt verseit joggal tekinthetjük a bontakozó magyar szocialista líra értékes darab-

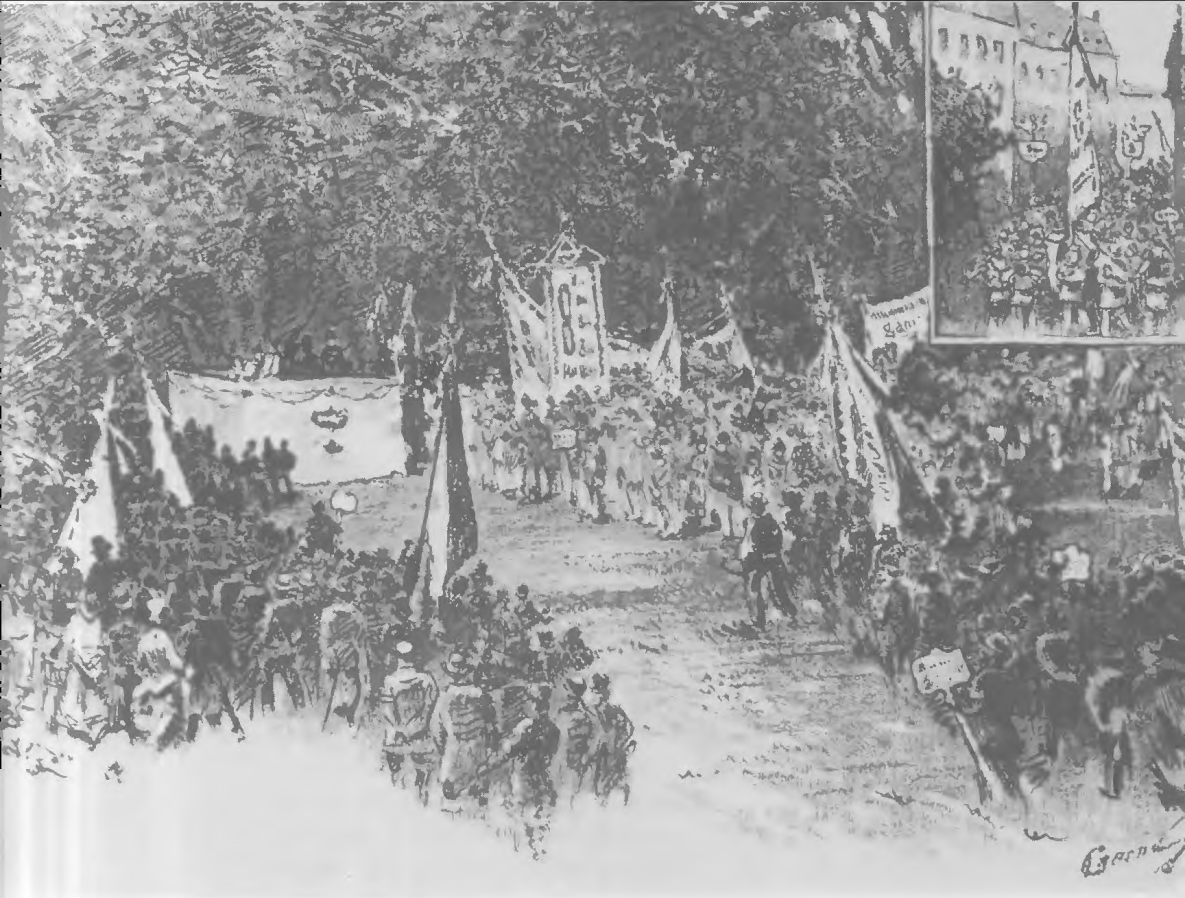

Cserna Károly: A budapesti munkások május 1-i gyűlése a Városligetben. Vasárnapi Újság, 1890. május 8.

jainak. Közülük a legtöbbet idézett és emlegetett verse, amelyet az első májusi tüntetés alkalmából írt a Népszava 1890. május 4-i számába. A szocialista eszmék iránti ifjúkori fellobbanásának és különösen e híressé lett májusi versének ugyancsak része volt benne, hogy az 1919-es proletárforradalom megdöntése után, noha alig volt szerepe a forradalomban, őt is üldözte, tanári állásától, kenyerétől megfosztotta a fehérterror.

Palágyi Lajos

MÁJUS ELSEJE

Teremtés legszebb, legcsodásabb napja,
Légy üdvöz, május első reggele!
Milljó munkás munkáját hagyja abba,
Milljó rabszolga láncát tépi le.
E földön ez az egyedüli ünnep,
Mert maga a természet ünnepel,
A kikelet imára hí bennünket,
Szabad pacsirta himnuszt énekel.

Örökké ifjú, örök, új természet,
Téged imádunk, te vagy istenünk,
Tündöklő, fényes újjászületésed
Napján mi is mind újjászületünk;
S nem ódon templom fojtó légkörében,
Hol szívre, észre vak homály borult,
S hol rút, sötét kor szertartásaképpen
Mint egy kísértet jelen meg a múlt.

Nekünk nincs múltunk, nincsen hagyományunk,
Mi szertetéptük a bilincseket,
Nincsen mit visszavárnunk vagy kivánnunk,
Nincs mért kesergnünk szebb idők felett,
Nekünk a múltból semmi, semmi sem kell,
Leráztunk vallást, rögzött babonát,
Mert mi jövőbe nézünk ihlett szemmel,
Mert érted küzdtünk, fényes új világ.

Magunk alkottunk ünnepet szívünknek
S nem kényre-kedvre vagy parancs szerint;
Ellestük, hogy mikor van igazi ünnep
A végtelen nagy természetben kint;
A költészetnek csodabájú napját,
Legfényesb perced, oh, te drága lét,
Ellestük, hogy megüljük a szabadság
Egyetlen méltó, örök ünnepét.

Dobd el hát munka szerszámait, ember,
Ne zúgj, szövőgép — érckatlan, ne forrj;
Ne csattanj, fejsze — és ne őrölj, henger!
Megállj, kerék! — mit döngsz most, gőzmotor!?
Legyen ma ünnep az egész világon,
Fönséges és megdöbbentő szünet,
Egy pillanatban minden gép megálljon!
Nem űzünk semmi földi üzemet.

Kik éltünket leéljük műhelyekben,
Sötét bányáknak síri rejtekén,
Ma egyesüljünk künn a kikeletben,
Testvéresüljünk természet ölén.
Egy percig könnyebbüljön meg a keblünk,
És gondolkodjék szabadon agyunk
Percig eszméljünk és percig feledjünk,
Egy percig higyjük: emberek vagyunk.

Mutassuk meg, hogy földön az a lélek,
Melyet mi holt anyagba lehelünk,
Világ megáll és szünetel az élet —
Hogyha munkára nem mozdul kezünk,
Mutassuk meg, hogy nincs más oly hatalmas,
Mint amely bennünk szunnyad, az erő,
S ha harc kél egykor, ez lesz diadalmas,
Ellenfelét gigászként leverő.

Mutassuk meg, hogy nincsen úr felettünk,
S szolgánk az, kit kormányra ülteténk,
Császárok trónja eltörpül mellettünk,
Hogy a kerek föld a miénk, miénk,

Hogy minden rózsa itt számunkra termett,
És minden kincsre rátesszük kezünk,
Mi adunk jogot, mi osztunk kegyelmet,
És más hatalmat el nem tűrhetünk.

Mutassuk meg, hogy egy a földnek népe,
A földön minden munkás ünnepel,
És kormányzóknak milljó cselszövénye
Embert embertől nem választhat el,
Fajok, színek közt nincs többé különbség,
Egy szeretetben eggyé olvadunk,
A nemzetek közt megszűnt a gyűlölség,
Világ munkásai: egy nemzet vagyunk!

Palágyi verse sok olyan gondolatot tartalmaz, amelyek május elseje későbbi költészetében megújuló formákban sűrűn visszatérnek: a májusi ünnepet a munkások alkották, csak ezt tekintik a magukénak; a munkaszünet megbénítja az életet, ezzel bizonyítják a proletariátus hatalmas erejét, nélkülözhetetlenségét, s hogy a jövendő harcban diadalmaskodni fog. Mint a javak termelője, aki „a holt anyagba életet lehel" jogosan támaszt igényt azok birtoklására, és jogát tudja is érvényesíteni. Ahhoz is van ereje, hogy a népek, fajták, különböző bőrszínű emberek között mesterségesen emelt válaszfalakat ledöntse. Egyes sorokban mintha „A Kommunista Párt Kiáltványa" mondatai visszhangzanának: „A munkásoknak nincs hazájuk..." a proletárok... csak láncaikat veszthetik... Világ proletárjai, egyesüljetek!" Palágyinál: „Nekünk nincs múltunk, nincsen hagyományunk, / Mi szertetéptük a bilincseket... Világ munkásai: egy nemzet vagyunk!" Ezek a gondolatok a munkássajtó közvetítésével juthattak el Palágyihoz, mert a „Kiáltvány" első teljes magyar fordítása csak hat évvel a vers megírása után jelent meg. Az 1871-es Párizsi Kommün időszakában írt *Internacionálé*nak, Eugène Pottier művének egyik gondolata is feldereng Palágyi két következő mondatában: „Mutassuk meg, hogy nincsen úr felettünk... Császárok trónja eltörpül mellettünk", mintha összecsengene az *Internacionálé* e soraival: „Védelmező nincsen felettünk, / Nem véd sem isten, sem király." Ez azért meglepő, mert Pottier költeménye csaknem másfél évtized múltán, 1904-ben jelent meg (Bresztovszky Ernő fordításában) először magyarul (a Szociáldemokrata Párt március 15-i „Emléklapjá"-ban). Nehezen képzelhető el, hogy Palágyihoz 1890-ig eljutott volna annak eredetije,

bár Franciaországban a nyolcvanas években már a *Marseillaise*-szel egyenrangú volt az *Internacionálé* a munkásmozgalom dalai között. Mégsem valószínű, hogy véletlen találkozásról van szó, lehet, hogy Franciaországot járt munkások közvetítésével már ismerték nálunk is a munkáshimnuszt, melynek egyes elemei így szivárogtak át költészetünkbe. Ennek írásos nyoma még nem bukkant fel eddig. A magyar munkásmozgalomban a század elejéig Gáspár Imre, majd Csizmadia Sándor fordításában a *Marseillaise* volt a munkások harci dala.

Az első május elseje alkalmára írt harmadik verset is közölt a Népszava — kissé megkésve, 1890. június 15-én, „Utóhang 1890. május elsejéhez" megjegyzés kíséretében, Jankai aláírással. Jankai eredeti nevén Csizmadia József, újságíró, költő, vándorszínész, akinek pályafutásában ugyancsak epizódot jelentett a munkásmozgalommal való találkozása. Palágyinál szerényebb írói képességgel ugyan, de nála erősebb indulattal fejezte ki a munkások érzéseit, gondolatait *A munka ünnepén* című nyolcstrófás verse alábbi szakaszaiban:

Nagy ünnep van, a munkások ünnepe,
Pihenni tért a teremtő erő.
Fölébredett a nép jogérzete
És osztályrészét kérni lép elő.
Még most csak kér, most adjatok neki!
A munkabér a munkást illeti...

A szuronyerdők árnya szétfeselt,
Át-áttör rajta a jog sugara;
A munka áldott termő földre lelt,
A legszebb május rá ma virrada.
S míg a nép ébred a szép hajnalon,
Az ember ember lesz és nem barom.

Megindult a föld a nagy súly alatt,
A roppant tőke mit zugába rejt,
Hány millió kéz ásott aranyat!?
Mit más millió kéz rudakba vert!
A kincs halomba gyűl, a tőke él,
S míg alkotád, te munkás éhezél.

Hány tőkepénzes, bankár s bíboros,
Verejtéket ki nem ismeri:
Csak a kincstárban élve otthonos;
S ezüst tányér, arany kehely teli!
Míg a munkásnak cserzik tenyere:
Alig van inge s száraz kenyere!...

Első pillantásra felismerhető Petőfi *A nép nevében* című versének közvetlen hatása. Egyik sorát („Még kér a nép, most adjatok neki!") csaknem szó szerint vette át Jankai, aki abban is példaképét utánozta, hogy az első versszakot költeménye végén megismételte. Petőfi hatásával a korai munkásköltészetben lépten-nyomon találkozunk. Jankai persze modern miliőbe helyezte Petőfi versének alapgondolatát. Marx értéktöbbletelméletét ugyan aligha ismerte, de homályos ráérzéssel azt fogalmazta meg, amikor leírta: „A munkabér a munkást illeti..."

A proletár nemzetköziség első összehangolt demonstrációja világszerte, még ellenségei által is elismerten, fényes sikert jelentett. Emléke mélyen bevéső dött a résztvevőkbe, akik évek, évtizedek múltán idézték fel annak egyes mozzanatait. A tizedik május elseje alkalmából a szociáldemokrata párt 1899-es május elsejei emléklapjában jelent meg az egyik első visszapillantás névtelenül az első magyar Május elseje szervezésében vezető szerepet játszott pártmunkás tolláből. Többek között felidézte, hogy a bankok ablakait sietve vasráccsal szerelték fel, udvarukra katonai századokat vezényeltek. A városligeti Néparéna környékét oly sűrűn lepte el a tömeg, hogy csak nagy nehezen tudtak a vezetők az emelvényhez furakodni. Arról ugyanis megfeledkeztek, hogy számukra utat biztosítsanak. A magyar fővárosban még sohasem volt ekkora tömeg együtt, a néptenger látványa az emelvényre jutott polgári szemlélőket is ámulatba ejtette.

Gárdos Sándor kőművesmunkás még kisiskolás volt 1890-ben, 24 évvel később a Népszavában „Az én ünnepem" címen rögzítette akkori benyomásait: apja az Óbudai Hajógyár munkása, május elseje előestéjén jelentette be: „Anyjuk, holnap nem megyek be a gyárba... maguk a munkások határoztak így. Május elseje ezután munkásünnep lesz." A kisfiú másnap reggel saját szemével győződött meg róla, hogy a Hajógyár négyezer munkása közül senki sem ment dolgozni, erre a hídnál álló munkásbizottság felügyelt. A felvonulók déli 12-kor találkoztak a Fő téren, amely feketéllett az emberektől. Elterjedt a hír, hogy „a munkások törni-zúzni fognak", de ehelyett

az történt, hogy „akár az iskolában, sorakoztak és fegyelmezetten elindultak".

Kürschner Jakab, a magyar munkásmozgalom 1870-es, 1880-as évekre eső hőskorának egyik vezetője, tehetséges szónok és szervező volt, az első május elseje előkészítésében is főszerepet töltött be. Huszonhét évvel későbbi írásában (Népszava, 1917. május 1.) felelevenítette a gyűlés engedélyezése körüli huzavonát, amelynek két másik szemtanúja, Csillag Zsigmond és Ferenczy József már nem élt. Amikor Török János főkapitánynak előadták a hónapokon át előkészített programot, ezt kérdezte tőlük: „Hát mi is akar ez lenni, amit bejelentenek?" Hiába hivatkoztak a párizsi határozatra, a tervezett tüntetés békés jellegére, a főkapitány így válaszolt: „No hát ebből semmi sem lesz!" A munkásvezetők távozóban közölték, hogy ezt bejelentik híveiknek. Úgy látszik, ez hatott, mert délután visszahívatta őket a rend legfőbb őre, s a gyűlésre megadta az engedélyt, bár az utcai felvonulást ezúttal sem engedélyezték.

Az 1919-es Tanácsköztársaság alatt „Emlékezés az első május elsejére" című röplapon idézték fel az 1830-as ünnep részleteit.

Az elkövetkező években még többször is megszólaltatták a számban fogyatkozó kortársakat, így például 1936-ban Rády Károlyt, 1940-ben Marczevicz Lajost, a felszabadulás évében a már 72 éves Schiff Rezsőt. Az utóbbi 1890-ben 17 éves szabóinasként volt jelen a nevezetes gyűlésen.

A számtalan külföldi városban ugyanúgy megünnepelt első Május elsejét idézve iktatjuk ide a múlt századi angol munkásmozgalom egyik kiemelkedő alakja, egyszersmind kiváló író, költő, festő és grafikusművész, William Morris (1834—1896) alábbi versét. Egy V. S. jelű fordító átültetésében a Népszava 1911. április 30-i száma közölte először a költeményt azzal a megjegyzéssel, hogy „ez az első szocialista dal, amelyet május elsején mint ünnepi szózatot osztottak szét a londoni parkokban, s magyarul ezúttal először lát napvilágot".

William Morris

A MUNKA SZÓZATA

Hallottam, mondják: hadd járják a bolondját,
'Sz marad ugyis a régibe minden,
Ma is mint holnap, gond s bú marcangolnak
S nyomorunkra sehol ír nincsen.

Míg jobb világ volt, még reménység ápolt
Ha a kín vagy az éhség tépe,
Ékes szavú bölcsek lándzsákat törtek
Igazainknak a nevébe.

S amíg e nagyok neve most is ragyog
Maradandó ércbe bevésve,
Nekünk, mit kivívtak, a szabadság is csak
Lassú halódásunk bére.

Vas hóhérunk, a gép és a munka,
Melyet mi segíténk diadalra,
Idegen kincset hajt gyűjteni minket,
Amiből mi ki vagyunk tagadva.

Szűk zugolyokba' így kuporogva
Mit ér nekünk az, hogy e világ mi szép?
Örömünk nincsen gyermekeinkben,
Hisz tudjuk, az ő sorsuk sem lesz egyéb.

És nincsen isten, hogy kisegítsen
Bennünket ez izzó pokolból,
Csak hazug álarc mind, amit láthatsz,
Kihaltak a bölcsek, és cenk az utókor.

Hallottam, mondják: hadd járják a bolondját.
Kíméli juhát, ha nyírja a pásztor?
De vehet-e börtön hatalmat erőnkön,
Ha mind talpra állunk, küzdeni bátor?

Föl csatlakozóra, ím múlik az óra,
Csak bennem és benned él még a lehetség,
Hogy újult remény és biztató fény
Lobogónk diadalra vezessék.

A fásult szívek csak hadd nevessenek
Gúny s félelemnek miatta,
Mi láztól égve a tettek hevébe'
Egy új világért megyünk harcba.

Föl, egyesülésre, míg a cél nincs elérve,
Vessünk viharmagot el a világba,
S megreszket a föld, a vetés ha kikölt
S örömből lészen dús aratása.

Az első világtüntetés szinte mindenütt békésen folyt le, de méretei és propagandisztikus hatása láttán a következő, az 1891-es megmozdulást a legtöbb országban betiltották. Ez a francia Fourmies-ben és nálunk Orosházán különösen súlyos összeütközésekre vezetett.

Az észak-franciaországi Ardennek egyik csendes, zárt völgyében megbúvó Fourmies kereken 15 000 lakosa főként a helyi textiliparból élt. 1891-ig látszólag teljes, szinte családias volt az összhang az engedékeny, vallásos munkásság és a 12 szövőüzem tulajdonosa között, akik munkásaikat mindenesetre a végletekig kihasználták. Ám ezek 1891. április 12-én megalakították helyi szocialista csoportjukat, és népes gyűlést tartottak, ahol a Párizsból érkezett Paul Lafargue volt az egyik előadó. A gyűlés elhatározta, hogy 1891. május elsején munkaszünetet tartanak. A szindikátusba tömörült gyárosok addigi atyáskodó magatartása egy csapásra megváltozott. Nyilatkozatukban valamennyi sztrájkoló elbocsátását helyezték kilátásba, s gondoskodtak arról, hogy a helyi csendőrséget két katonaezreddel erősítsék meg. A munkások mértéktartó, de határozott hangú válaszukban kijelentették, hogy ragaszkodnak „a proletárok nagy napja" megtartásához, szándékaik békések. Programjuk: reggel küldöttségük terjeszti elő a polgármesternél a nyolcórás munkanap bevezetésére és más munkásvédő intézkedésre vonatkozó kívánságukat, délután színházi előadáson vesznek részt, este éjfélig tartó bált rendeznek. A 84. és 145. gyalogezred megérkezése csak növelte az ünnepi hangulatot, mert sok helyi születésű újonc volt a katonák között.

Május elseje vidám hangulatban kezdődött. A gyárak néptelenek maradtak, csupán az egyik, a „La Sans Pareille" szövőüzemben indult meg a munka. Az odavonult tüntetők füttyel, szidalmakkal igyekeztek rávenni a sztrájktörőket a munka abbahagyására. Ez elegendő ürügy volt a beavatkozásra. A csendőrök revolverlövéseket adtak le, egy tüntető munkás és egy gyermek megsebesült, néhány részvevőt elhurcoltak, a tömeg kövekkel válaszolt, az egyik csendőrtisztet eltalálták.

Ebéd után kétszáz főnyi, fiatalokból, nőkből, gyermekekből álló tömeg vonult a városka főterére, hogy a foglyok kiszabadítását követelje. A virágdíszben érkezett menet élén Marie Blondeau, 18 éves

szövőmunkás énekelt, táncolt, kezében a mellette haladó vőlegényétől kapott májusfát egyensúlyozta.

A törvényben előírt figyelmeztető dobszó és a kötelező háromszori felszólítás mellőzésével egy Chapus nevű parancsnok tüzet vezényelt a katonáknak. Kilencen a parancsot megtagadva a levegőbe lőttek, a többiek a 2400 méter horderejű puskákkal a hatvan méterre álló tömeg sűrűjébe. A sortűz iszonyatos pusztítást végzett. Tízen nyomban meghaltak, köztük Marie Blondeau. Egy csecsemőt anyja mellén ölték meg, egy meggyilkolt 11 éves gyerek kezében májusi virágdíszt találtak. A vezénylő tiszt felelősségre vonta a mellette álló közlegényt: miért lőtt a levegőbe? „Anyámat láttam meg a tömegben" — válaszolta a katona, akinek magatartásával az egész világsajtó foglalkozott. A jelenet Várnai Zseni *Katonafiamnak* című híres versét juttatja eszünkbe (először a Népszava 1913. március 9-i elkobzott számában jelent meg, majd az 1918. október 31-i őszirózsás forradalom alatt utcai plakátokon is népszerűsítették).

A Fourmies munkásai között rendezett vérfürdő egész Franciaországot felkavarta, nemzetközi felháborodást keltett. Magyarországon is visszhangja támadt. A Népszava 1891. június 15-i száma így adott hírt róla: „Fourmies-ben éppúgy cselekedtek május elsején, mint Békés megyében: lövettek a népre."

Franciaországban Fourmies, Magyarországon Orosháza vált az 1891-es „betiltott május elseje" mementójává, majd néhány napon belül Békés megye, amely ekkor vívta ki magának a régi rend számára félelmetes „Viharsarok" címet.

Mi történt Orosházán? Az előzményekhez hozzátartozik, hogy a tilalmak ellenére megünnepelt 1891-es május elseje Magyarországon is békésnek ígérkezett. A főváros egész sor nagyüzemének munkásai, fittyet hányva a gyárosok fenyegetésének, munkaszünettel és a szabadba való kirándulással ünnepeltek. A Népszava május elsejei színes címlapján ismét leközölte Palágyi Lajos előző évi versét. A budapesti mozgalom a gyárosok által rendezett komédiával zárult: másnap a távol maradt munkások munkakönyvét kiadták, majd nyomban visszavették őket, miután többnyire a legjobb, tehát nélkülözhetetlen dolgozókról volt szó.

Orosháza és Fourmies egyformán ünnepnek ígérkező és tragédiába torkolló napjának lefolyása között több hasonlóság is volt, például az, hogy szinte ugyanabban az órában került sor a hadsereg véres fellépésére. Az Orosházán és ennek következtében Békés megye számos más helységében lezajlott 1891. májusi eseményekről a korabeli sajtó felsőbb utasításra csak röviden írt. Az elsők között Ormos Ede

szociáldemokrata író és publicista foglalkozott vele behatóbban. A Népszava 1911-es májusi emléklap-jában „Fehérzászlós véres május" címen elevenített fel néhány jellemző részletet: Békés megyében az 1891-es évben általános volt az elégedetlenség, ennek egyik fő oka a $16^1/_3$ krajcár napszámbér. Emellett csak koplalni lehetett. Május elsejei zászlóavató ünnepségükre tört rá a csendőrség, majd délutánra erős katonai egységeket is hozattak, s azokat szuronyrohamra vezényelték a tömeg ellen, de az először meg sem mozdult, ezt kiabálta: „Úgy sincs semmink az életből, ha meghalunk, az sem baj." A helyi lap, az Orosházi Újság szerint az ötezer főnyi tömeg, bár a katonaság többször lőtt és szuronyt szegezve ment a népnek, csak lassan hátrált a szuronyok előtt: „A vérengzés szerepét a zsandárok vették át, az oszladozó tömegből kisebb csoportokra, sőt két-három csendőr egy-egy munkásra vetette magát, ütötték, verték, vágták kegyetlenül." A sebesültek számát 150—200-ra tette ez a lap — így idézte fel az elsők között Ormos Ede 1911-es írásában az eseményeket.

Irodalmi eszközökkel elevenítette fel negyedszázad múltán Darvas József (1912—1973) szülőhelyéről, Orosházáról „A legnagyobb magyar falu" címen írott és az 1930-as évek közepén közreadott, majd többször is megjelent szociográfiájában az orosházi zendülést, annak egyik még élő részvevőjét szólaltatva meg.

Darvas József

A LEGNAGYOBB MAGYAR FALU

(Részlet)

A képzetlen földmunkástömegek eleinte természetesen csak ösztönösen vallották magukénak a szocializmusnak nem is a tanítását, hanem inkább a hitét. Ezt bizonyítja az is, hogy az 1891. május 1-i orosházi tüntetés ünnepi zászlajára még a polgári forradalom jelszavát — Szabadság, Egyenlőség, Testvériség — írták. Az ideológiai képzetlenség azonban nem akadályozta meg őket abban, hogy a zászló védelmében vérüket is áldozzák...

Ezzel a vérbe fullasztott tüntetéssel azért is érdemes bővebben foglalkozni, mert bevezetője volt egy éveken keresztül tartó forradalmi hullámnak, amelynek sok halott, sebesült és sok súlyos börtönbüntetés a mérlege... A véres dátumra vonatkozólag megpróbáltam falumban olyan embereket találni és megszólaltatni, akik szemtanúi,

esetleg talán részvevői is voltak a felvonulásnak, amelyet csendőrsortűz gyászos szimfóniája rekesztett be.

Kevesen élnek már az akkori harcos nemzedékből: kit a világháború négyéves járványa vitt el, kit a hivatalosan természetesnek mondott, de sorsosaimnál nyomorúság képében korán ottkísértő halál. Anyám, akitől sok igaz mesét hallottam a régi világról és régi emberekről, tizenhárom éves süldőlány volt még akkor — de már a tanyán szolgált, mint esztendős cseléd. Ő csak annyit tud, hogy forradalomról beszéltek az emberek, és végigszaladt a hír a tanyák között: visszajött Kossuth Lajos, igazságot tenni a szegényeknek...

Szabó József „kiérdemesült" földmunkás, túl a hetvenen, talán az egyetlen még élő harcosa 1891. május elsejének. Dolgozni már nem tud, csak buzgó foglalatoskodást mímelve totyog a ház körül, és jó időben sűrűn kiül alacsony zsámolyán a kapu elé, mintha ennyivel is elébe menne a halálnak, mert a nyomorúság hajszájával körülvett öregek csak saját haszon nélküli életüket látják, és mindenkivel szemben előzékenyek akarnak lenni. Mikor megkértem, hogy beszéljen a harcaikról, régi fények elevensége jött vissza a szemeibe, mintha egyszerre tudatára ébredt volna, hogy azért ő se élt egészen haszontalanul. És ezt ki is mondta, szinte mentegetve mostani gyámoltalanságát:

— Hát biz az régen volt. Ha jól számolom, talán negyvenöt éve, de mintha éppen csak tegnap történt volna. Negyvenöt éve — mondja még egyszer, mintha hitetlenkedne, és meg is csóválja hozzá a fejét. — Hogy telik az idő! Akkor még nem voltam ilyen teddide-teddoda ember! Tele voltam reménykedéssel meg erővel. De már átadtam a helyem a fiataloknak, mert én, tőlem telhetően, megtettem a kötelességemet, hát folytassák ők. Csak az bánt, hogy már vélekedni se merek a munkájuk fölött, mert könnyen azt mondhatják: aki nem dolgozik, az ne is beszéljen. Pedig, mondom, mink is megálltuk a helyünket a mi időnkben!

Az a dolog meg úgy történt, hogy az asszonyaink készítettek egy nagyon szép, fehér lobogót, ami 91-re kelve lett készen. A lobogó készen volt, de nem tudtuk fölszentelni, mert nem volt pénzünk, amiből födözzük a kiadásokat. Úgy határoztunk, hogy majd gyűjtünk rá magunk között, és akkor megcsináljuk a fölavatást. Igen ám, de közbejött május elseje, a mi legnagyobb ünnepünk. Mert akkor mink még nagyon megünnepeltük a május elsejét! Úgy gondoltuk, ha mán kész a lobogó, miért ne dugnánk ki? Kidughatjuk azt fölszentelés nélkül is. Korán reggel ünneplőbe öltöztünk, bementünk a földmunkásegyletbe, és kidugtuk a lobogót az utcarészre. Olyan

szép volt, hogy mindenkinek könnyes lett a szeme, és csudájára jöttek az emberek. Majd úgy nyolc óra körül jött két csendőr is, és kérte az engedélyt, ami persze nem volt. Erre megparancsolták, hogy tüstént vegyük be — de mink meg kijelentettük, hogy azt ugyan nem teszszük. Sokan voltunk, hát elmentek, de tíz óra felé újra visszajöttek a szolgabíró utasításával, hogy ha nem vesszük be, elkobozzák, és az egyletet is bezárják. Mit volt mit tenni, bevettük az utcarészről, és kidugtuk az udvaron. Gondoltuk, tudunk mink befelé is ünnepelni. Nem tudom, ők látták-e meg, vagy elárulta valaki, de visszajöttek, és az utasítás alapján elvitték a lobogót, az egyletet meg lezárták. Az udvar tele volt ünneplő munkásokkal, akik megbotránkoztak ezen az eljáráson. Rögtön bizottságot választottak, és mentek a szolgabíróságra, de nemcsak a bizottság, hanem az összes jelenlevők is. Útközben nagyon sokan csatlakoztak hozzánk, és mire odaértünk, már elleptük az egész uccát. A bizottság bement az épületbe, és kérte a lobogót, de a bíró, nevezetesen Ördög Lajos, nem volt erre hajlandó. A tömeg, mikor ezt megtudta, zúgolódni kezdett. A bíró kinyitotta az ablakot, és szónokolni kezdett, hogy „Emberek, menjenek csak szépen haza, majd én intézkedek, hogy a lobogót hamarosan megkapják." De azok erre se tágítottak, hanem ilyesféle szavakat vágtak a fejéhez:

— Zászló nélkül nem megyünk, inkább itt döglünk meg...

— Az Ördög menjen az ördögbe!...

— Ne intézkedjen, hanem a lobogót adja vissza!...

Lassan dél is elmúlt, de mi még mindig nem mozdultunk. Egyre többen és többen lettünk, mert a tanyákon az a hír terjedt el, hogy a faluban kitört a forradalom, mire a béresek is otthagyták a gazdájukat. Ahogy múlt az idő, mindjobban elkeseredett lett a hangulat, mert az éhség is bántott már bennünket. Azért nagyon szép dolog volt, hogy az evés kedvéért senki nem ment haza közülünk, még az asszonyok is ott voltak, és ők kiabáltak leghangosabban. A szolgabíró nem mert semmit csinálni, csak kuksolt a lefüggönyözött ablak mögött. Csendőrnek színét se lehetett látni. Úgy két óra tájban azután hírül hozta valaki, hogy a Nagy uccán, az állomás felől egy század katona jön rohamlépésben. Először nem akartuk elhinni, hogy katonákat hoznak ellenünk, pedig csakugyan igaz volt a híradás. Nemsokára feltűnt az ucca végén a század, ahogy szuronyszegezve jött felénk. Az elkeseredés tetőfokra hágott. Nem hangzott el közöttünk semmiféle vezényszó, csak egy elkeseredett morajlás zúgott végig a tömegen, mindenki tégladarabokat, göröngyöket, kavicsokat szedett föl a földről, és a következő pillanatban recsegve tört be a járás-

bíróság összes ablaka. Mire odaért a katonaság, nem volt egy ép üvegtábla se. A szuronyokkal persze nem lehetett szembeszállni, mert a tenyér az csak tenyér, nem puska. Nagy zűrzavar kezdődött, mindenki menekült. A katonák nem is sebesítettek meg senkit. De egyszerre csak nagy porfelhő kíséretében három csendőr érkezett meg Apáca felől. Tőlünk nem messzire leszálltak a kiizzadt lovakról, megszorongatták a nyerget, aztán újra fölültek, kirántották a kardot, és fölvágva nekihajtottak a tömegnek. Ütöttek, szúrtak, tapostak, akit csak értek. Különösen az egyik, egy fehér lovas csendőr volt kíméletlen. Utánavágtatott a mellékuccákba menekülő embereknek is, még a kapukban békésen pipázgató öreg parasztokon is végigvágott, ha nem kotródtak be idejekorán. Csúnya mesterség volt, mondhatom. Haláleset tudtommal nem történt. Hogy hányan sebesültek meg, azt nem lehetett megtudni, mert senki nem mert jelentkezni. Attól féltek, hogy megbüntetik őket. Mint ahogy meg is büntettek közülünk többeket, akiknek részük volt a tüntetésben. Néhány évre rá mégis visszakaptuk a lobogót, és fölszenteltük. Most is ott van még a földmívelőegylet tulajdonában.

Így mondta el Szabó József a tüntetés történetét. Mikor befejezte a mondókáját, ott ült az izgalom pirossága idő zsugorította, ráncos arcán. Rám nézett, és hamiskásan elmosolyodott, mint akinek még van valami rejtett mondanivaló a tarsolyában. Csak azt várta szemérmesen, hogy megbiztassam, és már újra szónak adta magát:

— Akkoriban sokáig beszéltek erről az emberek. Tudom, nyáron Vági Páléknál arattam, és ott is szó került róla a munkások között. A béres, még fiatal gyerek volt, mondta, hogy őt is megverték akkor a csendőrök. Pedig semmit sem csinált, csak éppen ott hajtotta el a bíróság előtt a gazda szekerét. Még most se tudja, miért bántották őt? Én akkor így magyaráztam meg neki: „Azért, mert te is paraszt vagy. A többieket azért ütötték, hogy felejtsék az igazságot, téged, meg hogy ne merj felőle gondolkozni."

Olyan megilletődéssel hallgattam az egyszerű „koncepciótlan" elbeszélést, mint az iskolai történelemórákon túlfűtött fantáziájú gyerekek a szakadt zubbonyos, kokárdás utolsó negyvennyolcas honvéd szavait a szabadságharc lelkes nagyjairól. Valóban hősi korszak volt ez a magyarországi földmunkásság történetében: az orosházi tüntetést követő napon, május 2-án Békéscsabán tört ki zavargás, június 21-én a Csanád megyei Battonyán robbant ki véres tüntetésben az elégedetlenség, 1894. április 22-én pedig Hódmezővásárhely piacterén dördült el a bajokat „radikálisan elintéző" sortűz...

A „Viharsarok" népét ahelyett, hogy megtörte volna, inkább megedzette a hatalom kegyetlen fellépése. A Népszava 1891. július 3-i számában Csizmadia József, ezúttal is Jankai álnéven, *Ne lázongjatok* címen népdalszerű strófákba szedve fejezte ki a növekvő elkeseredést:

Orosháza, Békés, Csaba, Battonya,
Szolgabíró, zsandár, szurony, katona,
Kormánybiztos, főispán és alkotmány
Sütnek, főznek emberhúst a népkonyhán...
.....

Azt kívánják a néptől, hogy fizessen,
De kenyeret keresni ne lehessen.
Minden erő, minden munka, minden pénz
Katonára, fegyverre kárba vész.

Népvándorlás, kivándorlás a divat,
Útját állják, nem mehet már amiatt.
S itt megélni bizony isten nem lehet,
De itt halni segítnek a fegyverek.

Orosháza, Békéscsaba, Battonya!
Kormányozzon már most zsandár, katona.
Inkább éhen haltál volna magyarom,
Nem tenné rád vaskezét a hatalom...

A franciaországi Fourmies-ben és Orosházán, a magyar „Regnum Marianum" szívében lezajlott, világszerte megütközést keltő eseményeknek nyilvánvalóan részük volt benne, hogy kereken két hét múlva, 1891. május 15-én bocsátotta ki „isten földi helytartója", a „munkás pápá"-nak elkeresztelt XIII. Leó híres „Rerum novarum" című enciklikáját. Ebben az osztályharc ellenébe a társadalmi megbékélést hirdető kereszténytyszocialista eszményt állította, megbélyegezve a „hamis eszmékkel átitatott", „zavart keltő" elemeket — ugyanazokkal a kifejezésekkel, jelzőkkel bontva ki a harci lobogót az önálló utakra lépett munkásság, az „Antikrisztus" szelleme ellen, amelyeket eddig a tőke haszonélvezői már szinte elkoptattak. A kereszténytyszociális mozgalom azonban csak kevés helyen tudott átmeneti sikereket elérni.

Az orosházi események emléke emberöltők után is tovább élt.

Ötvenkilenc év múltán, 1950-ben a Szabad Szó munkatársa látogatott Orosházára, hogy az egyik még élő szemtanút kikérdezze. A Magyar Nemzet 1960-as május elsejei számában Illés Sándor, Orosháza egykori és felszabadulás utáni helyzetét állította párhuzamba. A Szabad Föld 1963-ban idézte a történteket, a Népszabadság 1968-as évfolyamában Darvas József nyúlt vissza a témához.

Illyés Gyula a felszabadulás után (1947-ben) kiadott összes költeményei harmadik kötete verses naplótöredékei egyikében elevenítette meg az orosházi zendülést:

Patyolatfehér volt az orosházi
zsellérek egylet-lobogója.
Fehér galambként örömhírért szállt ki
a tömeg élén május — virradóra,
így repdesett egy szép találkozóra. —
Dörrent a sortüz. Lehullott a porba
s a vérbe, amely ömlött bőven érte.
Lebukott s esztendőfordulóra
— a békés galamb helyett harci vércse —
bíborvörösen röppent föl az égre!

1891-ben újabb folklorisztikus jellegű május elsejei költemények is keletkeztek. Ilyennek minősíthetjük a Jankai álnéven író Csizmadia József *Munkás-majális* című versét is a Népszava 1891. május 8-i számában, és ugyanott egy P. J. monogramú szerző *Májusi munkásdal* címen közölt, az elkövetkező évek-évtizedek májusi műsoraiban gyakran szereplő írását, amelynek első versszaka így hangzik:

Szépen leng a piros zászló a ragyogó napfényben,
Reszketve ül a despota a bársonyos karszékben.
Bántja a lelkiismeret, eltünt édes nyugalma,
Felriasztotta álmából a nép mennydörgő szava.
A nép mennydörgő szava, mely vészviharként harsog fel,
A nép mennydörgő szava, mely emberi jogot követel.

A hatalom 1892-ben is mindent elkövetett, hogy megakadályozza a május elsejei munkaszünetet, gyűléseket, tüntetéseket. Ennek ellenére vendéglőkben, parkokban, kirándulóhelyeken ezrek és ezrek ünnepeltek. A Népszava ünnepi száma Palágyi Lajos új, május elsejére

írt versét hozta, amely azonban erőszakos szócsonkításai miatt, terjedelmes volta ellenére messze mögötte maradt az elsőnek. Május 13-i száma az újpesti „Nussdorf-parkban" tartott nagy tömeggyűlésről tudósítva felemlítette, hogy az ottani munkásdalárda és a cipészeké a *Munkás Marseillaise* mellett *A munka dala* és a *Nyolc órai munkanap* című énekeket is előadta. A hódmezővásárhelyi ünnepségről beszámolva, május 6-án ezt írta: „A nép kezén sok ezer példányban forgott a következő, ez alkalommal írt dal, amit ugyancsak istenigazában énekelt a nép öregje, apraja... A *Kossuth Lajos azt üzente* nótára énekelhető."

1892. MÁJUS ELSEJÉRE

Indulj, munkás, tüntetésre,
Május hónap elsejére;
Nemzetközi munkásünnep,
Minden munkás üli azt meg.
Éljen a munkás-szövetség! Éljen a munkás!

Angol, német, spanyol, belga,
Osztrák, olasz, románia,
Orosz, magyar és francia,
Minden nemzet munkásfia,
Ezt kiáltja ma:

Nyolc órai munkanapot,
Általános szavazatot,
Szabad sajtót mindenkorra
Ezt kiáltsuk mindnyájan ma:
Éljen a munkás!

Létrejött az egyetértés,
Éljen a munkás-szövetség!
Népszabadság, néphatalom.
Ezt kívánjuk mind e napon.
Éljen a munkás!

Egyenlőség, testvériség,
Szünjék meg a kishitűség,
Tömegesen egyesülve
Jutunk mi majd győzelemre!
Éljen a munkás!

Kiáltsunk fel mind e napon,
Hogy megértse a hatalom;
Jó lesz, hogy ha meghallja ma:
Éljen a munkás-szövetség! Éljen a munkás!

A hódmezővásárhelyiek nótája is a legelterjedtebbek közé került, akárcsak egy másik, a folklórtörténeti kutatások szerint Hódmezővásárhelyen már 1893-ban énekelt dal, Steiner Jenő műve, amelyet nyomtatásban először egy 1896-os kiadású „Munkásdalok, szavalatok" című füzet közölt. A *Május első reggelén* című nyolc strófás dal első és utolsó szakasza így hangzik:

Májusi regg' bíbor pírja
Vonja körül az eget,
Fodros szélű forradalmi
Vörös zászló integet,
S mintha mondni volna készen:
Talpra, sorba emberek!
Jogotokért, szabadságért
Egy világgal küzdjetek.
. . . . . .

Hatalmas urak! Halljátok
Az ébredő nép szavát?
Mely mint vihar mennydörgése
Zúgja a világot át:
Szabadság, jog mindenkinek!
Származást nem ismerünk,
Király, koldus, avagy paraszt,
Meztelenül születtünk.

Ugyanebbe a műfajba sorolható a Népszava 1893. április 28-i számában Morócz Jenőtől megjelent *Munkás-himnusz*, amelyet Stark Henrik megzenésítésében énekeltek — egyes adatok szerint már az előző évben, szintén Hódmezővásárhelyen. Idézzük ezt a keresetlen egyszerűségével, hangjának közvetlenségével megkapó, a felszabadulás után is feleleventett dalt:

Morócz Jenő

MUNKÁS-HIMNUSZ

Itt van újra május elseje,
A levegő dallal van tele.
Zengedezzük hát mi is dalunk,
Mindnyájan testvérek vagyunk!

Proletárok egyesüljetek,
Elavult a régi rend s beteg,
Szebb jövőért áhitoz szivünk,
Hódít a zászló, amit viszünk.

Nincsen veszve már a diadal,
Zsarnok önkény, szolgaság kihal,
Az igazság napja felragyog,
Az eszme él és győzni fog.

Szent jogunkért föl csatára hát,
Így elérjük a jövő honát
Közelg már a régvárt pillanat,
A nép boldog lesz és szabad.

1893-ban a polgári irodalmi lapoknál is elismert szerzők közül Palágyi Lajos után másodikként Zempléni Árpád (1865—1919) kereste fel egy május elsejei versével a Népszavát. A függetlenségi hagyományokat mindvégig ápoló Zempléninél a munkásmozgalommal csak rövid ideig tartó kapcsolatról volt szó. Utóbb magánéletében konszolidálódott: a Magyar Földhitelintézet levéltárosaként dolgozott az 1890-es évek végétől haláláig. Elnyerte a Petőfi, majd a Kisfaludy Társaság akkoriban igen magas irodalmi rangot jelentő tagságát is.

Véres harc a zászlóért. Május elseje Békéscsabán.
Képes Újság, 1893. május 1.

Ellenzékiségét később a németektől való függés következetes elutasításában őrizte meg. Ilyen alapon lett a „turánista" mozgalom megindítója, nem rajta múlott, hogy az ellenforradalom idején a fasiszta kispolgárság sajátította ki és formálta át a maga céljaira romantikus irányzatát.

Zempléni Árpád

MÁJUS ELSEJÉN

Ha a természet ünnepel,
Hagyd abba munkád, gyönge ember.
Kutasd az élet titkait,
Tanulj harcolni értelemmel,
Mert nagy tanulságokra hív,
A természet nagy tényre oktat:
Dajkánk a föld s ellenfelünk,
Reményre és tűrésre szoktat.

Gondold meg élted folyamát:
Lekötve élsz a föld rögéhez.
A restek rabszolgája vagy,
Azért munkálkodol, hogy éhezz!
A tudatlanság s a nyomor
Között mindig állandó frigy volt.
Nem tudod, mért vagy nyomorult,
Csak azt tudod, hogy mindig így volt.

De nem szabad, hogy így legyen!
Munkának, észnek van jövője.
Ha mi fogjuk meg a vadat,
Lakjunk előbb mi jól belőle.
Azé a föld, ki dolgozá,
Azé az érc, ki megtalálja,
Azé a nagy fölfedezés,
Aki kereste és kivárta.

Magától még a fű se nő:
A természet nem bőkezű már.
Ha munkával nem jársz elől,
Kórót termel a hév tüzű nyár.

A munka mindent biztosít.
De munka nélkül szertezüllünk,
Elpusztulunk, mint Ninivé,
S holt sivatag támad körültünk.

Mi tartjuk fenn a kultúrát,
Kik kézzel, ésszel egyre törvén,
Munkába öljük életünk,
Míg megszelídül egy-egy örvény.
Kezünk nyomán a folyamok
Kiszáradnak, új útra térnek,
Az embernek hódol a föld,
Elefánt hódol az egérnek.

Így együtt, ennyi millión
Hatalmasság a gyönge ember.
Munkásokból áll a világ,
Esőcsöppekből áll a tenger.
S nem az a rend, ha fáradunk,
Hogy munkakerülőkre szálljon,
Amit mi együtt alkotánk:
De hogy a rest munkába álljon.

Nem gyűlöletnek, bosszúnak
Ünnepjét üljük ma itten.
Nem munkások, kik vérbosszút
Forralnak ártó szíveikben.
Hogy milliók élhessenek,
Nagyon kell itt egymást szeretnünk.
Ne bántsuk egymást, emberek,
Elég zsarnok él már felettünk.

Mi, akik már fölébredénk
Az igaz ember tudatára,
Akik előtt kinyílt a menny,
Egy szebb jövendő láthatára:
Azért jövénk, hogy egy napot
Szenteljünk ennek a jövőnek;
Hadd lássák, mennyi népe van
A szabad, munkás, új időnek!

Eljöttünk elkiáltanunk
Intő szavunkat mindazoknak,
Kik meghíznak a kultúrán,
Míg ennyiünket hámba fognak.
Eljöttünk elkiáltanunk,
Hogy az a szent idő közelget:
Herék uralma véget ér,
S nem lesznek többé szolgalelkek.

A szép költemény jól érzékelteti Zempléni Árpádnak a jogfosztott, a saját kezük által termelt javak élvezetéből kirekesztett munkásokkal való őszinte együttérzését. Érdekes vonása: a munkások és a kisemmizett értelmiségiek sorsát azonosnak látja, mindkettő „kézzel, ésszel egyre törvén, / Munkába öli életét". A költő harc helyett azonban általános emberszeretetet hirdet, messianisztikus hittel abban, hogy a „herék uralma véget ér".

Az 1894-es májusi mozgalmakra a hódmezővásárhelyi április 22-i események, a csendőrségnek a vezérük, Szántó Kovács János kiszabadítását követelő tömeg elleni brutális fellépése nyomta rá a bélyegét. Erre hivatkozva az előző évben megadott engedélyt visszavonták, mindenfajta gyűlést, tüntetést betiltottak. A munkások országszerte mégis megünnepelték május elsejét. A Népszava ünnepi számában egy munkásköltő kezdetleges versét találjuk *Május elseje 1894* címen. A következő részlet, formai hiányosságai ellenére, tükrözi a nép akkori hangulatát:

. . . . . .
Szép május fényes elsején,
Mikor bimbók feselnek;
Ím öntudatra kél a nép
Mint férfivá lett gyermek...

1895-től Bánffy Dezső kormányának 1899 elejéig tartó uralma, amelyet a munkás, a paraszt- és nemzetiségi mozgalmak üldözése jellemzett, nehezítette a munkásünnep megtartását. A Szociáldemokrata Párt ennek ellenére az előző évi fellendülés nyomán 1895-ben tett először kísérletet a Népszava napilappá fejlesztésére. Az így jelentőségében megnövekedett újság első számát 1895. május elsején adták ki, Morócz Jenőnek az eseményt méltató alábbi versével.

Morócz Jenő

AZ ELSŐ SZÁM

Vendég kopogtat ablakunkon
Májusnak első hajnalán,
Oh, ismeretlen jövevény te,
A megváltást hozod talán?
A természetnek ébredése
A szebb jövendőt hirdeti,
Vendég kopogtat ablakunkon,
Az ajtót nyissuk meg neki.

Régóta vártuk, érdekinknek
Igaz védője jön vele,
Miként e szép nap illatárja,
Lelkünkbe árad szelleme;
Az elbízott gőg rettegéssel
Szemléli őt, hogy szárnyra kap,
Ujjongjatok, ti proletárok,
Világra jött a napilap!

„Minő merészség!" — szól az önkény.
„Minő szerencse! — szól a rab. —
Egy nagy lépés megint előre,
Ismét lehull egy láncdarab."
Az elnyomóknak hangja hallik:
„Vegyetek inkább kenyeret!" —
De áldva nézi tetteinket.
Az igaz emberszeretet.

Az elnyomottak milliói
Oly régen várták e lapot,
Fegyver híjában, hogyha verték,
A nép csak tűrt és jajgatott.
De hogyha most bántni fognak,
Jöhet fejünkre száz csapás:
A támadásra visszavágunk
S amott leszen majd jajgatás...

Május 1-je. — Der 1-te Mai.

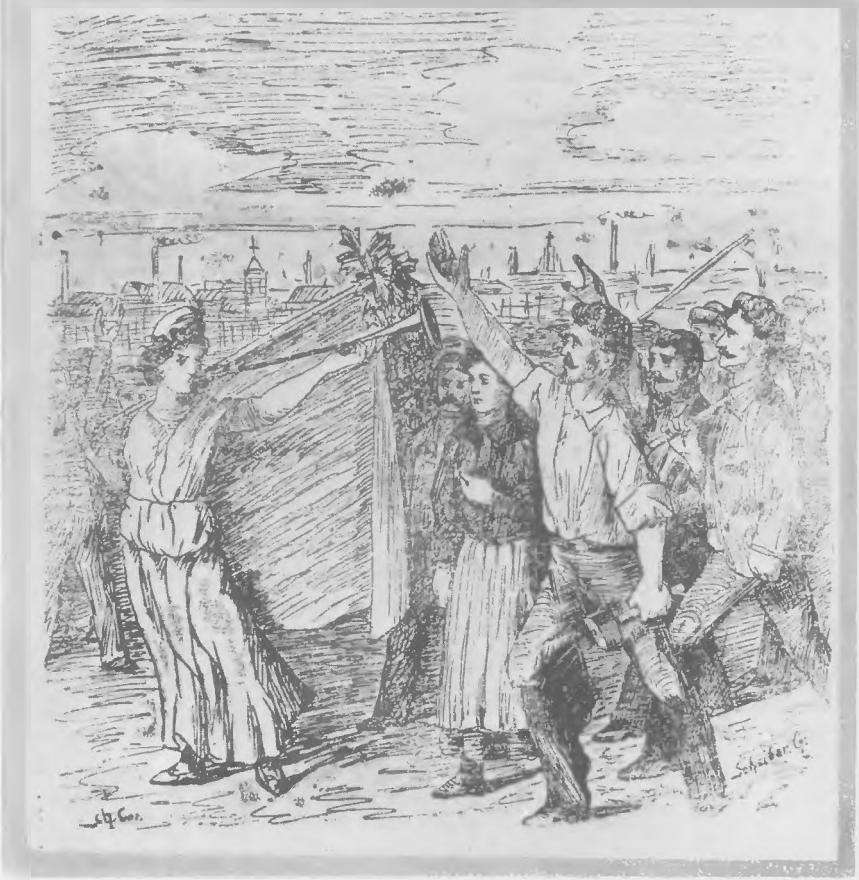

Május elseje.
Népszava, 1895. május 1.

Mert nem hátrálnak gyáva módon,
Miként a hitvány zsoldosok,
Az igazság visz küzdelembe,
Szívünk az elvekért dobog.
A régi rend nem tart örökké,
Hiába őrzik fegyverek,
Az éj homálya szerteoszlik
Ha kél a nap, ha jő a regg'.

És jőni fog, az új időknek
Első fáklyája lesz lapunk,
Milliók szívében és agyában
Kell még világot gyújtanunk:
A sötét múltnak hagyományit
Soká már meg nem védhetik:
Az igazságnak kalapácsa
Ha sújt, a szirt is szétesik.

Oh, rügyfakasztó, drága május!
Sóvárgva vártuk jöttödet
S ujjongva látjuk érkezésed,
Hisz kedves vendég jött veled.
Kardját kivonva áll a sorba,
Az ellen máris rettegi...
Előre bátran, ifjú harcos,
Szabad jövőért küzdeni!

A munkásmozgalomnak a múlt század végén Európa több országában is bekövetkezett átmeneti lanyhulása, hazánkban a Bánffy-kormány terrorja és nem utolsósorban a reformista irányzat felülkerekedése a Magyarországi Szociáldemokrata Pártban a május elsejei tüntetések erejének és méreteinek csökkenésén is mérhető volt. Egy kissé kortünetnek minősíthetjük, hogy a Népszava 1896. május elsejei számában a szocialista mozgalommal úgyszólván semmilyen kapcsolatot nem tartó függetlenségi szemléletű köztársaságpárti Szabó Endre (1849—1924) író, újságíró, a Petőfi Társaság tagja, az orosz irodalom klasszikusainak első érdemes és szorgalmas fordítója egy versét közölte. A költemény szerzőjének a társadalmi igazságtalanságok elleni lázadozását, plebejusi szemléletét fejezi ki az önmagának

élő nyárspolgár szigorú bírálata, csupán az utolsó sorokban dereng fel az író törekvése a társadalom gyökeres átalakítására. Ezzel természetesen nem vitattuk el Szabó Endre versének stiláris érdemeit, és megállapíthatjuk: új színt jelent május elseje század végi költészetében.

Szabó Endre

MÁJUS ELSEJÉN

Tudom, tudom, hogy megdalolt már
Jó, rossz poéta, szép tavasz,
Azt is tudom, hogy eddig is csak
Bús megadással tűrted azt,
De mind hiába! nincs menekvés,
Egyszer én is beléd kötök:
Hanem benned azt dalolom én meg,
Mit elhagytak a sok között.

Mert dalra várnak többi közt a
Jámbor, hasas filiszterek,
Kik vasárnap verőfényre
Ujjongva kisereglenek;
Gázolják örömittasodva
A gyöp ropogó bársonyát,
S erdőt, mezőt az ő viharzó
Lelkendezésük harsog át.

Ajkaikon zajos hűhóval
Búják az árnyas berkeket,
Alig érik fel ésszel, hogy nő,
Gyarapul a paszuly s retek!
A vöröshagyma és pityóka
Egymással hogyan versenyez!
Ez esztendőben, őket uccse!
A babnak keletje lesz.

A filiszterek más seregét
Elrejti a kioszk, bozót,
Hűselve iszogatnak ottan
Fényes, kikent hivalkodók,

Szidják a pincért, mint a bokrot,
— Nem izlik sem meleg, sem hűlt —,
Igazgatják a kézelőket,
S nyomorgatják az „r" betűt.

És így a közjó érdekében
Egész napokat töltenek,
Telve a zseb, rendjel a rokkon,
S csücsül a lelkiismeret.
S a nap oly jól rájuk is úgy süt,
Mint e szegény rongyosra itt,
Kinek csak azért van süvegje,
Hogy süvegelje urait.

Majd jönnek dús aranyba szegve
Nagy rangú, cifra hadfiak,
Rajtok temérdek hősi érem,
A sok semmittevés miatt...
Nyiszog a kard, kaszál a lábok,
— Csámpás az istenadta mind —
És a szegény parasztvilágra
Mindnyájok oly büszkén tekint.

A sétatéren izzadozva
Egy hízott páter oldalog.
S ravasz mosollyal p e r a m o r e m
Cifra dámákra bandzsalog.
Mint ökrön a csengő, kalimpál
Egy szép aranykereszt nyakán —
Hej! hány lelket küldött az égbe
E szép keresztért, szent atyám?

S mert itt a szép tavasz ölében
Minden, minden virítani kezd:
A szívben szunnyadó remények
Virága is bimbót ereszt:
A filiszter százmillióra
S miniszterségre aspirál,
A hadnagy tábornok szeretne
Lenni, s a páter kardinál.

Arcok hiába bamba: rólok
Leolvasom e vágyakat,
S amint járok-kelek közöttük:
Az ábránd rám is elragad?
Szívemet ez idillben újra
Csiklandozza egy régi vágy,
S elképzelem magamba én is,
Hogy mi szeretnék lenni hát?

Én mennydörgős mennykő szeretnék
Lenni, szép május reggelen,
Midőn katona, pap s filiszter
A verőfényben megjelen.
S tudom: tavasz nem volna addig,
És nem volna derült az ég,
Míg minden mamlasz ingyenélőt
Halomra nem pusztítanék.

Pásztor Árpád (1877—1940) mindössze 21 éves jogász, amikor 1898-ban a szociáldemokrata párt május elsejei emléklapjában *A vulkán* című verse megjelent. Nem sokkal később már országosan ismert tehetséges riporter, színpadi szerző, költő; egyik első verse a forradalmi munkásmozgalom iránt 1918—1919-ig többször is megnyilatkozó szimpátiáját jelzi.

Pásztor Árpád

A VULKÁN
(MÁJUS ELSEJÉRE)

Világszabadság! Május tiszta fénye...
Szabad természet... ím köszöntelek.
Te legszebb ünnep, mit nem ember kénye,
A természet maga teremte meg.
Tekintsetek szét a széles világon,
Felhőtlen égen lángol át a nap.
Minden szabad... A szabadság nem álom!
Csak néked, ember, tűrő, gyönge rab.

Ébredj föl egyszer... Egy kis pillanatra;
És lelked rab többé már nem lehet.
Egy pillanat erődet visszaadja
És porba görnyeszt ezredéveket.
Aki megismert, tündérszép szabadság,
Éretted küzd egy örök életen —
Testét talán zsarnok-járomba hajtják,
De lelke többé szolga nem leszen!

Mint a vulkán, amelynek lelke, mélye
Örökké zúg, elrejtve háborog...
Várost, utcákat építnek föléje,
Víg mulatóhely a krátertorok.
Vasút kúszik fel meredek falára,
Tornyok épülnek a sziklák alatt.
Minden csöpp földjét szolgaság alázza,
...Amíg eljő a szörnyű pillanat.

S mit századok érleltek lenn a mélyben,
Dübörgve árad a szabadba ki,
Izzó sziklákat zúdít fel merészen.
A láva zúg!... Irtózat hallani...
A város rom... A nagy tornyok bedőlnek,
Tűz hömpölyög le az izzó falon.
Csak rom marad, például az időnek!...
...S a vulkán büszkén áll most, szabadon.

Az 1891-es év fordulatot hozott Magyarországon: február végén megbukott az esztendők óta nyílt politikai üldözést folytató Bánffy-kormány. A helyébe lépett Széll Kálmán-kabinet engedékenyebb taktikába kezdett, s a munkásság számára is lehetővé tette május elseje nyilvános megünneplését. E változás egyik megnyilatkozása, hogy a Népszava 1899. május elsejei száma piros betűs címlappal jelent meg, rajta az alábbi erőt és a jövőbe vetett bizalmat sugárzó, ismeretlen szerzőtől származó szép verssel:

MÁJUS ELSEJÉN

Kikelt a mag, mit elvetettünk,
Mit vérrel s könnyel öntözénk,
Az eszme nagy lett és hatalmas,
Melyért száz harcot ütközénk.

Minden tavaszszal uj rügy éledt
És minden rügyből lomb fakadt,
S a proletárok milliója
Talál hazát a lomb alatt.

Hogy zúdul ránk a kapzsi ellen!
Kezében lándzsa, puska, kard,
De minden ágyúnál erősebb
A munkás, hogyha összetart!

Világszabadság! édes eszménk
Teérted folyt a vér, a könny,
Tetéged üldözött a gyáva,
A kapzsiság, a gőg, közöny.

Mi fölvettük a harcot érted,
Megvívtunk százezer csatát,
És diadallal hordozánk meg
A népjog vörös zászlaját.

Az igazság harcol mivélünk,
Ez fegyverünk, ez védfalunk,
Minálunk nincsen gyáva alku:
Mi győzünk avagy meghalunk!

Az 1900-as esztendőben vörös papírra nyomva jelent meg a Népszava május elsejei száma, noha ekkoriban jutott túlsúlyra a szociáldemokrata párt vezetőségében a megalkuvó irányzat. Ezt az ünnepi szám belső vezércikke is tükrözte. A május elsejei ünnep keletkezését így magyarázták: „Az ébredező természet s győzelmes tavasz ünneplése adta a gondolatot, hogy... a győzelmes szocializmus által újból feltámadó emberiség ünnepe legyen május elseje." Mint láttuk, másról, többről volt szó a nap kiválasztásánál. E cikk szerzője a meg-

Május elseje, 1899.
Májusi emléklap, 1899.

mozdulást legfőbb mondanivalójától akarta megfosztani, amikor azt állította, hogy „Nincs szükségünk arra, de nem is jutott soha eszünkbe, hogy május elsejét erőpróbára használjuk ki."

A munkásünnep irodalmi visszhangja az 1900-as években többékevésbé bizonyítja, hogy a munkások nagy része az elkövetkező években sem a tavaszi mulatság, hanem az erőpróba napjának tekintette május elsejét. A Népszava 1900—1906-os évfolyamaiban alig találunk a Május elsejével foglalkozó szépirodalmi megnyilatkozást. Az ilyen tartalmú írásokat főként a május elsejei emléklapokban közölték, de az 1900-as kiadásban még csak Palágyi Lajos kilenc évvel korábbi versét. Az emléklapnak ez a kiadása kiállításával és címlapjának művészi grafikájával kelti fel a figyelmet. A címoldalon az üllő mellett látható három alak három generációt képvisel. A háttérben az igazságért küzdő tömeg ütközik meg a fegyveres túlerővel, felettük a szocializmus győzelmét jelképező angyal.

1900-ban vált ki Mezőfi Vilmos a szociáldemokrata pártból és alapított új szervezetet Újjászervezett Szociáldemokrata Párt néven, amely ekkor ugyancsak kiadott májusi emléklapot, benne két frissebb keletű verssel. Az egyiket Horváth Elemér írta, címe: *A szabadság;* a másik, a *Május elsején* Migray József (1882—1938) verse. A kőművesként indult, majd tanítói képesítést szerzett, jó tollú Migray, aki 1897-ben lett szociáldemokrata, már írói pályakezdése éveiben is különböző politikai irányzatok között hányódott: a szociáldemokrata párthoz való kapcsolatát fenntartva, annak sajtójában dolgozva a szakadár Mezőfi Vilmossal is rokonszenvezett, majd rövidesen Schmitt Jenő, az úgynevezett ideális anarchizmus magyarországi apostola egyik híveként tűnt fel. Az 1920-as évek végén kizárták a szociáldemokrata pártból, ekkor rohamosan jobbra tolódott, végül élete utolsó éveiben a nyilasoknál kereste érvényesülése útját.

Migray 1900-as májusi verse forma- és arányérzékéről, s akkor még minden bizonnyal őszinte érzéseiről tanúskodik; első és utolsó szakaszát idézzük.

Minden munkáskéz álljon e napon meg,
Ne zúgjanak a gyárak gépei.
Tegye le minden ember a szerszámát,
Mert a természet ünneplésre hí.

A munkát mára hagyjuk el mindnyájan,
Ez a nap legyen a mi ünnepünk,
S kiáltsuk oda zsarnokaink fülébe:
Számolnotok kell nem soká velünk!

1901-ben ünnepi díszként ismét szép rajzzal a címoldalán jelent meg a szociáldemokrata párt emléklapja: vállán májusfát, kezében virágot tartó nőalak, lába alatt a földgömb. A mellékletben Bér Dezső csaknem egész oldalt betöltő rajzán a szabadság koporsója felett őrködő szörny és oroszlán. Ez a szám ismeretlen szerzőtől közölte az alábbi allegorikus verset:

MÁJUS ELSEJE

A nyirkos pincékben, sikátorokban
A vak sötétség virraszt elhagyottan.
Sápadt lakói vándorútra keltek,
Mihelyt az első napsugár derengett
S a hajnal ébredő tündér leánya
Szellő-dalával víg feltámadásra
Keltette őket, kik a föld alatt
Aludták még nyomasztó álmukat.

Feltámadt mind! A sírból ím kikeltek,
Mihelyt az első isteni lehellet
Érinté elsorvasztott lelküket.
Feltámadtak, mint feltámadtak egykor
Az alvilág aszott gigászai,
Kiket a föld színéről száműzött az
Olympi zsarnok istenek hatalma
Hogy ízről-ízre ott sorvadjanak
Míg ők az ég virágos berkiben
Dőzsölve jártak-keltek szüntelen.

De megvirradt: A földre szállt az Eszme.
Melytől a kínzott zaklatott kebelbe
A régi élet s lélek vissza szállt...
Forrongva mozdult az alvilág,
A börtön ajtaját a száműzöttek
Döngetve zúzták százezer darabra
S megszünt a szolgaság keserve, megszünt
A gőgös, zsarnok istenek hatalma.

1900

MÁJUS ELSEJE.

ÁRA 12 FILLÉR.

1900. május.
Májusi emléklap, 1900.

S megvirrad ujra... Jött az Öntudat.
Melytől a szolga nép életre kelt
A mély sirokban megmozdult az élet
S odujából a senyvedő kilépett
A messzeségbe nyuló szép mezőre,
Hogy fénybe, dalba napsugárba fürdve,
Föltámadása ünnepét megülje.

...Oszt visszatér a nyírkos sírgödörbe.
Ma még csak egynapos lehet gyönyörje.
A fény, az illat és a napsugára,
Ma még csak röptében hullott reája.
De nő a keblekben az Öntudat
S mi most csak egy rövidke pillanat,
Örök lesz egykor Május elseje!

Az 1902-es szociáldemokrata májusi emléklap élére forradalmi pátosszal telített szecessziós ízű művészi grafikát helyeztek és mellékletként mélynyomó papíron Walter Crane, a neves angol művész „A munka világünnepén" című rajzát. Ebben a számban jelent meg Csizmadia Sándor (1871—1929) egyik szép alkalmi költeménye *Kikelet* címen. Csizmadia földmunkásként csatlakozott az agrárszocialista mozgalmakhoz. Agitatív, szervező és írói adottságaira gyorsan felfigyeltek, Budapestre hozták, a Népszava szerkesztőségének és a pártvezetőségnek is tagja lett. Az 1900-as évek végén nagyrészt személyi sértődöttségből, a tehetségét elhomályosító Ady Endrének a szociáldemokrata sajtóban való felkarolása miatt, fokozatosan elszakadt a munkásmozgalomtól, s 1919 után az ellenforradalmat is kiszolgálta. Csizmadiát a magyar szocialista irodalom története mint az első munkásszármazású jelentős költőtalentumot tartja számon. Az 1890-es évek végétől mind gyakrabban jelentek meg versei a szocialista sajtóban, sok esztendőn át májusi költeményei szinte egyedül képviselték az irodalmat a Népszava és a szakszervezeti sajtó ünnepi számaiban. Közülük az egyik legsikerültebb az alábbi *Kikelet* című, Petőfi hatását tükröző, de modern mondanivalójú, könnyed hangvételű, népdalszerű, derűs verse, amelynek három szakaszát idézzük.

Csizmadia Sándor

KIKELET

A kikelet hívogató
Szózatára,
Fölpattan a műhely-börtön
Ócska zára;
Virágillat, enyhe szellő
Jár a réten:
Csak a gyáva marad most meg
Börtönében.

Jertek mind a proletárok
Táborába,
Esküdjetek föl pirosló
Zászlajára;
Piros annak színezete,
Mint a vérünk,
Azt jelenti: a sorsunk is
Egy minékünk.

Jöjjetek ki a szabadba,
A mezőre,
Ott fogadjuk meg: Előre!
Csak előre!
Egy a sorsunk — közös célért
Forr a vérünk:
Meg ne álljunk, míg odáig
El nem érünk!

Ady Endre, akinek beérkezése lesz néhány év múlva Csizmadia Sándor meghasonlásának egyik legfőbb oka, 1902-ben még kevesebb mint huszonöt esztendős, a Nagyváradi Napló segédszerkesztője, amikor először foglalkozik a munkásság május elsejei szimbólumával, hogy azt szembeállítsa az avítt, pusztulásra érett, középkori rögeszméket görcsösen védő egykorú osztálytársadalommal. „Lovagias emberölés május elsején" címen egy Nagyváradon lezajlott halálos kimenetelű párbajról szólva jegyezte meg: „Május első napján történt a lovagias emberölés, május elsején, mikor feltartóztathatatlan, egyre

Nagy Sándor: Majd akkor.
Májusi emléklap, 1902.

erősödő új, becsületesebb világot akaró szellem ünnepel. Intés és jel ez. Tisztelt lovagias osztályuralom, a munkának és világosságnak lobogója körül a tábor egyre nagyobb, közeledik az új világ, melyben a munka és a világosság kormányoznak..."

A májusi emléklapokat ezekben az években Szabó Ervin szerkesztette, aki szemmel tartotta a szocialista törekvésű képzőművészeti termést is, így többek között ő irányította rá a figyelmet egy cikkében Walter Crane tevékenységére.

Szabó Ervin az angol művész egy május elsejére készített rajzát az 1903-as emléklap címoldalára helyezte. Nőalakot ábrázol, aki egyik kezében májusfára erősített lobogót tart, a másikkal a szocializmus magjait szórja szét, a háttérben a szocializmus felkelő napja.

1903-ban szentelt először önálló cikket Ady Endre a Május elsejének (Nagyváradi Napló, 1903. május 1.). A „Nevezetes május" című cikkében az akkor kialakult parlamenti válsággal foglalkozott. Maró gúnnyal leplezte le a parlamenti 67-es és 48-as irányzat nagy csinnadrattával folytatott párharcának kisszerűségét és őszintétlenségét. 1903 elején a negyedik esztendeje kormányzó Széll-kabinet beterjesztette az újonc-létszám növelését előirányzó törvényjavaslatot, amihez az ellenzéki függetlenségiek csak nemzeti követeléseik, a magyar vezényleti nyelv és felségjelvények elismerése ellenében voltak hajlandók hozzájárulni. Ennek alátámasztására obstrukcióba kezdtek, megbénult a parlamenti élet, exlex, törvényen kívüli állapot keletkezett. A nagyra nőtt sajtó sorsdöntőnek igyekezett feltüntetni az eseményeket. Ady azonban rámutatott, hogy az országot a válságból nem a parlament, hanem a vörös zászlós tömegek fogják kivezetni.

Ady Endre

NEVEZETES MÁJUS

Vörös is, fekete is, jövendő is, múlt is, élet is, halál is ez a mai május. Nevezetes május. Különösen nevezetes. Egyáltalában kiesett régi szerepéből a május. Valamikor szimbóluma s egyszersmind dátuma volt a régi poézisnak, a romantikusnak, a virágillatosnak és holdsugárosnak. Ma a forradalomnak, a felszabadult, vagy felszabadulni akaró erők tobzódásának ünnepe a május.

Különösen pedig ez a mai május. Exlexben áll az ország. Kiszolgáltatott a bizonytalanságnak. Jöhet reá megifjulás, de jöhet sötétség, lealázás, abszolutizmus. Ne firtassuk, ki a hibás, Bécs-e, a többség,

az ellenzék. Talán egyik sem. Hibás a rosszul, hazugul épített magyar parlamentarizmus menthetetlen. Sohasem volt ez népképviselet. Vergődő, csenevész életű valami volt. Három sziklához kötözött. Bécshez, Rómához s az eltörülni nem mert feudalizmushoz. Ami kicsi köze volt a néphez, az is elmúlt. Egyre nőtt azok száma, kik a kicsiny, rongy alkotmány falain is kívül szorultak. Egy darabig a nemzeti mámor, a naiv hit s a jól ápolt Kossuth-kultusz az egyik oldalon, a haladni akarás, a modern Magyarország kiépítésének lázas vágya s a liberális doktrínák hatalma a másikon — életet és színt adtak a magyar parlamentnek. Azon az oldalon voltak az igazi Kossuth-követők, ezen a liberális, modern magyarok. Ma már igazi Kossuth-imádók nincsenek, s a liberális eszméket is lejáratták az eszmék gyáva és gyönge katonái. Barabás az Széll Kálmán és Széll Kálmán az Barabás. Csak naiv emberek hitében különbözők ők. Voltaképpen pedig kormánypártiak, óliberálisok, újak, konzervatívok, agráriusok, néppártiak, kossuthisták, nacionalista függetlenségiek, egyformák. Impotensek és vakok. Egy-kettő, talán három tudná az egész seregben, hogy mit lehetne tenni. Béka-egér harcok az ő nagyszerű harcaik. A nép nincs egyikük mellett sem. Őket pedig rángatják Bécsből, Rómából, püspöki aulákból, grófi rezidenciákból s más alkalmatos helyekről. Az ország népe pedig sínylődik, vért és könnyet izzad, s vándorol kifelé.

Bánja is ez a nép az exlexet. Mi köze neki ama bizonyos drága alkotmányhoz. Egy-két hétig talán nem pereg a dob. Ennyi haszna van a népnek a politikus urak komédiázásából. Az abszolutizmus az ország való urainak, főpapoknak, főuraknak nagyon kívánatos, a népnek pedig nem félelmetes. Nyílt vagy leplezett abszolutizmus. Olyan mindegy ez. Pár százezer ember sírhat képzelegve e gyönyörű parlamentarizmus, fölséges alkotmány vesztén, s ezek sem fogják tudni, hogy miért sírnak. Lehet, hogy újra „megmentik" a parlamentarizmust, a közeledő véget nem rebbenthetik el. Ez a parlamentarizmus, ez a mai formájú, ez a hazug elveszett. Embereknek kell jönniök, kik megcsinálják az újat, mely nem láncolódik majd vad, sötét kősziklákhoz, de épül az ország erején, az ország népén, mely népképviselet lesz, valóerős, egész, bízó és munkás férfiakból, nem pedig pofozkodó bábok kisded játékát komolyan űző vakokból és impotensekből.

Vörös lobogók alatt rengeteg ezer ember ünnepel ma Magyarországon. Belereszket a gyöngeszívű, annyi. Ezek az ezrek soha és sehol olyan gyorsan nem szaporodtak, mint Magyarországon, hol a milliók állandó és rettenetes exlexben élnek. Ezeknek a vörös

Walter Crane: Május, 1903.
Májusi emléklap, 1903.

zászlósoknak persze, hogy nem fáj a parlamenti exlex. Ezek új világot akarnak, rombolást és építést. És — újra mondjuk — ez a vörös zászlós tábor úgy nő, úgy jő, miként a lavina.

E nevezetes májuson, e vörösön és feketén, essék emlékezés ezekről a dolgokról. Forradalom zúg a világon, nálunk azonban nem vulkánok tüzelnek, hanem lappangó, fojtó házi tűz pusztít. Megfúlunk, megüszkösödünk e tűzben mindannyian, ha a falakat ki nem döntjük, ha levegőt és napsugárt nem kapunk.

A bontakozó szocialista irodalom ígéretes tehetségének indult a fiatalon elhunyt Naszódi Zsigmond (1875—1906), akinek a Népszavában, majd külön kötetben („Dósa népe") megjelent paraszti tárgyú novellái a magyar prózairodalom maradandó értékei. Az alábbi életképe talán nem tartozik legsikerültebb írásai közé, de jól tükrözi a Május elseje hangulatát.

Naszódi Zsigmond

A KORZÓN

Mikor a nyárfa már hullatja a barkáját és a zöldellő bokrokon, füvön, édes örömest nyugszik meg a városi ember fáradt szeme; ha a napsütésen a hangyák nyüzsögnek, munkálkodnak: — el-elüldögélek a Stefánia út egy padján. Nézem a sokadalmat. Embereket, lovakat, kocsikat. De különösen a fogatokat szemlélem inkább, mert a gyalogjáró emberek nem sokat számítanak...

Vasárnap délután. A ligetbe igyekvő, vagy onnan hazafelé törekvő munkásnép nagy rikogatással, lármával fut keresztül az úton, a sebesen iramodó lovak orra előtt. A kocsiban nagy úr ül, nem érdemes hát a lovakat meglassítani. A kocsis fenyegetőleg emeli fel ostorát a lovak előtt akadékoskodó népségre. A megfenyegetettek nem szólnak semmit; örülnek, hogy ép testtel biztos helyre érhettek.

Két keskeny szügyű fekete sebesen nyargal a „bolondos milliomos" kocsijával. Az úr maga hajt. És jól hajt. Ha a lópucolásban és a ganéjhányásban is ilyen gyakorlott, akkor ne féljen. Mert ha a milliói el is találnának fogyni, még a kocsiskodásból mindig megélhetne... A gyalogjárók majdnem mind őt nézik. Hölgyek, urak kacagnak a furcsa figurán, és szájról szájra száll a szó:

— Megint más kocsija van. Mindennap más kocsiban ül. Teheti. Milliomos...

— Az udvar, az udvar — morajlik végig a sokaságon. A gyalogjáró szélén csakhamar sorfal keletkezett a hódolókból. Két vén pej, komótos ügetéssel húzogatott egy szép kocsit, amelyiken az ezüst sipkás kocsison és lakájon kívül még két fiatal nő is ült... ez volt az udvar...

Sorra robogtak el és vissza az út két oldalán a kocsik. A cifrábbnál cifrább ruhába bújtatott kocsisok, lakájok, a gazdáiktól eltanult „méltóságteljes" tartással ültek a bakon. A fényes libéria elkápráztatja a szemüket. Nem látják, hogy szolgáknál is szolgábbak.

A színes napernyőkön, a fényes veretű szerszámokon, ékszereken, az egyenruhák tündöklő gombjain szikrázik az életet duzzasztó tavaszi napsugár. A gazdag, színes kép látásával nem győz betelni a szem. Mennyi kincs e néhány száz méter úttesten! Azt elfelejtem, hogy nekem ebből a kincsből semmim sincs, és azokra gondolok, akik ma még nem is ehettek... hányan lehetnek, hányan?

Egy öreg munkásember kuporodik le mellém az alacsony padra. Az öreget is elkábította ez a nagy gazdagság, mert elkezdte félhangosan mondogatni:

— Azt mondják: nincs pénz. Hát erre a pompára van? Ha az ember egy hatossal több napszámot kér, akkor azt felelik: tönkre megy az ipar, vagy: nem lehet a nagy napszámot kigazdálkodni a földbirtokból. A munkás hadd éljen piszokban, egyék krumplit vagy fagyökeret... Zsiványok...

— De el van keseredve, bácsi — szólítom meg az öreget.

— Hogyne volnék, kérem, hogyne. Mikor a mai világban csak éppen a becsületes munkásembernek jut szűken a kenyér, meg minden.

Szívemből beszélt az öreg, de azért megpróbáltam, ellenkeztem vele.

— Nono, bácsikám, az újságok azt írják, hogy túl követelők a munkások. A beszédjéről ítélve maga is ilyenforma munkás lehet.

Nevetett az öreg, csúfondárosan nevetett.

Alkonyodott. A sétálók már nagyon megritkultak.

Valamire elbámészkodott a beszélgető társam, azután hirtelen belevágott.

— Túl követelők a munkások! Fiatalúr! Látta ugye sorába a hintókat. Látott azokban: herceget, bankárt, gyárost, földbirtokost, ügyvédet, katonatisztet, szajhát, színészt, papot, mindenféle szerzetet, de munkást nem látott egyet sem, ugye? Pedig nekünk is volna helyünk

LITHOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI GRAPHIKAI MUNKÁSOK SZAKKÖZLÖNYE

ELŐFIZETÉSI ÁRA

Megjelenik minden hó 2-ik és 4-ik szombatján.
Kiadja: a Graphikai munkások szerkesztőbizottsága

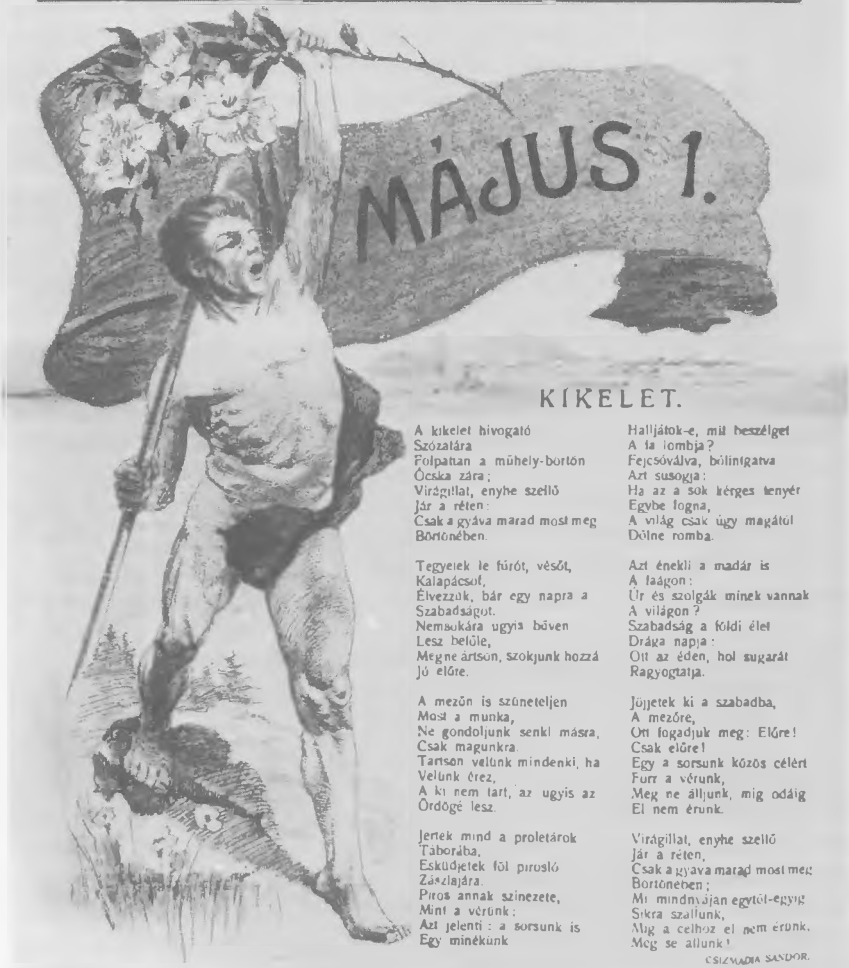

KIKELET.

A kikelet hivogató
Szózatára
Folpattan a műhely-bortön
Ócska zára;
Virágillat, enyhe szellő
Jár a réten:
Csak a gyáva marad most meg
Börtönében.

Tegyetek le fúrót, vésőt,
Kalapácsot,
Élvezzük, bár egy napra a
Szabadságot.
Nemsokára ugyis bőven
Lesz belőle,
Megne ártsón, szokjunk hozzá
Jó előre.

A mezőn is szüneteljen
Most a munka,
Ne gondoljunk senki másra,
Csak magunkra.
Tartson velünk mindenki, ha
Velünk érez,
A ki nem tart, az ugyis az
Ördögé lesz.

Jertek mind a proletárok
Táborába,
Esküdjetek föl pirosló
Zászlajára.
Piros annak szinezete,
Mint a vérünk:
Azt jelenti: a sorsunk is
Egy minékünk

Halljátok-e, mit beszélget
A fa lombja?
Fejcsóválva, bólintgatva
Azt susogja:
Ha az a sok kérges tenyér
Egybe fogna,
A világ csak úgy magától
Dőlne romba.

Azt énekli a madár is
A faágon:
Úr és szolgák minek vannak
A világon?
Szabadság a földi élet
Drága napja:
Ott az éden, hol sugarát
Ragyogtatja.

Jöjjetek ki a szabadba,
A mezőre,
Ott fogadjuk meg: Előre!
Csak előre!
Egy a sorsunk közös célért
Furr a vérünk,
Meg ne álljunk, mig odáig
El nem érünk.

Virágillat, enyhe szellő
Jár a réten,
Csak a gyáva marad most meg
Börtönében;
Mi mindnyájan egytől-egyig
Sikra szállunk,
Mig a célhoz el nem érünk,
Meg se állunk!

CSIZMADIA SÁNDOR.

Május 1.
Lithographia, 1904. május 1.

a gumis keréken járó hintókban! Rászolgálunk. Jobban, mint azok, akik most terpeszkednek bennük. Aztán mink mégis gyalog járunk, türelemmel gyalog járunk, és ránk fogják, hogy túl követelők vagyunk! A szemtelenek! Nézzen meg engem, fiatal úr! Hatvan év körül járok. Látja ezt a ruhát rajtam, ugye jó kopott? Hátha munka nélkül vagyok, nem is mindig ehetem! Túl követelő vagyok? Hátha úgy elöregszem, hogy már sehol sem kellek! Tudja-e az úr, már innenonnan negyven esztendeje, hogy munkába járok? Most már nemsokára nem fogadnak be sehol munkába, fölakasszam magamat? Túl követelő vagyok?! Huncut gazember, aki azt állítja a munkásokról, hogy többet követelnek, mint amennyit érdemelnek! Ha mindent követelnének is, jogosan követelnék... Az újságok!... a megfizetett ringyók!... piha!...

Az öreg nagyon méregbe jött. Reszketett a dühtől. Már megbántam, hogy úgy felizgattam. Kezdtem csillapítani.

— Majd másképp lesz, öreg.

— Lesz, lesz, de lesz ám! Csak az vigasztal. Én már ugyan nem érem meg, az igaz. De ezekkel a vén szemeimmel látom, hogy másképp lesz... És ez a fő. Nem leszünk mink mindig azoknak a kapcái... No, megyek. Jó éjszakát, fiatalúr.

Beesteledett. Már csak a szerelmes párok bujkáltak a bokrok között. Mentem hazafelé. A sima úton két birkózó proletár gyerekre vetette az égő gázlámpa bántó, fehér sugarát. Egyforma erősek voltak a lurkók. Nem nagyon bírtak egymással. Az apjuk a padon üldögélve szemlélte őket. Kurtaszárú pipájából jóízűen eregette a füstöt. Mosolygott a gyerekek győzködésén. Az arcáról az látszott, mintha azt gondolta volna magában:

— Csak birkózzatok. Legalább hozzászoktok. Egész életetek úgyis birkózás lesz: kenyérért, jogért, ember mivoltotok elismertetéséért.

Mint említettük, ezekben az években Szabó Ervin szerkesztette a május elsejei emléklapokat, akárcsak a március 15-re kiadott hasonló formájú füzeteket és a „Népszava Naptár" köteteit is. Érdemes e helyen rámutatni arra, hogy ő, aki először közölte Bresztovszky Ernő fordításában az *Internacionálé* szövegét és kottáját („Márciusi Emléklap", 1904.), ugyanezen év májusi emléklapját több helyen is a búzakalásszal díszített sarló és kalapács szimbólumával illusztrálta. Sarlót és kalapácsot tartó nőalakot ábrázol a kiadvány címlapja is, „Silvió" alkotása. Műmellékletként ezúttal a magyar Nagy Sándor

(1868—1950) „Majd egyszer...” című agitatív erejű grafikáját közölte.

A kép teljessége végett utalni kell arra, hogy a májusi emléklapnak dolgozó Naszódi Zsigmond egyik segítőtársa volt Szabó Ervinnek, a szociáldemokrata párt bürokratikus vezetése ellen folytatott küzdelmében. Szabó Ervin ez időben szoros kapcsolatban állt Nagy Sándorral, a magyar szecesszió egyik vezéralakjával; erről az utóbbinak Szabó Ervinhez írott és a Párttörténeti Intézet Archívumában őrzött sok levele tanúskodik. Végül ismeretes, hogy Szabó Ervin igen nagy reménységeket fűzött Csizmadia Sándorhoz, akinek útját igyekezett egyengetni. Ebben az időszakban Csizmadia ugyancsak részt vett Szabó Ervin ellenzéki mozgalmában. Csizmadia egyébként 12 soros verssel kommentálta a májusi emléklapban Nagy Sándor rajzát.

1904—1905 a század első nagyméretű imperialista összecsapása, az orosz—japán háború időszaka, majd az első orosz forradalomé, amely mozgásba hozza egész Európa munkásmozgalmát. A május elsejei tüntetéseken a régi jelszavak mellett mind gyakrabban felhangzanak a tiltakozások a nagyhatalmak eszeveszett fegyverkezési versenye, a világháború veszélyét felidéző kalandjaik és a még elszigetelt hódító háborúk ellen. 1905. május elsején kifejezésre jut a forradalmát vívó orosz nép iránti szolidaritás is.

A cipész-szakszervezet lapjában Mónus József (1859—1917) szociáldemokrata költő, egy ideig szakszervezetük vezetője, a proletariátus békevágyát megszólaltató verssel köszöntötte az ünnepet (A Cipész, 1905. május 1.).

Mónus József

ÜNNEP

Északon bomba hull...
Délen ágyú dörög,
Proletár csontokon
Véres avar zörög.
— E bomlott föld körén
Némuljon minden el:
Míg a zsarnok rombol,
A munkás ünnepel.

Csend a bányák mélyin!
Csend műhelyben, gyárban!
Ki, a szabadba mind,
Hol pezsdülő nyár van.
Magvetők! a síkon
Kasza ne pendüljön:
Merre proletár él,
Ünnepi csend üljön.

Nem agybontó dogmák
Tévelygő homálya —
Nem füstölgő ágyúk
Vad, lobogó lángja: —
Össz-emberszeretet
Hoz bennünket össze:
Újvilág hajnalán
Lelkünk megfürössze...

Eljössz, Újvilágunk,
Erős a mi hitünk,
Új, mert mi alkotunk,
Mert azzá építünk;
Ott nem lesz jutalmunk
Vérmező vagy árok...
Zsarnok ne szülessen.
Ugye proletárok?!

S nem hull majd a bomba...
Ágyú sem bong, dörög.
Nyíló réteinken
Vérbefult nem hörög. —
Jön még, jön Május 1,
S míg a föld ünnepel:
Hunyó pénzistenek
Mind sorba tűnnek el.

Formai erényei mellett kordokumentum-érdekessége is van Pakots József (1877—1933) itt következő költeményének. A rendkívül termékeny írót és költőt, aki utóbb a Petőfi Társaság titkára lett, az ellenforradalom alatt vezetője volt az Írók Gazdasági Egyesületének (mely

a toll nélkülöző művészeit segélyezte), bizonyára az orosz forradalom nyomán kialakult légkör ihlette ifjúkori allegorikus versének megírására, mely a Magyar Vasutas 1905. április 28-i számában jelent meg.

Pakots József

EZ A FÖLTÁMADÁS!

Ez a föltámadás!
Virágos a föld
Mint az ujjongó, ifjú szerelmes —
Kacagva repdes
Réteken át a szellő fuvalma;
Az élet, az élet ünnepe van ma,
Isteni ez a mámor, a láz —
Ez a föltámadás!

Ez a föltámadás!
S valahol — messze látom az erdőt,
A rejtelmes, zordon rengeteget,
A népet, a népet...
Világba zúgó, vad, összetépett
Hangon tör felém dörgő siralma;
Az élet, az élet ünnepe van ma.
S valahol messze tort ül a gyász...
Ez a föltámadás?

Ez a föltámadás!
Csak törjék az erdőt, csak döngjön a vén föld,
Csonka törzseken sarjad az ág —
Olyan virágzás, olyan tavasz lesz,
Minőt nem látott még a világ!
Az lesz az élet, hogyha majd eljő,
Megindul zúgva az erdő, az erdő,
Ellepi majd a sivatagot —
Mikor az erdő föltámadott,
Az lesz a mámor, az lesz a láz!
Az a föltámadás!

1904. május 1-je.
Májusi emléklap, 1904.

Vántus Károlyt (1879—1927) legújabb kori történetírásunk elsősorban mint a magyar kommunista mozgalom egyik elindítóját tartja számon: orosz hadifogsága alatt Kun Bélával és Szamuely Tiborral együtt szervezte meg a magyar kommunista szekciót, szerkesztette a Szociális Forradalom című lapot, hazatérése után a Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik alapítója, majd a Tanácsköztársaság földművelésügyi népbiztosa. Az ellenforradalmi bíróság halálra ítélte, de fogolycserével a Szovjetunióba került. Ácsmunkásként kezdte, de írói készsége alapján a szociáldemokrata Nagyváradi Munkás-Újság szerkesztésével bízták meg, ekkor kötött barátságot Adyval. Itt következő írásában, mely az 1906-os májusi emléklapban jelent meg, érzékletesen rajzolta meg ifjúkori májusi emlékeit.

Vántus Károly

KÉT MÁJUS

Még most is világosan emlékszem arra a május elsejére, melyet 19 esztendővel ezelőtt ünnepeltünk meg a Kőrös utcai elemi iskolában.

Nem tudom, hogy miért, de oly nagy erővel tört ki belőlem e napon az öröm és oly lázasan vert nyolc esztendős gyermekszívem, mintha király koronázására készültünk volna. Akkoriban ugyanis — mint minden gyermek — magam is erősen lelkesedtem történeti hagyományokért, s azok között legszebb aktusnak a királykoronázást tartottam.

Aznap reggel szokatlanul korán mentünk az iskolába. Már hetekkel ezelőtt mindennap gyűléseztünk a negyedik osztályosokkal, mi, harmadik osztályosok. Mindent alaposan megbeszéltünk, s mindenkinek kiosztottuk a szerepét.

A kicsik — így hívtuk az első és második osztályosokat — szintén részt vettek a gyűléseken, de nem volt joguk beleszólni a tanácskozásba.

Az első gyűlés mintegy két héttel előbb volt a tanteremben. Tudni kell, hogy a négy osztálynak egy tanterme és egy tanítója volt.

Gyönyörű napfényes áprilisi reggel köszöntött reánk, s talán éppen ezért mindenki ott ült a helyén a festetlen padsorok között.

A vigyázó egy negyedik osztályos szőke gyerek volt. Izmos, erős fiú, akit dacára, hogy igaztalanul sohasem árulkodott a tanító úrnak, mindnyájan respektáltunk.

Kiss Jóska — így hívták a vigyázót — a tanító úr asztalánál ült, kezében nyitott könyvvel. Tanulni akart, de nem tudott. Valami magyarázhatatlan érzést támasztott benne és mindnyájunkban a nyitott ablakon beözönlő orgonaillatos tavaszi napsugár, melyet oly régóta nem láttunk.

Kiss Jóska nem tudott tanulni. Nem tanultunk mi sem. Csend volt a tanteremben, s mindnyájan az ablakra bámultunk. Lebilincselt bennünket a tavasz hírnöke, az enyhe illatos napsugár, s mindnyájunknak egy volt a gondolata, egy a vágyódása; kimenni a szabadba, a mezőre, megfürödni az illatos napsugártengerben. De nem tehettük. A szigorú kérlelhetetlen tanrend odaszegezett mindnyájunkat az iskolapadhoz s meg kellett elégedni a reménnyel, hogy tizenegy órakor kiszabadulunk börtönünkből.

Ekkor érlelődött meg bennünk az eszme, hogy megünnepeljük Május elsejét.

Kiss Jóska, a vigyázó törte meg a csendet.

— Fiúk — szólt emelkedett hangon —, tudjátok-e, mit találtam ki?

Mindnyájan kérdőleg tekintettünk a szőke gyerekre.

— Két hét múlva itt van Május elseje. Én azt hallottam szüleimtől, hogy ez a nap az öröm napja, hogy ekkor mindenki örülni szokott a tavasz jöttének, virágfakadásnak, a madár csicsergésének. Nem tudom én, fiúk, hogy miért is olyan szép ez a Május elseje, de hogy milyen bűvös erő rejlik benne, azt láttam, hogy ti is éreztétek velem együtt, amikor szemünkbe kacagott előfutárja, az első napsugár.

— Úgy van, úgy van — kiáltottuk kórusban.

— Mit gondoltok, fiúk — folytatá Kiss Jóska —, vajon a tanító úr örül a Május jöttének?...

Én szeretném, ha Május elsején meglepnénk, és azt hiszem, hogy örömöt szereznénk neki.

Kezdtünk jobban érdeklődni.

— Milyen lehetne ez a meglepetés?

— Május reggelére feldíszítenénk az iskolát zöld ágakkal, virágokkal, az asztalt megraknánk ajándékkal s szépen felöltözve, tisztán jönnénk az iskolába. Amikor a tanító úr bejön, egy közülünk odamenne hozzá és szépen felköszöntené.

E tervtől mindnyájan el voltunk ragadtatva. Mire azonban határoztunk volna, bejött a tanító, kezdetét vette a tanítás. Biztosan emlékszem, hogy aznap mindenki jól felelt.

Másnap és harmadnap megint tanácskoztunk; végre eljött a várva várt nap.

Mindnyájan korán jöttünk az iskolába s munkához láttunk. Az

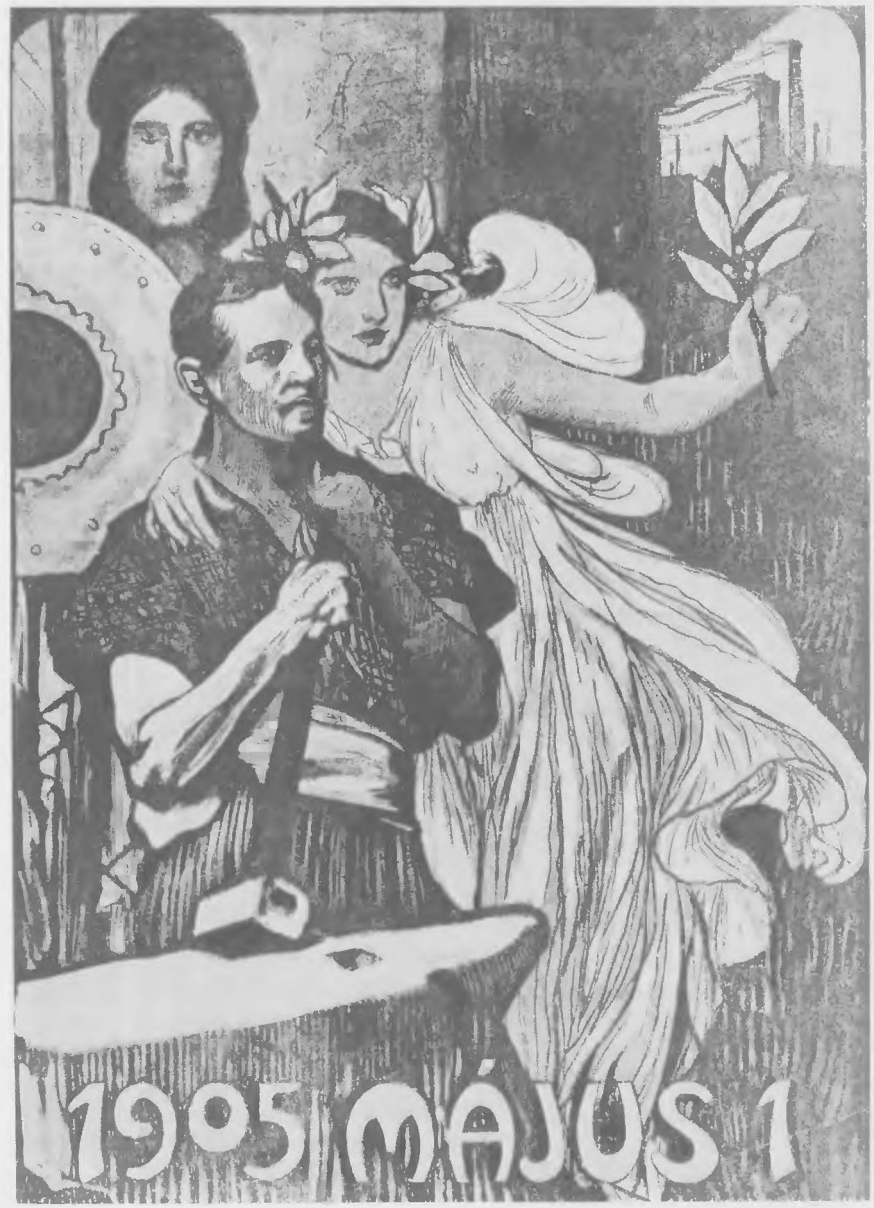

1905. május 1.
Májusi emléklap, 1905.

asztalt beraktuk szivarral, naranccsal és virágokkal. A nagyobb fiúk zöld ágakat hoztak, s teleraktuk vele a tantermet.

Örültünk, lelkesedtünk, féltünk és reszkettünk a tanóra előtt, mert nem voltunk biztosak benne, hogy tanító urunknak miképp fog tetszeni a meglepetés. Legjobban én drukkoltam, mivel én készültem el felköszönteni a tanító urat.

Pont nyolc órakor lépett be a tanító. Egy hosszú alászolgáját mondtunk köszöntésére, s aztán rémülten, de annál nagyobb bátorságot színlelve, elszavaltam előtte a betanult köszöntő verset.

A tanító örülni látszott, de azért csak akkor jött meg igazán a bátorságom, amikor a verset elszavaltam, s ő első meglepetésében azzal fejezte ki örömét, hogy felkapott és homlokon csókolt.

Pár pillanatig nem szólt semmit. Körülnézett s azután így szólt hozzánk:

— Fiaim! Végtelenül örülök, hogy az év legszebb napját, Május elsejét választottátok arra, hogy nekem örömet szerezzetek.

Tudjátok-e, érzitek-e e nap jelentőségét? Ez az a nap, gyermekeim, amely elűzi a zord telet s helyette elővarázsolja a madárdalos, virágillatos szép tavaszt. Május elseje az újjászületés, az újjáébredés örömünnepe. Ezen a napon mindenki örül és mindenki dalol, még azok is, kiknek egész életükön át nem nyílik a boldogság májusi rózsája; kiknek az élet egy hosszú, zordon tél, mely után nem jön tavasz soha.

Ennyit jegyeztem meg tanítóm beszédéből. Ezeken kívül csak arra emlékszem, hogy aznap tanítás helyett kivitt tanítónk bennünket az erdőbe játszani s tényleg úgy éreztük magunkat, mintha újjászülettünk volna.

*

A másik Május tizenkét évvel azután szintén az erdőben ért bennünket.

Itt már nem voltunk olyan sokan. Mindössze hatan voltunk ácslegények s tölgyfát faragtunk egy hídépítéshez. Mint rendesen, akkor is korán hagytuk el a gallyból tákolt kunyhót, úgy, hogy még egészen el sem oszlott az éj, már visított kezünkben a nagy ronda spalcagfűrész.

Hárman voltunk fiatalok s három közülünk idősebb. Mi hárman fűrészeltük a vastag tölgyeket, a három idősebb faragott.

Sehogy sem ízlett a munka. Minden percben elakadt a fűrész a kezünkben, s mire a hét óra — amikor reggelizni mentünk — elérkezett, úgy kifáradtunk, mintha legalábbis egy hetet dolgoztunk volna egyfolytában.

A reggelit rendesen a kunyhó előtt rakott pásztortűz mellett költöttük el. Sovány reggeli volt, de azért vígan mulatoztunk a Samu bácsi sületlen viccein.

Reggeli után még pihentünk egy kicsit, hallgattuk Jánost, egyik társunkat, aki újságot olvasott.

— Vörös május — olvassa János. — A szocialisták az idén is megünneplik Május elsejét úgy Budapesten, mint nagyobb vidéki városokban.

Budapesten már be is jelentették a hatóságnak, hogy tüntető körmenetet rendeznek s aztán kivonulnak a városligetbe és ott töltik az egész napot.

— No mit szól ehhez, Samu bácsi? — kérdi egyikünk az öreget.

— Mit szólok! — Hát mit szólnék mást, mint hogy én se vónék különb, ha tehetném. Igazság szerint nekünk is ott vóna a helyünk az ünneplők között, mert mi is a tőke nyomorultjai vagyunk éppúgy, mint azok, akik ma tüntetnek a nyolcórai munkaidőért és a munkás védtörvényekért.

Mi csak bámultunk az öregre, de ő beszélt tovább. Addig beszélt, míg egyszerre csak felkerekedtünk s mentünk be egyenesen a városba.

A város főutcáján óriási tömeggel találkoztunk, szépen négyes sorokba zárkózva hömpölygött a tömeg. Vörös karszalagok, vörös jelvények és vörös zászlókban nem volt hiány. Zúgott a Marseillaise, s mi is a menethez csatlakoztunk.

Lassacskán kiértünk a ligetbe. Egyszerre csak feláll egy vörös nyakkendős fiatalember s olyan beszédet mondott, hogy azóta nem hiszem tanítóm azon állítását, mintha volna olyan zordon tél, mely után tavasz sohasem következik.

A tanítóból lett szociáldemokrata, majd kommunista író, újságíró és költő Madarász Emil (1884—1962) első versei az 1900-as évek közepén jelentek meg a Népszavában. Szovjetunióbeli emigrációja alatt az ottani magyar lapokban jelentek meg szépirodalmi munkái. Nálunk csak a felszabadulás után lett közismert, elsősorban a *Csihajda* című, forradalmi optimizmussal telített költeménye révén. 1906-ra írott májusi versében (Népszava, 1906. május 1.) még nyoma sincs ennek a derűs szemléletnek, kemény forradalmi hangvétele is jelzi: hatástalan maradt a szociáldemokrata párt jobboldali vezetőinek az a reformista törekvése, hogy május elsejét megfosszák forradalmi jelentésétől.

Madarász Emil

MÁJUSOK

...Hát kék az ég. S köszönti zengve
Sok ringó fürtű trubadur;
És zöld a föld. S emészt nyugodtan
Sok dolgos, megtört, fáradt úr.
Ez a tavasz! Nem hallasz, néha
Különöset, úgy éjszakán?
Csudálatos! A rengetegben
Tavaszra ébredt néma Pán...

Nem szúrsz virágot fürtjeidbe?
Nem öltesz bíborszín ruhát?
Nem mégy elébe Új-Tavasznak
A tarló pusztaságon át?
Orcádnak nincs öröm-derűje
Életté válván álmaid?
Csodálatos! Pedig tavasz, — meg
Szabadság, vagy mi volna itt...

Nos! Proletár! Örülsz a rügynek?
Három szín... Nézd csak, hogy fakad,
És ott a nap, ott önti-tűzi
A háromszín sugarakat...
Nem súg neked a „szabad" róna
Semmi szépet, jót, nemeset?
Csodálatos! Rügyek fakadtán
Álmodozhatnál keveset...

...Halomra öltök, mint a férget
Tavaszba-télbe egyaránt,
Megloptok-csaltok, rongyra téptek
Tavaszba-télbe egyaránt,
Céda lesz éhes lányainkból
S céda lesz gyötrődő anyánk,
Gyilkosok vagytok mindenképpen, —
Tavaszba-télbe egyaránt.

Nos, nincs köszönet ily tavaszban,
Ünneplő háromszín urak;
Nincs „illatár" és nincs „virágzás"
És bimbó nem fakad.
De nem is kérünk ám belőle
S nem öltünk érte jobb ruhát;
Pokolba rongy tavaszotokkal,
Ha bimbót csak tinektek ád.

Oh, nyíljon csak a mi virágunk,
Csírázzanak csak magjaink.
Ontson sugárt a mi napunk csak
A kifosztott rónán, odakint:
Fütyülünk még a fületekbe
Oly cifra nótát, szép urak,
Hogy megsiratja száz fajtátok
A nótás, víg tavaszokat —

Bevezetésünkben szó volt róla, hogy már a századelő éveiben Németországban, Olaszországban önálló színpadi művek írására ihlette egyes szerzőket a Május elseje gondolata (Andreas Scheu, Pietro Gori). 1906-ban nálunk is keletkezett egy ilyen kis dráma, egy vidéki ügyvéd, Csillag Károly (1862—1933) polgári újságíró, lapszerkesztő műve, amelyet 1906. június 2-án mutattak be a budapesti Parkszínházban. A Népszava következő napi számában méltatta a darabot és annak előadását, és kiemelte, hogy „az újdonság nagyon tetszett, különösen a munkásoknak".

Csillag Károly

VÖRÖS MÁJUS

(Szín: Befásított tér. Középen emelvény, melyre lépcsők vezetnek fel, fa-ágakkal és zöld koszorúkkal díszítve, rajta ülőhelyek, melyen munkások és nők virágbokrétával díszítve, ülnek. Egyik sarokban vörös színű munkás-zászló, melyet fehérbe öltözött munkáslányok vesznek körül.)

Munkásleány. 1., 2., 3. munkás. Munkásvezér. Nép.

Munkásleány: (fehérbe öltözve, a zászlót virágokkal díszíti.)
Zöld mezőnek szép virága
Ibolya és tulipán
Illatozva díszelegnek
A munkások zászlaján.
Rajtuk még az égi harmat,
Nem hervad el levelük,
Édes anyjuk ez a zászló,
Szép virággal behintjük,
Éljen, aki e virágot
A mezőről szedte le,
Ki illattal felruházta:
Éljen május elseje!
Nép: Éljen! Éljen május elseje!
1-sõ munkás: (pohár borral kezében.)
Ki a világot élteti
S fenntartja azt a szüntelen
Erővel, mellyel annak kerekét
Örök mozgásban tartja,
Éljen a munka! *(a bort kiissza, a poharat eldobja).*
Nép: Éljen a munka!
2-ik munkás: (pohár borral a kezében.)
Ki a kicsinyből is nagyot csinál
A zsarnoksággal bátran szembeszáll.
A gyengékből is hősöket nevel
S magát a nagyok közé küzdi fel,
Az összetartás éljen! *(a bort megissza, poharát eldobja).*
Nép: Éljen az összetartás!
3-ik munkás: Aki az embert emberré teszi,
Más embertől jogát el nem veszi,
Ki nemcsak kér és másnak is ád
Embertársit becsülve egyaránt:
A szabadság éljen! *(a bort kiissza, a poharat eldobja.)*
Nép: Éljen a szabadság!
Munkásvezér: (a kezében levő pohár bort megissza, a poharat eldobja.)
S most, polgártársaim, megengeditek,

Hogy május elsejének illatárja közt
A munka népét üdvözöljem!
A gyűlést megnyitottnak mondom.
Magasztos alkalom hozott
Itt össze minket e helyen;
A rózsabimbó fakadása
S a munkásnép szabadságának
Szép megnyilatkozása, mindkettő
Egy napra esnek és e nap
A május elsejének ünnepe!
Az Úr szabad ege alatt,
Virágok között hirdetjük itt,
Hogy jogainkat fel nem adjuk!

Nép: Nem, soha!

Munkásvezér: Megadva mindeneknek az övét,
De a magunkéból sem adva el
Még egy szemernyit is!
Kimondjuk, hogy elválaszthatatlan
Kapoccsal fűzve össze érdekünket,
Egymásért élni, halni készek leszünk!

Nép: Úgy van!

Munkásvezér: De ma az ünnep sokkal fontosabb
Mint bármikor volt, mert
Ma kötjük meg a nagy frigyet
A munka'dókkal, kik elvégre
Belátták azt, hogy jogainkat
Eddigelé megcsorbíták!
Felejtsük hát a múltakat
S hívjuk meg őket e helyre,
Ahol megkötjük végre vélük
A munka-szerződést!
Küldessék hát ki egy bizottság,
Amely meghívja őket. Addig is
Míg az megérkezik szólaljon fel,
Kinek mi mondanivalója van.

Nép: Éljen! Elfogadjuk! *(Kisebb csoport elmegy.)*

1-sõ munkás: Én azt hiszem, hogy a nyolc óra munka
Elég lett volna, s kár volt ahhoz
Ajándokul egy órát toldani.

2-ik munkás: Ezen már túlvagyunk,
Ne kezdjük hát elölről,

De nékem más az aggodalmam,
Ki biztosít bennünket arról, hogy
A szerződést a jó urak meg nem szegik.
3-ik munkás: Énnékem is van egy szavam
A közkórház, melyet a város
Betegjeinknek ád, teherrel rója meg
A munkabért, ez helytelen!

(Nagy lárma keletkezik. Egy csapat jön a Vándorapostollal, ki egyik kezében egy újságlapot tart, másik kezében pedig egy rongyos suhancot vezet, akit védelmébe fog. Rendőrök üldözik a csoportot, de a körülállók nem engedik őket oda.)

II. JELENET

Volt. Vándorapostol. Suhanc. Rendőrök.

Rendőrtiszt: Utat a törvénynek nevében,
Mert senkinek sem áll jogában
A tolvajt védelmébe fogni.
Vándorapostol: (a pódiumra megy, suhanc szintén, onnan beszél.)
A rendőrségnek nincs jogában
Ez ifjút bántani!
1-sö munkás: Mit vétett, hát beszélj!
Vándorapostol: A bűne az, hogy éhes volt,
Hogy két nap óta egy falat,
Nem volt szájában s végre is
A kénytelenségtől szorítva
Egy péküzletből kenyeret lopott.
Rendőrtiszt: Utat ha mondom, vagy erőszakot
Kell alkalmaznunk ellenük!
Vándorapostol: Erőszakot? Hogyan, hogyan?
Hiszen a törvény tekintélye nagy,
Minek ez a fenyegetés?
Meglátjuk hát mi hat a népre jobban,
A megfélemlítés vagy az igazság,
Hidd el, hogy szót fogadnék, ám,
De mit tegyek, ha itt e nép nem enged?
Rendőrtiszt: Jól van, meglátjuk azt azonnal
Ha megjő assistenciám! *(Rendőrök el.)*

Munkásvezér: Ez jól viselte itt magát,
Mint férfi bátran védte érdekünk
Azért hát üdvözöljük őt körünkben
S ígérjük meg neki, hogy itt közöttünk
Nem lészen bántódása
S megvédelmezzük, mivel a védelemre érdemes!
Nép: Úgy van, megvédjük őt!
2-ik munkás: Az üldözött védelmezője,
A tiszteletre érdemes!
3-ik munkás: Nem is engedjük senkitől
Személyét bántani.
1-sõ munkás: Mondd meg tehát azt, hogy ki vagy?
Nem ismer itten senki sem!
2-ik munkás: Mondd meg neved, hogy ünnepeljünk?
Vándorapostol: Ha tudni óhajtjátok úgy megmondhatom.
Énnekem nincs nevem!
Munkásvezér: Mi vagy tehát és mi a mesterséged?
Vándorapostol: E kérdésre már felelhetek,
Nem hallottátok híremet még?
Vándorapostoltoknak hírnevét?
A vándor messiás, ki helyről-helyre járva,
Minden helyütt az éhezőket
S a szenvedőket vigasztalja meg.
A messiás, aki a munka gyermekit
A balsors ellen óvja és vezérli
A szabadságnak országa felé.
Aki a babona s előítélet ellen
Folytatja harcát szüntelen
S feltüzeli a szunnyadó közönyt,
Aki a munka szent verejtékeért
Elismerést kívánok és nem üldözést!
Ki nem a tolvajt tartom bűnösnek,
De azt, aki őtet lopni kényszeríti,
Tudjátok már most ki vagyok?
Nép: Éljen! Halljuk! Beszélj! Beszélj!
Vándorapostol: Beszéljek? Hát mit beszéljek?
Elkéstem azzal, hogy elmondjam nézetem, —
Előbb, ha kérditek, még mielőtt
A szerződéskötésbe hívtátok
A munkaadókat, jóllehet szavam
Talán hatott reátok, ámde így...

Nép: Csak szólj, beszélj, halljuk!
Vándorapostol: Megmondhatom hát véleményemet,
A gyárosokkal egyezséget kötöttetek,
S megerősítitek most május elsején,
A munka szentelt ünnepén!
Dicső dolog, mit tenni szándékoltok,
Nekem csak egy aggályom van, és ez az,
Hogy ez korán van megcsinálva.
Mert egyezségre csak egyenrangú felek
Léphetnek, mert ha nem azok:
Ez a rabszolgaságnak megpecsételése.
Ők kényelemben ülnek, ti pedig
Ki vagytok éheztetve és oly szerződést
Írtok alá, mely nékik jólesik!
Amelynek célja semmi más.
Mint az, hogy kényelmüket biztosítsák!
Én azt hiszem, hogy ez még korán,
Idő előtt lett elgondolva így!
1-ső munkás: Mit kéne tenni hát előbb?
Vándorapostol: Megmondom jóbarátom,
De értsd meg jól a szót,
A népet még tanítni és nevelni kell,
Megértetni véle e szót: egyenjogúság.
E szó halála minden földi gőgnek,
Osztályuralmat ezzel kell ledönteni,
Ezzel kell emberré, embert tenni.
S ha ezt megérti, akkor tudja csak
Felfogni azt, mi a polgári jog,
Melyet kiküzdenünk kell azokkal szemben,
Akik még mindig bitorolják azt,
Mi a mienk. Csak akkor tudja meg,
Hogy miért kell kockára tenni addig,
Amíg majd megleszen
Az első tisztacélú parlament.
2-ik munkás: Beszélj, beszélj! Ez minket érdekel!
Vándorapostol: A parlament a népek nagy kohója, melyben
Izzé és porrá kell gyúladni
A zsarnok gőgnek és minden hitvány gondolatnak,
Amely a századoknak korhadt lomtárából
Porát még most is terjeszti felénk.
A népek nagy erőforrása,

Amelyből kell, hogy üdv és szent igazság
Fakadjon úgy, hogy mindenik
Meríthessen a kristálytiszta vízből,
Mely üdülést és üdvöt hoz neki.
E parlament még mindig a jövő zenéje,
Mert tőle messze, messze állunk még;
Ígéret földe még, hozzá eljutni oly nehéz,
De az utat előkészíteni már lehet.
3-ik munkás: Vigy el bennünket oda!
Vándorapostol: Elviszlek, ámde készítsétek el
Elébb a hozzája való talajt.
1-sö munkás: Mondd meg hát, mit tegyünk?
Vándorapostol: Küzdjétek ki előbb
Az általános választójogot!
Az igazit és ne a hamisat!
Hogy általános légyen az, ne más;
Egy közjog, melyben részt kell venni mindeneknek,
Akik az államgépezetben
A legkisebb küllőt is mozgatják.
A jogot, mely az emberrel születve,
Nem hal meg véle, mert öröklik azt
Nemcsak utódai, de a köz, amelyben
Munkálkodott és melyért szenvedett
Csak e jogon épülhet fel
A jobbik állam, mely hivatva lesz
Osztályuralmat porbadönteni.

III. JELENET

Voltak. Munkásvezér apja (kívül Marseillaise).

Apja: Fiam, fiam, hol vagy fiam?! *(Lelkendezve jön.)*
Munkásvezér: Mit kívánsz, jó apám?
Apja: Veszély közelg, veszély, fiam.
Munkásvezér: Beszélj, apám!
Apja: Nem hallod ezt az észbontó zenét?
Nem látod őket jönni sűrűen
Csoportban, hisz százan, százan,
Tán ezren együtt közelgnek
Az asszonyok ármádiája.

Munkásvezér: Nos, mi veszélyt látsz abban, jó apám?
Tudom, keresztény szocialista vagy
És azt hiszed, hogy Krisztus szent tanát
Megrontják majd az asszonyok.
Apja: Úgy van, fiam, emlékezzél reá,
Hogy ő, a Megváltó volt első azok között,
Akik az egyenlőség szent tanát
Az emberiségnek hirdeték
Az ő tanából nem szabad
Polgárvérnek fakadni, mert
A szeretetnek fegyveri
A szívben vannak s nem szabad
Engednünk azt, hogy nézeteltérés miatt,
A pártütés az embert bajba döntse.
Oh jer, oh jer fiam és tiltsd meg azt,
Nejednek, hogy tovább is
Felbujtogassa azt a sereget.
Munkásvezér: Nyugodt lehetsz apám,
A Krisztus szent tanát mi fennen hirdetjük
A hamisítlan evangéljumot,
Nem azt, amelyet csűrtek és elcsavartak
S amelyből a valót kifacsarták,
De az igazi Emberség tanát
S hahogy az asszonyok is éreznek jogot,
Hogy ők is küzdelmünkben részesek
Akarnak lenni, ám minő jogon
Tilthatnám azt meg nőmnek?!

IV. JELENET

Volt. Munkásvezér neje.
Nők (kezében vörös zászló, másikban egy kis gyermek).

Éljen a nők választójoga!
Nép: Éljen a nők választójoga!
Munkásvezér neje: Látjátok itt e kettős zászlómat,
Egyik fele *(a gyermekre)* saját szülöttem itt,
A másik is *(a zászlóra)* az édes gyermekem!
Mindkettő édes és szent énnekem
És nem tudom, ha egyikétől

Megválni kellene, hogy melyiket
Tudnám a másikért elhagyni.
Ez gyermekem, kit szültem s ez
Éppúgy testemből vétetett mint az!
Ez itt a kötelesség s emez
A szent szabadság, — — oh mondjátok hát,
Hogy melyik szebb és melyik édesebb?
S hogy mindkettőért küzdni bírjak
Polgártársak segítsetek nekem
S éltessétek a nők jogát!
Nép: Éljenek a nők! Éljen a nők joga!
Munkásvezér neje: A nők joga joggá csak akkor lesz,
Ha ők maguk kiküzdik azt;
Nem kegyajándokul kell az nekünk
Megérdemelnünk kell e szent jogot
S méltók reá csak akkor lehetünk
Ha önmagunk harcolva érette
Kiálljuk a csaták viharját!
A harcban benn kell lennünk nekünk is
Csak úgy lesz elvitázhatatlan kincsünk,
Ha önmagunknak önmagunk
Tudtuk kivívni!
Nép: Úgy van, igaz! Éljenek a nők!
Munkásvezér neje: A nő nem az, ki egykor volt,
Nem báb már többé s nem hordozója
Többé egy emlőnek, melynél tovább nem ért
A működésének köre.
Az isten égető napjának
A mindent boldogító és éltető jognak
Ma ő is kell, hogy részese legyen,
Mert éppen úgy amint verejtékével
És munkájával dolgozik a közért,
Kell hogy a köznek áldásában
Őneki is kijusson az övé! —
Ez illatárban szép május elsején
E kettős jelre esküszöm,
Hogy ki kell küzdenünk
A nőknek választójogát!
Nép: Igaz! Éljen a nők választójoga!
Vándorapostol: Ez asszony helyesen beszélt,

Minden szava a szent igazság
És biztatás a hosszú küzdelemre.
1-ső munkás: Igen ám, jól van így,
De mit csinálunk addig is,
Amíg jogunkért harcolunk,
Ki gondoskodik mieinkről,
Nos, adj tanácsot, mit tegyünk?
Munkásvezér: S az éhezőknek is adj kenyeret.
Vándorapostol: Kenyér? Nos hát a példa itt! *(Suhancra mutat.)*
Láttátok mit csinált?
Nagy mester ám a kénytelenség,
A zsarnokságnak íme ez a bűne,
Hogy bűnre ingerel. Nem az
A tolvaj, aki mást lopásra kényszerít?
Nem az a bűnös, aki
A bűn jelét koholja ellenünk?
Ez a suhanc egy tolvaj, kit büntetni kell,
De akkor csak, hogy ha elébb
Megrendszabályozod a társadalmat,
Amely a törvényt hézagosan alkotá.
A törvény addig az, amíg vele vissza nem él
Az, aki alkotá.
Ki mondta néktek azt, hogy ti, akik
Jelképe vagytok az erőnek, hogy ti gyengék vagytok?
A lovat, mely egy szekeret is elragad,
A gyermek féken tartja, mért,
Mivel a gyermekben megvan az értelem!
A ló pedig egy állat, mely igát húz,
Mik vagytok hát ti, akiknek
Ha érzitek, hogy nincsen jogotok,
Meg sem mozdultok, mert hiszen,
Mivel ne higyje senkisem, hogy az idő
Meghozza nektek azt, ha érette
Nem szálltok síkra úgy, ahogy
Még minden elvért küzdni kellett!
Nos hát, ha e jogotok megleszen
S egyenjogúak lesztek, akkoron
Köthettek csak egymással szerződést!
Nép: Igaz, úgy van! Éljen a vándorapostol!
Vándorapostol: Örvendek, hogy egy nézeten vagyunk,
Én már előlegeztem önmagamnak

A nép bizalmát és amit elmondtam,
Azt nyomtatásban immár hirdetém.
(Nyomtatványokat dob a nép közé.)
Olvassátok, minden betű
Egy martyr, aki értetek hal meg!
Minden betűje az igazság, amely...
(Éljenzés, a gyárosok érkeznek.)

V. JELENET

Volt. Gyárosok. Majd rendőrség.

1-sõ munkás: Utat, utat, itt vannak ők,
A gyárosok megjöttek! *(Bejönnek.)*
Munkásvezér: Nem egyezünk! Nem egyezünk!
Éljen a sztrájk! Éljen a sztrájk!
(Nép fenyegetőleg veszi körül a gyárosokat.)
Vándorapostol: Hagyjátok jönni fel az urakat,
Hallgassuk őket meg. *(Azok lenn maradnak.)*
Csak tessék kérem felsétálni,
Ne tessék félni senkitől,
Itt semmi bántódásuk nem leszen.
Egy gyáros: Hát miért hivattak akkor minket,
Ha nincsen szándék egyezkedni?
Munkásvezér: Változtak ám a viszonyok!
A népnek nem volt vezére,
De most már van!
Éljen a vándorapostol!
Nép: Éljen a sztrájk s a vándorapostol,
Le a gyárosokkal!

(Nagy zenebona, miközben a gyárosok elmenekülnek, a rendőrség megérkezik, a nép nem engedi őket a pódiumhoz.)

Rendőrtiszt: Utat a törvény nevében!
Vándorapostol: Tenéked itt utat nem ád a nép,
Még most sem, mikor azt hiszed,
Hogy assistenciáddal imponálsz
A vad erőszak, amely fegyvered,
Nem rettent itt el senkit sem

S amilyen hős te vagy,
Annál nagyobbak ők, e légió
A munka martyr hősei!
Rendőr: Felszólítom a népet, hogy mielőtt
Fegyverhez nyúlnom kellene,
Hogy utat adjon s szétoszoljon.
Két század áll s hogyha ez kevés,
Az egész helyőrség is mozgósítva lesz.
Vándorapostol: Mindez kevés nekünk,
Mi milliók vagyunk!
És azt hiszed nekünk nincs fegyverünk?
Erősebb mint az a tiéd, amelyet
Csak hitvány zsoldért hordasz magadon.
Munkásvezér: (a Vándorapostolhoz) Hitvány áruló vagy, hogyha fegyvert
Nem tudsz kezünkbe adni, ezért felelsz!
Több munkás: (felrohannak s körülveszik a Vándorapostolt.)
Adj fegyvert, hogy védekezzünk!

(Kívül harangzúgás, tüzi lárma hallatszik. A háttérben tűztenger látszik, sűrű füstgomoly.)

Vándorapostol: Ím, itt a fegyver, látod villogását?
Nem látod ott az égig érő lángokat?
Nem hallod a harangok kondulását?
jajveszéklést, mely kíséri azt?
Ím ég a város minden sarkon
S amíg a tűz ott porrá égeti
A szenvedések otthonát, ahol
Kínpadra nevelik népünket,
Az aranyborjú megvadulva bőg,
Mert rája roskad az égő tető!

(Nagy zűrzavar, katonaság veszi körül az emelvényt, a katonaság rohamot intéz s miután a nép ellenáll, sortüzet vezényel. Vándorapostol a munkásvezér és a suhanc mögé búvik, ezek golyótól találva elesnek. Vándorapostol menekül.)

És most tovább a vándorútra!
A martyromság tisztét rád hagyám,
Irigylem szép halálodat,
De nem követhetem, mivel

Nekem még sok teendőm van.
Előre hát tovább, tovább
Kezembe a kanócot, mellyel
Világosságot szórok mindenfelé.
És hogyha ezt a túlerő
Kezemből kiragadja, úgy
Nyelvemnek lángja gyújtogat!
S ha ezt kitépik, lesz még fegyverem
Van még papír, van még betű,
Jövök, jövök, készüljetek,
Verjétek félre a harangokat. *(Elmegy.)*
Munkásvezér neje: (kiveszi holt férje kezéből a zászlót.)
E helyen itt, ahol dicső férjemnek
Szívéből még forrón patakzik
A vér, itten golyózápor és lángok között
Itt esküszünk, hogy győzelemre visszük
Az emberjogoknak szent zászlaját.
Egyenlőség, szabadság s testvériség,
Ne fáradjon el harcban a karunk
Ti értetek ti legszentebb jogok,
Küzdjünk tovább, a föld hol vérünk hull,
Dúsabban termi majd gyümölcseit,
Rabszolgát nem tűr meg tovább,
Szabad lesz minden, ami él s mozog
Jövel, jövel, te nagy dicső idő *(golyótól találva elesik, gyermekét megcsókolja, a letépett zászlót átadja neki:)*
Fiam, ez az én végrendeletem!

Jelentős polgári költőink közül keveset találunk, aki életének legalább egy rövid szakaszán ne került volna a század legerőteljesebb társadalmi eszméjének vonzásába. Megtörtént ez a fiatal Kosztolányi Dezsővel (1885—1936) is, aki utóbb, mint tudjuk, élesen elhatárolta magát minden politikai irányzattól, megtagadva vagy letagadva saját korábbi elég egyértelműen bal-, máskor jobboldali megnyilatkozásait. Az 1900-as években még nem kötelezte el magát az úgynevezett „tiszta irodalomnak", dolgozott a Népszava és annak irodalmi melléklete számára is. Itt közölt verse a Népszava 1908. május 1-i számában jelent meg.

Kosztolányi Dezső

A VÉR ÉS TŰZ DALA

A fiatal, viharos hajnalon
Egyszerre meghal minden fájdalom.

Acél-szárnyú, betyár tavasz-szelek
Riognak az alvó világ felett.

Reánk kacag a vérvörös tavasz,
Az orgonás, a zengő sugaras.

Itt jár közöttünk, csendbe gyújtogat,
Vérnél vörösebb véres álmokat.

A napszekér is dörgő ködbe jő
És harsonáz a vörös levegő.

Minden sötétbíbor tűzben ragyog,
A vér, a láng, az élet és a csók.

Tüzes káprázat fekete odunk
És tűz a párna, melyen álmodunk.

Tűzláng a hajnal, vér az éjszaka...
Vegyétek: ez a vér és tűz dala!

Igen, ma lázadozva dörgöm én:
Királyok vagytok pincék börtönén.

És látom a kaján homályon át
Bús főtökön az arany koronát.

Koldus, kirugdalt, rongyos, halaványi,
S királypalást leng mindnek oldalán.

Fegyvertelen bár, fegyveres a kar,
A gyenge szó is menydörgést kavar.

Szemünkben az egész tavasz lobog,
Szivünkben új pünkösdi mámorok.

Az élet csókolózik most velünk,
Orgona-királynő a kedvesünk.

S virágos templom a nyomortanya...
Vegyétek: ez a vér és tűz dala!

Ma pap vagyok s a szent igéretet
Közétek harsogom: Ne féljetek!

Tüzem, mi úgy égett, oltárokon,
Testvéri kézzel mind nektek dobom.

Testvéri kéz és forradalmi csók:
Egy ércgyűrűbe forrnak milliók.

Mezítlen testünk fénybe tündököl
És égve lázad a kemény ököl.

Ki szolga volt, ma fényes, glóriás,
Ki törpe és rab, bátor, óriás.

Amerre mentek — zengő kürt-szavam —
Falak lerogynak s győztök untalan.

Űzhet rabostor, sápadt arcú kín,
Urak lesztek ti poklok kapuin.

A lelkem küldöm csatasorba ma...
Vegyétek: ez a vér és tűz dala!

A tehetséges német szociáldemokrata író, újságíró és költő Kurt Eisner (1867—1919) egész sor roppant szellemes, humpros, eredeti írásban jelenítette meg május elsejét („Feste der Festlosen" [Ünneptelenek ünnepei] Drezda 1906.). Az egyikben az elsőségért „pereskedő" ünnepeket mutatja be, amelyek közül végül is a Május elseje kerül ki győztesen. Egy másik tárcájában arról ír, hogy a munkások dicsőségét megirigyelve a tőkések, királyok és egyéb hatalmasságok

tartanak munkaszünetet, de hiába lesik, hogy küldöttség hívja őket vissza, az élet zavartalanul tovább folyik, senki sem hiányolja őket. E sorozatból való az alábbi, 1907-ben magyarra fordított szatirikus elbeszélése is, mely a májusi emléklapban jelent meg.

Kurt Eisner

NEMZETKÖZI RENDŐRINTÉZKEDÉSEK

Kellemes májusi szellő papírlapot röpített íróasztalomra, élénk bizonyságául annak, hogy a hatalom már abbahagyta ama felületességét, mellyel a forradalom megfékezésére vállalkozott. Mi mindent megpróbáltak már a májusi ünnepély — a forradalom átalakulása eme legjellegzetesebb ünnepélye — ellen?! A katonaságot készenlétben tartották a kaszárnyákban és éles töltésekkel látták el őket, betiltották a felvonulásokat, a munkaadók kizárásokkal büntették május elsejének megünneplését. Dacára az üldöztetéseknek, a májusi ünnep hatalmassá vált és a felszabadulásért küzdő igaz emberek lelki tartalmának nagy megnyilatkozását mutatja, ha külsőleg nincs is még az a hatalma, hogy félelmetes erejét egészében érvényesítse. Az elhintett magot is taposták, hogy kikeljen. A proletariátus ünnepe az ellenfelek nyomása alatt kél ki, s akik a proletariátus ellenségei, egyben kertészekké válnak.

Végre az országok kormányai is belátták azt. Május elsejének ama határtalan elvetemedettsége, hogy múlt évben Oroszországban éppen a feltámadás szent ünnepével esett össze, lehetetlenné tette az uralkodó osztályok további elnézését. Szép csendben összesereglettek az összes kultúrállamok képviselői — már tudniillik ama államok képviselői, amelyek készek egymást a legújabb szerkezetű puskákkal, gyilkoló szerszámokkal kiirtani — és közösen nemzetközi rendeletet dolgoztak ki a májusi ünnep ellen, amelyet haladéktalanul érvénybe léptetnek az összes szövetséges államokban. Sőt még Japán is Oroszországgal egyetemben buzgólkodott e mű létrejöttén.

A májusi ünnep szabályozása ama helyes feltevésből indult ki, hogy nem is a politikai májusi ünnepély veszélyezteti komolyan a fennálló társadalmi rendet, hanem a májusi gondolatok és érzelmek általában. Úgy vélték, hogy a forradalom veszélye e napnak és időszaknak sajátságos természetében rejlik. Teljes joggal utaltak arra, hogy

amennyiben a munkásság mindenáron ünnepelni akar, mi sem állja útját annak, hogy a nemzetközi ünnepét pl. november elsejére halassza el. Ez a nap ártalmatlan. Nem ébreszt az emberben arcátlan és szemtelen vágyakat; ez a nap a halálnak, a megsemmisülésnek napja. A halottakra vagy a drága szénre, a zimankós időben csavargó hajléktalanokra emlékeztet. Szóval, ez a nap jámbor türelemre és lemondásra nevelné az embereket, amely nélkül rendezett állam, egészséges ipar és mezőgazdaság fenn nem állhat.

A dolog ilyetén mérlegelése után abban állapodott meg a május elleni értekezlet, hogy végre is erélyes rendszabállyal kivetkőztetik május elsejét forradalmi lényegéből. Legyen május elseje civilizált; zabolátlansága, amely a proletároknak azt az államellenes hóbortot szuggerálja, hogy joguk van tánchoz és dalhoz, csókhoz és öleléshez, művészethez és örömhöz, álmokhoz, gondolkozáshoz és cselekvéshez — ez a rendőrellenes tavaszi vágy tereltessék tiszta, gondosan csatornázott, aktaszerűleg előírt mederbe.

Természetes, hogy a nemzetközileg megállapított rendőr-igazság megtiltja, hogy az ártatlanok, kiknek munkálkodni nem kell, akik tehát munkaszerződés megszegésére nem csábíthatók, valamit is szenvedjenek ezen rendelkezés miatt. Ennélfogva ezen rendelet hatályát veszti ama helyeken, hol a nagyobb jövedelmek boldog birtokosai laknak. Ezzel az emberiség jobb elemének a csőcseléktől való elválasztása közelebb jutott céljához, mint eddig.

A tulajdonképpeni néplakta kerületekre vonatkozólag pedig a következő intézkedések érvényesek:

1. Május havában — szép idő esetén már április második felétől kezdve — 24 órás váltási rendszert kell bevezetni. Az összes munkásoknak, valamint a kisebb fizetésű alkalmazottaknak tilos eme időben a gyárakat, bányákat stb. elhagyni. Keresetképtelen családtagok kötelesek ilyenkor a házat őrizni. Amennyiben utcára nyíló ablakok volnának, azokat sűrűn be kell függönyözni. Iskolás-gyermekek az iskolában kötelesek tartózkodni. A csecsemők dudliját eme idő alatt alkalmas anyaggal meg kell tölteni és az ajkuk közé erősíteni. Fehérneműt cserélni tilos. Vasárnapi munkaszünet nincs.

2. Az esetleges szép májusi napok elhárítása céljából köteles az egész ármádia szüntelenül gránátokat röpíteni az ég felé, hogy a felhőkből nedves lecsapódások keletkezzenek. A hőmérséklet megváltoztatásáról kénsav párologtatásával gondoskodni kell.

3. A napnak csak reggel 4—5-ig, délután 1—$^1/_{22}$-ig szabad sütni.

4. Mosolyogni tilos, különösen az égboltozatnak.

5. A nemek szigorúan elkülöníttetnek. Bárminő közeledés vérfertőzésnek minősíttetik.

6. Énekelni óhajtó madarak rendőrségi igazolványt kötelesek váltani, az ének szövegének, illetőleg értelmének előzetes aktaszerű bemutatása mellett. A rendőrség feljogosíttatik az ilyenformán bemutatott dalt, illetőleg szöveget az erkölcs törvényei szerint megváltoztatni. Szerelmi dalok semmi körülmények között sem engedhetők meg. A rendelkezés ellenére cselekvő madarak lelövetnek.

7. Rügyezni vagy virágot hajtani szándékozó fák kötelesek eme szándékukat a rendőrségnél bejelenteni, annak pontos megjelölésével, mennyi levelet, illetőleg virágot akarnak hajtani. A megengedendő számarány a lakosság szükségletéhez képest állapítandó meg.

8. Virágcserepek és egyéb növények csak akkor tűrhetők, ha teljesen fedett szelencékbe burkolva, életük és fejlődésük titkait a nyilvánosság előtt kellőképpen elzárják, nehogy az amúgy is könnyen hevülékeny emberiségnél bizonyos érzéki vágyakat gerjesszenek.

9. Bármily fajtájú tavaszi érzelem megnyilvánulása hatósági jóváhagyás alá tartozik. Szabadságról, szerelemről, szerencséről, boldogságról álmodni szigorúan tilos. A többi álmok szövegei pedig az illetékes hatóságnak bemutatandók és csakis jóváhagyásuk után képezhetik az álom tárgyát.

10. Május elseje az összes szövetséges államok naptáraiból törlendő. A hónap kezdődjék május 2-án és végződjék május 32-ikén.

Ennyit árult el a kezembe került jegyzőkönyv. Nem kételkedem, most már végre valahára megsemmisítik a májusi ünnepet és mindazt, ami ezzel össze van forrva. Nincs egyéb eszköz a visszás állapotok megszüntetésére. De a fent említettek is bizonyára célhoz vezetnek...

A magyar szocialista próza egyik kiemelkedő művelője Révész Béla (1876—1944), aki mint a Népszava irodalmi rovatának vezetője, ennek művészi színvonalát csakhamar magasra emelte. Érdeme többek között, hogy egész testtel kiállt a párton belül egyesek által alaptalanul támadott Ady Endre mellett, akinek legbensőbb baráti köréhez tartozott. Képekben, merész gondolatkapcsolásokban gazdag, olykor szinte túldíszített, áradó líraiságú prózája alapján minősítik sokan a magyar expresszionizmus egyik előfutárának. Stílusának ilyen vonásaival találkozhatunk a század első évtizedének végétől gyakran közölt május elsejei írásaiban, így abban is, amelyik a szociáldemokrata párt 1908-as májusi emléklapjában jelent meg.

Révész Béla

NYÍLIK A FÖLD

Kopasz cserjék hirtelen buzognak, ösztövér fák új erőktől bomlanak, a halott ugar új életbe szökken, titkos ujjak virágot, levelet, füves tarkaságot zúdítanak az öreg világra. És összesuhannak a lila orgonák, a fehér jázminok, az ébredő akácok; május elsejére sátoros lomb alá kerül az ünneplő proletariátus.

Májusi verőfényben fölragyognak a munkáskezek, a csontos, az acélos, az örökkön örökké robotoló munkáskezek, melyek görgetik a vashengereket, cipelik a mázsa-terhet. Május elsején megcirógatják a virágos bokrokat, megtépdesik a tarka mezőket és a kalapjuk mellé, proletárasszonyok omlott mellére virágot tűznek.

Füstös gyárakból megdermedt gépszörnyetegek kibámulnak az utcára, nem sziszegnek a gyalupadok, nem kopácsolnak a más szerszámok, a potrohos burzsoázia egy napra soványodik, a pénzes halmok egy napig nem nőnek, kevély jobbágytartók egy napra megremegnek, termő, izmos munkáskezek egy napra felrúgják a proletármunkát. Virágot szakítanak.

Játszadoznak a munkáskezek, fáradt mozdulatuk pajkos, eleven lesz, nehéz öklök megnyílnak, megfeledkeznek magukról, a vasujjak, melyek vonszolják a zsarnok-jármot, most ingatják a májusi fákat. Fehér szirmok hullnak fehér ábrázatokra.

Ha abbahagyják a játékot?... Ha a vidám munkáskezek az ünnep forradalmából, hirtelen átnyúlnak a hétköznapok forradalmába? Ha a virágpergető ujjak hirtelen összecsuklanak, ha a tréfás tenyér megdühödve buzogányosra gömbölyödik? ha a dal, amely meghatott csöndességgel, ujjongó szilajsággal remeg-szárnyal a tavaszi tájak fölött, hirtelen bődülve, harci énekben fölharsan? ha a virágos fák tövestül kirepülnek a földből? ha a zöld mezőkről elindul a szellő és emésztő ciklonná válik, mire burzsoá-várak alá jut?

Nyílik a föld. Mezők emberpáriái szaggatják a talajt, ezüstös ekék bontogatják a rögöt, zsíros szagú élet árad a szántóföldek fölött. Borzong a föld; a porszem, a rög, a fű, az erdő megpattan az új erőtől, terhes ágak buján szülnek, és ezernyi virággyermek ontjarázza kelyhéből hímporos gazdagságát.

Május elsejére nyílik a föld és fiatalsága, ígérete kidobban a világ elé, föltámadó, szagos élet hömpölyög a levegőben s útjában találkozik a munka hőseivel és megöleli az ünneplő proletárokat.

A szociáldemokrata párt által nevelt, de annak reformista politikájával elégedetlenkedő proletárköltők közé tartozott a fiatalon elhunyt, elfeledett Kiss Károly, akinek egyetlen verseskötete 1906 tavaszán jelent meg. *Május* című verse formai fogyatékosságai, csiszolatlansága ellenére jól tükrözi osztályosainak azt a szemléletét, hogy számukra az ünnep negyed század után sem vesztett semmit forradalmi tartalmából:

Te szép jövő! újra itt a napod,
Láncunkat téped, töröd, szaggatod.
Álmos agyunkat lángra gyújtja neved,
Kitárod nekünk illatos kebeled.
A te beszéded lázít, éget, jajgat:
Vérünkbe ülteti a forradalmat.
Erőd ledönt hatalmat, féket —
Mi küzdünk érted...

A század végi agrárproletár-mozgalmak egyik fellegvárában, Hódmezővásárhelyen született Ormos Ede (1873—1944) még egyetemi éveiben szemtanúja volt annak, hogy a fegyveres hatalom milyen könyörtelenül lép fel az emberibb sorsot követelő földmunkásokkal szemben. Ezek az élmények késztették a tehetséges és sokoldalú értelmiségit, hogy mint ügyvéd, publicista és író a szociáldemokrata mozgalomhoz csatlakozzon. A Népszava 1908. május 1-i számában közölt alábbi tárcája kiemeli a magabiztosan, felszabadultan ünneplő tömegek szuggesztív erejét. Még a szigorú drill alatt álló K. u. K.-legénységet sem tudják kivonni befolyásuk alól.

Ormos Ede

MÁJUS ELSEJE A KASZÁRNYÁBAN

A Duna és a hegy között terpeszkedik a szürke, lustán, szélesen elnyúló kaszárnya. Idomtalan, erős épület, Mária Terézia korából való. Vigyáz a hídra, amely előtte szelíd ívben, mint egy kitárt kar, öleli át a folyam két partját. Száz ablakszemével irigyen pislog a hegy tetejére, ahonnan a düledező, barna várrom üres gőggel tekint vissza reá.

Sokáig egymagában állott ez a pionír-kaszárnya a téren, uratlan, parlag telkek között. A városhoz szokott mesterlegények, akiket

ebbe a kaszárnyába hoztak, úgy érezték itt magukat, mintha valami elátkozott szigetre kerültek volna. Kész öröm volt innen a városba bemenekülni. De ez régebben volt. A város, amely az évszázadok során a hegyoldalról, a vár védőszárnya alól mind lejjebb merészkedett a völgybe, immár kinyúlt a kaszárnyáig. Házak nőttek ki a földből. A hepehupás talajt elegyengették, a bozótot kiirtották s a haladás már kővel kirakott úton robog el a kaszárnya előtt, amely a tiszta, színes, ízléses új épületek között úgy sötétlik, mint egy a múltból itt feledett ócskaság.

Már nemcsak hátulról és kétoldalt szorítják a házak, hanem szinte elébe kerülnek. A Duna partján, jobbról és balról hatalmas paloták vannak épülőfélben. Tavaly tavasszal kezdték mind a kettőt, most már föltűzték a tetőre az ácsok a zöld gallyat meg a piros kendőt. Reggeltől estig népes, zajos a két nagy épület a munkásoktól.

De egy reggel a kivonuló katonákra némán néz az állványok közül a két épület. Csak a zöld gally integet le rájok, csak a piros kendő lobog vidáman, vidámabban, mint máskor, az enyhe tavaszi légben.

— Május elseje van! — mondja a káplár a szakasz végén. — Nem dolgoznak az ácsok.

— Nem ám, nem dolgozik ma senki — kapja föl a szót egy közlegény.

— Csak aki hitvány, meg hogy akinek muszáj — felel mérgesen is, mentegetődzve is a káplár. — Nekünk muszáj.

Alkonyodott, mire a műszaki csapat bevonult. Arra lejjebb hidat vertek a Dunán, meg széjjelszedték. Közben kergették, űzték, földre fektették az embereket, mintha háborúban lennének és már futni kellene az ellenségtől.

Fáradtan, porosan tértek vissza. Az országúton találkoztak a gyalogsággal. A híd túlsó oldalán pedig várta őket a banda. A bandát mindig megbámulják, meghallgatják a járókelők.

De most szokatlanul nagy tömeg húzódik az útra. És a tömeg nem olyan csöndes bámészkodó. Hangja van ennek az embersokadalomnak, amely egyre közeleg, mint a távoli felhők dörgése.

Micsoda hang ez?

Nem recseg, mint a rézkürtök, nem bömböl, mint a nagydob, nem csattog, mint a cintányér és mégis erősebb, hatalmasabb. Mint ahogy a tenger elnyeli a belé siető vizeket, úgy vész el a katonabanda muzsikája az ezrek és ezrek harsogó danájában.

És szétterül a győzelmes induló méltóságosan komoly dallama, amelyben csodásan egyesül az erő és mélység a tettre hívó lelkesedés fönnlobogó tüzével.

A tömeg, amely május elsejének megünnepléséről tért haza a ligetből, hamarabb ért a hídra, mint a katonaság.

Az aranygalléros tiszt urak szitkozódva nézik a csőcseléket, amely miatt nekik várniok kellett, de — most az egyszer muszáj.

És azután hiába fújják a cseh muzsikusok a talp alá valót. A legpattogóbb csárdásütemekre sem húzzák ki magukat a katonák, mind azt a dalt hallja, amelyet az ünneplő, a szabad munkások ezrei harsogtak az imént s amelynek a hullámai a város felől még mindig erre hömpölyögnek.

Enyhén, szinte melegen száll le az este. Elcsöndesedik a tájék. A Duna, mint egy óriási kígyó, nesztelenül suhan, siklik tova a partok között. A kaszárnya is mintha álomra térne a takarodó után.

De az este nagyon szép.

Fojtó a levegő bent a dohos szobákban. Mintha húzná valami kifelé az embereket, vagy mintha összebeszéltek volna, előbb egyenként, majd csoportostul szállingóznak le az udvarra. Kisebb-nagyobb beszélgető csoportok alakulnak. Pipafüst száll a légben és szállnak kifelé a hangtalan gondolatok az elmékből. És e gondolatok, az érzések, mintha ott fönt összefogózkodnának, összeölelkeznének s ezzel a megsokasodott erővel térnének vissza minden egyes ember lelkébe...

A szomszéd korcsmákból egy-egy muzsikafoszlányt dob közéjük a csapongó esti szél. Valamelyik nótás fiú dúdolni kezd, a mellette levők dümmögnek hozzá, míg egyszer csak fölcsendül a dal, szelíden, búsan — fölszáll a hazavágyódó fiatalok szomorúságából, mint sötét tó vizéből a hattyú.

De a szomorúságot nem szereti a fiatalság. Vígabb nótákra gyújtanak. Olyanokra, amelyek mellett jól tudnak masírozni. Egyszerre azonban keserűséggel, utálattal gondolnak a masírozásra, mindenre, ami ehhez a három évi rabsághoz tartozik. És mintha egy ember lenne ez a kaszárnya udvarára beszorított tömeg, egyszerre gondolnak arra a másik, arra a nagyobb és vidámabb tömegre, amely estefelé előttük vonult keresztül a hídon. És zsongó hullámok kezdenek kavarogni a katonablúzokon belül, a lelkek mélyén. Ezek a hullámok elnyelik a hazafelé vágyódás bánatát, elmossák azt a kis vidám elevenséget, amely a pattogó csönd nyomán fakadt. Az a komoly, magával ragadó erejű, az a tűzbe borító dal harsog ki a lelkekből, amelyet ők is daloltak, mielőtt a kaszárnyába kerültek. És csak egy pillanatnyi csönd s csak az első ütemek fölcsendülése kell — és fölzúgnak a munkásinduló viharos hangjai.

Harsog a dal, bátran, szilajul. Az első májusi este szerelmes néma-

sága mohón szívja magába. A szellő megbúvik a friss lombok között. A füvön csillogva reszket a harmat s a csillagok fönn az égen és lenn a Duna tükrén, mint fényesen sugárzó szemek, figyelnek.

Az utcán megállnak az emberek. Néznek a hang irányába és ámuló arccal hallgatva kérdik:

— A katonák a Marseillaise-t dalolják?

Ady Endre „Nevezetes május" című, 1903-as cikkének megírását követően nagy utat tett meg, hogy a forradalmi munkásmozgalom célkitűzéseivel azonosuljon. 1905-től mind gyakrabban jelentkezett tárcáival, verseivel a Népszavában, az utóbbiakból csokorra valót foglalt be „Az Illés szekerén" című, 1908-as kötetének „Az utca éneke" ciklusába: *A csillagok csillaga*, melyet először még *A vörös csillag* címen a Népszava 1907. augusztus 25-i számában közölt, valamint *A Hadak útja*, *A vörös Nap* és a többi már világirodalmi szintű termékei a kiterebélyesedett magyar szocialista lírának. Szemléletének gyors alakulását tükrözték a Budapesti Naplóban publikált kommentárjai is az első orosz forradalomhoz.

1906-ban szemtanúja lehetett Párizsban a francia munkásság addig ismeretlen méretű május elsejei sztrájkjának, amely bizonyos vonatkozásban az amerikai proletariátus 1886. május elsejei megmozdulására emlékeztetett: az egész polgári társadalom életét megbénító munkaszünettel egy csapásra akarta kikényszeríteni a nyolcórás munkanapot. „Tűnődések május napján" címen a Budapesti Naplónak küldött tudósításában írta: „Párizsban remegnek a mindjárt virradó május első naptól. Pedig kiderült, hogy a szocialisták nem szőttek összeesküvést. A szervezett proletároknál nincsenek szilárdabb hívei a világi rendnek. Az ő forradalmuk a lassú, állandó forradalom. S az ő zavargásaik kihágások az elv és a tudomány útjáról. Uralmukat a társadalmakra nem fogják meglepő ötlettel április harminctól május elsőjére ráerőszakolni. A világ észre sem fogja venni, mikor ők győztek. S ők győzni fognak, mikor a társadalom uralkodó dúca belőlük táplálkozik." Franciaországban a szindikalizmus előretörése idején, 1906-ban sokan hittek benne, hogy a munkásság egyetlen nagy általános sztrájkkal tehetetlenné téve a polgári társadalmat, képes a szocializmust győzelemre vinni, talán ennek a gondolatnak a visszfényét jelenti Adynak a forradalom békés győzelmében való reménykedése. De a francia munkásság 1906-os általános sztrájkja csak részeredményeket érhetett el. Keleten a század első nagy forradalmát is vérbe fojtották. Nálunk pedig nemzeti jelszavakba öltöz-

tetett taktikával az 1906-ban hatalomra került függetlenségiek a korábbinál rafináltabb taktikával játszották ki a már jelentős tényezővé emelkedett parlamenten kívüli erőt, a szociáldemokrata pártot, nem riadva vissza a munkásság és a nemzetiségek elleni erőszakos fellépésektől.

Ilyen és hasonló tényezőkkel magyarázható, hogy Ady Endre a Népszava 1909. május elsejei számában megjelent első ünnepi verse a *Bús Ahasvérok Májusa* már a véres forradalom eshetőségét sem zárta ki, sőt ennek kockázatát maga a költő is vállalta. Érdemes emlékeztetni rá, hogy nem sokkal előbb zajlott le a háborúság a Népszavában és a szociáldemokrata párton belül a modern költészetnek a pártsajtóban való szerepeltetése miatt. Mint erre már utaltunk, Adyval szembeni féltékenysége miatt Csizmadia Sándor volt a vita elindítója és egyik főszereplője. A szociáldemokrata párt vezetősége 1909 elején olyan értelemben foglalt állást, hogy sajtójában továbbra is helyet ad a mdoern irodalom képviselőinek. Ennek mintegy hálás nyugtázásaként írta meg Ady *Küldöm a Frigyládát* című költeményét.

A *Bús Ahasvérok Májusa* címében az örök hazátlanságra ítélt „bolygó zsidóhoz" hasonlítja a jogfosztott, a „hazátlanság" bélyegét büszkén viselő proletariátust. A költeményben mesterien ragadta meg a proletár-május húsz év után még mindig frissen élő lényegét. Jelképpárokba sűrítette annak eredeti tartalmát, olyan időkben, amikor látszólag ártatlan népünnepéllyé degradálódott az évről évre ismétlődő tüntetés. Nem öncélú tüntetésről, felvonulásról van szó, hanem a jövő harcok nagy erőpróbájáról. A mindennapos robotból saját elhatározása szerint egy napra felszabadult munkás, ahogyan azt az első, az 1890-es május elseje előestéjén a Népszava egyik (fentebb idézett) cikkírója megfogalmazta: sorsáról, küldetéséről akar elmélkedni. Ady költői eszközeivel ezt így fogalmazta: „Eszünk, vesénk kristályos tiszta, / Mert Május nagy embercserélő..." „...Május a mi nagy mementónk." A munkások történelmi küldetésük teljesítésére készülnek, „az örök emberálom" valóra váltására, s még akkor is, „hogyha Május szörnyű vér-nap volna" a legmagasabb rendű humanizmus elveiért fognak küzdeni. Később új formában nyomatékosabban több versében is visszatérnek ezek a gondolatok: „Minden vágy máma igaz és szép, / Mely a múltat pusztítja..." írja alábbi versében, a röviddel később megjelent *A márciusi Naphoz* címűben pedig: „Itt le kell gyilkolni mindent, ami régi ezer éves holmi." Felemlíthetjük 1912. június 7-én, a Világ című lapban hozott *Rohanunk a forradalomba* című versének következő sorát is: „Nép készül az ó selejtes bűnre."

Ady Endre

BÚS AHASVÉROK MÁJUSA

E sárgaságos földön máma
Lihegve lapul meg a kétség
S pirosan üt ki beteg arcon
A hit és az egészség.

Május: ez az embercserélő.
Május: be szépek vagyunk máma.
Május: az örök ember-álom,
A Jövő harsonája.

Eszünk, vesénk krisztályos tiszta,
Mert Május nagy embercserélő,
Ma az: amit megérdemelne,
Minden lény, minden élő.

Ha ki ma gyilkolni szeretne,
Igaza van. Mindenki tiszta,
Minden vágy máma igaz és szép,
Mely a múltat pusztítja.

És hogyha Május szörnyű vér-nap
Volna, amely kit se szeretne,
Akkor is az örök emberség
Üzenne hozzánk benne.

Mert Május a mi nagy mementónk,
Mert Május az az örök vér-nap,
Mely zöld tavaszt és bosszút jósol
Minden bús Ahasvérnak.

Révész Béla mellett Bresztovszky Ernőnek (1882—1922) is komoly érdemei voltak Ady szocialista elismertetése körül. Az elszegényedett dzsentricsaládból származó Bresztovszky korán szakított a környezete által beléplántált konzervatív, nacionalista és klerikális nézetekkel, és mint a Népszava belső munkatársa, tehetséges tárcaíró, kritikus, szociográfus sokat tett a munkásirodalom fejlesztéséért. Élete utolsó

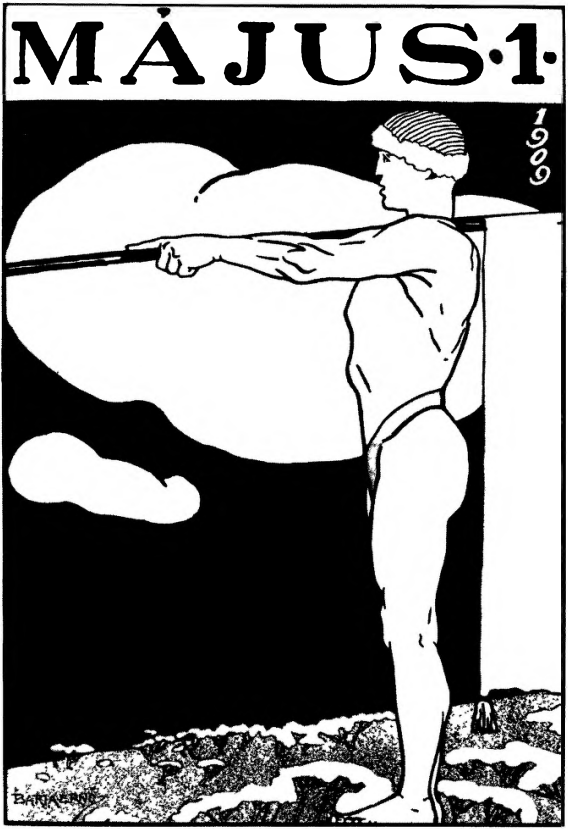

Barta Ernő: Május 1.
Májusi emléklap, 1909.

éveiben, súlyos betegsége idején is, a szociáldemokrata párt baloldalát támogatta, az 1918-as Népszavában elsőként irányította a figyelmet Kun Béla és a Szovjet-Oroszországban alakult első kommunista csoport tevékenységére. A Népszava 1909. május 1-i számából átvett, itt következő tárcájában eredeti módon, mintegy tömegpszichológiai eszközökkel mutatja be a budapesti felvonuláson részt vevő munkásokat, egyénenként és összességükben. Hangsúlyozza önkéntességüket, kiemelve a tömeges megmozdulás roppant vonzerejét a tétovázó kívülállókra.

Bresztovszky Ernő

MÁJUSI MENET

Sötéten kígyózik a menet. Ha messziről nézed, összeolvadt tömeg az egész, amelyben nincs egyén, nincs egyéniség, mindenki darabja csak az egésznek, összetartozik a többivel, érzésben egyformák, önkéntelen lépnek egy ritmusra, s az egyenletes hullámzást senki sem parancsolja a tömegre: magától lesz ritmikus életlüktetése, nem úgy, mint a katonák csapatáé. Itt-ott egy kis tarkaság, szemet frissítő színei az örömnek, de az alapszín fekete, mint a nyomorúság. A feketébe vörös vegyül, vérszínű kis foltok: virágok, jelvények ragyognak a tavaszi napsugárban, mint a mámoros szem gondráncolta homlok alatt. Fekete és vörös: gyász és vér, nyomorúság és harag, áldozni-tudás és elszántság... És a tömeg feketén-vörösen kígyózik tovább. Megy előre és nem ismer megállást, ki a füstös, szürke bérkaszárnyák közül tavaszi zöldbe, tavaszi ég alá, ahol az öröm tanyázik: olyan vidékre, amelyen fáradni is öröm, új világba, amelyet még senki se látott s amelyet mégis ismer a sötét tömegben minden ember, s ha eléri, úgy üdvözli, mint az ígéret földjét. Nem isten ígérte, nem próféta vezet oda: a tömeg megy előre s rátalál magától is.

El-elhal, föl-fölzúg az induló, a fekete-vörös menet halad, halad. Útjába senki ne álljon: keresztülgázol rajta és megy tovább...

*

Nézd meg közelről, keress egyént benne, olvass az arcokról.

Az egyik: fölvágja a fejét, amelyet le-lehorgaszt a holnap gondja; feketelistán van, kopott a ruhája, beesett az arca, de a szeme csupa tűz; talán börtönt is ült, mert ma börtön jár ki azoknak, akik az igazságot akarják és merik keresni.

A másik: nagytenyerű szálas legény, úgy néz a piros jelvényére, mintha a menyasszony-adta virág lenne; sztrájkol, pedig bírja és szereti a munkát, csakhogy manap dologtalansággal kell kiharcolni, hogy élni lehessen a munkából.

A harmadik: öreg, szürke szakállú, baktató járású; valaha jobb sora lehetett, mert kopott kabátja jószövetű volt új korában; talán kismester volt valaha; szorgalmas, krajcárkuporgató, de gyár épült apró háza helyén és a vagyonvesztett öreget behajszolta a gyár sötét kapuján az éhség, az otthoni gyereksírás, asszony-gond.

A negyedik: fiatal leány, örömre termett és nyomorúságban élő arcán a tüdővész piros foltjai égnek, ujja sebes a tűszúrásoktól, szeme vörös az éjjeli lámpapislogás mellett való munkától; nem aludt most éjjel sem: esküvő van, s a hímzett menyasszonyi ruha kell, ha belevakul is a proletárleány — de azért itt van ő is, és fájó szemével belenéz a tavaszi fénybe, örülni akar.

Az ötödik: ünneplő zekés, Kossuth-szakállas magyarja a rónának, kaszára szokott tenyere vasat emelget, széles vállát gerenda nyomja a munkára; a faluról behajtotta a hatosos bér meg a város igézete a gyárak közé, a gyárak behajtották a zubbonyosok közé; nem tudja még, miért, de itt van, mert érzi, hogy itt a helye.

A hatodik: asszony, bal karján apró kezével tapsoló gyerek, aki még nem tudja, hogy munkára és gyötrelemre született, jobb karját az uráéba ölti; gyámoltalan, mert annak nevelték, itt van, mert az ura hozta; otthon tágra nyílt szemmel bámul az emberére, ha arról magyaráz neki: nem vagy rabszolgám, egyformák vagyunk; most kezdi érezni, ő sem kevesebb, mint a többi: ember és tagja ennek a munkástömegnek.

A hetedik: diákgyerek, naiv, ábrándos és koldus; itt van, pedig ha meglátja a tanítványának mamája az elsőemeleti ablakból, holnap már nem gyötri a nebuló, és ezt az örömöt kenyértelenséggel fizeti meg; vidám és lelkes, apostolt lát, félistent lát mindenkiben maga körül, nem bírja végét várni az útnak, és türelmetlenül sietne előre, mint a mese fiatal daruja.

A nyolcadik: szikár, csontos, lengő nyakkendős; vándora a gyáraknak, mert nyíltszavú, nem magafeltő, és hamar kiadják az útját; mellette az asszonya — kézen fogva haladnak, együtt, egy úton, de mindkettő a maga erejéből, egy pár, de külön két ember, két munkás.

A kilencedik, tizedik, századik, tízezredik így vonul előtted hosszú sorban. Közelről külön emberek, más nemű, más fajú, más arctípusú, más foglalkozású emberek. Az ország, a világ másik feléről dobálta őket ide össze a proletársors, a száraz kenyérért másnak kalácsot

teremtők közös sorsa. Akad, aki nem érti a másik szavát: de megérti, mit mond a szeme csillogása. Akad, aki nem ismeri az országot, ahonnét a másik való: de mind ismeri azt a világot, amelyben a másik él, a meddő vágyak, a reménytelen nélkülözés és új társadalmat teremtő elszántság világát. A műhely, a gyár fölszívja magába hajnalonként az utca tolongó népét, mint az itatós a tintát. A gyárnak mindegy: férfi, asszony, gyerek, magyar, német, hottentotta, vallásos, istentagadó — csak teremteni tudjon, alkotni bírjon sokat, olcsó áron. Mint a búzaszem a malomkerekek közé, úgy ömlik az ember a tőke gépei közé, amelyek egyformára őrlik a gondolkozásukat, összesimítják a lelkük ellentétes érzéseit s mikor a darabos konglomerátum ilyenkor, tavasz virultán kiömlik a gyárból — úgy ömlik, simán, mint a liszt, szinte folyik, mint a folyam, amelyek csöppjei nem különböznek egymástól, átolvadnak egymásba, nincsenek külön, de együtt: áradatot tesznek.

Amint elmegy előtted az első, a második, az ezredik és tízezredik — akkor, közelről külön ember. Mikor elment, eltűnik az arca, a távolban összefolyik formája a többiekével, nincs több egyén, csak tömeg, csak emberáradat, amely komoly lassúsággal, de akadállyal nem törődve halad előre, mint a makadám-gép, amelynek óriási morzsoló hengere nyomán sima marad a göröngyös út.

*

Ez a folytonos haladás, a tömeg folytonos növekedése, a soha ki nem fogyó sorok végtelensége egy félóra alatt megszédíti az embert. A víz örvénylő folyását sem lehet sokáig szédülés nélkül nézni, a regék vízitündérei csalogatják az embert, Loreleyek hívják: vesd magad az áradatba, visz velünk előre, mindig előre föltartóztathatatlanul. Ismeretlen vágyak veszik elő az embert: meg akar szabadulni önmagától, az egyéniségétől, amelyre nitzscheista büszkeséggel gondol titokban. Át akar formálódni a valakiből, aki semmi, senkivé, aki valami: a magának élő tehetetlen emberből, a másokkal dolgozó hasznos emberré. Átformálódnak az ambíciók: nem akar többé önmagával örökké elégedetlen, de másoktól sokra tartott lenni, hanem önmagával elégedett, akit inkább szidjanak, gáncsoljanak mások, csak engedjék nyugodtan dolgozni — értük.

A tömeg, haladó tömeg kapcsolatot teremt ember és ember közt. Érezteti a nézőjével: sejtje vagy a társadalmi rendnek, tőle függsz, benne élsz, olyan vagy, aminőnek teremtett, azt gondolod, amit gondolnod enged, azt érzed, amit éreztet veled. A szerzetesi cellák sok-

szor voltak tanúi a lelkek ilyen átolvadásának a végtelenségbe, az ilyen beleszárnyalásnak az azúros égbe. Csakhogy a penészes cellák sötétek voltak és lakóik korbácsolták a hátukat, hogy megkínzott, elbágyadt testük beleszédüljön a végtelenbe, amelynek azt a nevet adták: isten. Itt pedig friss a szellő, ragyog a napsugár és örömöket ígér a végtelenség, amelyet az előrehaladó tömeg szimbolizál.

Nézd soká, nézd végig, mint árad előtted a fekete-piros tömeg. Figyeld meg, hogy szívja föl magába a bámészkodókat, mint ömlenek kis patakok a nagy áradatba, mint ragadja magával mágneses erő a tágult szemű bámulót. Nézd soká, és ne nyomd el magadban mesterségesen az új érzést, bámulj a Loreley arcába, és ne félj tőle.

S akkor, mikor elment előtted a menet: te is be fogsz állni az utolsó sorba, és haladni fogsz a többivel örökké előre az ígéret földjének távolába, oda, ahol a horizont alján kelni szokott a minden öröm, szépség és fény forrása: a nap.

Ezekben az években már a magyar képzőművészet jeles képviselői is mind gyakrabban segítették tehetségükkel a munkásmozgalmat. Az 1909-es májusi emléklap címoldalát Barta Ernő (1878—1956) festő és grafikus erőteljes, vörös zászlós férfialakot ábrázoló, szuggesztív, kétszín nyomásos illusztrációja díszítette. Ebben a kiadványban jelent meg a mozgalom egyik legtermékenyebb írója, Farkas Antal (1875—1940) *Május reggelén* című hangulatos költeménye. Farkas Antal Breztovszkyhoz hasonló utat járt meg: értelmiségi származású, tanyai tanítóként kezdte pályafutását, majd csakhamar feltűnt írói készségével, Budapestre került és életre szólóan eljegyezte magát a szociáldemokrata mozgalommal. Verselő készségét, művészi adottságait Ady Endre is értékelte.

Farkas Antal

MÁJUS REGGELÉN

Ahol a munka izzadó robotja
Zúgó, csattanó énekét naponta
Zengik a gépek,
Ahol verejték, néha-néha vércsepp
Festi a földet,
Kincsért, kenyérért vítt csaták terén
Májusnak reggelén

Madárdal csicsereg:
— Hol vagytok kormos, füstös emberek,
Zúgó gépeknek fáradt rabjai?
Miért nem hallani
Fáradástoknak zaját, sóhaját?
Hol vertetek tanyát?
Szerszám pihen, a kerék nem forog...
Meghalt a gyár és vele a robot?
Nem lélekzik tüdeje: a kazán,
Halotti csend ül a gyár udvarán.
Hová lettek e kaptár méhei,
Kik dolgoztak elébb?
Mi lesz veletek, oh herék!?

Daloljatok csak, kedves madarak!...
A munka ünnepe lett ez a nap,
A munkáé, mely igáját ledobta,
Mit a nyakába fölrakott robotja
S elment egy tónak csodás tüköréhez,
Melyben megnézi önmagát,
Melyben fölfrissül, új erőket érez,
S hogyha fölveszi megint az igát,
Tudja, hogy ez majd szétszakad, leroppan
Egész világon, nemcsak egy sarokban
S egész világnak lészen ünnepe.
Ez a kiáltó,
Ez a megváltó
Csend, ez a május reggele!

Adyhoz hasonlóan Juhász Gyula (1883—1937), a kor másik nagy lírikusa, mélyen érző humanista, az emberiséget egy magasabb cél érdekében testvériesítő Május elseje eszméjében ugyancsak a jövendő igazságos társadalom érkezésének zálogát látta. Számos versben, prózai írásban méltatta, üdvözölte ő is ezt a napot. Ezek sorát az 1910-ben, a Népszava május 1-i számában megjelent alábbi költeménye nyitja meg.

Juhász Gyula

PIROS REMÉNY

Már jön a május. Én szegény szívem,
Ki mindig múltak májusába szálltál
Emlékezőn, borúsan és híven,
Hidd el: nincs szebb jövendők májusánál!

Ha neked nem volt soha tavaszod,
Mely bíbor vágyak lángjától piroslott,
Nézd: jön egy május, mely nem tűnt, halott,
Melyben a milliók nagy szíve boldog!

Már jön a május. Minden szenvedők,
Minden szegények és minden szerelmek,
A tavasz tág, szabad fényére jertek!

S a termő nagy föld szent színe előtt
Érezzétek, hogy nincsen itt enyészet,
Holt álmaink szabad jövőben élnek!

Mindössze huszonhét esztendős a század első felének egyik legnagyobb magyar festőművésze, Egry József (1883—1951), napszámos szülők gyermeke, amikor több munkás tárgyú műve után a Május elsejét választja témájául: a szociáldemokraták 1910-es májusi emléklapjának első oldalát betöltő, zászló alatt vonuló markáns munkásfigurákat ábrázoló rajza egyike a legszebb alkotásoknak, amelyek ehhez a naphoz kapcsolódtak.

A következő év májusi emléklapját Biró Mihály (1886—1948), a politikai plakát- és rajzművészet egyik legeredetibb, utóbb világszerte ismert és elismert nagymestere illusztrálta. Biró ebben az évben alkotta híres „Kalapácsos munkás" figuráját is. Az 1911-es májusi emléklap minden oldalához készített kisebb-nagyobb rajzot. A címlapon: bilincseit széttörő meztelen munkás virágos mezőn vörös háttérrel, a rajz Csizmadia Sándor *A proletár beszél* című versét keretezi. Ennél is sikerültebb a füzet ötödik oldalán látható, ugyancsak egész oldalt betöltő illusztráció — az előző párja —, frígiai sapkás, dinamikus nőalak. A kép vörös hátteréből Ady Endre újabb, *Itt a nagy harc* című, mozgósító erejű májusi verse emelkedik ki.

Egry József grafikája.
Májusi emléklap, 1910.

Ady Endre

ITT A NAGY HARC

Tavasz van és a lázadókat
Imádta mindig az élet, a láz,
Jaj annak a magyar hajónak,
Mely olcsón és mindent elmagyaráz:
Jaj százszor a megbocsátónak.

Engesztelhetetlenül úgy fusson
Minden bilincselt, bántott, bús magyar
Hajója, hogy büszkén eljusson
Víg partra, melyet tört szíve javall,
Perlőinket perlő nagy jusson.

Hiszen ők már úgy is inognak,
Már küldik a kegyes üzenetet,
Nagy harcba fogni úgy se fognak
Ezek a zagyva úri seregek,
Rablói száz elrablott jognak.

Trónjukon már vitázva ülnek
S már nem kacagják gőggel a tavaszt.
Persze hogy meg nem szelídülnek,
Verbőczy fajától ki várja azt?
Eddig csak zsandárokat küldtek.

De vér serkedt bőrük-alatta,
Itt a tavasz, hol panaszkodnak is,
Jön az úri, bosszús „ebadta",
Jön a prédikáció, mely hamis
S jön a mi bosszús vágyunk-adta.

No, végre hát, ők védekeznek,
A hóhérok, akiknek lelke sincs,
Adván módját amaznak s eznek,
Lóg hangosan róluk a vén bilincs:
Ők, félők, legtöbbet vétkeznek.

Tavasz van, ezerszer pusztuljon
Minden alkuvás, minden habozás
És ezerszer egymásra hulljon
Minden régiség és minden szokás:
Most már nincs, hogy ki elől bújjon.

Ez a magyar teljesedettség:
Itt a tavasz és itt a diadal,
Minden hitetlenség betegség,
És magyarul sokszor szent az a dal:
Itt a nagy harc, hát tessék, tessék.

Bresztovszky Ernő, akinek első érdekes tárcája a május elsejei tüntető tömegről a Népszava előző évi ünnepi számában látott napvilágot, 1911-ben az iménti emléklap számára írta egy józsefvárosi kiskocsmában alábbi himnuszát a gépről, amely ha majd a közösség tulajdonába kerül, az emberi boldogságot fogja szolgálni.

Bresztovszky Ernő

HOLNAP... HOLNAP

Ma vérre szomjas és rabszolgatartó — de holnap... holnap boldogságot áraszt és embert megváltó — a gép.

Ma kínnal és aggódva, tán — éhen is sürögsz körötte, de holnap áldja, rá virágot fűzve, ki úrrá lett fölötte — a nép.

Kereke lendül, szíjja surrog s a félelemtül lelkekben is feszülnek mind a húrok: mert véred ömlik, hogyha nem vigyázol, de jő idő, jő majd büszke óra s a gép fölött úrrá lesz alkotója; úr lesz az ember s szolga lesz a gép.

Nem ismered ma, hisz átkos bálványarcú, de ha tiéd lesz, majd megérzed: ez boldogító, engedelmes földi isten. Kereke lendül, szíjja surran és tarka szikra pattan motorából: te büszkén állasz ott mellette; ujjmozdulattal adsz neki parancsot és ontja az áldást.

Ma átkozod, de holnap zeng a himnusz róla, ha terhesült idők méhére jő a szülő-óra, ha majd tiéd a gép.

Ma csatatér a munka helye, vér- és verejtékontó csatatér, hol pénz csatázik ésszel és izommal... De holnap...holnap majd rózsafüzérrel, diadallal jössz ide ünnepelni s itt fognak szárnyra kelni a győzel-

mes dalok: csak mondja ki az ember, minden ember a bűvös szót, hogy — akarok!

Akarok élni, akarok örülni, akarok az élet királyi trónján ülni! Ezt mondd magadnak és ezt mondd a gépnek... és vége lesz a szenvedésnek, a föld öröm tanyája; a zűr-zavarból, jajból és halálhörgésből győzelmi induló zenél föl: szférák zenéje, öröm harmóniája...

*

Ahol én ezt a diadalhimnuszt írom a gépről: kis vendéglő a Józsefvárosban. Olcsó és szombaton hangos hely, filiszterek, kishivatalnokok, munkások füstölnek, mulatnak benne. Csupa öröm ilyenkor ez a piszkos kis fészek és az emberek nem veszekednek benne, mint más ilyen helyen s könnyebben perdülnek táncra, mint máshol: ördöngös muzsika-szerszám van itt, egy bonyolult gépezet, amely öt krajcárért méri az esztétikai gyönyörűséget.

Furcsán hangzik, de így van: öt krajcárért esztétikai örömöt ad ez a gép s ezzel megfinomítja a környezetet; megváltoztatja a közhangulatot s az az ember, aki máshol közömbös arccal vagy komolyan nézne a világba, itt vidámabban néz körül.

Ne tessék lenézni ezt a villamos zongorát. Megérdemli, hogy megbecsüljük.

Nemcsak azért, mert komplikált szerkezet, érdekes és értékes szellemi erőfeszítés eredménye. Amikor játszik, a billentyűi úgy mozognak, mintha valami láthatatlan kísértet játszanék rajta. (Nagyanyáink halálra rémültek volna ilyesmik hallatára.)

S nemcsak azért, mert a játéka különb, precízebb, mint botfülű falusi kisasszonyok, pesti zsúrhölgyek klimparozása. (Még a hangerősség fokozatait is szépen „kihozza" s ezzel valami melegséget, színt ad a muzsikájának, mintha intelligens, érző ember billegtetné a billentyűket.)

És nemcsak azért kell megbecsülni, mert olcsón különbül muzsikál, több örömet ad a külvárosi vályogvetők cincogásánál, hanem elsősorban azért, mert — szimbólum, mert a maga közönségességében is tágra nyithatja látó ember szemhatárát.

Ez a hétköznapi szerszám: gép. Testvére annak a gépnek, amely acéltömböket hámoroz és embert gyilkol, amely villamos erőt fabrikál és villámmal sújtja vigyázatlan kezelőjét, amely fatörzseket fűrészel és elkapja a fáradt munkás karját, amely mázsás terhet emel s ha lánca szakad, agyonzúzza azt a nyomorultat, aki napi pár hatosért;

az élet lehetőségéért napról napra kénytelen mellette packázni a halál lehetőségével.

Minden gép azt termeli, amire az emberiségnek ma szüksége van. Egyik cipőt, a másik közlekedési erőt, a harmadik szövetet, a negyedik a sorvetőgép, gabonát. Ez a kis gép is szükségletet elégít ki, az esztétikai öröm szükségletének egy parányát, annak a szükségletnek, amely éppen olyan biológiai szükséglet, mint akár az evés.

De ez a kis gép mégis különb, mint a többi: ha nem gondolunk villamos hajtóerejének keletkezésére, nyugodtan el lehet róla mondani, hogy nem veszedelmes a kezelőjére. Csak örömet ad, bánatot, fájdalmat nem szerez.

Ez a kis gép számomra szimbóluma a jövendő gépének, annak a gépnek, amely rabszolgája a dolgos embernek, nem zsarnoka, amely teremt, de nem pusztít, amely kellemesebbé teszi az életet, anélkül, hogy a vele dolgozónak meg kellene szenvednie a mások kis örömeért.

Ez a kis gép a jövő előfutárja, azé a jövendőé, amelyben óriás műhelyekben, könnyen kezelhető, tiszta gép-gigászokat fognak ünnepnapon felvirágozni örvendő emberek, akik számára öröm a munka, mert könnyen és maguknak dolgoznak. Zola gyönyörű víziói kavarognak előttem a füstös levegőben s a munka és a gép diadalhimnuszát zendíti a fülembe ez a lenézett, de érdekesen, zseniálisan megalkotott kis zeneszerszám: az öt krajcárért muzsikáló villamos zongora...

*

...Ma csatatér a munka helye, hol pénz csatázik ésszel és izommal... De holnap, holnap majd rózsafüzérrel, diadallal jössz ide ünnepelni s itt fognak szárnyra kelni a győzelmes dalok: csak mondja ki az ember, minden ember a bűvös szót, hogy — akarok!

Akarok élni, akarok örülni az élet királyi trónján ülni! — ezt mondd magadnak és ezt mondd a gépnek... és vége lesz a szenvedésnek, a föld öröm tanyája; a zűrzavarból, jajból és halálhörgésből győzelmi induló zenél föl: szférák zenéje, öröm harmóniája.

Változatos tartalommal jelent meg 1911-ben a Népszava május elsejei száma is. Két munkásköltő, mindketten vasasként kezdték pályafutásukat, jelentkezett egy-egy szép ünnepi verssel a lap hasábjain, mintegy kifejezéseként annak, hogy az osztály további tehetségekkel, új színekkel gazdagítja a modern magyar irodalmat. Gya-

Itt a nagy harc.

Tavasz van és a lázadóknak
Imádom mindig az élet, a lét.
Jaj annak a magyar határnak,
Mely elrejtőn és mindent elmagyaráz:
Jaj százszor a megbocsátóknak

Engesztelhetetlenül ugy fusson
Minden illúziótól, bántól, bús magyar
Halálja, hogy büszkén elhessen
Uig partra, melyet ifjú agáve lavolt,
Perdülhet perlő nagy lugson.

Hiszem Ah már ugyis ivognak,
Már hódolt a hegyes üzenetek
Nagy hordóba fogni ugyse fognak
Ezek a szívvel uri seregek,
Robbot szúr átrabolni fognak.

Trónjukon a dőzsölő ölnek
S már nem hatogják gőggel a tavaszt.
Persze hogy meg nem szelídülnek,
Verbőczy fajától ki üdvöt vár?
Éjszig csak zsandárokat küldenek

De vér serkedő bőrük alatt,
Itt a tavasz, hol panaszhuánok is,
Jön az ur. bosszus „ebadta".
Jön a prédikáció, mely hamis
S jön a mi bosszus úgyunk-adta.

No, vágre hát, ők vérhez nem,
A hóhérok, akiknek lehe sincs,
Ráván módját amazoknak s ezeknek,
Lóg hangosan róluk a vén bilincs:
Ők, félők legtöbbet vélhetnek.

Tavasz van, ezerszer pusztuljon
Minden elhullás, minden hahozás
És ezerszer egymásra hulljon
Minden régiség és minden szokás:
Most már nincs, hogy ki elől bujjon

Ez a magyar lelkesedettség:
Itt a tavasz és itt a áldozat,
Minden hitetlenség bolondság.
És magyarul sohasem szent az a ánt:
Itt a nagy harc, hát lessék, lessék.

ADY ENDRE

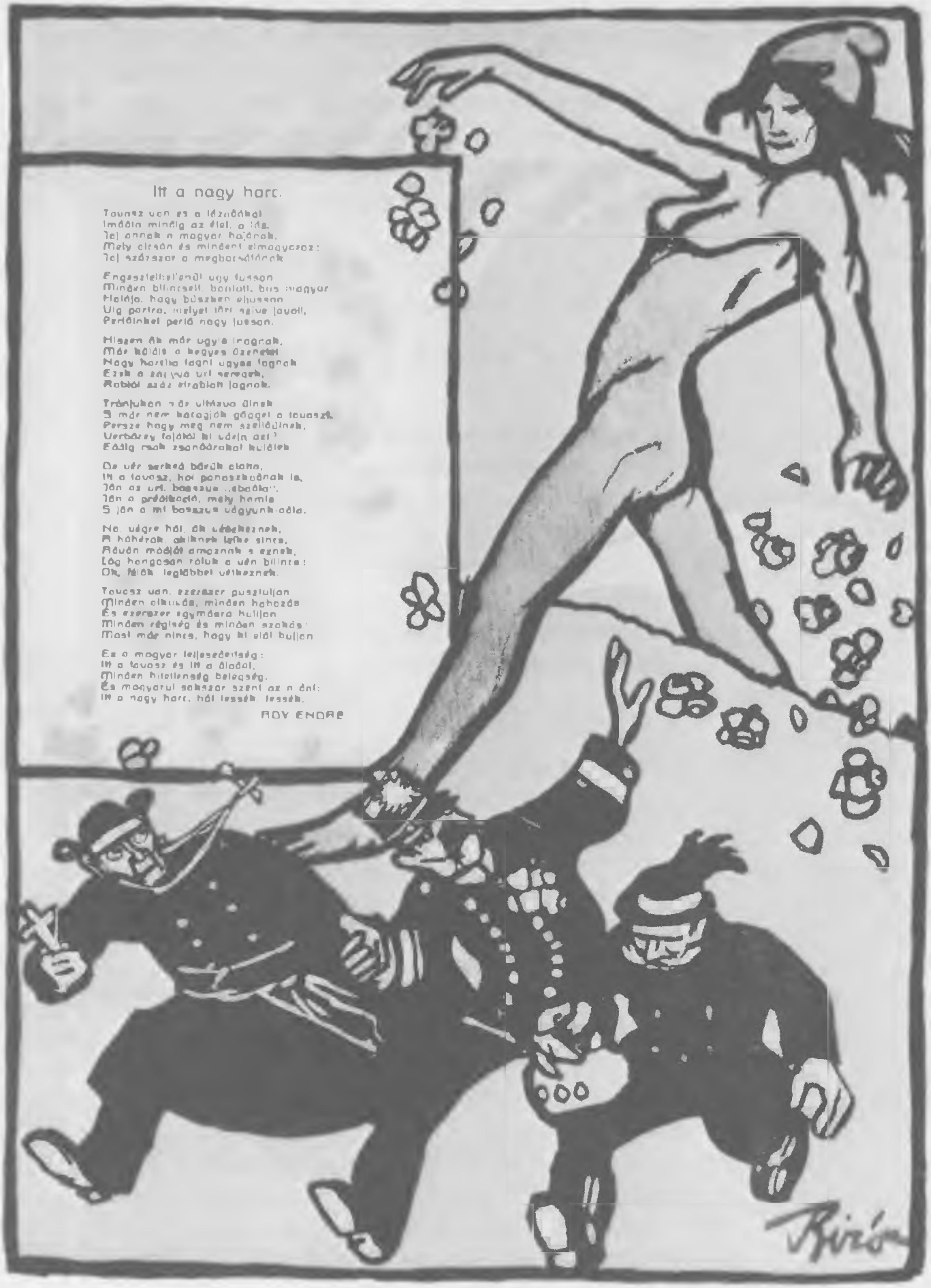

Biró Mihály grafikája.
Májusi emléklap, 1911.

gyovszky Emil (1881—1961) 22 éves korában vasmunkásként lett a szociáldemokrata párt tagja, majd egy év múlva a Népszava munkatársa. Agitatív tendenciájú versei sűrűn jelentek meg a pártsajtóban; a nagyvárosi nyomor, az üzemekben, gyárakban kiszolgáltatott, kihasznált munkás hangulatát és a szabadulásba vetett reményét szólaltatta meg. Alábbi versének megjelenésekor (Népszava, 1911. április 30.) már országszerte ismert szocialista költő.

Gyagyovszky Emil

A LEGSZEBB NAPRA

Ma még csak sejtett vágyak napja vagy.
Feslő bimbója vörös virágnak,
Mely majdan bíborszőnyeget terít
Az útra, hol ma szolgák járnak.
Ma még csak Ígéret a neved,
Ígéret, amely valóra válik.
Csalódás érhet, akár minden percben,
Mi hiszünk benned — mindhalálig!

Te vagy az évnek legszebb ünnepe,
Pirosló vérrel, dallal övezett.
Arany Napod fénylő sugárkévéje
A lelkekről leoldja a jeget...
Egy napig nincs redő a homlokunkon,
Egy napig könny, verejték nem csorog.
Egy napig jövendő világban élve,
Vonulnak föl a harcos táborok.

Nem ismer ránk, aki csak tegnap látott:
Akkor még senkik, ma világ ura!
Tegnap még fázva s ma győző daccal
Tekintünk a sok címeres kapura.
Tegnap még sírtunk paloták tövében
S ők ránk kacagtak: Koldusok vagyunk!
Ma büszkén mondjuk: Hogyha fölépített,
Le is rombolhat a karunk.

Májusnak legszebb napja Te!
Hamvadó szívek lángragyújtója.
Ha hitünk, vágyunk pusztulásnak menne,
Te vagy, aki védje, megójja!
Bíbor köntösben lépsz mindig elénk,
Egyetlen Cézár, kit elösmerünk.
A Te hatalmad a mi hatalmunk,
A Te neved a mi nevünk.

Bimbózz, hajts szirmot május legszebb napja!
Ne legyen lelki-koldus e napon.
Zúgjon a dal, rengjen a Föld,
Ma senki ne botorkáljon vakon.
Illatban fürdött, pajzánkodó szellőd
Libbentse meg a fátyolt, a ködöt.
Lássunk jövőbe! Legyen boldog mind-mind,
Aki csak sírt és másért küzködött.

A nála hat évvel fiatalabb Kassák Lajos (1887—1967) itt következő verse (Népszava, 1911. április 30.) akárcsak Gyagyovszkyé, azt a gondolatot emeli ki a Május elseje eszmeköréből, hogy ez a munkások napja, saját ünnepük. Kassáknak ez a költeménye még egyáltalán nem sejteti, hogy néhány esztendő múlva ő lesz a hagyományos formáknak hadat üzenő, a különböző „izmusokat" nálunk meghonosító, új utakat kereső fiatal költőnemzedék legfőbb mentora, vezéralakja.

Kassák Lajos

MÁJUSI ÉNEK

Ó árva szívem, te bántott, bús cigány,
Nézd, pogány dalod ma ünnepet hozott.
Vér buggyan ki a hű cseléd dudáján
És minden legény ma csókról álmodott.

Fehér mezőkön május hite kél:
Piros lobogók és piros rózsák.
Harcosok hozzák, véres akarattal,
Tűzzel rakottan napkelet hajóját.

Örüljön az, kit ért az Úr haragja
És vesszenek el lelket-verő bajba,
Akik a harcos útról lemaradtak.

Megjött a mi napunk: napja Tavasznak,
Ma eltemetjük bánatunk a téllel,
Örök haraggal és igaz beszéddel.

Magyarországon az 1912-es esztendő a századforduló óta érlelődő forradalmi helyzet csúcspontját jelzi. A szociáldemokrata párt jobboldali vezetősége az 1900-as évek eleje óta a választójogi küzdelmet helyezte politikai küzdelmének előterébe. Hosszú időn át a Május elsejéken is a választójogi követelésekkel igyekezett háttérbe szorítani a tüntetés internacionalista, forradalmi jellegét. Hogy programjának legalább töredékét megvalósíthassa, az uralkodó osztályoknak hol egyik, hol másik csoportjával működött együtt. Taktikájának csődje 1912 tavaszán már a legszélesebb munkástömegek előtt is világosan kirajzolódott. Az elkeseredettséget még növelte a már leplezetlen készülődés a nagy hódító háborúra, a hatalmak eszeveszett fegyverkezési versenye, amelyek terheit a tömegekre hárították. Május elején Magyarországon már a végsőkig kiéleződött a helyzet, amely a május 23-i „Vérvörös csütörtök" társadalmi robbanásába torkollott. A művészek már hetekkel a Budapesten lezajlott forradalmi harcok előtt megsejtették a készülő eseményeket. A május elsejei emléklapon Biró Mihály a szabadságot jelképező vörös virágos májusfát ábrázolja, amely csúcsán a fríg sapkával a trón mellé magasodott. A megrettent uralkodó koronáját és jogarát elejtve készül menekülni trónjáról. Biró Mihálynak egy másik rajzán az öreg pap éppen a piros betűs május elsejei lapot próbálja kitépni a naptárból.

Forradalmi optimizmustól feszül Ady Endre e napon közölt a *Tűz csiholója* című költeménye.

Ady Endre

A TŰZ CSIHOLÓJA

Csak akkor születtek nagy dolgok,
Ha bátrak voltak, akik mertek,
S ha százszor tudtak bátrak lenni,
Százszor bátrak és viharvertek.

Az első emberi bátorság
Áldassék: a Tűz csiholója,
Aki az ismeretlen lángra
Úgy nézett, mint jogos adóra.

Mint egy Isten, hóban vacogva
Fogadta szent munkája bérét:
Még ma is minden bátor ember
Csörgedezteti az ő vérét.

Ez a világ nem testálódott
Tegnaphoz húzó rongy pulyáknak!
Legkülönb ember, aki bátor
S csak egy különb van, aki: bátrabb.

S aki mást akar, mint mi most van,
Kényes bőrét gyáván nem óvja:
Mint ős-ősére ütött Isten:
A fölséges Tűz csiholója.

Szintén a Népszava 1912. május 1-i számában jelent meg az elfeledett baloldali szociáldemokrata költő, Hajnal József *Gőzkalapács* című verse. E címet választotta Kecskeméten 1913-ban kiadott verseskötete számára is, amelynek egy példányát a nyilván szellemi vezérének tekintett Szabó Ervinnek szóló dedikációval látta el: „Szabó Ervinnek, az én kedves tanítómesteremnek a szocializmusban, nagy tisztelettel küldi, Kecskemét, 1914. I. 20. Hajnal József." (A példány a Szabó Ervin Könyvtár központi állományában a 40843-as raktári számon található.) A „gőzkalapács" az erejében bízó munkásosztályt jelképezi, amelynek ütésére „lebukik a zsarnok trónjáról".

Biró Mihály: 1912. május.
Májusi emléklap, 1912.

Hajnal József

GŐZKALAPÁCS

Te két emeletnyi szörnyű alkotás,
Acél karjaid megcsudálni jöttem.
Amióta élek, még ily istenség
Nem uralkodott e földön fölöttem.

Melletted sürgő hangya-ember arcát
Izzadtra, ijesztő sárgára fested.
Rég elporladt szívek, agyvelők, izmok,
Emelik, feszítik iszonyú tested.

Ütéseidtől megremeg a falu,
Reng az anyaföld, a virágzó fával;
S aki ma még kevélyen a szenny-polcán ül,
Holnap lebukik a zsarnok trónjáról!

Amint így nézlek, megroggyan a lábam,
Térdelni készt' a végtelen csudálat.
Te vagy oltára jövő nemzedéknek,
Mikor az ember isten lesz, nem állat.

Kordokumentumként érdemes közölni Peterdi Andornak (1881—1958) a Népszava 1913. május 1-i számában megjelent versét. Az 1912 tavaszán táplált nagy reménységek szertefoszlása, az 1913 elejére szervezett, majd váratlanul lefújt általános sztrájk okozta nyomott hangulatban keletkezett ez az írás, mely megpróbált erőt önteni a maga eszközeivel a csalódott munkásságba.

Peterdi Andor

MÁJUSI ÉNEK

Megadatott látnom a vajúdó tavaszt
Minden pusztító és zord indulatával,
Amint kitépett ősfákat a tőből
S a szél röpül a tél ravatalával,
Vihar dajkálta ki a májust az időből.

Fönt a nagy teremtő, izzó forradalmár
Leküldte a csókját, égő piros csókját,
S úgy csapott szívünknek a terhes felhőkből
S fölégetett annyi-annyi ember rontást.
Vihar dajkálta ki a májust az időből.

Fitymáltuk hej, mindig a tél zordonságát,
S mióta a tavasz gyermekei lettünk,
Duzzadunk mindnyájan pogányos erőtől
S nem győz a világon senki sem felettünk.
Vihar dajkálta ki a májust az időből.

És vihar dajkálja, melengeti lelkünk,
Májusok májusa míg fogamzik benne,
Könnyek záporától, piros véresőtől.
S enélkül a világ vajon mivé lenne?...
Vihar dajkálja ki a májust az időből!

A Népszavának ugyanabban a számában jelent meg Peterdi Andor feleségének, Várnai Zseninek (1890—) *Májusi dal* című verse. Kevesebb mint két hónappal azután, hogy a Népszava utóbb híressé lett *Katonafiamnak* című költeményét megjelentette, amely miatt a lap március 9-i számát elkobozták. A tízes évek elején bemutatkozott Várnai Zseni az elkövetkező időkben a szocialista eszmék egyik leglelkesebb, hivatott tollú költői megszólaltatója lett, akinek évtizedeken keresztül szinte minden alkalommal új és új május elsejei verseit is közölhette a munkássajtó.

Várnai Zseni

MÁJUSI DAL

Száguldó viharnál szilajabb legyen a dalom!

Tobzódjék benn a májusok pompája,
Hördüljön föl a tajtékos átok
S mint vadult láva, tomboljon a vér,
Mit májusokban ontottak a proletárok.

A fékevesztett fiatal erőnk,
Mint tüzes mének zabolátlan vére,
Viháncoljon, égjen e májusi dalban
S viharmadárként csapjon föl az égre.

Lopja le onnan a mennydörgés robaját,
Kényszerítse a cikkázó villámot,
Hogy a végítélet harsogó szavával
Hirdethesse az új igazságot:

Miénk a tavasz, az ébredés, a május,
Vajudó kínnal megszültük, dajkáltuk,
Időknek rendjét bontotta meg érte
Gátatvesztett szilaj akarásunk.

Félelmetes, egetverő ünnep!
Új héroszok harcos torpanása,
Vörös uszályok nem szennyezték be
Hazug mesék; szüzek fogantatása.

Föltámadás és karácsonyi jászol
Tömjén ködébe nem burkoltak téged,
Mi vagyunk az ünnepavatók,
A győzedelmes, új májusi népek.

Tobzódjék hát a májusok pompája,
Hördüljön föl a tajtékos átok
S gazok arcába fröccsenjen a vér,
Mit májusokban ontottak a proletárok.

A Népszava 1913. május 1-i számában kapott helyet Ady ünnepi verse, *Az izgága Jézusok* is. A szerkesztőség azzal is kiemelte a költeményt, hogy egy kétségtelenül Biró Mihály keze alól kikerült, vörös kördíszítésbe foglalta, amely zászlók alatt vonuló embersorokat jelez. Ady a Népszava 1911. karácsonyi számában használta először a „tömjénbűzös, gaz korszakok"-ban meghamisított Krisztus ellenében a modern idők megkövetelte cselekvő humanizmus jelképének Jézus alakját. Akkori, *A nagyranőtt Krisztusok* című versében az ember lelke mélyén élő elpusztíthatatlan jóságot hangsúlyozta. A rákövetkező, kereken másfél esztendő tapasztalatai nyomán új Krisztus-képet jelenít meg: az „izgága", a „vörös" Krisztusokét, akiktől a világ megváltását várja. De már kétségek gyötrik, és ez az objektív történelmi helyzettel magyarázható: az 1912. május 23-án kibontakozott forradalmi megmozdulást a szociáldemokrata párt még aznap leszerelte, majd megtorpant az 1913 elejére hirdetett újabb nagy tüntetés előestéjén is. Ezekre utal Ady alábbi költeménye utolsó szakaszának következő két sora: „Kik immár nemcsak harcot hoznak, / De a harcot végigharcolják."

Ady Endre

AZ IZGÁGA JÉZUSOK

Kegyes hölgy Krisztust egyszer szült, rég
S azóta is hiába várjuk
Rívó anyától s jámbor csemetétől
Hozsannás idők teljesültét.

Soha bizony nem nőtt ily nagyra
S ilyen gyötrőn feszültre várás:
Mintha virradni utálna az égbolt
S mintha csupán mindig virradna.

Néha ébreszt víg hajnal-ének
S rá nyögve sóhajt vajúdó vágy.
Megvadulnak nászbeli bús párok,
Mintha Krisztust teremtenének.

S az idők mégis állnak, várnak
Régi Krisztus kis bűvkörében,

Síró anyáktól vidám megváltója
Sohse fog jönni a világnak.

Sok-sok Krisztust, de mosolyogva
Küldjetek el friss anyák hozzánk,
Pálmák napján nem csöndes szamárhát kell,
De tűzszekér égig robogva.

Sok-sok harcos s diadal-ének,
Sok vakmerőség, vér, tűz és hit,
Ezt hozzátok, elkrisztusodott, bús,
Keresztfás, szikkadt anyaméhek.

Vörös Krisztusoknak izgága,
Tavaszi hadja várunk, várunk,
Mert a világ megszenvedett, megérett
S jussára méltó: a világra.

Kik immár nemcsak harcot hoznak,
De a harcot végigharcolják.
Tapsolj, Élet, kikkel régen tartoztál:
Millió, jövő Jézusodnak.

Irodalomtörténet-írásunk látószögéből eddig még kiesett a század eleji szocialista költészet egyik szintén eredeti, rátermett művelője, Koszta Radován hagyatéka. A Népszava 1914. május 1-i számában jelent meg több más költeménye kíséretében a proletár internacionalizmus eszméjét erőteljesen kiemelő *Májusi alkonyatban* című, új formai kifejezést kereső, sikerült verse, amely megújuló forradalmi türelmetlenséget fejez ki.

Koszta Radován

MÁJUSI ALKONYATBAN

Elvtárs!
Öt világrész népe pihent e napon
S egymástól hatalmat, új erőt kapott.
Millió fegyver, nem bírna így velük!
— Amint láttam s amint égett a szemük.

Elvtárs!
Láttad? Virradó nap köszöntött rájuk
S tündöklőn csillogott rongyos ruhájuk;
Mezők végtelenje ölelte őket!
S ők daccal taposták a sárrögöket.

Elvtárs!
Lásd sokan vagyunk, óriás a számunk!
Lásd, nincsen élet, hogyha mind megállunk.
Vonat sem fut a csöndes pusztákon át,
Mind ünnepli most a Munka Májusát.

Elvtárs!
Az örök ünnepet akarjuk végre,
Azért lobog minden rabszolga vére.
„Boldogság világa a legszebb álom,"
Ezt látjuk mi által a puszta tájon.

Elvtárs!
Az ember hatalmas! Ura a földnek,
Mély tengernek és szürke levegőnek!
Csak egy: önnön ura, kevés van itten.
S ha mind az lesz, akkor: az ember lesz isten!...

Ady újabb ünnepi költeménye, a Népszava 1914. május 1-i számában Biró Mihály illusztrációjával ismét egész oldalt betöltő *A Május: szabad* című verse kétségkívül a legnépszerűbb lett ez alkalomra készült művészi írásai közül. A két háború között a magyarországi és külföldi emigráns és amerikai kommunista és szocialista sajtó számtalanszor publikálta. A felszabadulás után is igen sokszor megjelent ez a vers a lapok ünnepi számaiban. 1913 nyarán a brutális népelnyomás megtestesítője, a gyűlölt gróf Tisza István kezébe került a kormány — de Ady a reakció előretörése időszakában is május forradalmi szellemének legyőzhetetlenségét hangsúlyozta. Költői lángeszével sem sejthette meg előre a világkatasztrófa közeli bekövetkezését.

Ady Endre

A MÁJUS: SZABAD

Örüljön ma minden bilincses többi,
Van még, aki magyar földön szabad,
Mert a Tavaszt nem tudták megkötözni
S a Május mégis ír, izgat, beszél.

A Május ír. „Itt nyugszik"-ját most írja
Sírjukra tán, kik oly bizakodók,
Erre a legutálatosabb sírra,
Kit őrizni nem akad porkoláb.

A Május izgat csupa verőfénnyel
S úgy ágyazza, készíti a Jövőt,
Száz hazugság száz hazug törvénnyel
Hogy utána hasztalan jöhet.

Május beszél és nekünk most amit mond,
Rendőrileg, ím, meg nem tiltható:
Virágozz fa és nőj hegynyire kis domb
S dolgok, ti, igazságot tegyetek.

Szabad Május szabad és szánt tömegje,
Virágok alatt csókolózzatok,
Reátok vár ez ország Hiszekegyje,
Szabadítsatok s bölcsen higyjétek.

Bölcsen higyjetek, de kemény ököllel
S tömlöcök mellett úti kőtörők,
Úgy törjetek, hogy aki követ tördel,
Törhet gonosz fejet és korszakot.

Örüljön ma minden bilincses többi,
Van még, aki magyar földön szabad,
Mert a Tavaszt nem tudták megkötözni
S a Május mégis ír, izgat, beszél.

Az első világháború 1914. augusztus elsejei kirobbantása után a kormány, mint említettük, a kivételes helyzetre hivatkozva betiltotta a munkásgyűléseket, a május elsejei tüntetéseket, sztrájkot és a szociáldemokrata párt jobboldali vezetősége ezt saját érveivel igazolta. A vörös májusokra fekete májusok következtek. Ady Endre a magyar és hozzátehetjük, az európai írók közül is azon kevesek közé tartozott, akik már a hadüzenet első hírére a leghatározottabban elutasították a háborút. 1915. május 1-én is megjelent egy verse — ezúttal nem a Népszava, hanem a Nyugat hasábjain, sokat mondó címe: *A harcok kényszerültje*. Ő, aki már 1914 őszén *Az ősz dicsérete* című szeptemberi versében, majd a *Mag hó alatt* című költeményében a legélesebben elhatárolta magát a magyar néptől idegen háborútól, most, 1915. május 1-i versében felveti a kérdést:

Hajh, vajon mi lesz belőle,
Ennyi sok ostoba vérzés
Elvette az erőt tőle
Avagy új erőt adott?

A sajtóra nehezedő háborús cenzúra idején Ady már nem írhatta meg világosan, a „sok ostoba vérzés" után milyen erőgyűjtést remél a háborús tragédiából: nyilván arra gondolt, hogy a megpróbáltatások és szenvedések az 1914 előtt elvetélt társadalmi forradalom felújításához és végigviteléhez fognak „új erőt" adni. Ezt a zseniális megérzését a három és fél—négy esztendő múltán kirobbant két magyar forradalom igazolta. Értékelnünk kell ezt az akkori haladó költők között is szinte egyedülálló megsejtését, annak ellenére, hogy később Ady számos pesszimista, időnként teljes csüggedését kifejező verset is írt a háború alatt.

Nehéz volna eldönteni, hogy vajon Ady, aki az előző öt május elsején mindig közölt egy-egy szép verset, szándékosan publikáltatta-e éppen 1915. május elsején imént idézett költeményét. Tény az, hogy politikai verseit általában a Népszava vagy a polgári radikális Világ közölte, s az is bizonyos: a II. Internacionálé szocialista pártjainak többsége a háborút igenlő álláspontja Adynak a szocialista mozgalomba vetett bizalmát alaposan megrendíthette.

1915 tavaszán még kevesen vették észre, hogy szinte valamennyi ország munkáspártjaiban, illetve munkásmozgalmán belül kialakulóban voltak az ellenzéki csoportok, amelyek a Lenin vezette bolsevik párttal szövetséget keresve szembefordultak az imperialista háborút támogató opportunista irányzatokkal.

Clara Zetkin 1915 áprilisában a Gleichheit című lapjában a közelgő május elsejei ünnep alkalmából írta: „Olyan vörös május köszönt a világra, amelynél pokolibbat Dante sem álmodhatott. A föld folyamokban issza be a bíborszínű embervért, és május elseje most nem az új életről, hanem a pusztulásról és a halálról beszél. Alig egy esztendeje, hogy a világ proletariátusa 1914. május elsejét mint a szabad és büszke emberiesség napját ünnepelte, de azóta egy egész korszak süllyedt el..." Május elseje története híven tükrözi a munkásmozgalomnak azt a korszakát, amelynek vége szakadt, amikor az imperialista háború a kapun dörömbölt, és Németország és Franciaország vezető szocialista pártjai cserben hagyták a szocializmus nemzetközi zászlaját. „A történelem érces hangon figyelmeztet, hogy mi most a tömegek kötelessége: a békéért való harc ismét egyesíti azokat, akiket a világháború véresen elválasztott, a világ proletárjait. A proletariátus nemzetközi békeharcában fog megszületni a III. Szocialista Internacionálé és benne élővé válik a május ünnep lényege, amelyet ma oly sokan titokban vagy nyíltan meggyászolnak."

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt hivatalosan meghirdetett „honvédő" álláspontja is aligha találhatott maradéktalan egyetértésre tagsága körében. Erről vall némaságával a Népszava 1915. május elsejei számának címoldala is, ahol a vezércikk május elsejét jelző címszavát piros betűvel szedték, de utána az egész oldal üres, „ablakos" maradt, mert a cenzúra az alkalomra írt vezércikkből egy sort sem engedett kinyomtatni. A munkások békevágyát fejezte ki két vers is, az egyik Várnai Zsenié *Ezen a tavaszon* címen, a másik Szász Menyhért (1893—1939) alábbi költeménye. Szász Menyhért író, költő és publicista, a Nyugat, az Új Idők, a Vasárnapi Újság hasábjairól ismert szerző, az első világháború kezdetétől megjelenő háborúellenes verseivel tűnt fel. Ezeket először 1915-ben kiadott „Ének néma mankókról" című kötetében jelentette meg. A munkásmozgalomhoz, a szocialista sajtóhoz csak laza, átmeneti kapcsolatok fűzték.

Szász Menyhért

FENT ÍGY LÁTJÁK EZT

Ezer a gépfegyver: — vásári kereplő.
Az égő falvak: — csak pásztortüzek,
Kis puffanás: — ha erdők dőlnek össze
S, ha szétrepednek százéves füzek.

Az éjszakában szuronyok hegyének
A fénye kígyóz és előre törtet,
— Kékes ezüstdrót, amely karcokat húz
S mint egy pókháló, fonja be a földet.

Ezer trombita: jó vásári síp...
S csak tüzijáték lent a gránát, bomba
S kacajt fakasztó, kedves, jó golyózás,
Ha városokat lövöldöznek romba.

A léghajó: — csak szappanbuborék,
S röpülőgép: — új, légi madár.
És Amerika csendes, jó gyerek.
Hol farmer dalol és pipázva jár.

Az isten néha-néha felriad
És dörög egyet: — hé, ti emberek
Micsoda csörgő vásár az a földön...
Hát tőletek, aludni sem lehet?

Az 1916. május elsejei Népszavában szaporodott a békeversek száma. Ekkor jelent meg az alig 18 esztendős Sinkó Ervin (1898—1967) egyik korai verse. A Szabadkán született Sinkó, aki középiskolás korában már a helyi munkásotthon könyvtárát kezelte, alábbi költeménye megjelenése évében került ki a frontra. 1915 őszétől a Kassák Lajos köré tömörülő, az új kifejezési formákat kereső fiatal írók közé tartozott, emellett szerepet vállalt mind az 1918-as polgári demokratikus forradalomban, mind a Tanácsköztársaság alatt. A proletárforradalom ihlette későbbi legjelentősebb regénye, az „Optimisták" megírására. Csaknem negyedszázados emigrációs hányattatása után a szocialista Jugoszlávia magyar irodalmának vezéralakja lett.

Sinkó Ervin

HOZSÁNNA, MÁJUS!

Ó, sose volt még fájóbb Május,
sose még búsabb, feketébb...
lelkünk könnyezik, ajkunk daltalan...
Ó, testvéreim, keresztül minden gáton,
forró, nagy, tikkadt bánattal,
érezzük: fogjuk egymás kezét.

Ó, Május, mosolygó, drága szűz,
gyötrőbb életünk ragyogó reménye,
most nem jöhetsz, nem jöhetsz közénk...
Elállja jöttöd haldoklók jaja,
vérzők hörgése, gyilkos fegyverek...
De mégis: látjuk messziről a Fényt.

Nincs, nincs temetve még a Május!
Májust, nincs átok, amely eltemesse!
Fog jönni még győzelmesen kacagva!
S majd összefut minden nagy szakadék,
Virágos utján porba hull a gonosz Fal;
s majd fölzeng a véres Földről a Mennyekbe
egy üdvösséges, boldog, mámoros dal:

Hozsánna Május, hozsánna Néked,
szent Föltámadás, föltámadt Élet!

Az előbbi mellett közölte a Népszava Benjámin Ferenc (1880—1970), a Tanácsköztársaság után Csehszlovákiába emigrált szociáldemokrata költő versét, amely a háború kellős közepén is bizakodik a jövőben, hangsúlyozza, hogy „Májussá válik sötét éjszaka..."

Benjámin Ferenc

MÁJUS...

Én... én vagyok a ti napfényetek,
Görnyedő, árva emberek!
Bennem keltetek lángoló erőre,
A műhelyekből, gyárból kiömölve
S amint az utcát elözönlöttétek,
Fölsírt a dal és fölbúgott az ének —
És azt ragyogta minden napsugár,
Hogy győzni fog a proletár!...

Dermesztő télre szűz tavasz fakadt már,
A földből is kibuggyan a virágszál,
A jégcsap helyett rügy fakad a fákon...
Reményt hintek el a csüggedő szivekbe,
Tüzet lehelek fénytelen szemekbe,
Értetek égek, értetek virágzom!
Én... én vagyok a munka emberének
Szerelmetes, hű évada...
Izzó tüzemtől világosság terjed
És eloszlik az éjszaka...
És azt csattogja minden kis madár,
Hogy győzni fog a proletár!...

Én... én vagyok a népek hű szerelme,
A munkásélet legszebb hajnala!
Bennem lobog föl
Az álmodozók piros zászlaja.
Én vagyok a ti ünnepnapotok...

Jöttömre minden meggyötört, fájó szív
Vihar-erővel földobog.
S kínzott lelkekbe új hit lángja száll,
Hogy győzni fog a proletár!...

Én vagyok a ti derült egetek,
Én adok harcos, forró perceket!
Én vagyok nektek az ököl, az erő:

Korhadt világokat fölöklelő,
Bilincset rázó, láncot tördelő...
Én vagyok, én
A tűz, a fény,
A millióknak zengő tavasza,
A dicső eszmék tikkasztó nyara,
Az eszme földjén lengő búzaszál...
S én hirdetem a népeknek örökké:
Váljon bár milljó vértanúvá, röggé,
Zúgjon bár százszor ellenünk az ár,
Fergetegen és viharon keresztül
A szent jövőnek fénye iderezdül...
S májussá lesz a tél kemény fagya,
Májussá válik sötét éjszaka...
S míg porba omlik minden akadály,
Győzni fog május, győz a proletár!...

A háború első két esztendejében nemcsak a májusi tüntetéseket, ünnepségeket tiltották be, hanem a korábbi években már megszokott szép kiállítású és tartalmas emléklapokat sem adták ki. Ilyen füzet 1917 tavaszán sem jelent meg, de bizonyára sokak meglepetésére érdekes és a munkásszíveket is megdobogtató illusztrációval a címlapján jelent meg a keresztül-kasul polgári szellemű szatirikus lap, a Borsszem Jankó, amely még ráadásul fejléce fölött vastag betűkkel kiemelte: Május elseje. Az egész oldalt betöltő illusztráció a fejüket összedugó államférfiakat, hadvezéreket ábrázolja, a háttérben egy óriási munkásalak kezében a kalapáccsal készül, hogy közéjük sújtson. Nagyot változott ismét a világ sora az előző Május elseje óta. 1915-ben még csak néhány munkáspárt vett részt a bolsevikok kezdeményezte zimmerwaldi konferencián, 1916-ban már kiszélesedett a szociáldemokrata pártok megalkuvó politikáját ellenzők tábora, 1917 elején győzött a februári orosz forradalom, a munkásság részt kapott a hatalomból. Németország és Ausztria—Magyarország háborús mérlege rosszul állt. A szocialista pártok opportunista vezetői az imperialista hatalmak mindkét táborában úgy érezték, hogy legalább a látszat szerint tenni kell valamit a békéért, ha nem akarják tömegeiket a „felelőtlen szélsőséges elemek martalékául átengedni", ezért Stockholmban tartandó békekonferenciát vettek programba. A jámbor „honvédő" szocialisták e törekvését a vereségnek elébe néző központi hatalmak kormányai nem vették rossznéven.

Többek közt ezek a taktikai megfontolások is közrejátszottak, hogy már a kormány szatirikus lapja is rokonszenvvel ábrázolta a háborús cselszövők közé sújtó munkást. Persze hozzá kell ehhez tenni, hogy a rajzoló a szemben álló imperialista cselszövőket igyekezett megmintázni és nem a magyar, német vagy osztrák háborús főbűnösöket.

Az iménti előzmények játszottak szerepet abban is, hogy 1917. május 1-re a magyar kormány ismét engedélyezte, ha nem is a felvonulásokat, de legalább a nyilvános gyűléseket a munkások számára.

Azok a jó szándékú, humanista szemléletű polgárok, akik a háború előtt őszinte rokonszenvvel tekintettek a munkásmozgalom felé, de a szocialista pártok 1914 nyárutóján tanúsított magatartását látva kiábrándultak, most 1917 tavaszán, kétségekkel telve ugyan, de ismét reménykedni kezdenek. Az ő felfogásukat tükrözi Móra Ferenc (1879—1934), ekkor a Szegedi Napló főszerkesztője, lapja 1917. május elsejei számának írott alábbi vezércikke is.

Móra Ferenc

A NAGY MÁJUS

Mindenütt e hazug világban, ahol fekete betűket nyomnak a fehér papírra, gondolatok és szóképek friss, vagy herbáriumszagú virágaival tűzködik tele az éjféli órán a május elsejét, amely pár óra múlva szökül már a horizonton. Nekünk nincsenek a tiszteletére se friss, se préselt virágaink. Hűvös-józanul nézünk a május mosolygó szemébe, amely mosoly alatt remény is zöldellhet, vér is pirosolhat, szemrehányás is sötételhet, abszolút semmi is szürkülhet.

Bizonyos, hogy Európa minden államában fölkészült erre az idei május elsejére a béke, de fölkészült a háború is, s azt hisszük, legalábbis olyan jól fölkészült. Biztos-e az, hogy a békeakarat marad felül? S biztos-e egyáltalán, hogy küzdelemre kerül a sor? Hátha a szocializmus inkább okos lesz, mint vakmerő és a kockázatos erőpróbát, amely esetleg eltolja a békét, ahelyett, hogy közelebb hozná, meg sem kísérli? Igaz, hogy a vágy finom selyemkötele egybefűzi a világ minden népeinek lelkét, de a sövény, amely elválasztja őket egymástól, még mindig drótból van fonva, út se alatta, se felette, fejjel neki menni pedig ki fog a szöges drótnak? Mi nemigen bízunk jobban annak a május elsejének a megváltó erejében, amelyet nyilván mindenütt a világon szívdobogtató csöndben várnak, mint bíztunk az elmúlt karácsonyokban és húsvétokban. Úgy lehet, szép ünnepi

szavalásoknál most se kapunk egyebet, azok pedig igazán nem változtatnak a keresztre feszített emberiség kínjain, akár az isten templomában tartják őket, akár a természetében. Igaz, hogy azoktól, akiknek a május első a karácsonyuk és húsvétjuk, több is telik az imádságnál, de aligha telik több a mártírszaporításnál. Azokból pedig volt már elég, fölül van a számuk a húsz millión s csak a legutóbbi angol veszteséglistában százezer név szerepel egy imént kapott hírünk szerint.

Sokkal több bizalmunk volna a május elsejében, ha az a várakozás, amellyel most néznek eléje a világ nemzetei, nem most született volna, mikor már mindenkiből kifogyott az emberiség hite. De volt idő, mikor a szocializmus ünnepét ásítozva nézte a világ, s ez már magasabb rendű fejlődés volt. De volt olyan idő is, amikor végigkacagták az utcákon a munkások vörös zászlaját és ennek csak örülhetett a szocializmus, mert volt olyan idő is, mikor rendőrkard csattogtatta az ütemet a munkásindulóhoz és röhögéssel együtt hullott a kő a „hazátlan bitangokra". Ma tőlük várja és követeli a világ, hogy visszahozzák a békét az Ördögszigetről, ahová éppen azok a hatalmak deportálták azt, amelyek ellenében támadt a szocializmus. Mi joga van az emberiségnek gyümölcsöt követelni attól a fától, amelyet nem ápolt, nem védett, hanem megszaggatott, fejszével nevelt, vitriollal öntözött? S amelyet minden ország ma is csak odaát, az ellenségnél szeret hatalomnak látni?

A kép teljessége végett utalnunk kell a szociáldemokrata párt egyik ismert vezetője, Buchinger Manó emlékezésére is. „Küzdelem a szocializmusért" című könyve első kötetének 253—256. oldalán kissé leegyszerűsítve idézte fel, hogy miért volt a háború harmadik évében engedékeny Tisza István kormánya. Szerinte a Május elseje ünneplésére adott engedélyt főként Vadász Lipót államtitkárnál tett látogatásával érte el. Vadász lázas beteg volt, „izgett-mozgott", mikor Buchinger bejelentette neki a munkások nevében, hogy ők mindenképpen ünnepelni fognak. Végül az államtitkár megígérte, hogy közbenjár Tiszánál. Valójában Buchinger látogatása mellett némi szerepe lehetett a kormány engedékenységében az első orosz forradalom hatásának és az említett imperialista érdekeknek is, amelyek már a szocialista pártok közreműködésével is számoltak.

1917. május elsejét a hazai munkásoknál nagyobb bizakodással ünnepelhették a háború által az oroszországi hadifogságba sodort magyar százezrek. Már a februári orosz forradalom, mint tudjuk,

lelkesedéssel töltötte el a fogolytáborokban élő magyarokat. Ennek irodalmi tanúságtételei Gyóni Géza a krasznojarszki hadifogolytáborban 1917. márciustól júniusban bekövetkezett haláláig írott költeményei, életművének talán legszebb darabjai. Egykori fogolytársa, Balogh István 1926-ban kiadott „Gyóni Géza szibériai évei" című könyvében megírta, hogy Gyóni 1917. május elsejére is írt egy verset *Vörös zászló* címen. Tiszttársai azonban úgy látszik, a lelkesedés ilyen fokú megnyilatkozását már sokallották, és rábeszélésükre megsemmisítette a kéziratot. Fennmaradt többi versének színvonala után ítélve értékes darabbal szegényedett így a Május elseje költészete.

Bodrogi Zsigmond (1874—1937) a század elején egyik legnépszerűbb szociáldemokrata verselő, nótaszerző és színműíró, a párt balszárnyához tartozott. Erre vall a Tanácsköztársaság alatt „Virradóra" címen kiadott verseskötete alábbi címadó darabja is, melyet „1918 május" keltezéssel közölt. „Csalódtam a nyugati szélben!" — e sorral zárul a második versszak. Akkor írta ezt le, amikor az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követő idők rokonszenvező megnyilatkozásait a Népszavában 1918 tavaszán a Szovjet-Oroszországot nyíltan vagy burkoltan támadó írások követték. A szociáldemokrata párt hivatalos politikáját jobboldali vezetői csupán annyiban kezdték módosítani, hogy a német szociáldemokrácia mellett fokozatosan az imperialista háborús célokat ugyanúgy igenlő francia szocialisták felé is orientálódtak.

Bodrogi Zsigmond

VIRRADÓRA

Virradóra új fény dereng, — szebb nap sugára;
Napkeletről derül az elborult világra.
Föl-fölcsillan, terjeng itt-ott,
Mit bolygótűz szele szított,
Hogy lemúljon rólunk az átok...
A vad füstös ködön túl én
derűs életsugarat látok!

Reménysugár árad felém... a szívem rezdül
Örömre kél, hogy tűzpoklon száll, tör keresztül.
Már látom, látom, — volt, elmúlt
Mi rossz, gonosz, — a tied: Múlt!

De nyugatról hittem, reméltem:
„Nyugat felől fúj a szellő"...
Csalódtam a nyugati szélben!

Bús lelkem pirkadás fénye után sóvárog;
A legszebb, a legtündöklőbb hajnalra várok!
S ha majd a nagy hajnal köszönt,
Elföldeli a vérözönt, —
Fényét a szenvedőkre szórja...
Már özönlik fénysugara
Rád emberiség... Virradóra!

A szovjet-oroszországi hadifogolytáborokban még az orosz proletárforradalmat megelőzően kialakult magyar kommunista csoportok egyik szervezője és vezetője volt Ligeti Károly (1890—1919) vasmunkás, költő, újságíró. Az 1910-es évek elején már aktív tagja a szociáldemokrata pártnak, írásai megjelentek a munkássajtóban. Már a háború elején a frontra küldték; előbb szerb, majd orosz hadifogságba került. Omszkban a forradalom győzelme után indította meg „Forradalom" című kommunista lapját, ennek 1918. május 1-i számában jelent meg itt következő ünnepi írása. Kereken egy év múlva gyilkolták meg őt Kolcsak fehérgárdistái.

Ligeti Károly

MÁJUS PIROS HARANGJAI

A munka elpihentette millió karját, és ünnep lett a világon. — A rabszolga otthagyta egy napra az ősi jármot, hogy teleszívja lelkét a proletár világtestvériség tűzérzésével; az elnyomó rend ellen fölemelték acélökleiket a kizsákmányoltak, a megcsaltak milliói, e napon eszébe juttatták azoknak, akik a kizsákmányolás dús gyümölcseit élvezik, hogy ők szakadatlanul készülnek a harcra, hogy irgalom és kegyelem nélküli lesz az utolsó ütközet, ahol végső leszámolásra kerül egymással a rabszolga és az úr.

Május piros ünnepe egy örök mementó a világ elnyomói számára, hogy az ő világuk ellen készül a pusztító láng, amely hamuvá fogja perzselni őket. Május forradalmi napja a végeláthatatlan embermilliók összeolvadása egy hitben, egy gondolatban, egy közös célban, ő az

eljövő győzelem magasra emelt zászlaja, mely alá odagyülekeznek minden évfordulónál, hogy megszemléljék piros légióit a Munka forradalmárjainak.

A százezeréves szenvedés, amelyben része volt azoknak, akik a világnak minden szépet adtak, megérlelte végre a gondolatot az emberiségben, hogy merre vezet az út a felszabaduláshoz, az ősi rablók hatalmának összetöréséhez. A milliók előtt felgyulladt az új tűzsugár, amely szétszórta a reménytelen szolga éjszaka árnyait, s megtöltötte piros, lázadó gondolattal a békén tűrők sápadt millióit...

Piros zászló lobog a levegőben, s forradalmi dalok zúgnak az utcák során.

A Munka föllázadt az ősi rabiga ellen, amelybe beletörték a hosszú ezredek, és sápadt, rongyos katonái diadalittasan marsolnak a győzelmi lobogó alatt, amelynek a színe piros, mint a munka katonáinak reá hulló vére.

Csak most látni meg, milyen hatalmas az a tábor, amelyen a tőke rablánca csörög, csak most látni meg, hogy ez a tábor tud csak világot rombolni, és új világot építeni.

Az orosz ég alatt boldogabb sugár ragyog szemében a rongyos katonáknak, mert itt már a láncot összetörték, itt már a börtönt összezúzták — csak a lánctörte sebek fájnak még, csak az új hajlékot kell még fölépíteni.

Az orosz ég alatt szabad a proletár; gyűlölt hatalmai a múltnak ott fetrengenek a porban, s akárhány hidrafej is nő ki belőlük, szétzúzzák azt irgalom nélkül a Munka hős katonái...

Az új világ vérben fogamzik; a szenvedés, a kín, az éhség a ringatói, reája les alattomos gyűlölettel minden ősi rabló, fojtogató kart nyújtogat feléje minden más világ, ahol még úr a tőke, úr a rablás, úr a börtön éjszaka.

Május piros harangjai lázító dalt énekelnek. Erőt a harcolóknak, bízást a csüggedőknek és szent parancsot mindazoknak, akik még némán nézik mint hull a vér, amelyet a gazok öntenek, akik a piros katonákkal szemben állnak.

Eltűnhet-e még egyszer a nap az égről? Lehet-e még éjszakája annak, aki maga teremtett fényt és derűt? Lehet-e szolga, lehet-e börtönlakó az, aki milliomod magával szabadult fel s verte szét a börtönfalakat? Lehet-e még egyszer úr a tőkés, mikor a fölszabadult proletárnak száz és százmillió testvére van, míg az elnyomó mellett csak a rablók hitvány, törpe csoportja áll, amelyet körülvesz mindenütt a népek ősi gyűlölet-tengere?

Május piros harangjai összekongatják a forradalmi tömegeket. Most

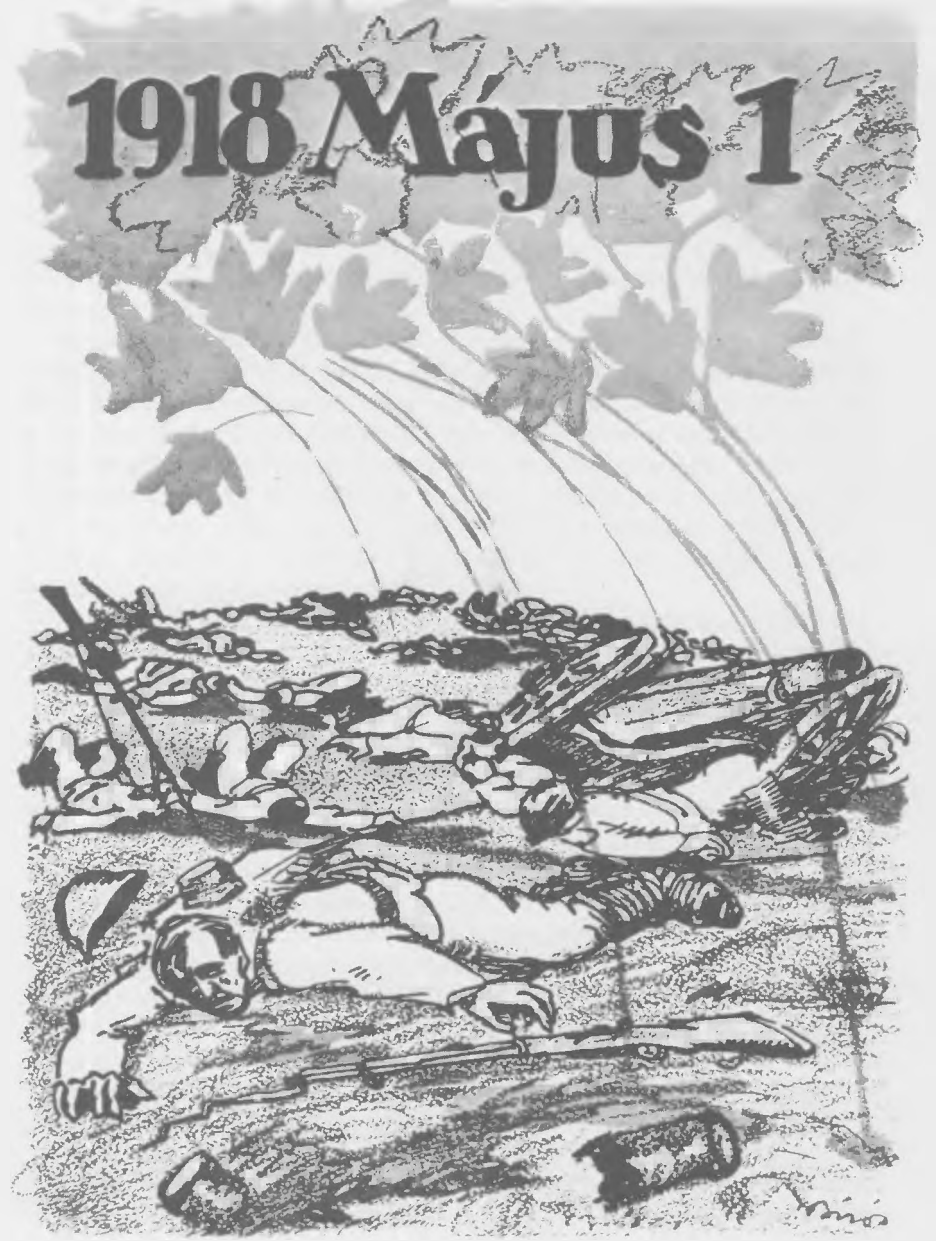

Biró Mihály: 1918. május 1.
Májusi emléklap, 1918.

látja meg a gyilkosok rablótársasága, hogy mennyien vannak azok, akik készek fegyverhez nyúlni, hogy ellenük menjenek, most látják meg maguk az elnyomottak is, hogy milyen legyőzhetetlen nagy erőt képviselnek ők, hogy az egyedüli hatalom, amely a társadalmat tartja, azok ők maguk. És a félbátorság kiegyenesedik, a tétovázás átalakul forró, lángoló hitté, a poklokon is keresztültörő meggyőződéssé. A májusi tömeg a halálos ítélet hirdetője, amelytől rémülten húzódnak be hitvány odújukba mindazok, kik jármot, bilincset raktak a világot fenntartó milliókra.

Május piros harangjai hívnak benneteket, rongyosok és éhezők, megtépettek és elkínzottak, hogy világosság támadjon az éjszakátokban, hívnak benneteket a nagy szent egyesülésre, amely összefogja a minden nyelvű nincsteleneket egy nagy, forradalmi hadseregbe, hogy megkezdje a végső leszámolást. A rongyosok és nincstelenek vérvörös lobogója fölgyújtja a színtelen világot, s a világ meghajol ez előtt a tűz előtt, mely kiégeti belőle a rosszat, a gonoszságot, a bűnt, amelyet az elnyomók követtek el a hosszú szolgaezredeken keresztül az alkotó ember ellen.

Lehet-e várni, lehet-e tétovázni, mikor május piros harangjai megkondulnak az egész földtekén, hogy egy nyelvvel hirdessék a milliók testvériségét, hogy egybegyűjtsék a világ minden kifosztottját, minden megcsalatottját? Lehet-e azt mondani, hogy az idő még nem ért meg a végső győzelemre, amikor proletárok milliói állnak fegyverben, akik előtt tisztán áll a nagy föladat, az elnyomók társadalmának megdöntése az egész világon? Kétséges lehet-e ez a győzelem, amikor a világrablók, akik gőgös butaságukban azt ordították, hogy csak az istentől félnek — amelynek ők a kommendánsai —, s most megrémülnek a rongyosok lázadásától, és ultimátumos üzeneteket küldenek nekik? Mi ez, ha nem a mi biztos győzelmünk tűzharsonája, a mi nehéz harcunk megkoronázása?

Május piros harangjai konganak, s ez a kongás végigdörög a véráztatta földön. Fölrepül az égre a vörös sugár, s elkergeti a szörnyű éjszakát, amely uralkodik évezredek óta a világ felett, s összegyűjti a forradalmár milliókat, akik letiporva a múltat, megteremtik a Munka szabad, boldog hazáját.

Kondul-e szívetekben a tűzharang, testvérmilliók?

Május kongatja az ő piros vészharangját, hogy mindnyájan összegyűljetek a nagy világbarikádra, megcsinálni a ti utolsó nagy forradalmatokat.

Ne kongjanak hiába az idő tornyában Május piros harangjai!

Májusi vízió címen, de az alkalomhoz kissé megkésve, a Népszava 1918. május 12-i számában látott napvilágot az itt következő vers. A költemény első része a viruló tavasz éles ellentmondásaként vetíti elénk a már negyedik esztendeje folyó háború tragikus következményeit az országra, a népre. Ekkor még csak a befejező sorokban jut kifejezésre a jövendő szebb májusok reménye. Szerzője, Lányi Sarolta (1891—) költészete az első világháború alatt telítődött szociális, háborúellenes tartalommal.

Lányi Sarolta

MÁJUSI VÍZIÓ

Tünődve, szomorú szobában
szemem lehunytam. S láttam.
Láttam az erdőt; fekete fákat,
félénk rügyek remegve nyíltak,
vajúdó vén fák reccsenve sírtak,
mert szülni: kín, születni: bánat.
Nyögött a föld a fű alatt,
millió gyökér belészaladt:
csupa kínérző, fölfájó ideg.

A hűs ezüstpatakból mi lett?
gyilkos párájú vad méregfolyam
s mint gyötrő, beteg lázálom, olyan
vakult tükrében a rózsafelhő;
a csókos, lenge, drága szellő
halált lehel és hervadást...

Szóltam magamhoz biztatón: de lásd,
mégis virulnak a virágok —
Felelt a föld: virul az átok!
A réti zöldben vérfoltok virítnak,
a sírvirágok vádolón kinyíltak,
sárgán visong a kankalin —
a színe bűn, a haragja kín;
hű szívek gyönge gyöngyvirága
hűlt szemek könnye, könnyvirága,

a gyermekláncfű pergő éke
leláncolt lelkek vergődése;
az orgonának gyász a hangja...
harangvirág: halál harangja...
hogy kong a rét, hogy zeng a Rontás,
ez nem halk tavaszi zsongás,
madár se szól, bogár se mozdul,
csak a halál harangja kondul.

*

Mi ez, mi ez? hová, mivé lett
a szent tavasz, a termő élet?
Ki vette el az ég színét
a szemünk tükröző szűz hitét?
Jaj, ellopták a tavaszunkat!
testvéreim, mentsük a múltat,
jövőnk reményét váltjuk meg vele
s az ifjúságunk szépséggel tele.
Most ne bocsássuk csüggedni kezünk,
ne kérjünk esengő szóval: éhezünk!...
de fenyegetve, ökölbe szorítva
a tavaszunkat harcoljuk vissza!
Napfényt nekünk, rétek derűjét,
dúslombú erdők méla hűsét,
duzzadó terhű gyümölcsöskertet,
virágot, dalt s vidám szerelmet...
Kevés a rabló s mi sokan vagyunk,
miénk lesz újra mi szent tavaszunk,
miénk a föld, miénk az ország,
miénk a Május és a boldogság!

A magyar sajtó 1918 tavaszán általában már csak elfogult hangon írt a fiatal szovjet államról, arról sem adott hírt, hogy a Május elseje ott állami ünneppé emelkedett. A béke és a haladás hívei azonban figyelték a változásokat, erre vall Juhász Gyulának a Szeged és Vidéke című újság május 3-i számában megjelent cikke, amelyben többek között így írt: „Berlinben nem ünnepelték meg május elsejét, a népjogok napját, e modern szaturnáliát, amelyen máskor az egész világon megpihent a munka és megharsant a jövő dala népek millióinak ajkán.

Berlinben csak az orosz nagykövetség ünnepelt, a forradalom vörös lobogóját tűzve ki palotája homlokzatára, a német munkásnak nem volt vörös májusa, e gyönyörű hónap első napján is dolgozott, a nehéz ipar nem könnyű szolgálatában... A történelem a frontokon belül is szembeállította már az erőket, a társadalom erőit" — vonta le a következtetést Juhász Gyula, utalva rá, hogy a német munkásságot éppen május elsején lepték meg a porosz junkerek azzal az „ajándékkal", hogy levették a napirendről a választójogi reformot. Juhász Gyula tehát megsejtette, hogy nemcsak nemzeti, hanem már nemzetközi méretekben éleződtek ki az osztályellentétek: Németországban, ahol 1914-ig milliók ünnepelték a Május elsejét, 1918-ban Berlin egyetlen épületén lobogott csak a munkás nemzetköziség zászlaja.

1918. május elsején Ady Endre *Strófák május elsejére* címen adta közre e naphoz kapcsolódó utolsó költeményét. Az első strófában diákkorának vidám májusaira emlékezett, azután felidézte vörös májusait:

Be nagy dolog volt:
A szívem tombolt
S agyam amit kigondolt,
Mind eskü volt, forradalmas,
A vörös lobogóra.
Óh, hány óra telt így malaszttal,
Dühvel harcolón, betegen.
Ezt már nekem,
Ezt a májust
(Hittel hiszem)
Sohase adják vissza,
Mert elgyöngültek a valók,
Mert az a hit,
Nem olyan nagy hit,
Mint aki volt
És a szívem valami újért sikolt.

Ady, aki megrázó, mélységesen pesszimista alaphangú versek hosszú sorában emelte fel szavát az esztelennek és oktalannak talált tömegmészárlás ellen, 1918 tavaszán is elsősorban azt vette tekintetbe, hogy a háború még változatlan erővel tovább tombol, és napról napra számtalan fiatal életet olt ki. Ezért írta fenti költeménye befejező részében:

Óh, mostani május,
Szörnyű és szörnyű,
Véres vagy és vörös...

Nem ok nélkül rendült meg a hite a szocialista májusokban, amelyek zászlaját a II. Internacionálé pártjainak többsége cserbenhagyta. De a kor forradalmának költője, noha ekkor már gyötörte betegsége, a közelgő társadalmi vihar első fuvallatára megcáfolta önmagát, s bebizonyította, hogy hite csak átmenetileg gyengült meg. 1918 nyarán dördült el a budapesti MÁVAG udvarán a tüntető munkások elleni sortűz, melyre válaszul nyolc napra félmillió munkás sztrájkja bénította meg az ország életét, nem egész egy hónap múlva, a Nyugat 1918. július 16-i száma közölte Ady Endre egyik legbizakodóbb forradalmi versét *Elégedetlen ifjú panasza* címen, benne e sorokkal: „Már jöjj Ököl: / Boruljon föl e nem-jó Élet... / S jöjjön valami más, / Oh, forradalmak, miért késztek?... / Oh, jöjj, trombitás angyaloddal, / Föltámadás..."

MÁJUSI MÁMOR
(1919)

Magyarországon először az 1919. március 21-i szocialista forradalommal megteremtett Tanácsköztársaság nyilvánította állami ünneppé a proletár nemzetköziség napját. A Forradalmi Kormányzótanács erre vonatkozó XXX-as számú rendeletét április 2-án ismertette a sajtó. Az újságok néhány nap múlva arról is hírt adtak, hogy az ünnepség legfőbb szervezőjének Szamuely Tibort jelölték ki, s ő „Május elsejei rendezőbizottságot" alakított, amely több ülést is tartott. Magyarországon, a földkerekség akkor második szocialista államában, az Európa-szerte tapasztalható forradalmi fellendülés időszakában méltóképpen kívánták megünnepelni ezt a napot. Írókat, költőket, színpadi szerzőket, festőket, szobrászokat, grafikusokat, színművészeket, zeneszerzőket, kórusokat, zenekarokat kértek fel arra, hogy működjenek közre az ünnepség fényének emelésében. A Vasárnapi Újság április 27-i számában látható Zádor István rajza a Keleti pályaudvar melletti Tattersall hatalmas terméről, ahol a képzőművészek a nemzetközi munkásmozgalom vezető személyeiről készítették szobraikat, valamint egyéb olyan művészi alkotásokat, amelyeket Budapest terein, utcáin vagy a Városligetben állítottak fel május elsején. Pór Bertalan a Magyar Nemzet 1969. május 1-i számában idézett érdekes részleteket a képzőművészek akkori munkájáról. Az utcai plakátok közül különösen Biró Mihály híres kalapácsos emberének felhasználásával készült plakátja és Steiner Rezső műve, egy láncait széttépő férfialak keltette fel a figyelmet.

Az előző három évtizeddel szemben most nemcsak a munkáslapok, hanem az egész magyar sajtó méltatja május elseje jelentőségét. A Vörös Újságban Révai József ünnepi cikke, az Építőmunkásban Szakasits Árpádé látott napvilágot. Ezúttal is Biró Mihály illusztrálta a május elsejei emléklapot, amelyben Várnai Zseni és Gyagyovszky Emil versein kívül a munkásság vezetői, Kun Béla, Pogány József, Böhm Vilmos, Rónai Zoltán, Kunfi Zsigmond, Lukács György értékelték, magyarázták sokoldalúan a megmozdulás jelentőségét.

Ismert és névtelen költők serege jelentkezett a fővárosi és vidéki sajtó hasábjain a proletárdiktatúra májusát ünneplő művekkel. Egyes írásokat, mint például Somlyó Zoltán *Májusi kalapács*, Várnai Zseni *Vörös május*, Gyagyovszky Emil *Hát itt vagyunk!...*, Sándor György *Májusi toborzó* című versét, valamint az *Internacionálé* szövegét nagy példányszámban röplapokon is terjesztették. A Közoktatásügyi Népbiztosság irodalmi osztályának vezetője, Balázs Béla élvonalbeli színpadi szerzőket, Molnár Ferencet, Heltai Jenőt, Szomory Dezsőt, Bródy Sándort és Hajós Sándort kérte fel, hogy írjanak a Május elsejére rövid alkalmi darabokat, de közülük csak Bródy Sándor

készült el a művével. Május elsején mutatták be Karinthy Frigyes „Vérmező" című darabját, amely 1910-ben írt *Martinovits* című költeményének dramatizált változata volt.

Az első ünnepi cikkek, versek már néhány nappal május elseje előtt napvilágot láttak. Az Ifjú Proletár című újságban annak alapítója és szerkesztője, Lékai János (1896—1925) április 27-én adta közre „Új Május felé" című vezércikkét. Lékai János, aki serdülő éveitől kezdve részt vett a baloldali mozgalmakban, először a Galilei Körben, majd 1917-től az illegális antimilitarista mozgalomban, a forradalmi fiatalság a maga hivatott vezérének tekintette: az 1918. október 31-i forradalom napján a tömeg szabadította ki a börtönből. Rövidesen a kommunista ifjúsági mozgalom egyik elindítója lett. Kezdetben expresszionista hatásokat tükröző irodalmi tevékenysége 1919 után főként amerikai emigrációjában bontakozott ki.

„Új Május felé" című cikkében többek között így írt: „A májusi új vörös szelek végigsöprik a burzsujok szalonjait. Most reszketve lapulnak álszakszervezeti igazolványaikkal páncélszekrényeik mellé... Ez az élet a mienk. Ez a május legyen az igazi vörös május. A diadalmas május. Lázongásaink valóságba szökkentették eszméinket, melyeket börtönbe lehetett dugni. Le lehetett tagadni — de megölni nem lehetett soha... A keletről jött forradalom diadalmasan halad nyugat felé... Felujjonganak a vörös mezők. Hahó! Diadalmasan visszük a te zászlódat, vörös május."

Az első szabad május emléke szinte valamennyi résztvevőben felejthetetlen élményként rögződött. Lékai János hat esztendővel később már az Egyesült Államokban, a szerkesztése alatti Új Előre című magyar nyelvű kommunista lap hasábjain az alábbi tárcában elevenítette fel az 1919-es tüntetés néhány jellemző mozzanatát.

Lékai János

MÁJUSI EMLÉKEK

(BUDAPEST, 1919)

A dallam átviharzott a reggelen.

Trara-ra-ra — visszhangzott a város.

A burzsujok kinyitották ablakaikat. A mama elkeseredetten felkiáltott: „Még aludni sem lehet!"

Hiszen még csak hét óra volt s a burzsuj-mamák ilyenkor illatos

Bíró Mihály: 1919. május 1.
Májusi plakát

hálószobájukban, finom csipkeágyneműk között még legédesebb álmukat alusszák.

De minden hiába, a proletárok korán kelnek. Ma ünnep van. Május elseje. Kék az ég, zászlók lobognak. A város vörösbe öltözött. A város ünnepel. A város ujjong.

A dallam újra kopogtat az ablakokon.

Kürtösök járják a várost. Felharsan északon, keleten, nyugaton és délen: Trara-tra-ra...

„Jaj, de undok ez a dallam" — morogja a burzsuj, halántékán kidagadnak az erek, keze megrándul, mintha a tisztán csengő dal nyakát akarná kitekerni.

De nem lehet.

Először csak egy magányos kürtből tör fel a dallam, majd egyre több és több csatlakozik hozzá. A proletárok ünneplőbe öltöztek. Fiatal munkások és munkásnők, asszonyok és gyerekek tódulnak ki a házak kapuin. Kis csoportokba verődnek. Valaki vörös zászlót emel magasba.

És mindenfelől felhangzik az ének:

„Rabságunknak vége már..."

Mintha szárnyai lennének, mintha felnyílnának a zsilipek és a patakocskák mennydörgő vízesésekké nőnek, úgy zúgott, dagadt, áradt az ének:

„Ez a harc lesz a végső!"

„Ez az éneklés az idegeimre megy, csukd be már az ablakot!" — jajdult fel a burzsuj-mama. Aszpirint vett be, és hidegvizes borogatást rakott a fejére.

De az aszpirin nem segített.

Szélesen hömpölygött a tömeg. Vörös zászlók lebegtek a szélben. A föld megrendült. A levegő megreszketett, az ének szállt az ég felé.

Vöröskatonák jöttek. Mellük feszült. Erős kézzel fogták a fegyvert.

Egy-kettő — egy-kettő.

A trombita harsogott.

„Ennek a lármának sose lesz vége..." — zúgolódott a burzsuj.

*

A Szigeten vidáman pezsgett az élet. Hevenyében összeácsolt színpadokon énekesek és énekesnők szórakoztatták a proletárokat. Proletárgyerekek kacagtak a színészek mókáin. Azután lepényevés, zsákfutás, hinta, ringlispíl és még sok-sok vidám tréfa következett.

Majd komoly színdarabokra is sor került, a zenészek pedig csodálatosan szép hangversenyekkel ringatták el a közönséget. Sok-sok ezernyi emberáradat. Szolgálatkész proletárok hordták a frissítőket elvtársaiknak. Senki sem ivott szeszes italt, mégis mindenki mámoros volt.

Munkásifjak ezrei vándoroltak a sportpályára. Valaki az Ifjúsági Internacionálé nevében beszélt. És az éneklők szíve hevesebben dobbant, arra gondoltak, hogy a földkerekségen mindenütt élnek ifjú proletárok, akik ugyanazt érzik, mint ők.

Énekelnek és fiatalok, mindannyian harcolni akarnak és sápadt orcájuk kipirul, kezük ökölbe szorul, arra gondolva, hogy még odaadóbban kell küzdeniük, egyre magasabbra emelniök a zászlót, a vörös zászlót.

„Fegyverbe! — Fegyverbe!"

A karok egymásba fonódnak.

Erős, ütemes léptekkel megindulnak a város, a vörös város felé. Az ünneplő város felé.

Zászlók.

Marx-, Engels-, Lenin-szobrok. Óriásiak. Túlnőnek a volt burzsujpalotákon. Mindenfelé ötágú csillagok. Sarló és kalapács.

A hegy vörös.

A házak fellángolnak.

Hirtelen rakéták röppennek, lángbetűket festve az égre: „Éljen a proletariátus diktatúrája!"

A munkásifjúság menetel. Az ének zeng.

És ahogy vonulnak, feszesen, katonásan, a vidám új hadsereg, megremegnek a házak.

„Reszkess, burzsuj...!"

A burzsuj-mama: „Tüntetnek ezek a taknyos inaskölykök."

„Még egy aszpirint!"

„Reszkess, burzsuj!"

A vöröskatonák.

Elindultak — megvédeni a vörös várost. Csak akarni kellett. Sikerült.

Vöröskatonák meneteltek.

Az ének erősödött, az ének áradt, az ének visszhangzott.

„Rabságunknak vége már..."

*

A burzsuj bevágta az ablakot.

„Ez az undok rikácsolás!"

A burzsuj-mama még egy aszpirint kért.
„Mikor rúghatom már ki végre ezt a kibírhatatlan népséget?"
A proletár megkönnyebbülten sóhajtott fel a szép lakásban.

Somlyó Zoltán (1882—1937) „az átkozott költő", ahogy őt egy verseskötetének címe alapján sokan emlegették, kora irodalmának egyik sajátos, külön utat járó, kiemelkedő lírai tehetsége volt. Mélyen érző humanista, aki kezdettől fogva szembefordult a háborúval, a társadalmi igazságtalanság ellen anarchista módon, a tipikus „bohém" életformát választva lázadozott. A szocialista forradalom hazai győzelmében egy új, emberséges világ kiindulópontját látta, s noha nem volt kommunista, fenntartás nélkül támogatta tollával a munkáshatalmat. S minthogy érzéseit könnyen tudta művészi, dalszerű költeményekben kifejezésre juttatni, ő lett a Tanácsköztársaság időszakának legtermékenyebb poétája. Május elsejére is több sikerült verset írt, az alábbit már néhány nappal az ünnep előtt hozta a Borsszem Jankó 1919. április 27-i száma.

Somlyó Zoltán

PIROS SZÍVEKNEK MÁJUSÁRA

A kalapács a gyárakból megindult.
Vörös izzással a szabadba tart.
Hol megnyílnak a tengerek a szívnek
S a lelkedet nem korlátozza a part.
A sok pöröly az üllőkről leszállt,
Lesújtani a zsarnokok szívére...
Evoé: Május, új feltámadás!
Piros szíveknek vágya, menedéke!

Vörös virág nyíl a vörös mezőben
S napnak feszíti vérvörös húsát;
S a barna földtül fel a szőke égig
Rikoltja a szív szabad májusát.
A föld kövér barázdákba szakad
És magtalan és áldott lesz a méhe...
Evoé: Május, új feltámadás!
Piros szíveknek vágya, menedéke!

Látjátok őt? A munka proletárját,
Biborpalástját hinti rá a nap,
S elindul ő a világok mezőin,
Hol vérpiros virágok alszanak.
S amerre lép, a sok virág kinyíl
S az évszázados rossz álomnak vége...
Evoé: Május, új feltámadás!
Piros szíveknek vágya, menedéke!

Fiai vagyunk mind e földanyának:
Grönland lakója és a kun paraszt.
S hogy egy a jogunk: testvérképpen élni,
Ma már mindenki tudja, vallja azt.
Szálljon ma el, mint szikratávirat,
A testvér lelkek messze égivére:
Evoé: Május, új feltámadás!
Piros szíveknek vágya, menedéke!

Az iménti versénél is népszerűbb lett *Májusi kalapács* című költeménye, amelyet Lányi Viktor megzenésített. A vers szövegét röplapon is terjesztették, később, az ellenforradalom alatt is gyakran énekelték májusi ünnepségeken. Olykor megfeledkeztek magáról a szerzőről is: folklorisztikus eredetű munkásdalnak vélték.

Somlyó Zoltán

MÁJUSI KALAPÁCS

A vörös május rőtszínű sugára
benyilalt minden ajtón s ablakon.
S elér a fénye elvtárs a szívedbe,
ha bárhol is lakol.
Légy bányász, ki a föld méhibe turkál,
vagy, miként Jézus vala egykor, ács:
nem hallod-e, hogy dalol a sarokban
a kalapács?

Nincs hátra út, csak egyenest előre!
A föld kiadta legszebb májusát!
A hant közül a megfogant vetésen
bömböl a kórus át.
Nincs rés közöttünk, eggyé lett a lelkünk,
nem különít el rang, e tömlöcrács...
Halljátok-e, hogy dalol a sarokban
a kalapács?!

A nagy folyók a szennyüket kihányják,
a föld is így tett, szennyes volt nagyon.
Ma tisztaságban áll minden virága
e májusi napon.
A munkás tette ezt kérges kezével,
egy mozdulata: világroppanás...
Hallgassátok, hogy dalol a sarokban
a kalapács!...

Gyagyovszky Emil *Hát itt vagyunk!...* című költeménye eredetileg az 1919. május elsejei emléklap utolsó oldalán jelent meg Biró Mihály szép, vonuló munkásokat ábrázoló rajzával keretezve. A költeményt Laszk Béla zenésítette meg, ennek szövegét is kinyomtatták és röplapokon terjesztették a tömeg között.

Gyagyovszky Emil

HÁT ITT VAGYUNK!...

I

Ahogy a tölgy, ha elvonult az orkán,
Megint szilárdan áll:
Ahogy a sas a Kárpátok ormán
Erős fészket talál.
Ahogy a föld a téli fagy nyomában
Újra pompázva int:
Az öldöklésből megjöttünk s hiába!
Nem vesztünk oda mind...
Hát itt vagyunk, hát újra itt vagyunk!

Új himnuszt zeng a szívünk és szavunk.
Akik azt hitték, ott veszünk,
Megérzik még kemény kezünk!
És az lesz, amit akarunk!
Az lesz, amit mi akarunk!...

II

Ma már a szív nem vágyölő koporsó,
Nem másért hull a vér.
A munkás most már nem lesz az utolsó,
Övé minden babér.
A nagy világnak millió csodája
Heréket nem derít.
Most nékünk nyit a mámor tűzvirága
S csak boldog nép lesz itt...
Hát itt vagyunk, hát újra itt vagyunk!
Új himnuszt zeng a szívünk és szavunk.
Akik azt hitték, ott veszünk,
Megérzik még kemény kezünk,
Hát tudják meg, hogy itt vagyunk,
És az lesz, amit akarunk!
Az lesz, amit mi akarunk!

A Tanácsköztársaság alatt írt lelkes és lelkesítő verseinek számát tekintve Várnai Zseni Somlyó Zoltánnal vetekszik. Május elsejére ő is több költeményt írt, ezek közül a legismertebb és később a legtöbbet idézett a Népszava ünnepi számában közreadott *Vörös Május* című, amelyet ugyancsak röplapon is terjesztettek.

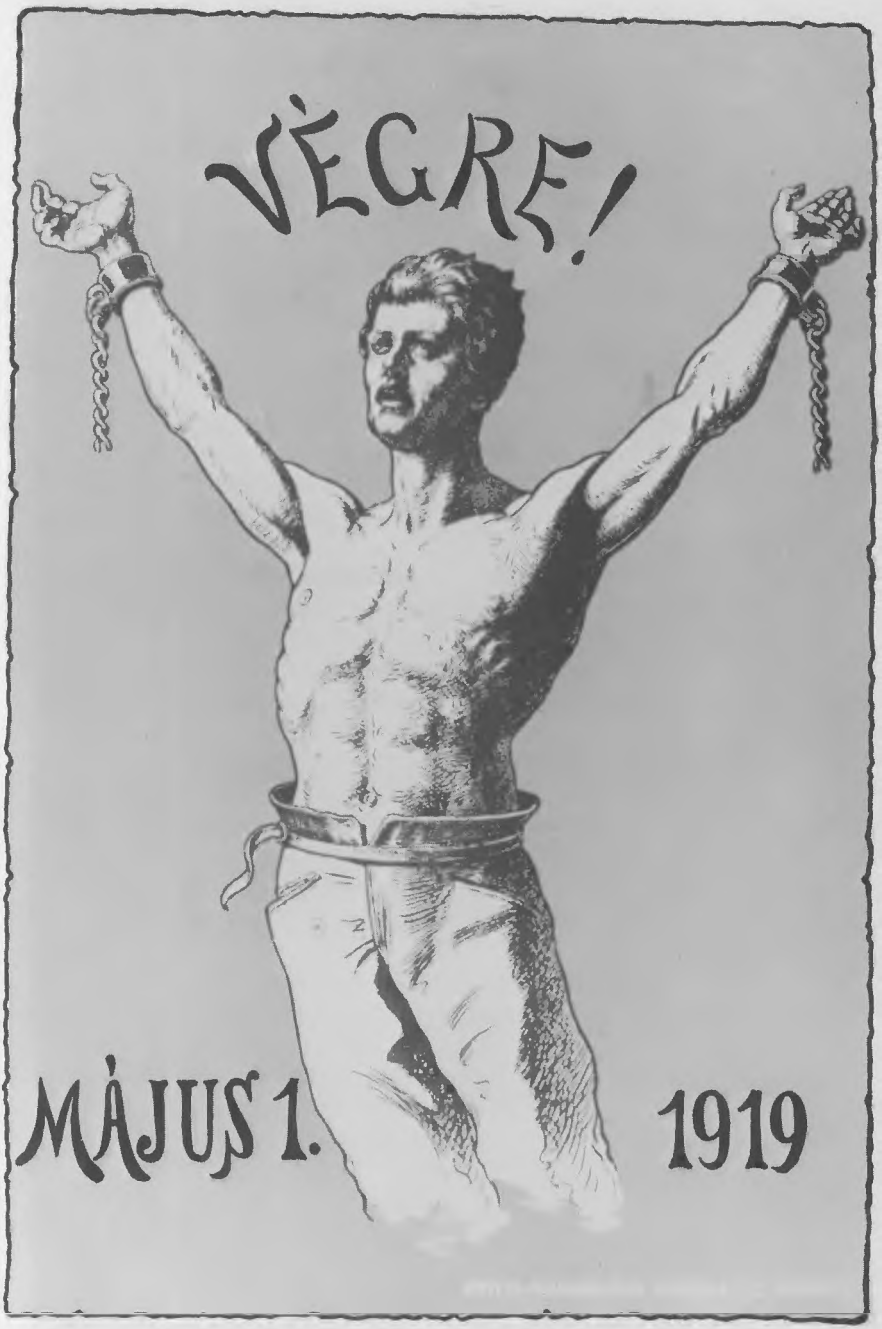

Steiner Ernõ: Végre! Május 1., 1919.
Plakát

Várnai Zseni

VÖRÖS MÁJUS

Égzengés szavakkal, hogy mindenki hallja,
Lángoló betűkkel, hogy mindenki értse,
A szívem vérével, hogy szívekbe szálljon,
Hogy zengjen, lángoljon, sikoltson, kiáltson
Úgy hirdetem mostan:
Eljött a nagy Május!

Minden égtájaknak és mindenik népnek,
Párizsnak úgy, mint a londoni ködnek,
Nagy Romániának és minden hadaknak,
Akik a tavasznak barikádot raknak,
Tűzszóval kiáltom:
Eljött a nagy Május!

És a gáncsolóknak és a reszketőknek,
Akik a múlt rongyát vágyva visszasírják
És nem merik hinni, hogy szebb lesz a holnap,
Az én szavaimban milliók dalolnak:
Eljött a nagy Május!

A nagy május eljött, világrengés szülte,
Föld megindulása, égnek szakadása,
Dübörögve jött el, félelmetes fénnyel,
Poklokkal csatázva, pörölve az éjjel,
A megváltást hozva:
Eljött a nagy Május!

S mind a letiportak, a bilincses népek,
A vérzők, a sírók, az ínséggel vertek,
Évezredek óta most először bátran,
Titáni erővel, zúgva, harsonásan,
A szívükből tépik:
Eljött a nagy Május!

Világrengés hozta, világrengés hajtja,
A vörös Keletről a sápadt Nyugatra
És nincsen megállás és jaj a hadaknak,
Akik a tűzvésznek barikádot raknak,
Fölperzseli őket
A nagy vörös Május!

Az első világháború előtt még a haladó polgári írók túlnyomó többsége is csak kívülállóként szemlélte a munkások külön ünnepének tartott májusi mozgalmakat, ha egyáltalában foglalkozott valamelyik írásában vele. A világháború szörnyű élménysorozata azonban fogékonnyá tette őket május nagy szimbóluma iránt is. Ennek a változásnak egyik példája Kabos Ede (1867—1923), a maga korában ismert újságíró, regények, novellák, színpadi művek termékeny, választékos stílusú szerzőjének alábbi, az Érdekes Újság 1919. május 1-i számában közölt, szubjektív hangvételű írása.

Kabos Ede

MÁJUSI PROLETÁRÉNEK

Az esztendő nagy sivatagából, háromszázhatvanöt nap végtelen szürkeségéből te vöröslöttél nekem: egyetlen szent ünnepnapom, május elseje. Mint egy szimbólum: hirdetted, hogy ennyi jut neked az esztendőből, ennyi jut neked az életből, ennyi a szépségből. A többi napon nem vagy a magadé, csak egy gép a gyárban, a többi napon belefúrhatod fejed a sivatag élet rőt homokjába, mialatt verejtéked uzsorásai az élet szép pillangóit kergetik, a gyönyörök buja virágkelyheiben fürödnek.

Sovány kis ünnep voltál még akkor, oh Május, s én mégis szent áhítattal borultam le előtted. Már éjszaka kimentem a ligetbe s úgy vártam, hogy a nap kibontsa vörös lobogóját: egyszer egy esztendőben nekem, csak nekem. Úgy éreztem, hogy az nem közönséges tavaszi hajnal, hanem a világ hajnalhasadása, az nem közönséges piroslása a nap tüzének, hanem az ébredő világszabadság vörös lobogója. Mámorosan álltam a májusi nap vörös lobogója alá és mentem lelkemben szent tüzekkel ünnepelni, örülni, remélni, élni. Millió szegény testvérem, millió hajnali proletár járt velem a nagy vörös lobogó alatt s a liget fiatal zöldje, a virágok, a madarak, a tavon

a hattyúk láttak bennünket, száraz torkú vándorokat, hogyan rázunk le magunkról minden testi fáradtságot, mert nekünk még sokat kell vándorolnunk, míg eljutunk a felszabadulás országába, a proletárok Mekkájába. De nem csüggedtünk. Egyik májustól a másik májusig tartott egy-egy lépésünk: mégis hittük, hogy elérkezünk egyszer vörös meseországba.

És elérkeztünk. Itt vagy új Május, aki átfestetted nekünk az esztendő szürke hétköznapjait, gyümölcskertté varázsoltad az esztendő nagy sivatagát, megölted a kalendárium tömegnapjait s egyetlen szent, piros, napfényes májusi nappá tetted egész életünket. Itt vagy új Május és a világ kicserélte ábrázatát, a tegnapi uzsorások belesüppedtek a sivatagba, mellyel a mi életünket rontották s a tegnapi proletárok szívében ezer hang harangozza a világmegváltás szent ünnepének elérkezését. Itt vagy új Május és a ligetben ezer kis vörös lobogó leng ama nagy vörös lobogó felé, melyet az égi nap lenget az egész világ fölött. Akik most járunk a liget fiatal zöldjében, nem sietünk már éjjel lefoglalni Május ünnepére a világot, mert miénk az éjszaka és miénk a nappal, miénk a liget és miénk a világ, miénk a hatalom és miénk az öröm. A száraz torkú vándor elérkezett a proletárok Mekkájába, otthon van a felszabadított világban, és ujjongását elvegyíti a tavasz szent zenekarába. A fiatal fákkal együtt virágzik, a felébredt madarakkal együtt dalol, a felébredt természettel együtt ragyog a megváltott proletár s téged imád diadalmas Május, szomorú lelkek régi patrónusa, életszépségek régi mutogatója.

Megjött az új Május, régi szent Májusok diadalmas gyermeke, eljövendő örök Májusok gyönyörű őse. Az illatok, melyeket szárnyain hozott, kiáradnak az egész világba, a fénysugarak, melyek pirosló tűzzel ömlenek belőle, áthevítik az egész emberiséget. Az élet szebb, fűszeresebb, forróbb lesz általa. Ez a szebb élet hív bennünket. Fel, proletárok, fel a bányák mélységeiből, a föld alól, a gyárakból, a műhelyekből — ki a májusi napra, fürödjetek meg az élet szépségeiben és álljatok ujjongó lélekkel a nagy vörös lobogó alá, a szabad proletárok napsütéses Májusába...

A költők májusi kórusából nem maradhatott ki a szocialista Révész Béla sem, aki több mint tíz esztendővel azelőtt üdvözölte első alkalommal a munkás nemzetköziség napját. A győztes proletárforradalom májusát ünneplő írása, akárcsak az iménti, az Érdekes Újság 1919. május 1-i számában jelent meg.

Révész Béla

AZ UTOLSÓ MENET

A májusi ének, amit annyiszor énekeltem, ma másképp zendül. A világ teste fölhasítva és belőle rád lüktet az emberiség csupasz, megtalált szíve.

Soha ilyen május! Fölhányja magát a virág, mezők, hegyek, lelkek a kikelet orgiájában és rügy, szirom alatt már ott az ízes, édes gyümölcs.

Proletár! Aki a verejték vermeiben, a fonnyadás vackaiban, bányák kriptáiban, gyárak katlanában, műhelyek kutyafogójában májustól—májusig álmodtál a lélegzetről, tiéd a határ, tavasz, örök szabadság.

Ha én most magamra ölteni tudnám az érzést, amint nyomott proletárszívekből a gyávultság elindul és dac, bizalom, önfeláldozás orkánzó útjain keresztül fölível az örömök magasságáig?

Ha én most a proletár szeme lehetnék, amint elámul a csudálatos panorámán, s elébe száll, elébeáll kövér élet, elkobzott becsület, komorságból fölszakadó verőfény?

Ha a gondolatát agysejtjeimbe beágyazni tudnám: ember lett a proletár, ha az én szívemben kondulna az érzés: élni! élni! szabad már élni! ha szeme lángja az én szembogaramat gyújtogatná: gyár, pénz, föld, iskola, fürdő, liget, kenyér, könyv, kép és minden táruló gyönyörűség, enyém! az enyém!...

Ki látja a menet elejét, amikor a marche elindult? Az ősi májusokat, amikor elszórtan a világ térein kicsiny gyülekezetek a nagy útra fogadkoztak, fordulóknál maroknyi csapatok tömeggé megduzzadtak, új májusok új sokaságokat felnyüzsgetnek, erről, arról rivalgó emberoszlopok megmozdulnak, nyugat proletárerdeje átzúg kelet proletársűrűjéhez, észak és dél délkörein proletárözönök találkoznak, dobban a föld, mennydörög a mennybolt, a menetelés elé ráorgonál az ígéret és proletár-májusok gigászi hömpölygése belétorkollik a valóba, amitől borzong ma az emberiség!

Ha összeszőnék a rezgő csudát, proletárfantáziák terülő játékait, a vörös baldachin alatt milyen elöntő, tengeres, világ végeit összehajtó, ez az utolsó mostani menet a proletár kiküldi a lelkét a szemére és vörösödnek körülötte a másfajták, megvillámlik a tekintete és szürkült országok a vér színeiben égnek, pillant közelebbre és elrévül a messzibbre, testvérek hozsannáznak igazaival a májusi ég alatt — elérheti-e igazán mai ember, a beteljesülés mámorát?

A história üllőjén döng, csendít a proletárkalapács, az idő kerekén a lendkerék robajos körei iramlanak.

Testvér, hajtsd égő arcodat a májusi virágok közé.
Érzed az illatát?
Mély, ábrándos, forraló, mint a szent medence gőzölgése, ahová most proletárvér csurog...

A Kassák Lajos Ma című lapja köré tömörülő fiatal költők csoportjának egyik tehetséges tagja volt (Hernádi) Hercz György (1899—1958), aki nemcsak a hagyományos irodalmi formáknak, hanem a régi társadalmi rendnek is hadat üzent: fenntartás nélkül támogatta a munkáshatalmat, alig húszévesen vezető szerepet vállalt szülővárosa, Székesfehérvár munkás- és katonatanácsának megszervezésében. Alábbi verse A Nép Szava (Székesfehérvár és Vidéke) című újság május 1-i számában látott napvilágot.

[Hernádi] Hercz György

MÁJUS 1-ÉRE

A réteken csodás énekét orgonázza a Tavasz.
A szívekben mámoros indulót dobol a májusi Nap,
Szemünk fénycsodákat futtat a horizontra
És az emberek ölelésre tárt karjai közt
Új igévé bibliásodik a Szeretet.

Minden virágot nékünk dajkálnak a kertek;
Az éjszakák nekünk dobálnak álmokat
És az eljövendő évek égszínkék ködére
Áldott tüzek fényével rajzolja ábrándjait
a mi felduzzadt erőnk.

Gyárak, bányák, műhelyek kitárt kapuin
Májusi lázra robbant az Élet.
És túl harcon, szenvedésen, véren,
A fellázadt Idő kergeti
Örökteljesedésbe a mi tavaszunkat.
És a felgyulladt lángoló egek alatt
És egy összedőlt világ romjai felett
Milliók akarásának viharzása
A terek fölé kibontja vörös zászlóját.

Színi Károly, a múlt század jeles írója, Táncsics egyik benső barátja volt, s fiának Színi Gyulának (1876—1932) keresztanyjául Táncsics Esztert, Táncsics Mihály lányát kérte fel. Színi Gyula, aki kezdettől fogva a Nyugat táborának egyik halk szavú, választékos stílusú, Ady Endre által is nagyra becsült prózaíró művésze volt, a valóban hamisítatlan 48-as eszméket kapta útravalóul családjában. Ezért nem meglepő, hogy a század eleji Magyarország társadalmi válsága, majd a világháború tapasztalataival gazdagodva őszinte odaadással támogatta tollával a proletárforradalmat. Nem tartotta „rangon alulinak", kiváló stílusművész létére, hogy a politikailag iskolázatlan olvasókhoz szólva egyszerű, közérthető nyelven magyarázza meg a parasztság számára szerkesztett Világszabadság ünnepi számában május elseje jelentőségét.

Színi Gyula
NAGY MÁJUS

Nem olyan lesz ez a május, elvtársak, amit könnyen elfelejt az ember. Késő unokáitok is emlékezni fognak 1919. május elsejére.

Miért nagy ünnep nekünk ez a május? Mert, elvtársak, először történik ezer év óta, amióta a föld rabjai vagytok, hogy ti magatok uraiként ünnepeltek.

Tietek ez a május. Tietek, dolgozó emberek, szántóvetők, kétkezi munkások. A májusi napsugár, amely életre csókolja a barázdában a magot, a tiétek. A szellő, amely esőt vagy napot hoz, a ti dalotokat fújja. A föld, ameddig csak a szemetekkel elláttok, a tietek, csakis a tietek.

Nagy május ez. Szép, mint a tavasz, és igaz, mint anyátok szava. Jól megfogjátok két erős kezetekkel, hogy el ne röppenjen, hogy mindig így maradjon. Tiszta, nagy májustokba, zavartalan nagy örömötökbe ne szóljon bele soha többé szolgabíró kevély szava, csendőrgolyó fütyülése, pribékszurony véres hegye.

Fogjátok meg, elvtársak, ezt a nagy májust és ne eresszétek ki hatalmas öklötökből. Tiétek a föld, tiétek a május, tiétek lesz az Élet.

Bátran előre a jövő felé, elvtársak!

Szász Menyhért az emberségesen érző, de kevésbé politikus költők közül volt való, akit, mint láttuk, az első világháború elleni tiltakozás késztetett arra, hogy már 1915-ben a Népszava hasábjain adja közre

az oktalan öldöklést a szatíra eszközével elítélő versét. A rákövetkező évek élményei tovább radikalizálták állásfoglalását. Ennek egyik megnyilatkozása alábbi, 1919 tavaszán írott verse (Vörös Katona, 1919. május 1.)

Szász Menyhért

ÚJ MÁJUSI DIADALÉNEK

Vörös zászlók alá te proletár,
Szökjön szemedbe könny: — nincs szolga már
Jöjjön a földtelen, a hontalan,
Vesszen a gőgteli, a gondtalan.
Hatalmas izmaidról minden lánc lehullt
Vörösen ég a Nap, a föld kigyullt,
Nincs szolga már.

Bányákból jöjjetek dallal elő,
Gyáraknak mélyiből: — az ős Erő,
Lehullt a gőgös úr, a szent arany,
Nincs már, ki szolgálná őt jajtalan,
Nem szolgálunk mi többé mást, csak önmagunk.
Feljött a Vörös Nap, a mi napunk.
Nincs szolga már.

Harsogva, mint az ár, elmosta mind,
Egyszer még megmutatjuk rongyaink,
A vézna asszonyt, gyermeket, magunk,
S holnapra ökleinkkel lecsapunk.
Hatalmas izmainkról minden lánc lehullt,
Vörösen ég a Nap, a föld kigyullt.
Nincs szolga már.

A századforduló magyar irodalmi megújulásának Ady fellépéséig, mondhatjuk, vezéralakja volt Bródy Sándor (1863—1924), próza- és drámaíró. Az elsők között ábrázolta művészi színvonalon a nagyvárosi munkás sorsát, életét, mély együttérzéssel, anélkül, hogy 1919 előtt elkötelezte volna magát valamilyen politikai irányzathoz. Saját, kényszerű megalkuvásoktól kísért művészi pályájának tanulságai is nagy-

mértékben hozzájárultak, hogy írói képességeit a munkáshatalom támogatására használta fel. Mint már szó volt róla, a proletárkormány több neves színpadi szerzőhöz intézett azon felkérésének, hogy írjanak a Május elsejére egyfelvonásos műveket, egyedül Bródy Sándor tett eleget. „Orgonavirág" című vidám játékát május elsején egyszerre mutatta be a Nemzeti, a Víg- és a Magyar Színház. A darabot, amelyhez Hajós Károly komponált kísérőzenét, a következő hetekben még többször előadták. Az „Orgonavirág"-ot 1919-ben nem nyomtatták ki, csupán szöveghiányos súgópéldányai maradtak meg.

Bródy Sándor

ORGONAVIRÁG

Báránycsengő szavával kezdődik a játék.
A híd tetején az aranyműves leánya, az ifjú igazgató

Aranyműves lánya: *(mill flőr ruhában, florentin kalap, fekete, dús hajú. Kissé merev, nagyon szigorúan nevelt.) (A közönség felé):* Kérem, mi májust ünnepelni jöttünk. A gyönyörű májust, a kék, zöld, a szirom-piros májust. Ott jön az atyám. Arany- és ezüstműves.

Aranyműves: Az vagyok, de nem önálló. *(Megbillen)* Segéd. Munkás. 40 éve. Hol fogjuk a bólét felforralni? A bólét, kevés fűvel, sok borral. Fű nem. Úgyis kecskét csináltatok belőlem. Meddig kell még nekem ezzel *(a hasára mutat)* kecskét játszani? Itt a tisztás, de hol a tűz?

Aranyműves lánya: Tüzet rakunk majd. De tűz ma az egész világ. És ezt maguk jobban tudják, mint én, szegény mesterember lánya. Az anyám is jön, az majd jobban megmondja. És a vőlegényem. *(Lesüti a szemét.)* Ez a vőlegényem.

Igazgató: *(cilinderben, derby öltözetben. Gukker a vállán. Nagy pántlikás szivar a szájában. Játék a szivarral.)* De én nem vagyok munkás. Ugye nem? Igazgató vagyok. Nagybankigazgató. Az ifjú igazgató. Az apám — az huligán. Ő dolgoztat és dolgozik is. Utálatos ahogy dolgozik. Számokkal, emberekkel. Azok is számok. És sajnálja magától amit lenyel. Másoktól még jobban. Régi ember. Gyászember. A mi házunk otthon a gyászház. Az összes nőtestvéreim megszöktek otthonról ügyvédekkel. Ez szépséghiba. Én, én, én? A munkát megvetem. Az is megvet engem. Én? Élek! *(Hangosan lélegzik.)* Erős és egyben finom ember vagyok. Becsületemre. *(Kérdezve a lányt)* Az?

Aranyműves lánya: Igen.

Igazgató: Ez a kisasszony igazán a jegyesem. Még e hóban meszalianc[e]ot kötök vele. De ő nem tudja mi az, ugye nem?

Aranyműves lánya: Nem.

Igazgató: A meszaliance az, amikor valaki a rangján alul köt házasságot. Azaz, amikor nála különbet vesz el, vagy különbhöz megy. Sok baj és sok színdarab támad ebből. Mellesleg megjegyzem, hogy miről fognak ezentúl a színműírók írni, ha ez az izé, ez a meszaliance nem lesz. Mi lesz, ha az egyik cifra rang és megkülönböztetett osztály a maga rothadt létét nem oltja be a friss, a vad, a ki nem élt tőbe? Ezt nem én mondom. Hogy mondjam; az úgynevezett költő mondja. És nekem muszáj utána mondani. Én ami engem illet, beleszerettem a kisasszonyba, egy egyszerű aranyműves-segéd lányába. Azt hittem, hogy könnyen fog menni a szerelemmel. Nem ment könnyen. Sehogyse ment. Dacára, hogy ura, istene és hozzá még igen férfi vagyok. A pénzt — beledobta a képembe, a csókom két öklével vágta vissza a szájamba. Betegje lettem. Szanatóriumba küldtek. Egy orvos hipnotizált. Egy kicsit bolond voltam és én az orrát leharaptam. Le nem nyeltem, annyira nem voltam bolond. Atyám küldött a piramisokhoz, ahol a szfinxek vannak és az angol kalandorlányok a pálmás hotelekben. Kéjhajón mentem és kéjhajón jöttem — és a mesterlegény lányát eljegyeztem. Törvényesen. Államilag! Vallás-erkölcsi alapon. Egy rendes igazgató ilyenkor inkább meghal. De én nem vagyok rendes. Inkább engedtem a kényszernek. Így lazul meg a társadalmi rend.

Aranyműves: Mit a respekt. *(Orrát fújja)* Ez a ti első májustok! Az éhség a gyomromat kirágja. Mama! Tummel di! —

Igazgató: Mielőtt a mama megjelenik, még csak annyit: ne csodálkozzanak az öltözékemen. Ez ami rajtam van, így ez a derby dressz. Ez az egész hét: a derby hét. Aki gentleman az így öltözködik a héten. S aki tolakodó, az is így öltözködik. És aki utánozza, az is. Le, egészen a burzsoá boltossegédekig. Az úrhatnámok és egyéb majmok mind így, központi hatalmak szigorú, stramm és jómódú ura. A derby maga pedig egy bécsi tavaszi lóverseny, amelyet egy bolond — nekik bolond, nekünk bölcs — angol lord után nevezett el ez az összevissza gubancolt világ. Ez volt, ez a derby nap volt, van és lesz a főünnepnap az egész évben az egész világon. Egy ló, hogy milyen gyorsan fut, egy úr, hogy milyen lócsiszár és egy bizonyos kis zsoké, hogy csal. Majdnem többet, majd elfelejtettem, hogy nekem szabad.

Aranyműves lánya: Mama, mama, mama!

Aranyműveşné: *(úgyszólván négykézláb, sok holmit cipel és roskadoz alatta. Igen testes.)* Én egy öszvér vagyok, persze, én vagyok egy öszvér, aki a früstököt utánatok hordja. Mint egy bárány, mint egy polgári úrinő. Te meg mit szaladsz előre? Megint előreszaladsz, te, szentkép, ha fölérek, olyan 3 pofont kapsz te Aranyka... És ki maga?

Egy ember: Én vagyok a végzetes, a szükséges szó. Egy csavargó, aki mindig arra csavargok, ahol szükség van rám. Az, aki kihúzza a vízbefúlót, a pap, aki mindjárt megesketi a szerelmeseket, pedig csuhája nincs és nemhogy egy püspök, de még csak egy kis káplán se kente föl. Úgy látszik, mintha az volnék, aki minden lében kanál. Pedig csak akkor vagyok az, amikor a legnemesebb lé, a vér felforr és ki akar futni.

Aranyműves: De sokat szónokol, de nem beteg maga? Ki maga?

Az ember: Egyszerű szóval: Az ember, akire maguknak szükségük lesz.

Igazgató: Nem szeretem az ilyen izé... szimbólumokat. *(Hátranéz)* Hallja maga őszen kócos költő, nem lehetne ezt kihagyni?

Aranyműves lánya: Ne bántsa kérem. Ez színész, a hangja kedves. Gyöjjön csak, bácsi.

Az ember: Megyek. Gyerünk. Kezdődjék a játék — a munka.

Aranyműves lánya: *(hallgatózik, a többinek int, hogy még ne. Bekukkant, a függönyön, ének hallik.)*

(Ének, majd csengetés, függöny.)
(Ének befejeztével a tisztáson):

A munkás: *(25 éves, szőke, rendesen öltözött, tiszta ing, nyakkendő nélkül.)*

Púpos lány: *(mellette ül, kicsiny, mazna, de szép arcú. Belekapaszkodik, majdnem belebúj a bátyjába.)*

Aranyműves lánya: *(pillanatnyira megdobban, hátranéz)* Ez jó hely... *(a munkáshoz)* Jó reggelt. Mely véletlen vezette ide?

A munkás: Tudtam, hogy szereti e helyet és tudom, nem csinálja azt, amit szeret.

Igazgató: *(nem offenzív, inkább rá sem néz a munkásra)* Ki ez a tekergős ember? Ki maga?

A munkás: Munkás vagyok.

Igazgató: Ezt könnyű mondani. Annyiféle munkás van, mint amennyi bogárfajta. És nem utálom őket. Nem. Mi a neve?

A munkás: Senki Pál.

Igazgató: És mi a mestersége?

A munkás: Valamit majd csak csinálok. Egyelőre gyúrom a vasat, olyan alakra, amilyenre nekem tetszik. De előbb puhává tüzesítem.

Igazgató: Vas és fémmunkás? *(ránt egyet a lány karján, az egész beszélgetés alatt karonfogva állanak — hirtelen el akarja húzni a lány karját. Nekibátorodik.)* És ki ez a kisasszony?

A munkás: A testvérem. Kis cselédlány. Palota piszkos ablakát kellett kristálytisztára törülni. Leesett. De most jobb a sora, mint annak, aki felkapaszkodott az uborkafára, mint ahogy az úr. Hogy leszállna, hogy leszállnának, de félős, hogy még magasabbra másznak. Vigyázzanak, vigyázzanak!

Igazgató: Ez célzás akar lenni?

Aranyműves lánya: Dehogy!

Igazgató: Sokan vagyunk itt. Szeretnék intim családi körben egyedül maradni. *(magához öleli menyasszonyát)*

Aranyművesné: *(félfüllel, félszemmel leste a párt.)* Hallja maga, maga is kaphat tőlem két frászt, ha nem hagyja békén a menyasszonyt. Majd ha a nagyságos anyakönyvvezető kezet fog magával, és azt mondja, kezet fogok új pár, mehetnek, én vagyok az állam, és maguk mehetnek a biztos nyomorúságba *(nyomorult világba)*!

Igazgató: *(mélyen meghajlik az anyósa előtt. Majd visszafordul a munkás felé.)* Tehát nem akar ön innen elmenni?

Munkás: Nem.

Igazgató: Opciója van e helyre?

Aranyműves lánya: Mi az?

Igazgató: A legegyszerűbb, a legszebb dolog. Az, amit én teszek magával. Ráteszem magára a kezemet, és attól fogva az én tulajdonom. Tudja-e, mi az a tulajdon? Az enyém! A szent enyém! Van még más is, az ostoba tied és a gaz övé!

Az ember: Ostoba ember, ti ostobák! A ti szent dolgaitok, a ti gaz gyűlölködéstek! — Látja-e? Látjátok-e mint száguld át az új világ a ti régi szentségteken. *(Eltűnik egy fa mögött.)*

Aranyműves: Ide meg oda, ez meg az. Éhes vagyok. Enni akarok. Szomjazok. Inni akarok. De sokat! Milyen büdös ez a szabad levegő! Mindég náthás leszek tőle. Még nem *(prüszköl)*. Bilyen szép egy sparherdt. Egy konyha, aki a lichthofra nyílik, ahol a vice lakik és a szemetes kosáron alszanak a gyerekek. Segítsetek a mamának. Mit akar a szervezett? Menjen odább!

Igazgató: Úgy látszik, szemtelenkedni akar velem. Tudja, hogy én bursch voltam. Nem tudták. Nevetséges! Nevetséget képez!

Munkás: Menjen innen, amíg jó dolga van!

Igazgató: Állok rendelkezésére *(névjegyet nyújt)*. És az öné?

Munkás: *(öklét mutatja.)* Ez az én névjegyem.

Igazgató: *(hátrál.)* Tudja-e ön, hogy én mit tehetek önnel? Tízfélét. Mert én ügyvéd is vagyok. Mellesleg. Jogtudor! Tudja-e ön, hogy mi az 1908. VII.?

Munkás: Tudom. A cselédtörvény. Egy ügyvéd csinálta, egy rókalyuk, a parlament helyeselte, és egy vén róka szentesítette. A szent cselédtörvény, amelynek alapján maga engem megverethet, ha unja magát, és ha a csendőrök gúzsba kötötték a lábam és a kezem. De én nem vagyok a bérese.

Egy ember: Még tíz esztendő, és az igazgató úr lesz a bérese.

Igazgató: Eh, de földbirtokos is vagyok, nemcsak bank és váltóház. És van még rendőrség. *(A zsebére mutat.)* Toloncház. Itt van az egész!

Egy ember: Van.

Igazgató: Becsületbíróság. Erős hordárok. Én bokszbajnok is vagyok. Van pénz, amiért minden kapható, még markos hordárok is. Ön nem fél tőlem.

A munkás: Nem.

Igazgató: *(aranyműves lányhoz.)* De te becsülsz engem?

Aranyműves lánya: Hogyne, hogyne. A kötelességem. A menyasszonya vagyok. A szüleim kívánsága. Az akaratuk az, hogy az ő lányuk bankdirektorné legyen. Leszek, én szeretem.

Igazgató: *(a munkáshoz.)* Tekintse magát erkölcsi halottnak! Mama, Mamácska! Van valami előétel? Ebédelni anélkül nem tudok.

Aranyművesné: Szakadjon ki a tisztelt bele. *(visszakapja a szót)* Majd tud még. Tessék kendő, vőm aranyos!

Púpos lány: *(amikor csak teheti, kinyújtja nyelvét az igazgatóra. De nyomban szent ábrázatot vág.)*

Aranyművesné: Mit bámészkodol? Enni gyere. Most kaphatsz egy levest a nyakadra. Gyere kicsikém, de előbb hozzál jóillatú füveket az apád italába.

Aranyműveslány: *(mint egy félig madár, félig macska, csuda kis állat közeledik az orgonabokorhoz.)* Péter, Péter, Péter!

Munkás: Pál vagyok! Senki Pál!

Aranyműveslány: *(nekimelegszik)* Orgona, orgona, törökorgona! Olyan, éppen olyan, amilyenből maga nekem koszorút font a fejemre kislánykoromba és azt mondta: Kis menyasszonyom!

Munkás: Emlékszem.

Igazgató: Megtiltom, hogy emlékezzék! *(Föl akar ugrani, de az ember kezének egy érintésével lenyomja.)*

Aranyműveslány: *(megöleli a bokrot. Extázisba van.)* Orgonavirá-

gom, drágám. Szagos rubintom... Nem fojtlak a forró borba, nem öllek meg, inkább megcsókollak.

Orgonavirág
Meleg a szád,
Beléd harapok,
én belehalok.

Igazgató: Ez őrült, ez megőrült! Hamar egy professzort! És én is megbolondulok, féltékeny vagyok a világra. *(Aranyműveshez.)* Tiltsa meg neki!

Aranyműves: *(fal és int, hogy a náthától nem tud beszélni.)* Bost... bost...

Aranyművesné: Majd adok én neked virágot. Hármat a szádra... virágot...

Aranyműveslány: *(játék a virágos ágakkal)*

Szerelmes angyalom
Nincsen hatalom
Tied a szám, lelkem és ölem
Részeg vagyok és nyakad ölelem.

Aranyművesné: Ide.

Igazgató: Ide gyer!

Aranyműveslány: Nem — oda. *(Odaszalad a munkáshoz. Ölébe ül. Hozzábújik.)* Ide! Nem engedelmeskedem! Nem és nem! Magamból magamnak most újra megszülettem. Bolondok vagytok ti és bolond a nagyravágyástok. Őrültség a hiúságtok és őrültség a tevéstek, vevéstek. Ez a gazdag pedig szegény, silány szegény, szegény, szegény. És most tudjátok meg, hogy ide tartozom, ez az én párom. Fűszálból csinált nekem jegygyűrűt és orgonából menyasszonyi koszorút. Emlékezel?

Munkás: Emlékezem!

Aranyműveslány: Nem hamis virágból és verejtékes aranyból. Fűszálból és orgonavirágból.

Igazgató: Hamar egy orvost!

Aranyművesné: Hamar egy rendőrt és két pofont neki! majd kijózanodik! *(Fel akar kelni, nem engedik.)*

Igazgató: Statárium, statárium, statárium!

A munkás: Az, az, az!

Egy ember: A nász, a nász, a nász. Májusi eskü! Száj-szájba mondja.

Mondjátok belül, belülről magatoknak. Mondjátok az esküt, én mondom hozzá a szót. Esküszöm, hogy ezek egy pár, egy ember. Két ág egy tövön, egymáshoz nőttek és egymásnak nőttek, mint két orgonaág. Nem kényszerítette őket össze érdek, se erkölcs, se más banyái, undok kerítői egy régi világnak. Bújjatok össze, keljetek egybe, és a kristály égbe gyémánt vesszővel és íme beleíratom: Első törvénycikk, a legelső parancs a szerelem. *(Májusi ének, tabló, nyílt változás.) (Ének végén):*

Igazgató *(a hídon):* Szép kis május. Ezt az első májust elfelejteni nem tudom. Ilyen válogatott megaláztatást. Arany! Aranyka! Térj vissza hozzám. Az atyám vett nekem nászajándékba egy báróságot. Báróné leszel. *(Fütty hallatszik.)* Fütyülnek. Fütyül rám! *(Torkát szorongatja.)* Én, én felakasztom magam. Vagy ami még rosszabb, dolgozok. *(Zenekar.)*

A Tanácsköztársaság májusa különösen emlékezetessé vált a munkásgyermekek számára. Ezernyi ötlettel igyekeztek minél vidámabbá, szebbé tenni ezt a napot: uzsonnával, akkoriban csak a gazdagok asztalán látott foszlós fehér kaláccsal, kiflivel, vidám műsoros rendezvényekkel, bohócok szerepeltetésével, mesemondókkal, tréfás vetélkedőkkel, versenyekkel gondoskodtak szórakoztatásukról. A jövőbe tekintő munkáshatalom mintha csak a gyermekkultusz napjává akarta volna avatni a Május elsejét. Az Állatkert erre a napra a gyermekeké lett, s tízezres gyermeksereg özönlötte el az addig csak belépődíj ellenében megközelíthető Margitszigetet. Ezt a légkört érzékelteti az alábbi két írás is. Az első Az Én Újságom című gyermeklap május 1-i vezércikke, a másikat az ekkor a margitszigeti Nagyszállóban lakó Krúdy Gyula (1878—1933) a magyar impresszionista próza nagymestere vetette papírra (Érdekes Újság, 1919. május 1.).

MÁJUSI ÜZENET A GYEREKEKNEK

Legyen tiétek a világ, gyerekek, kis munkások, legyen tiétek a világ! Ma minden zárt ajtó kinyílik nektek. Nem féltek többé zsarnok tilalomtól, nem kell ijedeznetek gőgös jóakaróktól. Virágba borulnak a fák, cseng, nyílik a világ. Nem sírtok többé fájó könnyeket, hogy nem a tiétek a hívogató kert, a tiszta fürdő, a fehér játszótér, a bűvös színház és sok-sok titkos drága könyv.

Tiétek lesz minden, ez a tavasz hozzátok jött, a ti arcotokat csókolja,

tiétek lesz a kert, tiétek a fürdő, a fehér játszótér, a színház... Tiétek lesz az izmos test, a bátor szív, tiétek lesz minden mese és öröm!

Tiétek lesz a könyv!

A könyvek mind kinyitják okos szájukat és nektek beszélnek. Nem álmodozni fogtok a drága, szép könyvekről, de ott lesznek azok előttetek és szerethetitek őket. Szeretni fogjátok őket és szeretni fogjátok a világot, mert tiétek lesz a világ. Eljött a ti világotok, azt szeressétek és azért dolgozzatok, kis munkástestvéreim!

Tiétek lesz az öröm, szép képet nézni, zengő zenét hallani, tudományt tanulni.

Tiétek lesz a kultúra!

Krúdy Gyula

SZEGÉNY GYEREKEK A SZIGETEN

A sziget közepén áll egy sárga, kopott varjúfészek, hideg és rozsdás udvarház, amelyet még manapság is Kastélynak neveznek, mert egykor benne lakott egy öregember, mikor hercegek voltak Magyarországon.

Kastélyi nevét árván viseli az udvarház, mint koldus a medáliát, a herceg egykori termeiben korom lepi be a falakat, a szél bújósdit játszik, az ablakok és ajtók rég elkívánkoznak ebből a világból, az udvart benövi a gaz, az erkélyt megette a rozsda, éjjelente senki sem hallgatja a fülemilét, amely tavaszonként az elhagyott rom körül építi fészkét... Csendes, gondterhelt, bajjal, mindennapi élettel álmodó, szegény emberek hallgatják a „kastélyban" a nagy fák melankolikus zúgását, az esti szél ajtódörömbözését, a kályhák korgását, az öklendező kísértet lépteit, aki a rozsdás csigalépcsőn felszuszog és benéz az ablakon. A szomorgók, maguknak élők, elbújt érzésűek, a lemondók háza volt évekig az udvarház, az lakott benne, akinek máshol nem volt helye, magányos helyen vándorlók, visszhangos, szomorú szobákban a maguk bánatával foglalatoskodók, lábujjhegyen járt a méla csend, mint egy kolostor körül.

Ezen a tavaszon kinyílt a pókhálós ablak az udvarházon, meghökkent a kapu, varjúkárogástól életunt kémény felfigyelt, a szomorkásba belevénült nagy fák kibámultak odvas kérgükből, a vijjogó vércse riadtan menekült, mintha anya-varjú üldözné a fészekrablás után, még tán a rom-fal is nagyot nézett, pedig sok mindent látott ezer esztendő alatt: nyulakat, rózsákat, harcos apácákat, mogorva szerzeteseket, tilosban járó szerelmeseket... Víg gyermek-csapat

özönlötte el az udvarház környékét. Mindennap vígabb, bátrabb, hangosabb gyermekek nőttek ki itt a fűből, a tavaszi eső nyomán, mint a réteken a virágok, a fákon a csodálatos gyöngédségű levelek, a lehelet-üdeségű orgonák. Valamely varázslat történt itt; a meséskönyv megelevenedett; a kacsalábon forgó vár, amely a rege kék s zöld ködében állott a szegény gyermekek képzeletében, megállott; a farkas-szakállú hídőr, aki fegyverével a szigetet őrizte, végleg befordult az őrházikójába; a partokról és a messziségekből látott szoknyás nagy fák, fénylő kertek felett borongó vén házak, visszhangot, hajókürtöt, városi lármát gurgulázva elnyelő romok, a mesékbe kanyargó árnyékos sétautak, a fehér lovacskás omnibuszok, hanyagul ásító pázsitok, fehér lócák, és székek: megindultak... szárnyaikat kiterjesztve repültek a vén fák, futott az unatkozó angol-park, bakkecske módjára szökdécseltek a padok, döcögve jöttek a vén romok, gyík-gyorsan siklottak a gyalogutak a pesti szegény gyermekek felé. A gyermek álmodott valamely kedveset éjszaka, amely után kinyújtotta kezét. A lelenc, az árva, a pincelakó szegény, az iskola porában elhervadt, külváros füstjében elsápadt gyermek álmában a tündérkertben járt és reggelre megtalálta a kertet, nem osont az tova, mire felébredt.

A leányocskák körbe állnak és úgy énekelnek, mintha a virágok énekelnének a kertben.

A fiúk szétszaladnak, mint a tavaszi esővíz.

A szegény gyermekek hangja megtölti a szigetet, mint a május szele színnel és illattal a világot. Ezerhangú madársereg, ezerszemű pázsit, ezerkedvű élet fakadt a szigeten a régi varjú-károgásos, búskomoly andalgású, titokban lépegető tavasz helyett. A denevér, amely már kora délután elindult nesztelen útjára a romladékokból, bevárja a sötétséget. A margitszigeti betegség: a melankólia, amely híven eljön a nedves szigetre, az idén csak messziről oldalog, mint egy megvert kutya. A szerzetesi csend, a lemondásos alkonyat, a keserűségbe és megvetésbe vonult magányosság elhallgatnak gonosz tücsökdalaikkal a régi udvarházban, amidőn a pázsiton egy sereg kisleány cikázik és csicsereg, mintha már megjöttek volna a fecskék.

Pajkos, rongyos kisfiúk, egy délután méhkast hoztak kis kézikocsin az életunt szigetre és hangos hajrával felborították a vidáman zümmögő kast.

Budapesten 600 000 ember ünnepelte a főváros történetében először szabadon a proletár internacionalizmus napját, de a német ellen-

MA

FOLYÓIRAT 1919. MÁJUSI DEMONSTRATIV KÜLÖNSZÁMA
SZERKESZTIK KASSÁK LAJOS ÉS UITZ BÉLA BUDAPESTEN

BORTNYIK SÁNDOR METSZETE.

ÁRA 1 KORONA

Bortnyik Sándor metszete.
Ma, 1919. májusi demonstratív különszáma

forradalom rövidesen hátba döfte a Bajor Tanácsköztársaságot, kegyetlenül lemészárolta annak vezetőit, s az első meglepetéséből felocsúdott európai reakció ösztönzésére megindultak és a Tiszáig jutottak el a román királyi hadsereg egységei. A magyar munkáshatalom, amelynek még nem volt ideje saját hadseregét megszervezni, végveszélybe került. A válság hírei már április utolsó napjaiban szállingóztak országszerte, és sejteni lehetett, hogy a tucatnyi imperialista hatalommal és a belső ellenforradalommal harcban álló fiatal szovjet állam ekkor még képtelen megadni a tőle remélt segítséget. Ez a kilátástalannak érzett helyzet még olyan ízig-vérig demokratikus érzelmű, a szocializmus célkitűzéseivel maradéktalanul azonosuló nagy íróművészt is, mint Móricz Zsigmond, aki a megelőző hetekben lelkes riportokkal és röpirattal népszerűsítette a termelőszövetkezeti gondolatot, az ország sorsát illetően kétségekkel töltötte el. A Fáklya című újság 1919. május 1-i számában megjelent itt következő írása elbizonytalanodásáról, de ugyanakkor töretlenül mély emberségéről is tanúskodik.

Móricz Zsigmond

ITT CSAK A JÓSÁG SEGÍT

Most az igazi krisztusi törvény jön.

Életemben kevésszer rendített meg így egy szó, mint ez a kijelentés, amit egészen halkan és egyszerűen, egy fiatal kis katona mondott, aki most jött haza az orosz fogságból néhány hete.

Ez a fiatal fiú, unokaöcsém s annál jobban megdöbbentett, mert ismerem kicsiny kora óta, s mert sohasem vártam tőle az első keresztényeknek ezt a megrendítő igazságérzését.

1914-ben, faluról feljött, valami jobb és magasabb jövőért küzdő kis parasztgyerek volt, szabóinas, ebben a rossz városban, akit ideje előtt szabadítottak fel, mikor be kellett vonulnia. Nagyon fiatal volt, irdatlan nagy bakancsot kapott, finom kis fején nagy, izzadtságtól kivert katonasapkát viselt s bő és nagy termetre szabott mundér lötyögött rajta. Vékony kis nőiszabó kezei vörösen és piszkosan lógtak ki a blúz ujjából s szomorú volt és ijedt és ijedt szomorúságát csak az a kis paraszthetykeség derítette, amit otthonról hozott. A magyar gyerek egyéniségében tartalék-tőkének ezt hoz a faluból. Nem hoz vallásos meggyőződést, nem hoz társadalmi világnézetet, nem hoz emberi szolidaritást, hanem egyéniségének, a magyarság magáramaradottságának kevély önbizalmát. A magyar gyerek tudja,

hogy neki senki sem fog segíteni, se jóban, se rosszban. Tőle mindenki csak el fog venni valamit. Így nőttünk magyarokká, magyar jobbágyokká annyi évszázadon, a híres évezreden át, a magyar parasztfiú mégis itt van, él és kivágja magát a pokolból is. Az apja ennyire tanítja, az anyja ennyivel ereszti el: fiam, vigyázz magadra. Ebben minden benne van. S a magyar kis parasztgyerek vigyáz magára. Már hatéves korában eszmélkedő és komoly, tudja, hogy mindenfelől ellenségek veszik körül, tudja, hogy soha semmi körülmények közt segélyért senkihez nem fordulhat. Tehát ő maga vigyáz magára. Elszakad apjától, anyjától, öregapjáról már nem is igen tud, annak a szüleit soha névről sem ismeri. Egyedül áll s él ebben az életben: míg fiatal, felemelt fővel, ha vénül, a munka alatt megtörve s megroskadva; de végig egymagános szálka a porban.

Néztem, soká néztem ezt a kis öcsémet, aki most, ötödfél esztendőre visszakerült.

Kicsit megerősödött, megkeményedett, most talán huszonöt éves. Vékony, szép emberke, a szemei szépek, komolyak.

Egyenesen ül s nem kíváncsi.

Érett ember. Készen van. Olyan, mint a bevetett föld, amely tele van magvakkal s azok most csíráznak, erjednek, nőnek benne.

— Az oroszok jószívűek, testvérszeretők — mondja csöndesen, komolyan —, ha van egy falat kenyere, azt is megosztja a szegény fogoly katonával.

Az orosz foglyokra gondoltam, a barna orosz foglyokra, akik a magyar falvakban úgy szét voltak osztva s kihízva és jólelkűen éldegéltek itt a magyar Alföldön. Az asszonyok megbecsülték a jó dolgost, ellátták, virtus volt, verseny volt, hogy kinek a foglya rendesebb s kövérebb. De ez a fiú úgy szól az oroszokról, mintha valami misztikus idegen fajról szólana, egy megvetett s lenézett fajtáról, melytől senki nem várt semmit, s a mieink itthon úgy néztek az egyes muszkákra, mint szegény szomorúakra, akik megdöbbentik az embert a türelmükkel, nyugalmukkal, a jóságukkal.

Itt valóban az orosz fajnak s éppen az írók, a Dosztojevszkijek, Tolsztojok, a Gogolok és Gorkijok orosz nagy nemzetének, a végtelen volgai oroszoknak, a muzsiknak a lelke árad tovább, mint valami nehéz illat, valami kábító s megzsongító beidegzettség ebben a kis magyar fiúban.

— Sírtak az orosz népek, mikor eljöttem. Gusztáv, Gusztáv ne menjen el, mert úgy megszoktuk magát, hogy ily jó szomszédunk volt, nem lesz többet ily jó szomszédunk, ha elmegy. Sírtak, igazi jó népek voltak, rosszat az orosz népre nem tudok mondani.

Mit mondanak az oroszok a magyarokra? az eltávozottak az ittmaradtakra?

Látom a magyar asszonyokat s férfiakat, akik eleresztették orosz foglyaikat. A bátya felsőbbségével, a néne anyáskodásával adtak nekik tarisznyát az útra; megveregették a vállát s megszorongatták kissé kedélyesen és tréfásan a kezét s úgy eresztették el, sajnálva a jó dolgost, az ingyenmunkást. De nem sírtak vele s nem siratták meg őket. Nem siratta el sem a háziasszonya, aki enni adott neki, jó bőven és sokat, hogy hadd egyen az a szegény istenadta, de nem siratta meg a proletár testvére sem, mert az meg kissé féltékenyen nézte, hogy az igénytelen muszka leverte s lenn tartotta a napszámokat.

Valahogy az orosz élet, az orosz viszonyok, gyökerükben kell, hogy mások legyenek. Nem értem, nem értem hova lett ebből a fiúból a magyar hányavetiség, az egyéniség magyar szilajsága, a temperamentum magyar sistergése. Megkérdem tőle, hogy a fogság, a nyomorúság, vagy az orosz nép jósága hat legjobban az emberekre? Tud a magyar ott kinn jó lenni egymáshoz? Tud összetartani, együtt dolgozni? Tudja sajnálni egymást és szeretni egymást? Tudja azt, amit itthon nem tud?

— Én szerintem — mondja csendesen, egyenesen ülve, mint egy nyársfa —, aki rossz érzéssel volt felebarátjához, megtanította a fogság, mert én nem tudok rosszul gondolni felebarátomra. Voltam fogságban, beteg is, sokat szenvedtem. Jött hozzám egy zsidó ember, vett nekem fehér kenyeret és tejet és leült hozzám beszélni, úgy ápolt. És mi magyarok mind együtt voltunk és elmondtuk egymásnak szenvedésünket és mi szerettük egymást. Tetvesek voltunk, semmi; és mindenki jó volt. A bezsencek nélkül meg se élhettünk volna: (akik menekültek Galíciából), kenyeret adtak a szenvedő foglyoknak, mert látták, hogy talán elpusztultunk volna. Emberi érzése csak annak van, akinek semmije sincs. És mikor éhesek voltunk és gyengék, megállottunk a vonat mellett, s néztünk a vonatra s az utasok kinéztek az ablakon, és kidobtak a szegény foglyoknak néhány kopeket, s úgy tudtunk venni magunknak valamit. Most jön az igazi krisztusi kor. Az emberek megértik a szenvedőket és egyenlők lesznek. Meglesz az új élet, meglesz. Ez a régi ki fog halni lassan és az új kor be fog következni. Mi már leszámoltunk az élettel, nem azt kell nézni, ami nekünk jó, hanem ami a gyerekeinknek. Mert én szenvedtem sokat; sokat szenvedtem, de ki tudja megmondani, hogy mért szenvedtem én azt: a későbbi emberek már ne szenvedjenek úgy, mint mi szenvedtünk.

Azután így szólott:

— Most kell az igazságot csinálni... csak az igazságot kell tudni, akkor a törvény is megvan... Azt úgy gondolom, hogy akiben a jóság megvan, az megleli az igazságot és aki az igazságot tudja, az úgy gondolom tudja a törvényt...

Csöndesen ültünk, mert én jegyeztem, szóról szóra a szavait, ceruzával írtam a papirosra s ő ezzel nem törődött, nem is látta, befelé élt és befelé nézett, s aztán így szólt: lassan és bölcsen és csöndes szóval szólt:

— Itt csak a jóság segít...

Ránéztem, olyan volt, mint egy pátriárka, mint a krími puszták nomád aggastyána: ez már megint aztán ízig-vérig magyar volt, s ősi. Ez a fiatal gyerek, alig huszonöt esztendős, a fogság alatt aggastyánná érett, tudása lett neki s hozott a magyar világba valami szent és nagy és örökös értéket.

Szeged már április elején francia megszállás alá került, lakossága ennek ellenére a választásokon szinte osztatlanul a proletárdiktatúra mellett állt ki. Az imperialista túlerő azt sem tudta megakadályozni, hogy a proletariátus május elsejét ünneppé emelje, 1919-ben ezen a napon avatták föl a szegedi Munkásotthont. Május 3-án közölte a Délmagyarország Juhász Gyula *Májusi ódá*-ját; nosztalgiával ír azokról a békés, igazságos, májusokról, amelyeknek fel kell váltaniuk végre a háború véresen vörös májusait.

Juhász Gyula

MÁJUSI ÓDA

Ó emberek, az élet oly rövid,
Az utak végén az örök rög int.

Jó volna egyszer, végre, tudni már,
Hogy szomorú fejünkre itt mi vár?

Isten nevében az ember felett
Száz zsarnok ítélt és kevélykedett.

Jó volna egyszer kipróbálni még
Az Ember jussát, az Ember hitét!

Harangok, ágyúk, szuronyok helyett
Zengjen, ragyogjon már a szeretet!

Határok helyett a határtalan
Jóság, amelynek igazsága van!

Kaszárnyát, börtönt lerombolva mind,
Szárnyaljanak egekbe álmaink!

Versnek, zenének szárnyán szálljanak
Az Isten szabad sátora alatt.

Vörös májusra vigan zöldelő
Szabad májust hadd hozzon a jövő!

Legyen majális minden napodon
Ó Ember, hittel én ezt dalolom.

Hittel, reménnyel május ünnepén,
Ó Ember, Testvér, be szeretlek én!

Május elsejét a vidéki városokban, kisebb helységekben is ugyanúgy megünnepelték, mint Budapesten. A fővárosi sajtóhoz hasonlóan a vidéki újságok is tucatjával hoztak május elsejei írásokat, jó szándékú, de dilettáns költők névtelen vagy csak monogrammal jelzett, illetve az irodalomtörténet-írás rostáján kihullott alkalmi szerzők műveit. Hangjának őszintesége, lelkesedése és mondanivalójának akkori aktualitása miatt tartottuk érdemesnek példaként a következő, Cs. F. monogrammal jelzett vers közreadását. A Nagykőrösi Népújság 1919. május 1-i számából vettük át.

Cs. F.

FEGYVERRE, FEGYVERRE!

Hogyha ezer karom, ezer öklöm volna,
Minden karom, öklöm ma fegyvert markolna.
Szuronyt ragadnék fel ezernyi kezembe,
Úgy állnék ki harcra gaz hordákkal szembe.

Hogyha ezer lelkem, ezer szívem volna,
Ezer lelkem, szívem izzana, lángolna:
Lángba borítanám rab népeknek lelkét,
Melyek eddig rabság láncait viselték.

Hogyha ezer nyelvem, ezer ajkam volna,
Ezer lázító szót dörögne, harsogna.
Felkelteném, ráznám népek millióit,
Törje össze láncát, hitvány elnyomóit.

Abba a nagy sírba, melyet nekünk szántak,
Temessük hóhérit a népszabadságnak.
Fegyverre, fegyverre! Fel a végső harcra!
Piros harag lángja gyúljon minden arcra.

Május vörös napján fel, fel, proletárok!
Olasz, cseh testvérek, fel, fel... Mire vártok?
Ragadjatok fegyvert, ti rabszolga népek,
Román igavonók, francia cselédek!

Vörös május napján a kísértet réme,
a Kommün szelleme, mintha köztünk élne:
Nagy mondása Marxnak járja át lelketek:
„Világ proletárjai, egyesüljetek!"

Két vers május elsejére címen a kolozsvári Korunk című folyóirat, a két világháború közötti baloldali magyar irodalom egyik legfontosabb fóruma, 1937 májusi számában jelent meg Endre Károly (1893—) 1919-es és 1923-as keltezéssel jelölt két ünnepi verse. Közülük az első, az erdélyi magyar irodalom e jeles képviselőjének tizennyolc éven át kéziratban őrzött, a Tanácsköztársaság idején született költeménye harmonikusan illeszkedik a történelmi hónapok hasonló tárgyú irodalmi termésének darabjai közé.

Endre Károly

VERS MÁJUS ELSEJÉRE

Odudból bújj elő,
Hadd társulok veled —
Neved?
Bogár.

Serkenj a föld alól
Hímesre zöldelőn —
Neved?
Fű.

Harangvirág s ti többi nyílljatok,
Csermely csevegj, fák lombosodjatok,

Pihenjetek,
Daloljatok,

Most mindig tiszta holnapok
Köszöntenek reánk.

Odudból bújj elő,
Hadd társulok veled —
Neved?

Koromtól éktelen,
Beszédtelen,
Örömtelen,
Bosszulatlan,
Lankadt,
Bosszús,
Keserű —
Szám,
költség,
tényező,
kerék —

hogy értenéd a májusi zenét?

Szemedben még a tegnapi szemét,
Füledben még a tegnapi siketség,
Torkodon még a tegnap nyelt ebéd —
S most hirtelen május szakad eléd!

Szagolnál? — Szagolj s a melleden a kén,
Fogódznál? — Fogódz — s a kezeden a lúg.
Dalolnál? — Dalolj — a motor belebúg.
Tekintenél? — Tekints — és megvakít a fény.

Testvér, hát jöjj felém —
Fonódjunk össze
Május reggel
Lúgos szívekkel,
Lúgos kezekkel
És keljünk útra seregekkel.

Hogy megtekintsük ezt a május reggelt,
Mely úgy miénk, mint miénk lesz a többi,
Ha nem kell küzdeni

S ismerd meg addig is,
Oduból jő elő,
Neve:
Bogár.

Serken a föld alól,
Hímesen, zöldelőn,
A neve:
Fű.

Harangvirág s még sok, sok más, mi nyílik,
Csermely cseveg, fák vígan lombosodnak,
Dalolnak,
Pihennek,

S a holnapok mindig tiszta örömmel
Köszöntenek reánk.

Illés Béla (1895—1974), a világirodalmi színvonalra emelkedő magyar szocialista prózairodalom egyik első kiemelkedő művelője számára életre szólóan gazdag művészi élményforrást jelentett az 1919-es proletárforradalom, amelynek aktív résztvevője volt. Klasszikussá lett, először 1929-ben Moszkvában kiadott „Ég a Tisza" című regényében az elsők között állított maradandó irodalmi emléket a Tanácsköztársaságnak. Fordításokban számos más ország olvasói ismerték már, amíg nálunk is lehetővé vált kiadása. E művében emlékeinek csak egy részét dolgozta fel; negyvenegy esztendővel az első szabad május elseje után írta újabb mozzanatokat megörökítő „Májusi mámor" című tárcáját, amelyet a Népszava 1960. május elsejei száma publikált. Művészi eszközökkel érzékelteti, hogy az első szabad május ünneplésének túláradó öröme nem feledtette a résztvevőkkel a munkáshatalom létét fenyegető veszélyt, ugyanakkor erőforrást jelentett, hogy az ország szíve felé előrenyomuló imperialista hadsereg támadásának elhárítására néhány napon belül talpra állítsák az új, a Vörös Hadsereget. Ennek májusi—júniusi győzelmei arcukra fagyasztották az idegen megszállásért sóvárgó, a május elsejei megmozdulást gúnyosan „pünkösdi királyság"-nak csúfoló ellenforradalmárok gúnyos mosolyát.

Illés Béla

MÁJUSI MÁMOR

Május elsejét mi, újpestiek a Szúnyog-szigeten ünnepeltük. Beszédekkel, zenével, tánccal és ha nem is bőséges, de nem is szegényes ebéddel és vacsorával. Néhányan kora délelőtt bekocsiztunk Budapestre, megnézni az ünnepi díszben álló fővárost és a nagy felvonulásnak legalább egy rövid szakaszát.

Késő délután Kun Béla telefonon behívta Budapestre a direktórium egyik tagját: Potyondi József vasmunkást. Már esteledett, amikor Potyondi visszaérkezett. A Szúnyog-sziget még nem volt ugyan elhagyatott, de a tömeg már régen oszladozott. Potyondi (zömök, széles vállú, fekete hajú, villogó szemű, negyven esztendő körüli, kemény férfi) félrehívott egyet-egyet a pártvezetőség és a munkástanács elnökségének tagjai közül és egy-két percig suttogott velük. E rövid megbeszélések eredményeképpen este tíz óra tájt mintegy tizenöten összejöttünk a városháza épületében a direktórium elnökének szobájában. Azok közül, akik ott töltötték az éjszakát, rajtam kívül még ketten élnek: Paksi József, aki akkor a forradalmi törvény-

szék elnöke volt és Szabó Ferenc, akit hol „fás" Szabónak hívtak, hol „hosszú" Szabónak — így vagy úgy, ő volt az újpesti munkásmozgalom legnépszerűbb, legbefolyásosabb vezetője.

Leeresztett függönyök mögött tanácskoztunk. Bár szesztilalom volt, bort ittunk — teáscsészékből. Ki hozta, honnét, nem tudtuk. De ízlett. A borhoz kenyeret és kolbászt ettünk. Kenyérből volt elég, de a kenyér rossz volt, ragacsos. A kolbász kitűnő volt, de abból — sajnos — kevés jutott.

Potyondi, bár nem kellett félni attól, hogy kihallgatnak minket, suttogva adta elő tervét. A tervet vita nélkül elfogadtuk. És rögtön hozzáláttunk a végrehajtásához.

Tizenegy óra tájt már ott volt közöttünk — elsőül — a Villanygyár főbizalmija, aki két-három kommunista munkást hozott magával. Potyondi informálta:

— Holnap fog eldőlni a Tanácsköztársaság sorsa. Kun és Landler javasolni fogják a munkásság mozgósítását, munkásezredek felállítását. Nagyon valószínű, hogy Böhm és Weltner a javaslat ellen fognak beszélni. A döntést erősen befolyásolná a forradalom javára, ha — mire a vita megkezdődik — mi már jelenthetnénk, hogy néhány ezer újpesti munkás fegyverben áll, készen arra, hogy a frontra induljon.

Sorra jöttek a főbizalmiak — a Wolfner-gyárból, a Mauthner-gyárból, a Chinoinból... A kolbász és a bor már régen elfogyott, az asztalon csak kenyér feküdt, újságpapiroson. A Vörös Újság és a Népszava ünnepi számainak gyűrött példányain. A bor már rég elfogyott, de még egyre jöttek a főbizalmiak és a körzeti pártszervezetek titkárai. Reggel öt óra felé már másodszor állított be hozzánk a Villanygyár főbizalmija.

— Reggel nyolc órára — mondotta — az első két század felsorakozik — egyelőre persze, fegyver nélkül.

— Fegyver lesz! — felelte Potyondi.

Néhány perccel később, lényegében ugyanilyen jelentést hozott a Mauthner Bőrgyár főbizalmija. Aztán jöttek egymás után a jelentések: egytől egyig a mozgósítás sikeréről számoltak be. Arról, hogy a munkásság kész fegyvert fogni, kész a frontra menni és megvédeni a Tanácsköztársaságot.

Reggel hat óra felé ketten: Paksi és én kiállottunk az erkélyre. Erős szél, szinte vihar tépdeste zászlainkat — és a fellobogózott házak zsindely tetejét. Az utcák üresek.

A hatalmas termetű, szőke Paksi, akit se azelőtt, se azóta nem láttam, izgatottan (az ő példáján tanultam meg, hogy mit jelent,

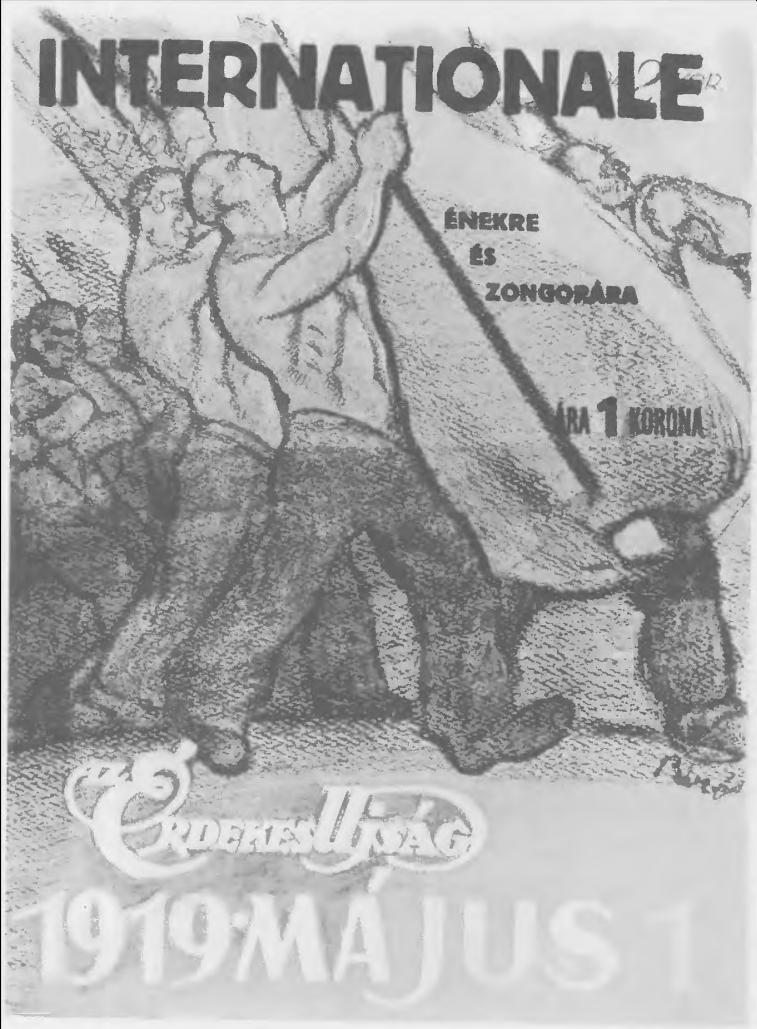

Biró Mihály: Internationale.
Érdekes Újság, 1919. május 1. Melléklet

milyen sokat ér a forradalmár nyugalma), Paksi most, mintha egy kicsit mámoros lett volna. Pedig — mellette ültem, jól láttam — nemigen ivott.

— Nem lenne jó, ha lefeküdne, Paksi elvtárs?

— Most? Most? — kérdezte csodálkozva és szemrehányóan. — Aludjam át életünk legszebb napját?

— Néhány órát pihenni nem lenne rossz — mondottam.

Paksi elnevette magát és hatalmas, erős jobbjával a vállamra csapott.

— Azt hiszi, részeg vagyok? Hm... Egy kicsit igaza van. Részeg ugyan nem vagyok, de mámoros vagyok. Ez igaz. Csak persze, nem a bortól, mint maga gondolja, hanem a büszkeségtől és boldogságtól.

Amikor Paksi ilyen pontosan megfogalmazta azt, amit én is éreztem, már nem igyekeztem hideg és józan lenni, hanem kitártam karjaimat, mintha magamhoz akarnám ölelni az üres utcákat, amelyeken néhány óra múlva harcra kész forradalmár csapatok fognak felvonulni.

— Most már tudom, hogy mi a májusi mámor — mondottam.

De Paksi ezt már nem hallotta. Már nem állott az erkélyen, bent volt a dolgozószobában: telefonon ellenőrizte, hogy pontosan folyik-e a mozgósítás.

A művészi kifejezés formájának forradalmi megújítására törekvő avantgardista irányzatok első nagyhatású szócsöve, a Kassák Lajos szerkesztette Ma című folyóirat 1919. június 15-i számában kapott helyet Ivan Goll (1891—1950), a német és francia származású, mindkét nyelven maradandót alkotó író és költő *Processzió* című szuggesztív erejű szabadverse Székely János fordításában. A költemény a természet újjászületésével együtt feltámadó emberiesség győzelmének himnusza.

Ivan Goll

PROCESSZIÓ

Ó, a város akkor kigyújtotta aranyos áldozatait. Az utcák arannyal voltak fölkövezve. S petróleumcsillagok kigyúltak a tetők alatt.

A férfiak lassan imbolyogtak az estében. Szalmakalapjaik glóriája körülfonta súlyos nyakukat. Ők visszajöttek mind a föld alól.

A gyárak és műhelyek akkor már hamuvá múltak. S az este úgy lengett, mint egy kék baldachin.

A fűszerkereskedések előtt gyermekangyalok játszottak cukorkákkal és égi gömbökkel. Fiatal anyák terhesen jártak, mintha a holdat cipelnék kötényük alatt.

S ők mind fölvonultak ide! Munkaszünet ragyogó processziója: a pincérlányok sugározva repkedtek a csapszékeken át. S zöld lámpásokat lóbált az abszint.

A körutakon rikácsoló fáklyákat őrjöngtek a mozik. Tomboló pianolák váltották meg a köves világot.

Gyáva tornyok rozsdás harangjai csörrentek szét isten falán. De az emberek hangja zengőbben és tisztábban harsogott.

Az Ember föltámadt, hogy megváltsa a világot! Az egyesületekben üdvözölték a világ összes testvéreit. S vörös gyűlések zárták körül a rikító tereket.

Boltilányok megtárták mellük elefántcsont oltárait. A néptanítót izzó elhivatottság űzte előre. Szatócsok ingyen osztogatták narancsaikat.

Az idegen szállodák máglyái botrányosan szétzuhantak. Hordárok letépték fejükről a zöld rabszolgasipkát.

Közben fölágaskodtak a meredt barikádok. Lobogó asszonyok lengettek fölöttük vörös lámpásokat. Ezen az estén szent processziót járt az emberiség.

A város hegységének csúcsához értek! A horizontokból üstökösök hulltak. Üstökösök harsantak vörösen kürtök és emberkarok körül.

És megzúdult a forradalom.

Másnap azonban fölvirult a földön a rengeteg tavasz. Az akácsétányok megtárulkoztak a végtelen processziók előtt.

Nap, nap volt mindenütt! Az emberek egyszerűen a gomblyukba tűzték, mint egy dús virágot. És teljes vakságában, rőt ágakkal az ablakokban is kivirult a nap.

Végtelen kertje az emberségességnek! Emberek, bolyongó fák! Az aszfalton, mint vörös szél sercen föl az ének.

Szentek mennek elöl: fiatalok, piszkos gallérjukból kiötlő ádámcsutkákkal. Asszonyok, rikácsoló embereikkel szorosan feszes mellükön.

Tavasz! Tavasz! Szegények, mint izzó fáklyák nyújtózkodtak meztelenül. És munkazubbonyaikban táncoltak valamennyien.

Arany és kék villamosok szárnyaltak a szabadság országába. Mint Jákob létrái emelkedtek az égbe a liftek: és az emberek lent és fönt olyanok voltak, mint az angyalok.

Ó, roppant tavasza a föltámadt embernek.

A századforduló táján az orosz költészet egyik vezéralakja, az „orosz szimbolizmus atyja" Valerij Brjuszov (1873—1924), aki érett fővel, negyvenhat éves korában lett a bolsevik párt tagja, majd Lunacsarszkij oldalán a szovjet irodalom egyik irányítója. Brjuszov a Kapuvári Béla által magyarra átültetett, itt következő szép verssel köszöntötte 1919. május elsejét.

Valerij Brjuszov

HIMNUSZ 1919. MÁJUS ELSEJÉRE

Velence napfényben ragyog megint,
A gondolák vígan eveznek,
Görög földön tavasz varázsa ring
S Kimérák vére ébredezget.
Franciaország gond nélkül nevet,
Aranybúzáját vetve újra,
Úgy tünik: tánc ragad a föld felett
A Piraeneusokon túlra.
Ott, látom, ünnepel Britannia,
Miként természet törvényében áll,
A vér, a könny, a szenvedés nyoma
Feledve, május ünnepére vár.

A nagyvilág egyetlen népe
Köszönt így téged, május egy,
Mely új szabadságát cserébe
Piros véren szerezte meg.

Hol elsőként épült az újkor,
A nagy Munkás-Köztársaság,
Joggal ünnepli mindig, újból
Elsőként boldog májusát.

És béke jő az őrült harc után,
Mely gúzsba verte a világot.
A Bugon, Volgán, át a Visztulán
A végső sortűz földbevágott.
A lázálom, mely öt évig gyötört,
Eltűnt, elszállt szemünkről végre.
Emberrel lesz népes megint a föld,
Nem árnyuk kószál csak kiégve;
Az emberiség lassan ébredez,
És szervezkedni, élni kezd, míg
„Szabad, Egyenlő és Testvéri" lesz
S a múlt napok már nem ijesztik.

A nagyvilág egyetlen népe
Köszönt így téged, május egy,
Mely új szabadságát cserébe
Piros véren szerezte meg.
Hol elsőként épül az új kor,
A nagy Munkás-Köztársaság,
Joggal ünnepli mindig újból
Elsőként boldog májusát.

Lerombolt falvak, gyárak, iskolák
Romokból újra mind kikelnek,
De tenger könny hull és ömlik tovább,
És küzd tovább felnőtt és gyermek.
Begyújtják újra majd a gépeket,
Felharsan, zeng a munka-ritmus
De kegyetlen porkoláb bilincs megett
Megbújva a kapitalizmus
A dolgozók közé hálót kerít,
És egyre gyötri, egyre nyúzza,
Míg egyszer a munkásság ökleit
Szorítva végképp összezúzza.

A nagyvilág egyetlen népe
Köszönt így téged, május egy,
Mely új szabadságát cserébe
Piros véren szerezte meg.
Hol elsőként épült az új kor,
A nagy Munkás-Köztársaság,
Joggal ünnepli mindig, újból
Elsőként boldog májusát.

A szovjet költők első, a forradalmak és a polgárháború légkörében felnövekedett nemzedékéhez tartozott az 1898-ban született Vaszilij Kazin. 1919-es májusi versében, melyet Bella István fordított magyarra, azokat a munkásokat ünnepli, akik a kazáni vasutasok 1919. május elsejei vállalásához hasonlóan a mindenfelől támadott szocialista haza frontjának megsegítésére önként, fizetség nélkül áldozták termelő munkára szombatjaikat.

Vaszilij Kazin

MUNKÁS MÁJUS

Vasat, vasat kalapálok,
Csövet csavarok vascsipesszel —
Levegő dübörög, minden házból
Visszahang szállong, a szívem szisszen.

Ollóm csőre kemény vasat
Harapdál, vadász sugár
Forgácsot visz lábam alatt,
Egyiket a másik után.

S az udvaron is, mennyi munka,
Télutáni nagy sürgés-forgás.
Hány és hány májusi tócsa —
Mennyi halványkék égforgács.

S mintha zenére kalapálna
Nótát ver a víz a csövön.
Zengő trillák! Pacsirták bája
Harsog hordókon, vödrökön.

„ERŐS A TÉL, DE SŰRŰ LÁZADÁS TÖR MAJD FÖL TÖMÖTTEN”

(1920—1944)

A Horthy-korszak teljében írta Radnóti Miklós *Törvény* című versét, amelyből a fenti idézetet kiemeltük. 1919 augusztusában visszaállították a vagyon uralmának ezeréves rendjét. Úgy látszott, mintha a fegyverek legyőzhetnék a társadalmi fejlődés törvényét — a cicerói bölcsesség érvényesül: „Silent leges inter arma" — a törvénynek nincs ereje a fegyverek ellenében.

A restaurált úri rendszer tisztában volt a május elsejei megmozdulások nagy horderejével. A felszabadulás után felszínre került és közreadott bizalmas rendőrségi, csendőrségi, belügyi, katonai dokumentumok tömege feltárta, milyen hatalmas energiát fordított az ellenforradalom szinte valamennyi munkásünnep előestéjén a rettegett tüntetések, forradalmi megmozdulások elhárítására. (L. a „Magyar május elsejék" című 1953-ban megjelent dokumentumkötet, 235—307. old.)

1933. május 1-én a német finánckapitalizmus nyílt színrelépése, a hitleri „Machtergreifung" után gróf Bethlen István lapja, a 8 Órai Újság vezércikkírója már ilyen csábítgatással próbálta eltéríteni a munkásságot útjáról: „A május elseje eddig a munkásság nemzetközi szolidaritásának volt az ünnepe. Hogy ennek a szolidaritásnak mekkora az értéke, arról beszélni!?? A magyar munkásság szakítson ezzel az értékét veszített hagyománnyal: legyen szolidáris a nemzeti alappal..." 1934-ben Jaross Andor, a későbbi fasiszta miniszter és háborús főbűnös, akkor a felvidéki jobboldali magyarság egyik politikusa a „Prágai Magyar Hírlap" május 1-i számában „Májusi üzenet a kisebbségi munkáshoz" címen intézett szirénhangú szólamokat a felvidéki magyar proletariátushoz. Nyilván a Hitler—Göbbels produkálta szemérmetlen május elsejei színjáték ihlette meg Jaross Andort. Nyolc évvel később, 1942-ben a szélsőségesen fasiszta Esti Újság május elsejei vezércikkírója, megittasulva a náci hadsereg újabb keleti előrenyomulásától, már el is temette a Május elseje gondolatát: „Május elsejét nem úgy ünnepli ma a világ, mint néhány év előtt. Hol vannak már azok a tömegek, amelyeket a nemzetközi agitáció minden évben felvonultatott ezen a napon? A vörös lobogón megfakult az égő szín. Elfogyott alóluk a hömpölygő tömeg."

Alaptalanok voltak Hitler Horthynak tett szemrehányásai: a magyar úri osztályok, akárcsak az 1919-et követő években, a második világháború alatt is mindent elkövettek, hogy „fogyasszák" a májusi tömegeket: nemcsak a vezetők ezreit küldték, büntetőszázadokba sorozva, a biztos halálba, hanem a munkások és parasztok százezreit is a frontra, a pusztulásba hajtották — ellentétben számos európai

állam burzsoáziájával, Svédországtól Törökországig, ahol többnyire a kivárás álláspontjára helyezkedtek.

A „nagy német szövetséges" által jövendölt „új ezredév" bűvöletében élő magyar fasiszták legalábbis a hitleri hadsereg sztálingrádi vereségéig mind tökéletesebben igazolva látták 1919 nyárutója óta hirdetett szólamaikat a marxizmus végleges vereségéről. Ha olvasták, nem vették komolyan a kor egyik legnagyobb lírikusa, az általuk meggyilkolt Radnóti Miklós említett, 1935-ben közölt *Törvény* című május elsejei verse mementóját:

Mert fagy készül itt, utána
hull a hó majd s alákerül
kegyetlen a földi mozgalom,

de bújdos ott s egy hajnalon
az új fű kidugja tőrét.

A fasiszta nagysajtó, a rádió és egyéb közvéleményformáló eszközök harsogó soviniszta, háborús uszítása mellett, látszólag gyengült azok hangja, akik a proletár internacionalizmust hirdették, mégis voltak, akik élesztgették a tüzet a legsúlyosabb időkben is. A cicerói mondás változata, „inter arma silent Musae", a fegyvercsörgés közepette némák a múzsák, nem volt érvényes erre a sötét korszakra. Május elseje 1920—1944 közötti magyar irodalmi visszhangja, akárcsak a kor szocialista költészete általában, meglepő módon, az elnyomás dacára nemhogy elerőtlenedett, hanem mennyiségileg és minőségében is gazdagodott az 1919-et megelőző évek terméséhez képest. 1920-ban, a fehérterror tombolása közepette Horthy-Magyarországon nem volt lehetőség a szabad szó nyilvánítására, de a határokon túl, a Szovjetunióban, Csehszlovákiában, Bécsben, Pécsett az ügy győzelmébe vetett hitet kifejező írások jelentek meg. A következő években Magyarországon ismét kivirágzott az ünnep költészete, mely az emigrációban keletkezett újabb darabokkal gyarapodott. Az 1920-as évek közepén emelkedett színvonalban és számban ez a termés, majd az 1930-as évek közepétől, éppen a fasizmus előretörése idején, még inkább erőre kapott.

Művelői között ott találjuk a „régieket", Kassák Lajost, Farkas Antalt, Révész Bélát, Bodrogi Zsigmondot, Várnai Zsenit, Somlyó Zoltánt és Tuba Károlyt, de sorompóba lép mellettük a szocialista irodalom fiatalabb gárdája: Szakasits Árpád, Ember Ervin, Németh Andor, Gergely Győző, Gács Demeter, Hárs László és mások. Az

elsők között emelt szót a májusi gondolat mellett a kommunista Gábor Andor, majd a korszak irodalmának vezéregyénisége, József Attila, mellette Radnóti Miklós. Juhász Gyula, aki 1919 előtt csak ritkán figyelt fel a munkásünnepre, éppen annak üldözése idején érezte kötelességének, hogy egyes időszakokban évről évre köszöntse azt versben vagy prózában. Az 1930-as években növekedett fel a munkásköltők újabb generációja, Lukács Imre, Földeák János, Knopp Imre, Vészi Endre, Kis Ferenc és a többiek, akiket ugyancsak művészi versek írására ihletett a munkásünnep élménye. A Május elseje megéneklői között találjuk Zsigmond Edét, Berkó Sándort — mindkettőjüket ugyanúgy a fasizmus gyilkolta meg, mint Radnótit, Knopp Imrét, Gergely Győzőt, Tamás Sárit, Fenyő Lászlót és a magyar írástudók többi tucatjait.

A májusi írások túlnyomó többsége ekkor is magán viseli az egyes időszakok uralkodó stílusirányzatainak nyomát, kötött, majd kötetlen formájú expresszionista versek, utóbb klasszikus tisztaságra, közérthetőségre törekvő, néha a népdal formáig leegyszerűsített alkotások.

A két háború között Magyarország területén a Népszava mellett kisebb megszakításokkal továbbra is évenként publikált május elsejei emléklapok, valamint alkalomszerűen a rövid ideig élő „féllegális" vagy illegális kommunista folyóiratok, mint a 100%, voltak a proletárköltészet, ezen belül a Május elseje irodalmi, képzőművészeti termésének fórumai. A szociáldemokrata emléklapok sora csupán az 1920-as évek elején akadt el hosszabb időre, majd 1943-ban következett újabb kényszerű szünet. Az emigrációs és amerikai sajtót is számításba véve azt mondhatjuk, hogy 1919 után mégis kiszélesült a munkásirodalom publikációs lehetősége. Az 1920-as években főként Ausztriában, Németországban, Csehszlovákiában és mindvégig a Szovjetunió magyar nyelvű kommunista sajtójában, az 1938-tól 1941-ig élő igényes irodalmi folyóiratban, a moszkvai Új Hangban kaptak helyet májusi írások is. Szembetűnő vonása különösen a Magyarországon kiadott emléklapoknak, hogy az évek során fokozatosan emelkedett művészi kiállításuk színvonala is. 1926-tól az addig külföldön dolgozó Biró Mihály rajzai ismét felbukkannak a hazai munkássajtóban — ekkor is kifogyhatatlan ötletekben és azok újszerű kivitelében. Rajta kívül előbb Pérely Imre, Anhalzer Olga, Révész Károly, majd Varsányi Pál, Rozs János, Kmetty János, Jándi Dávid, Kassitzky Ilona a kor oly kimagasló művészei, mint Derkovits Gyula, Szőnyi István, Fenyő A. Endre, Kernstok Károly, Dési Huber István és mások, a külföldiek

közül az 1905-ben elhunyt Meunier, Käthe Kollwitz, Frans Masereel rajzaival, grafikáival találkozhatunk az ünnepi számokban.

*

1920. május elsejét csak a szovjetföldön élő magyarok ünnepelhették meg a szimbólum eredeti jellegének megfelelően. A proletárállam létért való küzdelme még nem ért véget. A győzelem elősegítése érdekében ezen a szombatra eső május elsején a kazáni vasúti munkások előző évi kezdeményezését országossá téve „kommunista szombatot" tartott egész Szovjet-Oroszország proletariátusa: munkaszünet helyett ingyenes termelőmunkával segítették a frontot, ezzel a munkás nemzetköziség első hatalmas erődjének megmentését. A reformista szociáldemokrata pártok, amelyeknek jobboldali vezére 1914—1918 között a honvédőnek álcázott, imperialista háború támogatásának jegyében rávették a szervezett proletariátust a májusi munkaszünetről való lemondásra, ezúttal, 1920-ban, amikor a világ első szocialista államának sorsa forgott kockán, a munkásünnep „megszentségtelenítéséről" cikkeztek, beszéltek. Lenin azonban roppant jelentőséget tulajdonított a kommunista szombatoknak: „Az erkölcsök átalakulásáról van szó... Azért dolgozunk, hogy kiirtsuk a régi jelszót: mindenki önmagáért és isten mindnyájunkért, véglegesen szakítsunk a megszokottsággal, melyben a munkát csak kötelességnek tekintjük, és csak akkor becsüljük, ha meghatározott norma szerint fizetnek érte." Gorkij is azt a reményét fejezte ki, hogy az emberek a lendületes munka szükségességének tudatában le fogják győzni az egoizmusuk és individualizmusuk sugallta ellenállásukat. A Moszkvában ismét megindított Vörös Újság 1920. május 2-i száma már arról tudósíthatott, hogy „A Moszkvában élő magyar nyelven beszélő kommunisták a május elsejei szubbotnyikon [szombaton] teljes létszámban vettek részt, és a munka befejezése után mindazon helyeken, ahol magyarul beszélő proletárok tömegesen tartózkodtak, mitingeket [gyűléseket] tartottak, amelyeken a május elsejei ünnep jelentőségét általában, valamint jelentőségét itt Tanácsoroszországban érthetővé tették."

A magyarországi ellenforradalom időszakában keletkezett egyik első május elsejei magyar költemény az Urál keleti oldalán fekvő ipari városban, Jekaterinburgban kiadott Világforradalom című újság 1920. május elsejei számában jelent meg, egy elfeledett szerző, Hubert Ottó tollából.

Hubert Ottó

MÁJUS ELSEJE

Május elseje van, a mi szent ünnepünk;
Átszellemül a föld, ha mink ünnepelünk
Beolvad a szélbe a mi harci dalunk,
Belezengjük, hogy mi proletárok vagyunk!
Belezengjük lelkünk tüzes melegével,
Félre, aki velünk énekelni szégyel!

Fel a dalra társak! Fel ti kommunárok!
Május ligetéből hozzatok virágot,
Piros lobogónkat koszorúzni véle,
Hadd legyen pirosabb lobogónk szegélye!
Pirosabb a föld is, mint tegnap, vagy máskor,
Május első napján, hajnal hasadáskor.

Mindent elérhetünk, csak mind akarjátok,
Tettre fel e napon! Tettre proletárok!
Lelkünk bősz haragját fonjuk lángostorba
S a tőke bálványát azzal döntsük porba.
Minket le nem győzhet már semmi ellenség,
Győzelmünknek titka: „nemzetközi egység".

Csak kimondod e szót s mint varázsütésre
Fegyvert fog a világ hős proletár népe.
Harci riadójuk mindenfelől hallik
Messze Napkelettől, távol Napnyugatig.
Százszor erősebben ropog minden fegyver,
Ha Mi énekelünk forradalmi kedvvel.

Oh mint tombol a dal!... mintha vihar volna!
Tenger a tüdeje... tűzhányó a torka,
Szélvészeken repül, villámokkal játszik
S leszórja a földre perzselő szikráit.
Tűzbe borul a föld, recseg, ropog, lángol,
— Egy Tanácsállam lesz az egész világból!

A szlovákiai magyar szociáldemokraták pozsonyi lapjában, az ottani Népszava 1920. május elsejei számában közölt alábbi vers, Molnár Árpád műve Hubert Ottóéhoz hasonlóan tükrözi a munkásmozgalom akkori, a magyarországi veresége ellenére még mindig reményt keltő fellendülését.

Molnár Árpád

A VÖRÖS NAP

A roppant hadsereg ma ünnepel.
Nem zúg a gép és kalapács nem üt.
A gyárkémény felett nincs füstlepel.
A kapa is pihen ma mindenütt.
Nyugat, Észak, Dél munkásnépe mind
Egy gondolattal, egyfelé tekint:
Vörös Nap kél az égbolt peremén,
Kelet felől jön új Élet dalával,
S mi üdvözöljük — Május elsején.

Vörös nap kél és vörös dal rival.
Nyomán a bánat s gyötrelem kihal.
Új életet hoz, szépet és vigat
A Gyár, a Föld, a Bánya rabbilincses
Kifosztott, kínzott bús szolgáinak.
Új életet, hol nincsen szenvedés
És sok öröm van: bánat csak kevés.
Hol börtönökben nem munkás rohad,
Hol nem gyilkolják meg az álmokat.
Hol nem hal meg, ki hisz, ki mer, ki lát,
Hol Angol munkás nem öl Franciát,
Hol Német munkás Oroszt is szeret,
Hol nem civódik Nyugat és Kelet.
Ahol szívekben a szeretet él,
Hol nem patakzik egyre egyre vér,
Ahol a könny örökre elmúlik,
Ahol a frontok gyilkos pokla mélyén
Az Ember, mint a levél, nem hullik.

A vörös Nap az égbolt peremén,
Amelytől minden zsarnok megremeg,
Csupán nekünk erőt adó remény
A gyilkosoknak seprő fergeteg.
A gyilkosoknak rémes pusztulás,
A gyilkosoknak gyászos elmúlás,
Nekünk a cél, az Élet ez nekünk.
Hitünk, reményünk, álmunk, mindenünk.
A vörös Nap, mely vagy értünk ragyog,
Vagy elpusztulnak a szolga rabok.
A vörös Nap, mely vagy reánk talál
Vagy a mi sorsunk rémes lesz: — Halál.

A roppant hadsereg ma ünnepel!
Nem zúg a gép, a kalapács nem üt,
A gyárkémény felett nincs füstlepel,
A kapa is pihen ma mindenütt.
Nyugat, Észak, Dél munkásnépe mind
Egy gondolattal, egyfelé tekint:
Vörös Nap kél az égbolt peremén,
Kelet felől jön új Élet dalával,
S mi várjuk — hisszük: Május elsején.

A magyarországi ellenforradalmi terror kegyetlenségének legnagyobb hatású leleplezője, Gábor Andor (1884—1953), 1914-ig mint a polgári társadalom félszegségeit bíráló elismert író, színpadi művek és kabarétréfák, dalok ünnepelt szerzője, aki a háború, a forradalmak és az ellenforradalom hatására vált kommunistává. A Horthy-rendszert kipellengérező, embertelenségét drámai erővel, a szatíra fegyverével feltáró prózai és lírai művei közül *A kalapács* címűt nyilván május elsejére emlékezve és emlékeztetve írta, s az a Bécsben megjelenő Az Ember 1920. május 9-i számában látott először napvilágot.

Gábor Andor

A KALAPÁCS

Az ábrázatok keserűk,
A sóhajok száz-vádúak:
Magyar mezőn dögkeselyűk,
Zsákgyomrú, népevő urak.
Hát nem volt emberpusztulás?
Nem: rothadó tetemhegyek?
Hát megmeredt a mozdulás?
A szétbontott szárny megszegett?
A sírban sincsen csönd nagyobb,
Az eget is takarja rács,
Át rajt a Csillag nem ragyog:
Jaj! elaludt a Kalapács!

Ki dolgozott és szenvedett,
Megint nem ember és nem él;
Rajt taknyosok szedett-vedett
Csürhéje gyilkol és henyél.
Ki harcolt és gödörbe hullt,
Hogy teste hizlaljon meszet:
Megint a prés alá szorult,
S hazája újra elveszett.
Ütlegből sok-sok porció,
Kenyérből csak egy harapás,
Ez most magyar proporció,
Jaj, elaludt a Kalapács!

Ki dolgozott: nincs semmije
Az ágya kő, párnája kóc.
Úr rajt egy pislogó hülye,
Egy vérrel pingált rossz bohóc.
Úr rajt silány ölők hada,
Zsinóros, cifra, senki-nép:
A kéve és a garmada
Csak nékik ontja dús szemét.

Mit meg nem kaphat koplaló,
Elébük hordja a szakács;
Zabál az új honfoglaló,
Jaj! elaludt a Kalapács!

Testvérem! munka állata!
Nyisd már ki elbágyadt szemed.
Nap költe és nap szállata
Csudálva nézik szégyened.
Ha csak megrándítod magad:
Lehullnak rólad tetveid,
S mindaz, mi róluk rádragadt,
S mi, hogy te voltál, el ne hidd!
Ne hidd, hogy az üllő te vagy,
S e züllő rongyhad a kovács:
Paskolni hátadon ne hagyj!
Jaj! meddig alszol, Kalapács?

Az ábrázatok keserűk,
A sóhajok száz-vádúak:
Magyar mezőn dögkeselyűk,
Zsákgyomrú, népevő urak.
De hangjuk bárhogyan visit,
S akárhány síron nő a gyom:
Volt ez már máskép egy kicsit,
És lesz ez még máskép, nagyon!
Urak! urak! szent magyarok!
Jön már a legvégső Mohács,
Mert lendülnek még a karok,
És ébred még a Kalapács!

Az ellenforradalmi terror a tömeges gyilkosságok, kínzások, bebörtönzések és internálások mellett mindenfajta nyilvános munkástüntetést is betiltott. A felszabadulás után ismertté vált bizalmas jelentéseikből viszont kiderült, hogy a munkások tömegeit arra már nem tudták rávenni, hogy 1920. május elsején dolgozzanak. És azt sem akadályozhatták meg, hogy legalább elszórtan ne jelenhessen meg néhány olyan írás, amely a szocializmus jövendőjébe vetett bizakodásról vall. Juhász Gyula, maga is „bélyeges", emberségében súlyosan megbántott író, telve jószándékkal ekkor még az események feletti

mélységes megrendülését, lelki zavarát eláruló, vallásos hangvételű vezércikkben méltatja a szegedi A Munka című szociáldemokrata lapban az ünnepet. Vigasztaló írásában várakozásra, türelemre inti olvasóit: „vallásos áhítattal... mélységes meghatottsággal gondoljunk ezen a napon arra az egyetlen erőre és hatalomra, amely a háborúkban és forradalmakban kimerült emberiséget ismét a békés haladás és a szabadság útjára vezeti, gondoljunk mélységes meghatottsággal a munkára, a mi földi megváltónkra..." A cenzúra azonban még ebben az írásban is törlendőt talált, meghagyva a következő gondolatot: „a vér és arany uralma helyett, amely eddig megtöltötte a világot, az öntudat uralmát akarjuk megteremteni..." A szociáldemokrata párt Ifjúmunkás című lapjában ugyanakkor közölték Bodrogi Zsigmond itt következő versét, amelyet erőteljesebb mondanivalója ellenére megkímélt a cenzúra szeszélye.

Bodrogi Zsigmond

MÁJUSI DAL

Első Május virágos hajnalán
A szívem Májusokon éled...
Elgondolom... be szép is volt!
A szívünkből víg dalt csiholt
Reményes jókedvünk, az élet.

Elgondolom... s fölsír bennem a múlt;
Az elsuhant májusi hajnal...
Nem, nem hiszem, hogy rombadőlt!
Megdobbant alattunk a föld...
S most úgy köszöntsem: bajjal, jajjal?!

Nem, nem hiszem... Bár lelkem oly borús,
Elfojtom lelkemen a sóhajt...
Eh, fellegre derű is jő!
Sebaj, testvér, — cigányidő:
„A ross után gyin csak a jó majd!"

Eh, fellegre, — ha förgeteg is dúlt, —
Fölfénylik mégis a szivárvány!
Nagy út van még, — de eljutunk...
Megérjük boldog Májusunk
Vad, könnyes szenvedésünk árán.

Nagy út van még... s golgotás az utunk, —
Eléri, aki hittel járja...
Mi hiszünk — s hitünk nem csoda;
Elérünk, elérünk oda, —
Szebb Májusunknak hajnalára!

1921-ben ismét a szegedi szociáldemokraták A Munka című lapja hasábjain adta közre május elsejei vezércikkét Juhász Gyula. Az előző évinél letisztultabb, határozottabb állásfoglalást, egyszersmind az elnyomás bátrabb hangú bírálatát kifejező írás megérdemli, hogy teljes szövegében közöljük.

Juhász Gyula
A MI ÜNNEPÜNK

Ma az egész világon, a föld minden zugában ünnepel a munka népe. A dolgozók leteszik szerszámaikat, a gépek megállanak és a munkásmilliók szíve egy érzésben, egy gondolatban dobban össze. Ma az egész világon, a föld minden zugában egyről álmodik a nyomor és a munka, a jövendőről, amely szebb lesz, jobb lesz, igazabb lesz, a jövendőről, amelyet a kérges kezek és a megfeszített agyak készítenek elő, a jövendőről, amelyért érdemes küzdeni és szenvedni, áldozni és tűrni, dolgozni és remélni.

Ezt a hatalmas és egyetemes májusi ünnepet, a legújabb kor ez áhítatos és fölemelő szaturnáliáját nem felsőbb rendeletre ülik, nem kormányok parancsolják, ezt az ünnepet, a mi ünnepünket egy legyőzhetetlen és letörhetetlen, egy mélységes és diadalmas emberi vágy szülte, amely ott él a munkásmilliók szívében, lelkében, az után a jövendő után, amelynek hajnalhasadását látja május elsejének tavaszi ébredésében, ezen a napon, amelyen a kipattant rügyek, a föllélegző erdők és mezők, az egész föltámadt és fölujjongó nagy természet

mintegy hitvallást tesz az élet, az öröm, a szépség és a szabadság mellett.

Ezt a mi boldog, békés májusi ünnepünket ma egy esztendeje nem ülhettük meg. A hatalom akkori bizonytalan és bizalmatlan birtokosai nem engedték. Nyugtalan volt a lelkiismeretük, mint a velszi bárdok Edward királyának és nem akarták, hogy ezen a napon a munka népe a szabadba menjen, a dalát égbe küldje, a vágyait és álmait, a hitét és reményét elénekelje. Az egész világ dolgozói ünnepelték, a földkerekség minden robotosa és kizsákmányoltja, az utolsó kulinak is joga volt megszentelni ezt a szép napot: a magyar munkásság nem ünnepelhetett. A magyar munkásság nem lehetett szolidáris e napon vele együttérző testvéreivel a nagy világon.

Azóta engedett valamit ez a merev és kemény tiltó gesztusa a hatalomnak, egy év szenvedése és türelme után ma már — bár még mindig korlátok közt — lehet ünnepelnünk a munkásság világünnepét. Május elseje megint a miénk lehet, dolgozóké, robotolóké, küszködőké. Megint dalolhatunk és járhatunk a szabadban ezen a napon, de még nem beszélhetünk. Még nem szabad nyíltan kimondani azt, ami a szívünkön fekszik. Még nem szabad elpanaszolnunk azt, ami fáj, még nem szabad elsóhajtanunk azt, hogy mit kíván a magyar munkásság, még nem szabad föltárni sebeinket, még nem szabad megmutatni nyomorúságunk és rabságunk rongyait és bilincseit. Majd eljő ennek is az ideje, mint ahogy ez a tavalyinál valamivel szabadabb és megértésre alkalmasabb május elseje is elérkezett.

Ma még nem mondhatjuk el a szegedi szervezett munkásság és vele együtt az egész magyar munkásság legfontosabb, legsürgetőbb kívánságait az élő szó erejével az ünnep pódiumán. De az írás betűin keresztül már lehet hangoztatnunk és egyre erősebben hangoztatni fogjuk, hogy itt a legfőbb ideje:

a sajtószabadság,

a gyülekezési szabadság,

a szervezkedési szabadság visszaállításának,

az amnesztia végrehajtásának és kiterjesztésének, az internálások megszüntetésének és mindenekelőtt itt az ideje, hogy az öntudatos, szervezett munkásságot ebben az országban is súlya és ereje szerint megbecsüljék, hogy szűnjék meg végre a megtorlással és kézlegyintéssel mindent elintézni akaró hatalmi politika, amely eddig lehetetlenné tett minden megértést és legfőbb akadálya volt a konszolidációnak és annak, hogy a nagy világ rokonszenve és jóindulata e kis ország felé forduljon. Elvárjuk, hogy a mai magyar politika új vezetői tanul-

tak a tavaly óta és nem állanak meg a puszta, egyszerű tanulságnál, hanem levonják a konzekvenciáit.

(Törlés.)

Az idei május elseje még nem valódi örömünnep. Még csak a reménység majálisa ez, hogy lesz még egyszer ünnep a világon, amikor a magyar munkásság is szívből, szóval egyaránt nyugodtan és vígan ünnepelhet.

Minden elnyomás, minden szenvedés, minden mellőzés, minden üldözés csak a mi ügyünket, a mi igazunkat szolgálta és erősítette. A mai májuson a mi táborunk erősebb, szilárdabb, öntudatosabb és rendületlenebb, mint valaha.

Ma inkább, mint valaha, érezzük, tudjuk, hogy szabad lesz a jövő. A békés, dicsőséges és diadalmas munka révén, amely egyedül válthatja meg e vergődő világot.

Mint ahogy az első világháborút megelőző időkben Ady Endre, a két világháború között Juhász Gyula küldte el rendszeresen újabb és újabb májusi verseit a munkássajtónak, a Szovjetunióban a forradalmi líra legkiemelkedőbb művelője, Vlagyimir Majakovszkij (1893—1930) ünnepelte egész sor versében a munkás nemzetköziség napját. 1922-es költeményét Békés István fordításában közöljük.

Vlagyimir Majakovszkij

ENYÉM A MÁJUS

Mindenkinek,
ki zsúfolt utakon sürög,
kit gép gyűrt ráncokkal tele —
mindenkinek,
ki ünnepnapon könyörög,
kit fáraszt, meggörnyeszt a rög,
mindnek szól Május Elseje.
Az első májusi napot
köszöntsék — elvtársak —
zengő, baráti dallamok.
Téltől tisztulj, falu-város!
Olvadj hó tavasz hevén!

Munkás vagyok —
enyém a május!
Paraszt vagyok! —
a május enyém!

Mindenkinek,
kit harcterek árkába döntve
senyveszt öldöklés kényszere —
mindenkinek,
ki páncéloshajók
tornyaiból ágyúgolyót
zúdít testvérre-társra —
mindnek szól Május Elseje.

Az első májusi napot
köszöntse
ellenséggé szaggatott
kezeknek összefonódása.
Csitt, gépfegyver, ne légy szájas!
Puska, torkod tárd henyén!
Matróz vagyok —
enyém a május!
Katona vagyok —
a május enyém!

Minden
utcának,
térnek,
háznak,
mit dermeszt fagyok nyers tele —
minden
kikoplalt fűnek-fának,
völgynek,
erdőnek,
pusztának —
mindnek szól Május Elseje.
Az első májusi napot
magasztalják majd
emberek,
bő termések,
hő tavaszok!

Zöldellj rét, virulj, virágos!
Gyár kürtjében búgj, remény!
Én vas vagyok —
enyém a május!
És föld vagyok —
a május enyém!

Majakovszkij költészetét csak nagyon töredékesen ismerhette meg a magyar olvasó az ellenforradalmi Magyarországon. Iménti verse is csak a felszabadulás után vált nálunk közismertté. Az 1920-as években szerencsésebbek voltak a szomszédos polgári demokratikus országok, Ausztria, Csehszlovákia magyar olvasói. A szovjet irodalom és különösen Majakovszkij népszerűsítéséért ezekben az időkben a felvidéki Kassai Munkás, utóbb Munkás című lap, mindenekelőtt annak szerkesztője, Mácza János tett a legtöbbet. (L. Botka Ferenc írását „A Kassai Munkás mint a szovjet irodalom első magyar közvetítője" címen a „Tanulmányok a magyar—orosz irodalmi kapcsolatok köréből" sorozat 3. kötetében, 1961., valamint szintén az ő kísérő kommentárját a szerkesztésében kiadott „Kassai Munkás" című kötethez.) 1922. május 1-én Mácza János fordításában adták elő a kassai városi sportpályán tartott munkásünnepségen Majakovszkij *Balra mars*-át.

Szintén az 1922-es kassai nagy májusi tömegjáték keretében mutatták be Mácza János (1893—1974) „Májusi kórus"-át kétszáz részvevővel. Újabb irodalomtörténet-írásunk ezt a Hidas Antal által rendezett darabot az 1920-as évektől fellendülő magyar munkáskórus-irodalom legsikerültebb művészi alkotásai közé sorolja (l. R. Kocsis Rózsa tanulmányát. „Meghallói a törvényeknek. Tanulmányok a szocialista irodalom történetéből." 3. köt. 1973.). Mácza János alábbi művét 1924-ben németre is lefordították, legutóbb nálunk Botka Ferenc publikálta „Kassai Munkás" című 1967-es említett gyűjteményében, amelyet az Akadémiai Könyvkiadó adott közre.

Mácza János

MÁJUSI KÓRUS

(A kórus szereplői: Első Munkás, Gyári munkás, Földmunkás, Ifjúmunkás, Bányász, Nőmunkás, Bebörtönzött Proletár és Munkásgyerek. — A kórus előadható akár kisebb színpadon, akár zárt színpadon. — A függöny mögött, félkörben állva elhelyezkednek a kórus résztvevői. Az első munkás kijön a csukott függöny elé, s ott mondja el a Bevezetőt. Utána szintén a csukott függöny mögül válaszol neki a közös kórus. — A függöny ezután megy szét, amikor az Első Munkás a helyére áll, s a többiek, egymás után elmondják a maguk dolgát.)

BEVEZETŐ

(Elmondja az Első Munkás)

Nem ünnepelni jöttünk,
hogy szelíd szóknak puha virágaival hintsük a sebeket,
miket gépektől öklözött mellünkön viselünk;
nem ünnepelni jöttünk,
hogy páros kokárdákkal díszítsük a feketébe rémült jövőt
s hogy Örök Májusok délibábjába sírjuk riasztó decemberek bánatát
és a kínt, mit mezők, gyárak, bányák és bérházak gyötörtek belénk;
nem ünnepelni jöttünk
Embert és Erőt, szabad mezőket s a hajnal rőt fényét,
felkelő Napot, tiszta vizek tükrét s a nemtestvér testvéreket
s hogy jövő csudák elé lengessünk kalapot:
nem azért jöttünk.
Harc van mögöttünk,
harc van előttünk
s harc a ma is, harc a Május!

Örömnél bennünk több a panasz,
vágynál erősebb legyen az akarat:
tavaszra várunk, de késik a tavasz
és ha mi megállunk, nyáron más arat!
És ha mi megállunk, jaj, ha mi megállunk,
temetést harangoz fejünkre a Mult,
mely tegnap térdre hullt,

de áll a mában újra, szuronyok hegyén,
s százszoros bosszúvágy torzítja arcát.
Nem ünnepelni jöttünk hát, kik itt vagyunk,
de hirdetni a szót, mely tettből született,
hirdetni a tettet, mely múltunk s holnapunk,
s hirdetni a mát, mely vérünkben él:
hirdetni fennszóval az osztályok harcát!!

MIND:

(a függöny mögött)

Álljon ma mindenki a helyén,
kit proletárnak rendelt a sors,
mit a Tőke kovácsolt fölénk! —
Álljon ma itt minden proletár,
ki harcolni kész s nem csudákra vár!

(a függöny szétmegy)

GYÁRI MUNKÁS:

Mi még csak most indulunk s mögöttünk mennyi jaj,
mennyi sikolyos gyermekpanasz, aggok nyögése,
asszonyok könnyes szeme, férfiak vére
és, jaj, a fiatalok, kiknek izmuk van,
mit dekaszámra mérnek ki a munka piacán:
mögöttünk ezernyi börtön, Fáraók korbácsa,
gálya, tüzes trón, emberevő cárok:
s mi még csak most indulunk,
proletárok!

Mi még csak most indulunk s indul velünk,
mit magunkkal hoztunk, mind a kín
s minden, mit a kín agyunkra korbácsolt:
düh és hit, gyűlölet s ének,
mely ökölbe szorul s hozsannát sikolt
proletárok véres-vörös ünnepének,
hol lángba lobbannak trónok, határok:
így indulunk
proletárok!

Mi még csak most indulunk, vörös diadalra:
nem büszke sasok, délceg lovagok,
fejünkön nincs sisak, sisakunkon rózsa:
bilincs az ékszerünk, virágunk mártírvér;
fegyverünk: sarló, kalapács s az öntudatunk.
Gépek kereke, búzatáblák síkja nekünk a harctér,
gyár, bank, bolt, hombár — s minden: lövészárok,
hol — míg jön az ünnep — örök harcban állunk,
proletárok!

FÖLDMUNKÁS:

Ha szólnak hozzánk, „kutya", „senki" vagyunk
vagy „büdös paraszt"-tal tisztel meg az úr;
legjobb ismerősünk a csendőrszurony s a bot,
vagy a pálinka üt le minket orvul.
Gyárak rabszolgái, bányák haldoklói,
ti még nem voltatok, mikor mi már háromezer éve
nyögtük a közös sorsot az ekék mögött,
napégette földön, mocsarak zsombékján,
vagy a barompárás istállók rohadt szalmáján.
Tegnap még templomos asszonyainkkal, alázatosan kullogtunk
a szent misére,
hol két pár csirkéért imádkozták belénk a malasztot;
tegnap még engedelmes munkában vártuk a holdas éjfélt,
mikor ránkcsilingeltek hideg verejtékünk izzadságcseppjei;
tegnap még „kegyelmes" volt az úr s „nagyságos" szolgája;
de a keleti hajnal, mit munkában vártunk, nekünk is besütött
vaksi szemünkbe.
S tudjuk mi is már ma, hogy testvérünk a tárna,
testvérünk a gyár, a sápadt proletár,
hogy összefűz minket a nyomor, a nyár, az üres kamra,
a tél s a rongyos ruhacafat.
Sarló és kalapács, eke és lendkerék
közös jelvényünk a közös nagy csatában,
hol majd egyszer vörös ünneplőbe testvéresül
a sáros falu s a füstös város!

IFJÚMUNKÁS:

Kiket kétszeres kínnal szült az anyjuk, mikor hivatlanul eljött az óra,
kiknek bölcsője jajban ringatózott, ha rázta a nyomor éneke,
kiknek gyermeksorsa: vessző, utca, részeg apa, hittan,
mit nyálkásszavú papok imádkoztak alázatosra vert fejébe,
kiknek pubertása füstös műhelyek bűzös sarkában virágzott
s az első lendülések idején rendőrszemek szuronyozták vágyát,
hogy kezesbáránnyá riadjon bennük minden tizenötéves akarás;
kiknek tízkilós pöröly, szövőszék és rohadó csíriz a játékszerük:
I f j ú m u n k á s o k !
tudjátok-e az utat, mit az osztálysors elétek szabott?!
Tizenötévesek!
Tudjátok-e, hogy a véretekből holnap
cifra gyöngyöt sző a nyakába egy cifra hölgy?!
Tudjátok-e, hogy, ha az Úr akarja,
holnap hulláitokból heggyé nő a völgy?!
Tudjátok-e, hogy az agyvelőtök
mint bíbor palást, püspökök hasát takarja?!
Tudjátok-e, hogy minden lélekzéstek
az Ok kohóját fújja holnap rabszolgamód?!
És tudjátok-e azt is, tizenhét évesek,
hogy az Élet, az Úr: a Tőke, ezeréves Átok,
kit vérrel szolgáltok
veletek kovácsoltatja a bilincset újra,
mit megrepesztett tegnap lázadó apátok!?!

BÁNYÁSZPROLETÁR:

Ki ismeri a tárnák titkát?
Itt sápad arcunkon.
S a tarka bányalegendák: íme,
görnyedt hátunkon virágoztak ki.
Szemünkben pislog a vaksi bányalámpa,
mely halvány s lobbanó, mint az életünk,
mit óraszámra vett meg a bányaúr,
óraszámra, kis fillérekért.
Nem mesét mondunk, bányamesét,
melyből csurog a humanista jóság;

itt vagyunk, mi vagyunk: kegyetlen valóság,
bányászsors, osztálysors!
— Bányászsors, osztálysors, harcok indítója;
nem panasz szülője: harci riadó,
riadó és csákány, csákány s dinamit! —
Füstös tárnasírba hervadó
életünk gyújtózsinórján szalad már a láng
s a föld, mely vakondlyukaknak feküdt alánk,
reszketve hallja harci jelszavunk:
„Holnapra tán már minden robban itt!"
Dinamit és csákány: osztálytudatunk,
mely a harcok útján előre mutat:
utat találtunk: — megyünk, megyünk!

PROLETÁRASSZONY:

Mi is köszöntjük Májussal harcos testvéreinket;
mi is itt vagyunk, hol mindig voltunk: köztetek.
Mi, kiket „gyönge nemnek" nevez a gyöngéd lovag,
ki vérünket issza s testvérünk izmait zabálja.
Gyöngék vagyunk?!
Gyöngék —? — mi — ? — proletárasszonyok?!
Ki az hát, ki a mosodák rettentő csöbreit emelgeti?
ki az, ki a konyhák robotját időtlen időktől bírja?
ki az, ki uraknak puha ágyát veti?
s az éhes éjszakákat végigsírja?
És ki az, kit a hajnali óra ébren talál?
ki az, ki gyufagyárak, huták, szövödék
legfüstösebb zugában késő éjjelig talpon áll?
Ki az, ki mindezt ezer százada bírja, tűri, szenvedi??
És ki az a gyönge, gyáva,
hitszegő, elfajult,
ki a papok s kanok imájába fúlt
s nem hallja sivító szavunkat:
„Nem! nem! nem adjuk magunkat!
Férfi proletárok: veletek megyünk,
osztályos harcra, végső diadalra!"

Ezt kiáltjuk Májusnak s tudjuk már mi is,
hogy a harc az osztályrészünk:
munka s győzelem!

BEBÖRTÖNZÖTT PROLETÁR:

Ahonnan mi jövünk, nincs ott dala a májusnak;
se a kerti fák nem hintik ránk az árnyat, ha a nap fiatal kedvvel
felizzik fölöttük;
hold se bámul, csillag se csillan s nincs testvér, ki rádsajnálná szemét;
ahonnan mi jövünk, csak a nyirokba mártott falak borulnak össze
árnyékosan:
falak ... falak ... falak ...
és a vasrácsos ablak szigorú szemöldöke.
Sorsunk igaz sors: lázadás és rács
s az acél, mit ránkkovácsolt a Tőke,
ez a bírótaláros, vérengző kovács.
Osztályigazság, osztálybörtön, osztályerkölcs és jog;
internálótábor, tiszti korbács és moslék, minek felét ellopták az urak;
törvény, mely a bankok életét védi s torkunkra tapos;
krisztusi „NE ÖLJ!", mellyel minket ölnek,
toloncház, törvényszék, csillagbörtönök: —
innen jövünk mi, ezt hozzuk magunkkal,
mikor Májust ünnepelnek a tarka réti virágok,
tarka virágok, miket eltapos a legelő barom;
tarka virágok s a proletárok rendje,
melyre vasbarmok és aranyborjúk terhesülnek.
Innen jövünk mi s ezt hozzuk magunkkal,
mit felborított bennünk az ezeréves gazság:
ha él, hát éljen! — de nekünk is éljen
az osztályigazság!!

PROLETÁRGYEREK:

Tudósok rólunk könyveket írtak már,
mikben hosszú számsorok regélik,
hány halt meg köztünk, hány tüdőbajos,
hány, akit angolkór gyötör —
s a könyvek felett sok könnyet hullatott
sok nagyhasú, vajszívű úr s jótékony dáma.
És mi halunk, pusztulunk tovább.
Mindennél fájóbb a mi panaszunk,
de ki hallotta meg a gyönge jajt?

s aki meghallotta, apánk, anyánk,
ezer bajtól görnyedve sírt csak,
vagy, ha szólt, börtön kötözte gúzsba.
És mi halunk, pusztulunk tovább.
De megtanultuk mi is azt a szót,
mely mindent megmond, mindent megmutat;
nyomort, célt és utat, mely előttünk áll:
p r o l e t á r !
S gyermekhangunk már nem gyönge gügyögés,
de tőr, de kés, mely agyakba vág:
gyermekszavunk nem alamizsnát esd,
de hús, de test, mely tettre változik,
ha minket is harcba hív a munka:
gyár és mező, bánya és üzem!

Ez az, mit nektek üzen
a proletárgyerek!

(A háttérben, nagyon halkan és lassú tempóban énekelni kezdi a dalárda az „Internacionálé"-t. — A Befejezőt úgy kell a dalárdával összepróbálni, hogy az akkor érjen véget, amikor a dalárda először vagy másodszor kezdi az Internacionálé refrénjét, hogy a refrént a színpadon levő kar és a közönség is átvehesse.)

BEFEJEZŐ:
(Elmondja az Első Munkás)

Itt vagyunk hát mind, harcos dolgozók,
kiket egy sorba vert a Tőke korbácsa,
hogy együtt haljunk érte mind.
— Meghalni tudunk: de többé nem é r t e
s nem halál a célunk, de harc és élet:
élet, mely harcot jelent s harc, mely életet teremt!
Május elsején hitet ezért teszünk,
ebben az esküben fogjon össze kezünk:
Közös lesz a harcunk, mint közös életünk;
közösen arassunk, ha közösen vetünk!
Fel tehát harcosok, munka katonái, harcos proletárok!!

MIND:

(vele éneklik a dalárdával a refrént)

„Ez a harc lesz a végső
csak összefogni hát . . .” stb. — végig.

1922-ben a leplezetlen fehérterrort az elnyomás rafináltabb módszereivel váltja fel a Horthy-rezsim a nemzetközi felháborodás nyomása és belső gyengesége miatt. A forradalmi hullám Európa-szerte még nem ült el, és még sokakban él a remény nálunk is, hogy az ellenforradalmi rendszert csak rövid távon lehet fenntartani. Ez a bizakodás jut kifejezésre a már ekkor írói múlttal rendelkező Szakasits Árpád (1888—1965) a Népszava 1922. május 1-i számában megjelent *Üzent a Május* című versében is.

Szakasits Árpád

ÜZENT A MÁJUS

Üzent a Május: ne csüggedjetek!
A harc heve még él a föld alatt,
s a föld fölött még él az akarat.

Nem vert sereg, mely egyszer elbukott,
ha van ereje talpra állni még,
s ha van szívében bátorság elég.

Nem vert sereg, mely győzni is akar
és harcra minden percben újra kész.
Nem bontja meg sorait semmi vész.

Üzent a Május: ne csüggedjetek!
A kezetekben ott a kalapács:
nem ér föl vele fegyver semmi más.

A kalapács: a világ szívverése,
a gyár harangja s ha egyszer megáll:
nincs többé élet, csak hideg halál.

Ha Párizs, London, Berlin, Budapest;
Kelet, Nyugat, Dél népe összefog:
világunk szíve majd gyorsabban dobog.

Üzent a Május: ne csüggedjetek!
A kalapácsok zengessék tovább
új ritmusokban a jövő dalát:

Mert mindenütt már széles e világon
üllők acélján csengenek új dalok:
harcosak, frissek, zengők, szabadok.

Üzent a Május: ne csüggedjetek!
A harc heve még él a föld alatt
s a föld fölött még él az akarat...

Farkas Antal 1923-ban bécsi emigrációjából küldte a Népszava május elsejei számának allegorikus *Vigasztaló* című versét. A tehetetlenül dühöngő, falusi legényben önmagukra ismerhettek a munkások; a költő ezt távolból küldött biztatásnak szánta.

Farkas Antal

VIGASZTALÓ

Bokrétás kalapod' az ágyra dobod,
Duzzogva bevágod a sutba magad
S míg dobba fakadva megostromolod
Az ég kapuját: szemed a földre tapad.
Villáma lecsapdos poklok fenekéig...
Mi bántja, mi bántja a falu legényit?

Feszülnek az izmok és lepattan a gomb,
A kérges ököl vad ütésre feszül:
Jaj, hogyha levág, ha a mérge kiront
Pusztítva dühöngeni esztelenül!
Jaj, hogyha türelme elérte a végit!..
Mi bántja, mi bántja a falu legényit?

Inarogyott hajdúval a szolgabíró
Megizente talán: tilalmas a bál?
Becsukta a csárdát a gyáva zsidó,
Előtte a zsandár strázsára kiáll?
Eloldalog onnan, hogy menne beléje
Táncolni a csárda legénye?...

Kelj föl csak a sutból, húzd ki magad:
Sohse folyjon az orrod vére ezért!
Bicskára ne kapj, se fokost ne ragadj,
Ne mutass haragost, ne játszd a kevélyt.
Bokrétás kalapod' tedd a fejedre —
Megjön kinek-kinek táncolni a kedve.

Ha majd a cigány új bált muzsikál,
Ha táncra föláll az egész falu mind
S egy nótára kering a paraszt, a király:
Ki lenne a csárda legénye megint?
Te voltál, te maradsz, te leszel a legény
Egyedül az egész földkerekén!

A költő útmutatásának megfelelően az 1919-es Tanácsköztársaság versei közé iktattuk Endre Károlynak a kolozsvári Korunk című folyóirat 1937. májusi számában közölt „Két vers május elsejére" c. alkotása első darabját. Az alább olvasható másodikat jelezte 1923-as keltezéssel.

Endre Károly

VERS MÁJUS ELSEJÉRE

Minthacsak most robbant volna szét a rét.
Mi volt eddig életünk? Csak fémbolétás hétről-hét.
Reggel megdagadt az izmunk, este kiszikkadt a szánk,
Vágyunkat a gépcilinder kattogása hajtotta,
Simulásunk olajkanna öntögette szerteszét.

Miként mer a tavasz zöldje várni ránk!
Ölét eddig megtagadta s nyomorunkban meg se szánt.

Hogyha gyárszirénа búgott, egyetlenegy lomb se súgott:
„Miért sietsz, hogy el ne késs, hisz véle minket elszalasztasz."
Ám a csap sziszegve szólt: „Ha megszakadsz, úgy megmaradhatsz."
Mindennapi kenyerünket így adta meg Miatyánk.

Delejesen mért ér ma a napsugár!
Vérveres kemence nékünk különb melegeket tár.
Véle párolog a páránk, bár a bérbe nincs kikötve
S elég nagy a gyárkémény, hogy üszkös tüdőnket kiköpje,
Gomolyg a füst — néma vád — a nap felé tart egyenesen
S eltakarja delejes, szép sugarát a szennyes ár.

S máma mégis nékünk robban szét a rét!
Némán nyugszik, vascsavar és gőz se szisszen, tűz sem ég.
Reggel megdagad az izmunk, minket hord e boldog bőség
S úgy fogad az erdő is, mint régóta várt ismerősét.
Ki volt az, ki létezésünk néki eddig eltagadta?
(Vágyunkat a gépcilinder kattogása hajtogatta)

Nézzünk széjjel: ez a birtok, ez a vár és ez a lét!
Mintha csak most robbant volna szét a rét.

Gábor Andor 1923-as májusi költeménye nyers, naturalisztikus eszközökkel, bravúros szókapcsolásokkal érzékelteti a rabtartói kénye-kedvére kiszolgáltatott magyar munkásság helyzetét.

Gábor Andor

MÁJUS, 1923

Hajítsd ma félre tetves rongyaid!
Hagyd el kínos kenyér-kerestedet,
És hagyd a gyomrod holnap-gondjait.
És süttesd nappal szennyes testedet.
Jöjj májusfát cifrázni és örülni,
Jöjj hemperegni, asszonyölre dűlni,
Jöjj nem-nyugodni eddig-meglevőbe,
Jöjj emberség vizébe megmerülni,
Átnézni jöjj a múltadból jövődbe!

Bortnyik Sándor: 1923. Magyar május.
Társadalmi Szemle, 1969. május

S mikor napon vagy és a levegőt
Tüdőd sarkáig mélyre húzhatod,
Mikor a tavasz a *te* szeretőd,
S fejed' virággal koszorúzhatod:
Eszedbe jusson *mit* vettek el tőled,
Kik munka barmát formálták belőled,
Kik a napodat párával befedték,
Kik a tavaszt eltakarták előled,
S a fűt, a fát, a bimbót zsebretették!

Eszedbe jusson horpadt mellkasod,
Mely savanyú műhelyszaggal teli,
Hogy piszkodat verejtékkel mosod,
Hogy szíved kényszer taktusát veri.
Eszedbe jusson minden, ami másé,
Perc-tolvajé és óra-uzsorásé,
Kín-termelőé, jaj-kereskedőé,
Profitvadászé és lélekhalászé,
Velő-evőé, élet-elvevőé!

És tedd a napsugárra öklödet,
És eddzed, hogy kemény pöröly legyen,
Hogy majd a kürt, ha harcra öblöget:
Akkor lecsapjon és csodát tegyen.
Szent Május nedve buzduljon eredben,
Hogy áhítattal bízz e fegyveredben,
Amely a nagy csatát meg fogja nyerni,
És minden fénynél, hősnél melegebben
Világ telét tavasszá tudja verni!

Az ellenforradalmi rendszer ellentmondásaira vet fényt, hogy a magyar paraszt-mítosz, faji mítosz egyik első nagyhatású, zavaros ideológusa, a szélsőségesen nacionalista Szabó Dezső 1923-ban indított, nagyrészt saját írásaival kitöltött Élet és Irodalom című folyóirata 1923 májusi számában szabályos ünnepi cikkben méltatta a munkásság napját: „Ős ünnep: primitív népek és gyermekek ünnepe: minden dolgozó szívének szent emberi álma. Ma még üldözik. De a tavaszt nem lehet kijátszani. Ha nem idézik meg, akkor is eljön. A jövő olyan, mint a hulló kő, nem lehet, hogy ne hulljon tovább. Ami benne van a történelem igazságtételében, annak el kell jön-

nie...” Szép stílusban megírt, emelkedett gondolatok, az eddigiek bármely munkáslapban helyet kaphattak volna. Igaz, hogy néhol kissé Adyra emlékeztetnek, „a tavaszt nem lehet megkötözni” — olvastuk Ady 1914-es *A május: szabad* című versében, Szabó Dezsőnél pedig: „a tavaszt nem lehet kijátszani”. A továbbiakban viszont Ady gondolatainak sajátos nacionalista átértelmezésével folytatta Szabó Dezső: „Oh fájdalmas, oh vakszívű, vak agyú, vak öklű magyar! Ha te egyszer meglátod, hogy ez a te ünneped: tiéd lesz az ország, a hatalom és a dicsőség. — Magyarország minden dolgozó kéz, minden munkás agy győzedelmes szolidaritása lesz. Ahol jog, szellemi érték és egy tiszta emberi morál törvényei fognak uralkodni. — Magyar demokrácia, magyar jövő, egyetlen magyar megváltás: Regnum Majale [Május országa] — jöjjön el a te országod.” Szabó Dezső 1919-ben, néhány héttel a proletárforradalom előtt megjelent „A forradalmas Ady” című tanulmánya gondolatát ismétli olyan négy esztendő lepergése után, amelyben egy ideig az ellenforradalmi aranyifjúság szellemi vezérének szerepét töltötte be, hogy rövidesen undorral forduljon el magasztalóitól. „A forradalmas Ady” című füzetében hangoztatta először, hogy ha a kor parancsa a szocialista forradalom, akkor a magyarság egész testtel vesse magát bele, s így álljon a népek élére. Való igaz, hogy a Szabó Dezső által is mesterének vallott Ady Endre nemegyszer figyelmeztette népét: „Piros volt a magyar álma, Mert a kenyér régen kenyér volt / És nem menyekből ledobott málna... Siessünk nagyon a magyarral / Megkéstünk kissé, el ne késsünk...” 1917 őszén az orosz forradalom után figyelmeztette Ady nemzetét a kor parancsára, de nem azzal a szándékkal, hogy más nemzetek fölé kerekedjen, hogy övé legyen „a hatalom és a dicsőség”.

E félremagyarázás ellenére érdekes, meglepő dokumentuma a Május elseje szuggesztív hatásának az ellenforradalmi Magyarországon a keresztül-kasul nacionalista Szabó Dezső 1923-as megnyilatkozása, amelyhez hasonlót sem korábbi sem későbbi írásában nem találunk.

A III., a Kommunista Internacionálé hangján szólalt meg a Kovács Péter álnéven író Hidas Antal (1899—) a Kassai Munkás 1924. április 27-i számában közölt versében, amely a Május elseje forradalmi gondolatának elsekélyesítése ellen hirdet harcot.

[Hidas Antal]

Kovács Péter

MÁJUS 1.

Ezen a napon a föld minden proletárja letette
a munkát.
Május elseje!
Harmincöt év óta emlékeztető!
Vörös zászlóerdők egy napra beborítják a
földet,
ahol minden munka a ti izmaitokból sarjad.
Tüzes zeneszóval felvonulunk rabló városok
uccái alatt
erőnk rettentő tudatában, igazságunk rettentő
tudatában
és a kizsákmányolókat összerázza a félelem
és dadogva hullajtanak parancsokat ezüst és
aranystráfos zsoldosaiknak.
De zúg az Internacionálé:
munkások vad és akaratos millióival megtelnek
a világ termei és uccái,
mégis ki van közülünk, aki azt hinné: EZ A
VÖRÖS MÁJUS:
harcunk, szenvedésünk, célunk teteje.
Ki van még köztünk olyan öntudatlan,
hogy nyugodtan tenné le nyikorgó ágyában
fejét és mondaná éhes gyerekei előtt:
„Szép május elseje volt;"
Nincs addig május, míg áll a burzsoá állam:
harc van, mozgósítás van, erősűrítés ez a nap!
Érzitek-e a föld minden proletárjainak meleg
áramlását felétek?
Ti álltok itt a dobogón és beszéltek önmagatok-
nak
mi állunk a termek energikus és figyelő töme-
gében
ti álltok a világ minden városának vörös
csarnokaiban

mi vonulunk fel a föld gyáraiból és bányáiból
ők állanak itt és küldik elnempusztítható
hitüket:
szívünk egyre gyorsabban veri a harcok
indulóját:
lesz még vörös május!
Küldhet ránk háborút a burzsoá banda,
hogy újra legyilkolják a proletariátus ön-
tudatát,
megfordítjuk a fegyvereket!
Ellenforradalom és forradalom földjén mégis
egyugyanazon harcot zakatolják a vörös
szívek!
Érzitek, hogy árad, hogy árad, hogy árad
közeledik az idő,
fegyverek és kések élére áll a harc,
megindul a kommunista forradalom
akkor lesz május
mindég május
vörös május!
És felzúg majd a diadalmas Internacionálé
a világ felszabadult trombitáiból.

Négy nappal később szintén a kassai Munkásban látott napvilágot Komját Aladár (1891—1937), az első magyar kommunista író az ünnepi számban közölt *Proletár-kórus* című költeménye. Komját az 1910-es évek elején tűnt fel verseivel. Az első világháború alatt előbb Kassák Lajos a Tett, illetve ennek betiltása után a Ma című folyóiratában erőteljes antimilitarista állásfoglalásával vonta magára a figyelmet. Csakhamar szakított Kassák pacifista és művészet központú irányzatával és úgyszólván az orosz proletárforradalom másnapjától tudatosan az ügy szolgálatába állította tehetségét. Ott volt a Kommunisták Magyarországi Pártja alapítói, a Tanácsköztársaság irodalmi életének irányítói között, amiért emigrálnia kellett.

Komját Aladár

PROLETÁR-KÓRUS

A testünket robot facsarja,
A gyomrunkból éhség abajog.
Háborgók vagyunk. Kétségbeesettek.
De csak befelé szakad a dühünk.
S ványadt asszonyaink
úgy viszik karjukon a kenyeret,
mint a beteg gyereket.

Töretlenül kik állnak itt még? —
A kommunisták.
Töretlenül kik bíznak itt még? —
A kommunisták.
A nyomorgatók ellenébe,
fegyverrel, foggal és ököllel,
töretlenül kik mernek itt még? —
A kommunisták, csak a kommunisták!

Az ő lábuk bizony: moccanhatatlan.
Az ő hitük: moccanhatatlan.
Szocdemek árulása
helyéből ki nem vetheti.
Fehér-terror meg nem rengetheti.

Az ő szavuk mindünknek egyszerű:
Kommunizmus.
Az ő útjuk mindünknek akaratja:
Proletáruralom!
Fegyverrel a fegyvert!
Nem „jósággal", nem „demokráciával":
nem döglődéssel az ítéletnapig.

Őket kövessük!
Mert ők az épség a bitang zűrzavarban.
Tudatunk. Sorsunk.
A vezető kéz, amelyik egybemarkol
a krisztustalan utolsó rohamra.

1924-ben a nyomdászsztrájk miatt nem jelent meg a Népszava május elsejei száma. Mintha az előző idők mulasztását akarták volna pótolni, 1925. május elsején terjedelmes ünnepi melléklettel egészítették ki az aznapi számot, melyben a fiatal József Attila pesszimista, csüggedt lelkiállapotát tükröző *Ködből, csöndből* című költeménye, Várnai Zseni, Farkas Antal és mások írásai mellett az emigrációban élő Biró Mihály, valamint Révész Károly és Anhalzer Olga rajzait láthatjuk. Ismét kiadták a májusi emléklapot, címoldalán Anhalzer Olga megtört proletárasszonyt ábrázoló rajza, a füzetben többek között Szerdahelyi Sándor (1884—1961), a Népszava kulturális rovatának vezetője „Imádság május föltámadásáért" című eszmefuttatása és Mankó József *Májusi Krisztusok ünnepe* című verse. A Kassán megjelenő kommunista Munkás című lap ugyanekkor megjelent számában Kovács István, mintha csak a Május elsejének az iménti címekből kiérezhető vallásos-messianisztikus átszínezése ellen akart volna szót emelni, így írt *Kenyérinduló* című szabadversében:

Ma újra május egy,
Ma újra sorakozunk,
Sorakozunk és indulunk,
De ez a sorakozás más,
Mint évtizedek parádés díszmenete,
más, mint újra visszatérő
ájtatos búcsújárás,
amikor zsoltárok zsongó sirámaival
lakattak jól bennünket.

Magyarországon a bethleni konszolidáció alatt sem lazítottak a tüntetési tilalmon, a szociáldemokrata párt jobboldali, a kormány feltétlenül lojális ellenzéke szerepét vállaló vezetői pedig megalkuvó politikájukkal a Május elsejét meg akarták fosztani osztályharcos tartalmától. 1925 tavaszán az illegalitásba kényszerített Kommunisták Magyarországi Pártja irányításával létrejött ennek legális fedőszerve, a Magyar Szocialista Munkáspárt, mely maga köré vonta a szociáldemokrata vezetéssel elégedetlenkedők jelentős tömegeit. Ez nagyobb aktivitásra ösztönözte a szociáldemokrata vezetőket. Május elsejének a korábbiaknál hangsúlyosabb kiemelése a szociáldemokrata sajtóban ezzel a háttérrel is magyarázható. A májusi emléklapban egyébként helyet kapott a magyar szocialista líra olyan jeles művelőjének alábbi írása is, mint amilyen az emigrációjából hazatért Révész Béla volt.

Révész Béla

EMBERFÁK

Proletár, ha májusi fordulóra kibukkansz a munkavermekből és a foszfor, a cser, a szén, a juta szagát fölváltja az illatosság s tavaszi fák, bokrok alá kerülsz: jut-e eszedbe, hogy az orgona lilája, a virágok zöldje, pirosa, ékessége: miről beszél?...

A szépségnek e pazarlása, az életnek e derűje, vigasza: honnan jön?...

Májuson túl és innen: örök a kikelet, mert mindig nyílnak a más és más virágok, újra és újra érnek a gyümölcsös lombok...

Májusi kondulásra feltörő proletár, gondolsz-e reá, hogy szépség, erő, íz, illat, gyümölcs, tetéző, el nem csökkenő ajándék, mind: a mélységekből indul...

Virág, ember, korall, pillangó egy tenyérből gyúrt tüneményei a Mindenségnek és az emberrétegek közül ünnepre emelkedő proletár úgy lép a fakadó fák alá, a fürtökkel elborult bokrok elé, mint testvérek, ha találkoznak, bolygó szomorúságok múltán...

Az élet fűszere, értéke, érdemessége a mélységekből áramlik a felszínre és akik alul vannak, a Szemle ébresztő pillanatában megpillanthatják, hogy javuk, lelkük, ömlő paráznaságuk mind, mind a másoké...

Bús büszkeség a proletáré...

Ő, az elgyökerező gyökérvilág, amin fölmagasodnak az élet terebélyei. Ő, a humusz, a televény, amiből sarjad, bontakozik a Minden.

A mélység: a bizonyosság, mely tudja magáról, hogy mitológiás vállain bátorkodik, bizakodik a Rend és tépheti a virágokat s falhatja a gyümölcsöket...

Bányák sötétje után mily gyújtogató a májusi világosság; kohók tüze helyében mennyire meglobog ez a verőfény!

A magunkra eszmélésnek magunkhoz ragadott óráiban, a ránkkerült sugárzásban, mennyire látjuk, ki a proletár, ki a többi fajta ember!

Mi alant élünk, tehát a mi utunk fölfelé visz...

A mi vágyaink nem bonyolódottak, mert elemi őserő hajtja előre a megnyilatkozás akaratát. A velünk élők egymásbamerülő molekulák és ha mozdulunk, egyet, félelmeteset cselekszünk. A munkás szíve nem ingadozik és ha dobban, egyformán dobog az ígérettől...

Mi alant élünk és tudjuk a forradalmas, nyílegyenes útját merre, hogyan fogunk felküzködni...

Májusi emberfa a proletár, humusz, gyökérvilág, aki tudja a mélységek borújában, hogy mi történik fölötte...

Proletár életek fölküldött banánjait mások gusztálják; könnyel, vérrel megittasult emberfák vegetációját mások szaggatják, üveggyári gyermekek sápadása másoknak piros ékessége — a munkás tudja ezt! És meggyűlt, termelő, szüntelen erejével készülődik a mélységekben!

Ha egyszer megreng az anyaföld-indulatával... és sztrájkok földlökései után az Ítéletre mozdul...

1925 őszétől ismét fokozódó elnyomás nehezedik a munkásmozgalom forradalmi szárnyára: elfogják és bíróság elé állítják az illegális kommunista párt és a legális Magyar Szocialista Munkáspárt vezetőit, 1926. május elseje előestéjén újabb százakat vetnek börtönbe a tervbe vett tüntetés meggátlására. Ennek ellenére vagy talán éppen ezért az előző éveknél szebb, igényesebb és egyes esetekben bátrabb, szókimondóbb művészi megnyilatkozásokkal találkozunk az 1926. május elsejei munkássajtóban. A Magyar Szocialista Munkáspárt lapja, a Szocialista Munkás a nagy francia kommunista író, Henri Barbusse Magyarország munkásaihoz intézett bátorító üzenetét közli. Barbusse többek között így írt: „Amit a magyar munkásoknak mondani akarok, ugyanaz, amit minden lehető alkalommal a világ minden munkásának magyarázni igyekszem... ma már csak üldözés, elnyomás és vérengzés segítségével lehet rabszolgasorban tartani a proletárokat. Ennek az osztályöntudatnak átérzésében, szükségességében, amelynek fényében ragyog az erők egyesülésének nagy ünnepe, május elseje, kiáltsuk a legmélyebb meggyőződéssel: A munkásság osztályöntudatos egysége mindenekfölött!"

A Népszava többek között egy tréfás-utópisztikus írást közölt a majdani magyar szocialista parlament negyven évvel későbbi, 1966. május elsejei ünnepi üléséről. Az ellenforradalmi rendszernek a világbotránnyá dagadt frankhamisítási botrányt is kiálló konszolidációja idején bizonyára jámbor álomnak tűnt sokak szemében a szocializmus győzelmének negyvenéves távlata.

A Népszava 1926. május elsejei számában adta közre először a máskor halk húrokat pengető Juhász Gyula plebejus forradalmi hangvételű *Martinovicsék* című versét.

Juhász Gyula

MARTINOVICSÉK

A szolgaföldben nem nyughatnak ők, nem,
Följárnának a magyar temetőben.
Nem is merik ma eltemetni őket
És nincs számukra még e tájon őskert.

Maradjanak is itt egy ideig,
Míg szolgaságunk éje letelik,
Maradjanak, virrasszanak a csontok,
Míg bennünket gyötörnek szolgagondok.

Maradjanak: a kiégett szemek
Sok úri bűnre hadd tekintsenek,
Hadd legyenek bírák most, kiket egyszer,
Halálba küldött egy gaz, régi rendszer!

Majd lesz még egyszer május e világon
S nagy temetés egy víg föltámadáson.
Szabad népeknek boldog milliója
Kísérje őket egy új Panteonba!

A századelő legsikerültebb májusi emléklapjaival vetekedett kiállításban és tartalomban az 1926-os ünnepi kiadvány is. Első oldalán Biró Mihály a jövőbe vetett hitet sugárzó grafikája: gyermekét a májusfához emelő kalapácsos munkás. A rajz Juhász Gyula évtizedeken át feledésben volt ünnepi versét keretezi.

Juhász Gyula

VIRÁGOS BARRIKÁDON

A régi május első hajnalán,
Mikor szememből elszállott az álom
S a napnak első aranyára lestem,
Távol zenék ujjongó harsogásán

Álmodtam ébren a szabad jövőről
S az ablakot széttárva messze néztem
S az ünneplő népekhez szólni vágytam,
Hirdetni az ember-testvériséget!

Azóta sok május jött, véres és
Virágos és fagyos és közönyös.
De egyszer még szeretnék egy zenét,
Egy tömeget, ünneplőn és dalolva
Szeretnék egy virágos barrikádon
Győzelmes és derűs szemekbe nézni,
Egy vértelen és könnytelen tavasszal
Ölelni át a milliók szivét,
Hogy égig dobbanjon meg az enyém
S elégjen egy virágos barrikádon!

Bányai Kornél (1897—1934) akit pelyhedző állú ifjúként sodort a frontra az első világháború, majd 1915-től több esztendőn át tartó szibériai hadifogsága alatt érett íróvá, számos versében az orosz forradalmat üdvözölte, hazatérése után a Nyugat szívesen fogadott költője volt. E folyóirat 1926. május 16-i számában látott napvilágot itt következő költeménye.

Bányai Kornél

MÁJUSI ÜZENET

Viruljon lobogónk, bomoljon mint a rügy, tavaszi kedvünk
sírokkal hintett földünket mindennél szebbnek lássa.
Minden rögöt bontó szirom örök jel itt, hol életünk
Tejút lengése vagy csillag futása.

Illően fogadjuk május parancsát, pipacsos kedvvel
köszöntsük élet szép forrásait, lázító harsonáit.
Csak így borul vállunkra friss gyümölcs s lesz életünk a fény,
mely zárt eget rombolva kedvre lázít.

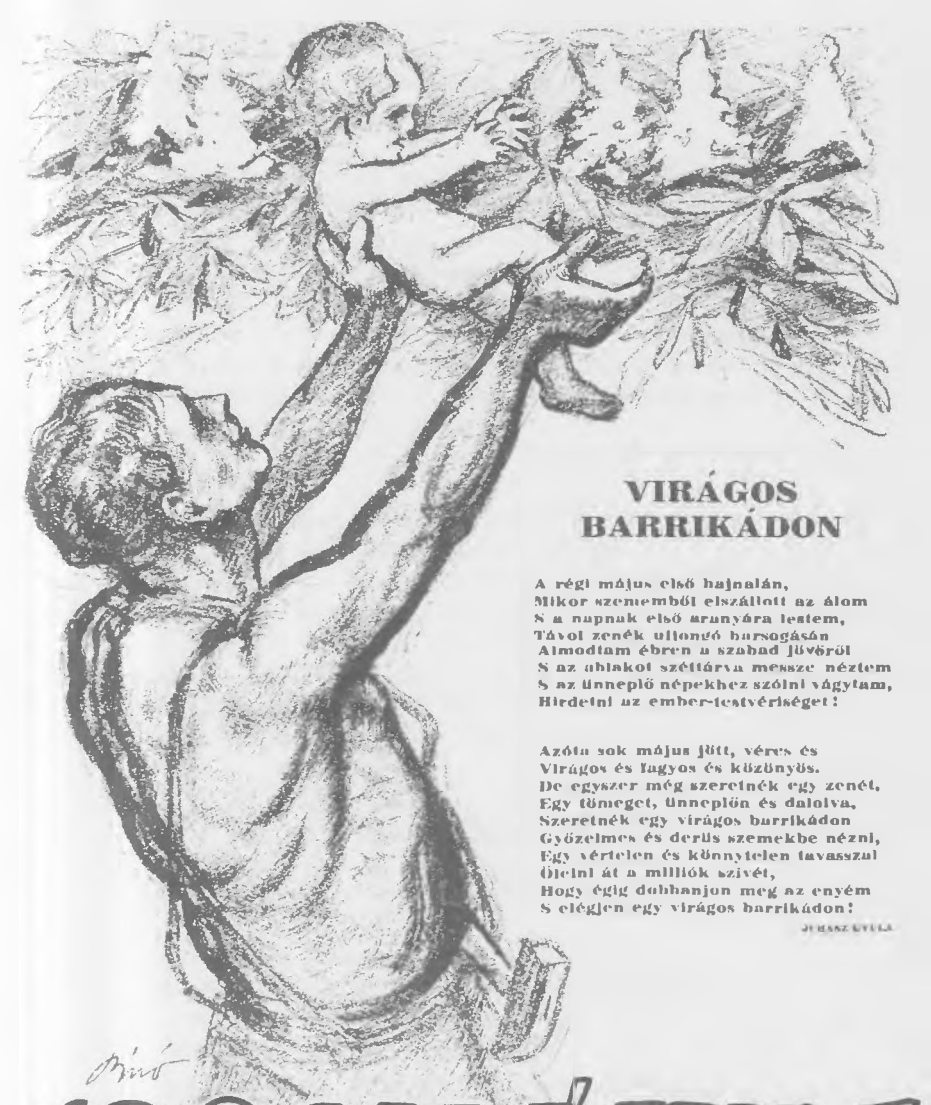

Biró Mihály: 1926. május 1.
Májusi emléklap, 1926. május 1.

Idős álmokkal megrakott enyésző nép vagyunk,
szétmállunk május hant alól is rázó csókja nélkül.
A földeken, hol embercsont terem, május viharja csattan
s kedvünk világ új templomába épül.

Nőjön valóság délibábos álmainkból: ragadó erő
s a sok kárvolt halálból éggel lobogjon égjen arcunk.
Csikorduljon ma minden mélybe tűnt öreg gyökér, ha rendelés,
hogy holnap úgyis föld gyomrában alszunk.

Szárnyaljatok szép lázas lobogók, merészen, szirmosan,
lángoló kövek, kakasos falvak, virító dombok ormán.
Legyen kedves parancsunk a vért és lobogót lobogtató
rügyeket robbantó májusi orkán.

A Népszava 1927. május elsejei számában találkozunk Ember Ervin választékos nyelven írott szabadversével, mely az alkotó munkát mint a természet átalakítóját, a boldogság forrását magasztalja. Az 1902-ben született költő a forradalmak időszakában tűnt fel Kassák Lajos Ma című folyóirata hasábjain expresszionista írásaival. 1927-ben „Tömegek az új vashidakon" című kötetével tett hitet a szocializmus mellett. Egyes verseit németre is lefordították. Legújabb irodalomtörténet-írásunk még nem méltatta életművét.

Ember Ervin

HIMNUSZ MÁJUS 1-ÉRE

Üdv neked dolgos kéz!
ki millió és millió társaddal együtt megformáltad sáros üstökösünk arcát,
üdv neked örökifjú kéz!
ki szakadatlan továbbágazásban a haladás rengeteg virágzó kerekét mozgatod,
a tavaszi földek ágaskodásában, fák ujjongó örömzáporában: üdv neked! Üdv neked!!
Íme a tengerek mélyére leraktad a hangszerelmes kábeleket

és az Óceán roppant bölcsőjének mindkét földpartján egy szó kiált most: — Dolgozó testvér!
Íme sínekkel behálóztad a Föld termékeny, viselős testét
és a dithirambikus mozdonyok szíve vadul dobogja: — Üdv neked, Munka!
A te ünneped május első: nagy, termékeny, dolgozó kéz,
a gépek döbbent áhítatában, a szirénák néma tisztelgésében a Te himnuszod röpül az égre,
öt ujjad között átbukdácsol a vad, kacagó, tavaszi szél,
öklöd buzogánya, megsuhog a gyárkémények kormos erdejében
és tenyered feltört jóságában gyermekek tiszta nevetésében a holnap zenél.

Több mint egy évtizedes külföldi hányattatás után 1926-ban tért haza Németh Andor (1891—1953), aki még bölcsészhallgató korában csatlakozott a baloldali diákmozgalmakhoz. Az első világháború alatt Franciaországban internálták, majd a Tanácsköztársaság idején a bécsi követség sajtóattaséja lett; indokoltan maradt külföldön a fehérterror dühöngése idején. A felszabadulás után egykori barátjáról, József Attiláról szóló kötetével is öregbítette hírnevét. A Népszava 1927. május 1-i számában a külföldön látott ünnepi felvonulások történelemformáló jelentőségét emelte ki.

Németh Andor

A LÁTHATATLAN MENET

Vonultok: s valaki összevont szemölddel figyel, tömeg!
S amint a menet hömpölyög és hosszabbra nyúlik, arca elkomorul.
Ha kiragadna valaki satnyát közületek, hogy gúnyjára tűzze:
„Íme az új ember, a rendjét-követelő, nézzétek, tartom,
Pislog sunyin kapkod levegő után, mind szárazra vetett hal."
Így a Hatalmas szeme veti már csillogó horgát.
De te vonulsz, tömeg, sűrűn s félelmesen, mint az amerikai hangyaboly:

Szétszedhetetlenül egy közös akaratú sokaság, egy tag!
Ezer furulya sipít, ezer kép, szó, pénz villan körülötted,
De te nem hallod a csalogató lármát — vonulsz.
Elmész az energiarontó látványosságok mellett — csak vonulsz
Egyre hosszabban, sűrűbben és mégis tagoltan félelmetesen,
Hogy a Hatalmas szempillája idegesen rezdül,
Mert a bajuszok és szakállak folyton változó, komor fölvonulása mögött,
A tömeg feketeruhás, ünnepélyes és kimért fölvonulása mögött
A Végzet, a Sors és az igenlő igazság diadalmas dobaját érzi!

A Jugoszláviában, Szabadkán kiadott Munkás Naptár 1927-es évfolyama kalendáriumi része egyes hónapjaihoz az emigrációban élő Gábor Andor tréfás bökverseit mellékelte. A májusi oldalhoz írt soraival így jellemezte a magyarországi állapotokat:

Május elsejével piros zászló lebben,
Érzed a jövődet szebben, melegebben.
Rendőrt is, csendőrt is tart a tőkés készen,
Nehogy rá a május nagyobb bajt idézzen.

A századforduló táján rövid ideig polgári lapok, majd életre szólóan a szocialista sajtó megbecsült munkatársa lett Gergely Győző (1877—1945). „Éjszaka" című 1902-ben kiadott novelláskötetével vívott ki először irodalmi elismerést. A második világháború végén az ellenállási mozgalomban való részvétele miatt meggyilkolták. Az 1928-as májusi emléklapban olvasható „Aminek egyszer kezdete volt" című filozofikus eszmefuttatása: a dermesztő tél elvonulásáról szólva az ellenforradalom mulandóságára emlékeztet.

Gergely Győző

AMINEK EGYSZER KEZDETE VOLT

Soha ilyen hosszú telet...

Fönt a magasban erdő borította a hegyoldalt és az erdő fáinak halálos némaságából panaszosan sírt ki a fájdalom és a kétségbeesés; soha ilyen hosszú telet. A lankás oldalon a tölgyek és bükkök ágai

gyászfeketén nyúltak a hideg, borús, ködös sivárságba. Egészen úgy, mintha karok lettek volna, amelyek segítségért könyörögnek. És ágaikról szüntelenül peregtek alá vízcsöppek, mintha a rügyszemekből fakadt könnyek lennének, amelyeket a fák sírnak ki magukból. A gyökerek, a fáknak föld alá rejtett gyomra és szíve csordultig tele volt az enyészet korhadtságával és gyötrődve várta a föltámadást, az új életet, a lombberesztést, a virághajtást, a termékenységet és a megtermékenyülést. De a tél, amely az ő sok mázsányi súlyával zsarnoki módon ránehezedett az erdőre, nem engedett semminemű föléledést. Kegyetlen zúzmarával, dermesztő faggyal, megsemmisítő letöréssel torolt meg minden kísérletet, amely lombot, virágot, életet akart az erdőbe csempészni. És a fák sírtak:

— Soha ilyen hosszú telet, ilyen örökkévaló telet. Nem lesz itt már soha többé élet. Elfogyott a természet teremtő ereje, nem bírja táplálni, tovafejleszteni a terbélyes, büszke fákat. Az örök télben immár csak a halál lehet osztályrészünk és helyünkbe örökké törpe, alázatos, meghunyászkodó moszatok és zuzmók kerülnek, amelyek az enyészetnek odadobott testünk korhadásából táplálkoznak majd. Vége a fák világának, amely a napból és melegből táplálkozott, a sötétség és pusztulás élősdijeinek világa következik ezután.

— Ó, az orgyilkos, bosszúálló, kegyetlen tél, micsoda pusztítást végzett közöttünk. A nyomorúság hidegével megdermesztette bennünk az életet, ereinkben jéggé fagyasztotta a nedűnket, hogy elveszítsük ruganyosságunkat, hogy ezek hiányában mint száradt, korhadt nádvessző törjünk le, amikor ránkereszti az orkán. Hány testvérünk lelte így halálát.

— Mindent ellenünk szegzett. Még azt a néhány órai enyhülést is, amely ez alatt a hosszú tél alatt egyetlen egyszer ránk következett. Azt hittük dőrén, hogy eljött a mi időnk. Voltak, akik nekieresztett bolondos reményeiktől elbódultan fölültek a hamis tavasznak, rügyeikből lombot eresztettek, hogy aztán orvul, gazul rájukcsapjon a kegyetlen, tömeggyilkos tél és temetővé dermessze a nekibátorodott életet.

A fák sírtak, némán jajveszékeltek és hangtalan panaszuk a kétségbeesés haragjává változott. Dühösen támadtak a fenyőfákra:

— Ti, ti ott a magasban, a ti hazug, örökzöld színetekkel, meddig akartok még bennünket ámítani a reménységgel és biztatással?

— Beszéljetek hát, hol a kikelet, amelyet színetekkel hirdettek, hol a jövő, amelyet sudár testetek fölénknyúlva jósol nekünk, hol a szabadság, amelyről szélben, viharban, esőben zúgva meséltek?

És egyszer csak megszólaltak a fenyőfák:

— Ti fák, erdők fái, egyenesedjetek ki és rázzátok le magatokról

a kétségbeesést és tespedést. Mint medencében, gyűjtsétek össze gyökereitekben, törzseitekben, ágaitokban az életerőt, az életkedvet, a teremtés vágyát és a teremtés képességét. Egy parányi se váljék ebből a kincsből kishitűség áldozatává. Mert tudjátok meg, hogy aminek kezdete volt, annak egyszer vége is lesz. A télnek, ennek a gyilkos zsarnoknak is volt kezdete, be kell következnie az ő végének is. Testvérek, kövessetek, emelkedjetek túl a ködön, a párán, tekintsetek a jövőbe, a szép, a meleg élettől lelkes jövőbe.

A fák elhallgattak. És egyszer csak bekövetkezett, amit a fenyves jósolt. Maguk sem tudták egyszeribe fölfogni, hogy miként, mi történt. A természet ellenállhatatlan ereje egyetlen rúgással lökte odébb a makacs telet és beletaszította a megsemmisülésbe. És egy reggel pazar lombruhát és virágdíszt öltött az erdő és maga körül szórta szerelmi üzenetét. Életrekelt az erdő, gyönyörűség és szépség kápráztató pompája töltötte meg minden zugát.

Mert mindennek, aminek kezdete volt, annak egyszer vége is lesz: vége lett a télnek. Bekövetkezett az élet, a boldogság szaka, a fák világának Májusa. Aminthogy az emberiség telének is vége lesz egyszer és bekövetkezik az emberek világának Májusa is...

A májusi szimbólum minden erőszakkal dacoló legyőzhetetlenségét hirdette valamennyi korábbi hasonló versénél nyomatékosabban az ellenforradalom teljében Juhász Gyula a szegedi Délmagyarország május 1-i számában publikált 1928-as, sokáig feledésbe merült költeménye, melyet az 1950-es évek óta többször is idéztek.

Juhász Gyula

MÁJUS ÜNNEPE

A hatalom kiadta a parancsot:
Ne legyen ünnep május elsején!
Zászló ne lengjen és ének ne zengjen,
Csak robotoljon csöndben a remény!

És jött a május. Ezer orgonának
Lila bugája búgott, a napon
Minden bokor virágba öltözött föl
És a paréj is megnőtt szabadon.

Mint győzedelmi zászló, égbe lendült
A jegenye s ezer pacsirtadal
Hirdette boldogan és büszkeséggel,
Hogy itt a május és a diadal!

A nap bíborban hunyt el, a vizekben
Millió élet nászdalt remegett,
Míg a világ világ, még soha senki
Nem készített ennél szebb ünnepet!

A Kassán kiadott Munkás 1928-as évfolyamában publikálták sorozatosan Majakovszkij és Oszip Brik „Rádió május" című bohózatának szövegét, amely a szatíra eszközeivel jellemezte az államhatalom névleges hordozói, az uralkodó és hivatalnoki kara alárendeltségét a bankárnak. De hiába igyekeztek a tőkés szigorú utasítását végrehajtani az eszükön túljáró munkások megünnepelték május elsejét.

A New York-i tőzsde hírhedt „fekete szerdájával" 1929 őszén indult a földkerekség valamennyi tőkés állama gazdaságát alapjaiban megrázkódtató világválság, amely tízmilliókkal növelte a munkanélküliek tartalékhadseregét. Az osztályellentétek kiéleződése azonban már ezt megelőzően szemmel láthatóvá lett. A fejlett tőkésországokban ugrásszerűen megnövekedett a kommunista pártok népszerűsége, másfelől viszont a forradalomtól fenyegetett monopoltőke nyílt diktatúráját előkészítő fasiszta pártok a tájékozódásra képtelen, elégedetlen, zűrzavaros szemléletű kispolgárság millióit nyerték meg demagógiájukkal.

Magyarországon gúzsba volt kötve a munkásmozgalom, de már megindult a polarizálódás, mint azt többek között az 1929. május elsejétől ihletett irodalmi darabok is érzékeltették.

Az akkor még csak 27 esztendős, de már kész költői fegyverzetben színre lépett Illyés Gyula itt következő versével a Népszava 1929. május 1-i számában találkozhattak először az olvasók.

Illyés Gyula

ÜZENET

Ó, szerteszét felsercegő
őrtüzek: Májusok,
a nyirkos, szolga éjjelen
rőt lánggal fölfutók,

ó, szerteszét ma ragyogón
világló váraink!
e földről milljó kar meleg
sebektől égve int.

Kik megmaradtak, harcosok
Csaták s Bomlás után
itt daccal gyűlnek ünnepünk
harcos magaslatán.

Sok elbukott, sok elmaradt,
sokat golyó s kötél
rántott halálba, ám csapat
Májusnak fényinél,

évfordulók magaslatán
nem nézett soha még
ilyen merev szemmel a mély
jövendő dús vidék

felé! — Fejünk bár szél veri
s a felhő szitkokat
erjeszt s mögötte bombaként
füstöl, forog a nap,

s bár évekig a régi tűz
füstként földön futott
s mint vak szemek úgy sírtak itt
a börtön-ablakok:

Ím, állunk, állunk, őrködők,
egymásnak dűlve itt,
s örömtüzekre szítjuk a
tábornak lángjait.

Tegnap mi volt még vert sereg:
véres bozóton át
gyűl már itt újra, gyűl, — hahó
hallgasd a trombitát!

Ki tegnap még futott s nyomán
csaholt ezer kopó:
megáll és visszanéz, — amott
leng már a lobogó!

Kik megmaradtak a setét
tobzódó őrület
éjfélén s csak száraz szemük
gyújtott szikrás tüzet,

míg fent örök törvény szerint
zengtek az évszakok:
hallják, hogy gördülnek elő
várva-várt hajnalok!

Ó, pirkadat, rőt áradás!
álmunkban annyiszor
látott, s ti távoli tüzek! —
szennyes ködök alól,

sírok közül, véres fejek,
vajúdó táj felett
sisteregve száll felétek ím
innen ma üzenet!

Pohárnak alján csöppnyi bor:
szívemben a remény,
megvillan fényeden, örök
Május! rád nyújtom én!

Kedvünk helyett aki ragyogsz
s égsz életünk helyett
ó, trombitálj hű Május, ó
e néma táj felett

hirdesd jövendő harcaink
győzelmeit, s te nap
indulj!... Lépünk mi még veres
győztes zászlód alatt!

A Kommunisták Magyarországi Pártja eszmei irányításával kiadott 100% című irodalmi-művészeti folyóirat 1929-es évfolyamában jelent meg Vajda Sándor alábbi verse. Vajda Sándor (1903—) költő, műfordító az 1920-as években a kibontakozó szovjet irodalom egyik első lelkes népszerűsítője magyar nyelven.

Vajda Sándor

MÁJUS 1.

Fordulnak a szelek és fordul a föld
és még mindég eljött a tavasz.
Fáztunk és éheztünk, rongyokban reszkettünk
de már reánk is szórja sugarát a nap.

Kerekek küllőin siklik a fény
árnyék suhan a műhelyablakon
a munka robajában zakatol vérünk
az ébredő tavaszon.
Ébrednek a hegyek és zúdulnak a vizek
és ébred bennünk az akarat
az elhatározás.
Valahányszor tavasz rázta meg az uccákat
mindég ott voltunk az élen
mentünk a viharral
hittük: ez már a MI TAVASZUNK.
Márciusi reményeket hordtunk magunkban
miket ápoltunk, vérünkkel védtünk
és mik mindég újra jönnek minden tavasszal.

Eleget éheztünk eddig
eleget fáztunk eddig
most májusi ünnep gyűl mindenütt
társaink a gépeknél, műhelyekben, szántóföldeken:
ifjú napfény világít reánk
május nyitja meg előttünk a határtalan utakat.

Ma mi ünnepelünk.
Ünnepeljük a munkát, a mi életünket
ünnepeljük a tavasz reménységeinek megvalósulását
a magunk erejét, harcos akaratát
napok fordulására, sorsunk fordulására.

Most előre! Könyörtelen! Harcra készen!
Rabság ellen, rablás ellen!
Előre bajtársak
a mi tavaszunkért!
A tavaszért
a győzelemért!

Az első világháború harmadik évében rokkantan hazatérve a baloldali ifjúsági mozgalmakban kereste először a társadalmi átalakítás útját Nádass József (1897—) költő, újságíró. A forradalmak alatti szereplése miatt emigrált, majd 1926-ban hazatérve Kassák irodalmi köréhez csatlakozott. Emellett mint baloldali szociáldemokrata segítette tollával a mozgalmat. A külföldön látott májusi élmények, a tüntetések légköre, a résztvevők arcélei elevenednek meg előtte, miközben a tilalom miatt üres budapesti utcát szemléli. (Májusi emléklap, 1929.)

Nádass József
TÜNTETÉS

Állok és várom a tüntetést.
Hogy is volt régen május elsején?
Sok ember megy egymás mellett, ütemes léptekkel, egy szóra, olykor dob szól, olykor zene. Sok ember megy, férfiak nők vegyest, nagyrészt fiatalok, de vannak öregebbek is közöttük. Különböző arcú emberek, a város különböző részéből jöttek, különböző szegényes

otthonokból, család köréből vagy családdal együtt, vagy közömbös albérlők ők, valami bérkaszárnyában, vagy ágyrajárók egy külvárosi utca kopott házának eldugott szobájában. Most kijöttek mind, ideállnak mind, sorakoznak. Roggyadó lábukat feszítgetik, beesett mellüket kidüllesztik, erősebbeknek, szebbeknek érzik magukat és akarják is mutatni.

Ki tudja, milyenek ők külön-külön?

Ki veszi számba életüket? Hol van az, aki tenyerére veszi ezt a sok egyéni sorsot, apró bajaival, nyomorával, szomorúságával és elszomorító igazságtalanságaival? Ki veszi őket most külön-külön észre, hogy megsimogassa és bátorítsa őket?

Mert külön-külön emberek ők, ha most a sarokban, ahogy itt menetelnek, eggyéolvadtak és együtt játszanak. Eggyéolvadtak, együtt tüntetnek, viszik a kis életüket, melyek felett idegenek, hatalmasok, ellenségek rendelkeznek és amelyek olyannyira hasonlatosak egymáshoz. Eggyéolvadtak ők most, az ő nevük most: a tüntető tömeg.

A tüntető tömeg megy, sok ezer tüdő pumpál, a szívek küldik a vért az erekbe, a szemek előre néznek, az agyak forgatják a reményt, emlékeket és gondolatokat latolgatnak, a tüntető tömeg megy, különkülön és mégis együtt.

A hangja is egy.

Néha megered az ének, néha mint hullám szalad végig egy-egy kiáltás, hogy elhaljon, elvesszen újból oda, ahonnan indult: a tömegbe. Az utálat, a gyűlölet, a harag hangja szakad néha fel, vagy az örömé, a reményé, a lelkesedésé.

A hangvihar felcsap az utca mindkét oldalán, elönt mindent, bekúszik az ablakokon át a lakásokba, a szobákba és félelmet ad az elnyomóknak és bizakodást a velünk érezőknek.

Milyen szép egy ilyen tüntetés!

Ha talán kiveszed őket egyenként, szemügyre veszed őket, nem hámlott le durva kidolgozott vagy kimart bőrük, nem lett szebb beesett arcuk és kopott vagy szegényes eleganciájú ruhájuk nem lett díszesebb, se finomabb. És mint emberek se lettek jobbak, nyomorúságban, nélkülözésben, évszázadok és évezredek elnyomása alatt meggyávult, megroskadt, elnevelt lelkük talán nem lett sokkal tisztább vagy gazdagabb. És mégis így együtt, összesen, összeállva, mint tömeg: szépek ők, erősek, tiszták és értelmesek. Tudják útjukat, ismerik céljukat, látják az ellenséget és felismerik a jóbarátot. Kik egyedül tanácstalanok, tétovázók és bizonytalanok, most összeállva céltudatosak, bizonyosak és eltökéltek.

Tömegbe összeállva, egy akarattal, amely valahonnan beléjük ter-

mett, céllal, mely hirtelen fölvilágosodott előttük, megezerszeresedett, megsokszorozódott erővel és öntudattal menetelnek. Tüntetnek, tüntetés van!

Kevésnek van közülük rendes otthona, tehát kimennek az utcára! Érveiket, okoskodásaikat nemigen hallgatják meg, tehát egyetlen hanggal és zászlóval, melynek színei az élet színét mutatják, kényszerítik az embereket, hogy rájuk figyeljenek! Egyenként, mint embereket nem méltatják őket figyelemre, tehát összefognak és íme így most tömegben lépnek elő, itt vannak, nézzétek meg, tüntetnek!

Észre kell venni őket, számolni kell velük, meg kell hallgatni őket.

Milyen régen láttam már ilyen tüntetést itt Magyarországon!

A május elsejei tüntetések, a parlament előtti tüntetések, az utca ereje, hangja és éneke.

A május elsejék most csendesek, az utca változatlan, nincs tömeg.

Állok itt a sarkon és várom, várom talán mégis, talán újra, egyszerre befordul a biztosan haladó, fegyelmezetten lépő tömeg, asszonyok és férfiak, zászlókat, felírásokat és kis táblácskákat víve. Mind elfelejtette apró kis bajait, egyéni életét, együtt vannak, együtt menetelnek, együtt tüntetnek.

Május elsejei tüntetés, meddig kell még várnunk terád!?

Számos fiatal munkásköltőhöz hasonlóan az 1920-as évek végén Zelk Zoltán (1906—) is a Kassák által művelt és propagált expresszionista irány követőjeként jelentkezett az irodalomban. A szabadvers formáját alkalmazta alábbi, a Népszava 1929. május 1-i számában található ünnepi versében is.

Zelk Zoltán

MÁJUSI ÉBREDÉS

Alig pislog már lámpánk kormos szeme
s födetlen asztalra bukik homlokom,
homlokom, amelynek ráncaiban
a szomorúság éhes madarai élnek.

Még ébren vagyok és hallom,
hogy csipegetik maradék morzsám,
búgó hangjuk, mint az anyák zokogása:
kiktől elmarta gyermekük a falánk nyomorúság.

Ők az én tanúim, ők tudják szenvedésem
s éjfélkor sírva így telepednek hozzám —
de mért röppennek most hirtelen magasba,
miért oly vidámak, mitől fényes hangjuk?

Ó, tudom már, hallom: a messzi tereken
májusi ének kél a keserű szájakban
s hullámzik, mint szellő, de viharrá válhat,
mely morzsákká tépdesi börtönünk falait!

1929-ben a szociáldemokrata Karl Zörgiebel, Berlin akkori rendőrfőnöke „a helyzetre való tekintettel" mindenfajta gyűlést, felvonulást, így természetesen a május elsejei tüntetést is betiltotta. Wedding, Berlin proletárnegyedének munkásai ünnepnapjukon mégis az utcára vonultak, amire a már előzetesen felkészült állig felfegyverzett rendőrség kegyetlen pusztítást végzett közöttük. Május elsején és a következő napokon kifejtett tömeges véres terrornak több mint harminc halálos és számolatlan sebesült áldozata volt. A szociáldemokrata kormány magatartása az egész világ közvéleményét foglalkoztatta. A Berlinben tartózkodó Gábor Andor szociográfiai alapossággal megírt cikksorozatban örökítette meg a közfelháborodást keltő mészárlás mozzanatait. Alább közöljük a legutóbb „Berlini levelek" címen 1961-ben kiadott kötetéből átvett május 2-i híradását.

Gábor Andor

A VÉRES MÁJUS

A Gerichtstrassén állunk (Weddingben), a villamosvasút viaduktja alatt, és a kavicsos gyalogjárón éktelenkedő rozsdabarna foltokat bámuljuk.

Vér!... — mondja halkan egy munkás. — És itt is: vér!

Egy beszáradt tócsára mutat. Aztán két másik pontra.

Mindez ma már semmit sem jelent. Tegnap négy emberéletet jelentett.

A munkás elmondja, hogyan történt.

A Nettelbeckplatz közepén egy kioszk áll. A rendőrség megszállta. Géppfegyvereket, aknavetőket állított fel. (Miért?) A Pankstrassén a rendőrség kegyetlenül szétverte a tüntetőket. A járókelők minden

irányba elmenekültek, s itt, a viadukt alatt, kilenc ember állt, és kíváncsian nézte a teret. Egyszerre csak onnan, a tér közepéről, a rendőrség lövöldözni kezdett. (Miért?) A kilenc munkás nyugodtan állt a viadukt alatt, azt hitték, hogy a Pankstrasse felé lőnek, ahol a tüntetők menetelnek. Ha tudták volna, hogy a rendőrség rájuk céloz, biztos fedezéket találhattak volna a viadukt acéloszlopai mögött. De ők egyáltalán nem is kerestek fedezéket...

— Egymás után szóltak a lövések — meséli a munkás —, hamar meg lehet szokni a puskaropogást. Egyszerre csak elesik a mellettem álló ember. Hát ez mi? Azt hittem, csak azért vágódik hasra, mert begyulladt. Aztán elesett a baloldali szomszédom, utána még kettő, és meg sem mozdultak. Csak akkor láttuk, hogy mi megy itt végbe, amikor az ötödik is elesett, és vergődni meg nyögni kezdett. De a másik négy meghalt. Ez az a négy vértócsa. Az ötödiknek tele lett a kabátja vérrel, el akarta vonszolni magát, mi segíteni akartunk neki, de a rendőrök támadásba mentek át, és azt ordították:

— Hagyjátok ott a nyavalyást!

A sebesült fölé hajoltam, de olyan rúgást kaptam hátulról, hogy ráestem. Szerencsém volt, az odafutó Schupók azt hitték, hogy végem van, és nem lőttek rám többet.

Így készítették elő a hangulatot...

A weddingi munkásság, melyet kora reggeltől késő délutánig ingereltek, hajszoltak, gumibotoztak, amelyre úgy lövöldöztek, mint a nyulakra, összeszedte magát, és védekezni kezdett. Itt a közelben a Köslinerstrasse és a Weddingstrasse sarkán barikádot emeltek, hogy a megveszett rendőrség ne juthasson be az utcába.

Odamegyünk.

A barikádot már lebontották, a két rövid, szürke proletárutcán csak úgy hemzsegnek a munkások. Mindenki ide zarándokol, hogy megbámulja a polgárháború csataterét. Huszonnégy óra sem telt még el a nagy izgalom óta. A parázs még izzik. Mindkét utca zúg, mint a méhkas. Mindent pontosan megmagyaráznak, és megmutatnak. A munkások öt órán át védekeztek a rendkívül primitív barikád mögött. Ez a barikád gerendákból épült s némi építőanyagból, utcakövekből és bádoghordókból. A rendőrség többször rohamot indított ellene, de mindannyiszor visszakergették. Ki kellett hívni egy gépfegyveres páncélautót. A Vorwärts hadijelentése ezt a páncélautót „különkocsinak" nevezi. Nem jó ugyanis elismerni, hogy Berlinben páncélautókról lövöldöznek a munkásokra.

Így aztán Zörgiebel hadserege végül is behatolt a Köslinerstrasséba, és megkezdte büntetőexpedícióját. Mindkét oldalon fényszórókkal

világították meg, és gépfegyverekkel „pásztázták" végig a házakat. Az első áldozat: egy öreg szociáldemokrata (név szerint: Max Gemeinhart), aki az ablakhoz lépett, hogy meggyőződjék róla, valóban olyan brutálisak-e elvtársai, az állítólag szociáldemokrata pártállású Schupók? E veszélyes ellenséget, az ablakban álló öregembert kétszer is célba vették. A második lövés talált. Az egész Köslinerstrassét kifüstölték, az embereket kiterelték a házakból. Az utcán: fel a kezekkel!

Az utca zúg és morajlik. Mindenki részleteket mesél, mindenki ott volt. Azt mondják, ezt az állati brutalitást el sem lehet képzelni. De én el tudom képzelni. Egyszerre csak kiáltások hallatszanak:

— Jön a Schupo!

(Félreértés ne essék: amiről most beszélek, az május másodikán történt, az első vérfürdő után, nem egészen huszonnégy órával utána!)

— Oszolj! — üvöltik a Schupók. — Oszolj!

— Fúj! Vérebek! Szégyelljétek magatokat! — hallatszik minden oldalról. Az emberek bátran kimondják a véleményüket; azt hiszik, hogy a tegnapi vérrel megvásárolták a véleménynyilvánítás szabadságát.

Erre sortűz dörren. Nem akarok hinni a fülemnek. Mi volt ez? Valóban újra lőtt a Schupo? Csak azért, mert lehurrogták? Izgatott szaladgálás, a tömeg elkeseredetten felhördül. Aztán megritkul, látjuk egyfelől a közeledő rendőröket, kezükben még füstölög a puska, és a középen ismét öt ember fekszik. Az egyik halott, a többiekről majd az újságból megtudjuk...

Egy kapu alatt állunk. Remeg a térdem az izgalomtól. Lehetséges ez? Ilyen egyszerűen?

A rendőrség átvonul az utcán.

Mögötte ismét összezárul a tömeg. A tegnapi halottakról beszélnek, és azokról, akik öt perccel ezelőtt estek el. Még nem is tudják, hogy kicsodák...

Hamarosan tüntető menet alakul. A Pharus-termek felé igyekszik, ahol tiltakozó gyűlés készül. Az Internacionálé felszárnyal az esti égre. Egy keresztutca, azután még egy. Most egy parkban vagyunk; egy villamos elvág bennünket a menettől. Amikor a villamoskocsi továbbindul (pontosan a megállóhelyen állt meg, mert a város élete a legnagyobb rendben folyik, csak a rendőrség lövöldöz, és az emberek meghalnak), két rendőrautó száguld elő a park másik oldalán.

Dörrenések. Gyorsak, semmitmondók. Két ember elesik, mire hörögve kiadják párájukat, az autó már rég messze jár.

A Müllerstrasséra szorulunk. A Pharus-termek előtt mozgalmas utcai kép. Egy öregasszony tágra meredt szemmel mesél valamit,

ami bizonyára tegnap történt. Még nem tudja, hogy néhány perccel ezelőtt is megtörtént, hogy most is ez történik.

— Mint a vadak... Mindenkit agyba-főbe vertek. Egy tizennégy éves fiú két ütést kapott a fejére...

Nem tudja befejezni az elbeszélést. A rendőrautó kettőt füttyent. Velünk szemben egy utca torkolatában építőanyag áll, tégla és kavics. Gyanús utca... Ott könnyű lenne barikádot építeni... A rendőrautó megáll, és mielőtt még észbekapnánk: sortűz az utcatorkolat irányában. Úgy látszik, mintha az utca üres volna. Az autó tovább robog...

Mi volt ez már megint?

Egy fiatalember kiszalad abból az utcából. Sír.

— Hát ezt nem lehet tovább nézni!... Az egyiket tarkón találták, meghalt, a másik haslövést kapott... Ott álltam mellettük... Hol van egy hordágy?... Az, amelyik haslövést kapott, még él...

Munkás-mentőszolgálatosok futnak oda.

Az utca morajlik.

A rendőrség lesben áll: hová lehetne még lőni?

Meg vagyok zavarodva. Azért jöttem ide, hogy lássam a május elsejei csatateret, és azt láttam, hogy május másodikán, Berlinnek egy egészen kis részén leterítettek hét-nyolc munkást.

A földalattin hangos, de nem túlságosan izgatott szavak:

— Igen... Neukölnben is... A munkások megszállták a tegnapi barikádokat... Igen... A Schupo páncélautón jött oda. Három halott...

Egy fekete cilinderes úr a társához fordult:

— Olvasta a mai újságot? Szociálfasizmus. Hát ez meg mi? Nevetséges jelszó... Hogy értik ezt a kommunisták?

A tizenöt vagy húsz halottra gondolok. (Még nem tudni pontosan, hogy hányan vannak; számuk valószínűleg emelkedni fog.) Ők megfelelhetnének a cilinderes úr kérdésére.

A berlini véres május mély nyomot hagyott a német szocialista irodalomban is. Klaus Neukrantz „Barrikaden am Wedding" [Weddingi barikádok] címen regényben állított emléket a tömegmészárlás áldozatainak és a börtönben megkínzottaknak. Erich Weinert, a német kommunista költészet kimagasló alakja több szatirikus versben pellengérezte ki a német főváros szociáldemokrata rendőrfőnökét és mindenre elszánt legényeit. Weinert *Vörös Wedding* című költeménye ihlette Hidas Antalt a *Vörös Csepel* induló megírására, ez

utóbbi nemcsak Magyarországon, hanem kisebb szövegmódosítással Romániában is elterjedt, egy ideig népdalnak tartották.

Több mint tíz esztendős emigráció után a Bethlen-kormány kegyéből hazatérhetett 1929 novemberében a szociáldemokrata mozgalom veteránja, Buchinger Manó, aki néhány év múltán, az 1934-es májusi emléklapban élete egyik legszebb májusaként szólt az 1930-as „néma tüntetés" napjáról: „A munkásság május elsején délelőtt óriási tömegekben kiment az Andrássy [ma: Népköztársaság] útra, és olyan néma sétát rendezett, amelynek szépsége és némaságában is megnyilvánuló ereje a legnagyobb politikai események egyikét jelentette... az 1930-i május elseje is azt bizonyította, hogy a munkásosztály ereje kiapadhatatlan." Annyi bizonyos, hogy a horthysta hatóságok által a Tanácsköztársaság megdöntése után tizenegy évvel engedélyezett néma tüntetés, a maga félszegségével is a proletariátus erejének megnyilatkozása volt. A felvonulást a járdákra korlátozták, de azok feketéllettek a tömegektől.

Ez a tüntetés azonban már az 1929 októberében indult és az egész tőkés világot megrázkódtató, a munkások tízmillióinak kenyértelenségét előidéző világválság időszakában zajlott le. A némaság mégsem fejezhette ki a tömegek forradalmi elégedetlenségét, sőt egy ilyen rendőrileg körülhatárolt és a jobboldali szociáldemokrácia közreműködésével lefolytatott szelíd tüntetés végső fokon a felháborodás levezetését is szolgálhatta. Nem véletlen, hogy a rendszer fenntartása érdekében a taktikázás, lavírozás valamennyi eszközével olyan okosan élő Bethlen-kormány évtizedes szünet után éppen 1930-ban engedélyezte a szociáldemokratáknak ezt a május elsejei sétát. A föld alá szorított kommunista párt röplapokon és az illegális sajtóban bírálta a szociáldemokrata rendezvényt, s megpróbált hangos tüntetést rendezni ugyanabban az időpontban: híveit a Tisza Kálmán [ma: Köztársaság] térre irányította. A horthysta rendőrség azonban értesülve a programról, mindent elkövetett a kommunista megmozdulás leszerelésére. A párt vezetőinek nagy része már börtönben volt, de május elseje előestéjén a megszokottnál is nagyobb tömegekben szedték össze és szállították a toloncházba a munkásság „renitensnek" ismert elemeit, emellett teljes harci készültségben fogadták azokat, akik a kijelölt térségbe érkeztek; így sikerült megakadályozniuk a nagyon is hangosnak induló tüntetést.

Négy hónap múlva, 1930. szeptember elsején nyílt először lehetőség arra, hogy a szociáldemokrata munkásság a kommunistákkal vállvetve a maga módján juttassa kifejezésre a rendszerrel szembeni véleményét. A jelszó, amelyet ezen a két háború közötti legnagyobb

forradalmi tüntetésen a budapesti házfalak visszhangoztak: „Munkát! Kenyeret!" — voltaképpen már a szociáldemokrata Népszava 1930. május 1-i számában is felbukkant Anhalzer Olga grafikusművész ünnepi illusztrációján. Buchinger Manó, mint láttuk, az 1930. május 1-i néma tüntetést sorolta a korszak legnagyobb politikai eseményei közé, mi azonban az egész Horthy-rendszert pánikba ejtő szeptember elsejei nagy budapesti megmozdulást mégiscsak fölébe helyezzük annak.

Annyi bizonyos, hogy a fasiszta hatóságok minden erejüket az illegalitásba szorított kommunista párt tüntetéseinek megbénítására fordították.

Érdemes e helyen idézni a kor egyik legkiválóbb baloldali prózaírója, Nagy Lajos (1883—1954) a Szabadság 1948. május 1-i számában megjelent emlékezését. Írása első részében a „békebeli" Május elsejéről beszél, majd a két háború közöttiekről, megörökítve a jelenetet, amikor József Attila egymagában énekelte a város közepén a súlyos tilalom alá eső *Internacionálét*.

Nagy Lajos
A RÉGI MÁJUS ELSEJE

Évtizedekkel ezelőtt, 1889-ben lett május elseje a munkásság nemzetközi ünnepe. A munkásság küldötteinek akkori párizsi értekezlete határozta meg az ünnep jellegét és programját.

Budapesten a munkások a következő esztendőkben május elsején a Tisza Kálmán téren gyülekeztek, meg a külső Váci út környékén. Az Erzsébet körúton, illetve a Teréz körúton haladva, közeledtek az Oktogon felé, ott egyesültek és az Andrássy úton a Városligetbe vonultak. A hatalmas szabad téren a munkásság akkori vezetői beszédeket tartottak, méltatták a nap jelentőségét és foglalkoztak az aktuális politikai helyzettel.

A felvonulásokra nemcsak a munkásság készült lelkes várakozással, hanem a rendőrség is nagy izgalommal. Minden rendőrt szolgálatba állítottak erre a napra. A felvonuló munkások élén rendőrök lovagoltak, huszárfőhadnagyot megjátszó, elegáns és lehetőleg emberfaló tiszt vezetésével. Elöl is rendőr, oldalt is rendőr, hátul is rendőr — ilyen volt a felvonulás. Az útvonalt keresztező utcákban is rendőrcsapatok várakoztak, történik-e valami „zavargás"; gyakran elő is

fordult, hogy a tömeget megrohanták és megkardlapozták, a segítő detektívcsapat pedig egyeseket elfogott és elhurcolt.

Már kisgyerek koromban láttam ilyen menetet és sehogy sem fogtam fel annak értelmét. Diákkoromban, gyerekésszel így vélekedtem róla: mit ér az egész, ha fegyveres rendőrök közrefogásával folyik le? Csak jóval később értettem meg, hogy annak a kevésnek is, ami történik, megvan a maga fontossága: emlékezés ez a szocializmusra, eszmélés az együvétartozásra, gyakorlása annak: vizsga arról, hogy a kispolgári és értelmiségi szemlélő ellenszenvével vagy együttérzésével magát miként osztályozza: hová tartozik majd, majd ha egyszer döntésre kerül sor.

Sápadtak voltak a munkások és rosszul öltözöttek, így emlékszem rájuk. Tömegükben megmutatták a munkássorsot. Voltak köztük harciasan bátrak és voltak félénkek. A félénkek szemében gyengén pislákolt a láng, de tudni lehetett, hogy ez a láng örök tűz, mely majd milliók lelkét gyújtja fel elolthatatlan lobogásra. A félénkek a bátrakkal együtt énekelték a harci dalokat, a bátrak bátorsága magával ragadta őket. Legfőbb daluk volt a Marseillaise, melyet a régi Gáspár-féle szöveggel énekeltek: „Fel dalra társak, zengje ajkunk a munka bús, de szent dalát..." Énekeltek és politikai követeléseiket rövid mondatokban ütemesen kiáltozták, hogy legalább a fülükbe véződjék. Sok nő is volt a menetben; a szolgálólányok kórusban kiáltozták: „Le a nagykalapos nagyságákkal! Le a cselédnyúzókkal!"

Piros kokárdákat viseltek, piros zászlókat emeltek a magasba, kisebb táblákra fel voltak írva követeléseik; egy táblán például három nyolcas volt látható, ami azt jelentette, hogy: 8 órai munka, 8 órai pihenés és 8 órai szórakozás. A legnagyobb tábla, amely nem is tábla volt, hanem két rúd közt feszülő szalag, ezt hirdette: „Éljen a világot megváltó nemzetközi forradalmi szociáldemokrácia!"

Már május elsejének kora reggelén feldíszítve jelentek meg az utcán a stráfkocsik, még a szemeteskocsik is. Piros papírszalag, orgona meg akácfaágak volt a dísz. Az utcai rendőr megbámulta a kocsit, s hogy mit gondolt róla, az ő titka maradt; a kocsis szeméből végtelen nyugalom áradt, a rendőrre még csak rá sem pislantott... Magát a menetet a járdáról meg a házak ablakaiból nézték a polgárok, némi megvetéssel és azzal a rettentő okossággal, hogy az a „csőcselék" ott az úton mind félrevezetett, naiv ábrándozó... A polgári lapok másnap tartózkodóan írtak a tüntetésről, megelégedtek apró piszkálásokkal, például tizedére hazudták a felvonulók számát, amely csaknem mindig igen nagy volt; némely lap azon siránkozott, hogy az elfecsérelt munkaórákkal ismét milyen kár érte a termelést.

A Horthy-uralom alatt tilos volt a május elsejei felvonulás. Az ünneplésből csak az maradt meg, hogy az április utolsó napján a május elsejére virradó éjszakán igen sokan vonultak ki a Ligetbe, hogy ott várják meg a reggelt és üdvözölhessék a nagy napot. Én magam mindig izgalommal mentem ki ezekre az éjszakákra. Pontosan 1932-ben egy kis társasággal voltam együtt; társaságunk közt volt József Attila, József Jolán, Danziger barátom (Agárdi Ferenc), a feleségem és még mások. Sétáltunk, vendéglőbe ültünk, bort ittunk. Attila igen emelkedett hangulatba lendült. Az ő tanácsára csoportképet csináltattunk a Helfgottnál. Attila külön képen egy falóra ülve vétette le magát, mondván, hogy „nekem úgysem volt soha falovam".

Reggel hat óra elmúlt, amikor hazafelé haladtunk az Andrássy úton. Sokan jártak már az utcán, Attila mégis rázendített az Internacionáléra és fújta, ahogy csak tellett tőle. Mi persze nem akartunk fejjel a falnak menni, már mint a tömlöc falának, csitítottuk tehát, szidtuk, tréfásan meg is vertük, de hasztalanul. Szerencsére rendőrrel nem találkoztunk össze.

József Attila a már ekkor a „három millió koldus országa"-ként emlegetett hazája nincstelen parasztjainak nyomorúságos sorsát villantotta fel a Népszava 1930. május 1-i számában található költeményével.

József Attila

EGERES

Megy a mező, mint a víz.
Cincog a fűszál is.
Egér lett a búza is,
egér a bogár is.

Egymás vállán kis kezük,
táncra kerekednek.
Fölrúgják az életünk
arany porfellegnek.

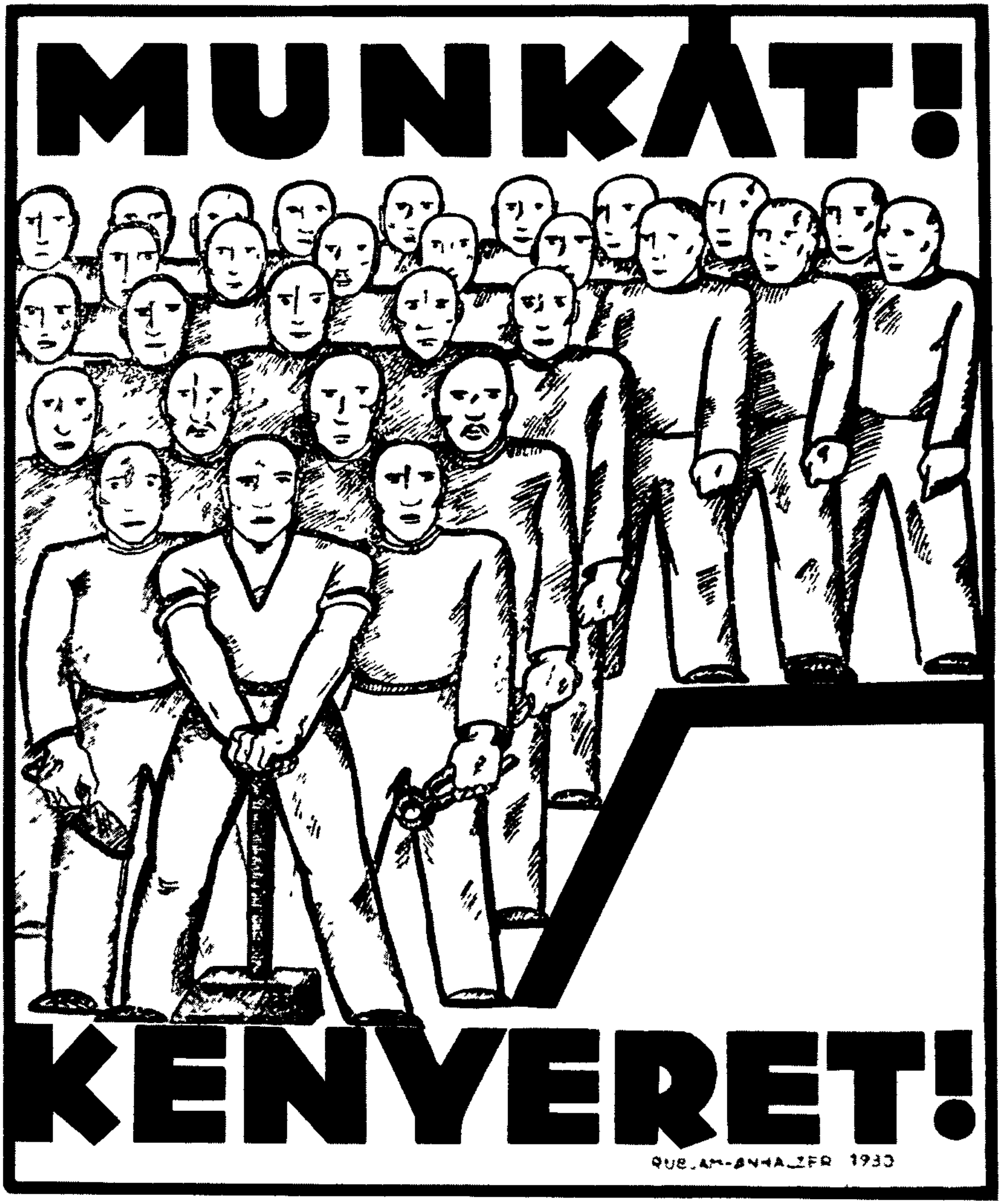

Rübsam—Anhalzer Olga: Munkát! Kenyeret!
Népszava, 1930. május 1.

Nyüzsög, izog, föltolul,
ráncolódó bunda.
Akasztotta fene úr
ide a nyakunkba.

Szegény paraszt reményét
megeszi a kórság,
tántorodó kéményét
megüti a grófság.

A két háború közötti szocialista költészet formakészséggel rendelkező művelői közé tartozott az Ember Ervinhez hasonlóan feledésbe süllyedt Gács Demeter (1892—). Polgári lapok munkatársaként kezdte, majd a szociáldemokratákhoz csatlakozott, a Népszavában jelentek meg versei. 1930-ban és 1931-ben két sikerült május 1-i verssel köszöntötte az ünnepet, mindkettő az emléklapokban jelent meg. Az elsőben erősen Ady kuruc verseire emlékeztető eszközökkel állítja szembe a szabad természetet a gúzsba kötött ember sorsával, a második, 1931-es költeménye bátrabb, derűsebb tónusú, mintha csak az 1930. szeptember 1-i tüntetést követő bizakodó hangulatot tükrözné.

Gács Demeter

ELJÖN AZ ÚJ MÁJUS

„Pajtás lóg az orrod, keserű a szájad,
mázsás gondok alatt roskadoz a vállad.
Ugye jól esne egy lázadó kurjantás?
Mi nyomja a szíved?... panaszold el, pajtás"!

„Bogárka a fűben, madárka az ágon
megleli, ami kell néki e világon.
Füvet a gyökere, madarat a csőre
mindennel ellátja évről esztendőre.

Csak az ember éhes, hiába van szája,
találékony esze, dolgos keze-lába.
Miért is nincsen inkább gyökere vagy csőre?
Mért nem lett füvecske, kis virág belőle?"

„Mit szeretnél pajtás, májusra, májusra?"
„Csak azt, csak azt, ami minden élő jussa!"
„Föl a fejjel!... Rajtad áll csak, hogy hozzájuss.
Hinni kell csak benne! Eljön az új május!"

Előkelő irodalmi lapok elismert és mondhatnánk dédelgetett költője volt a kispolgári származású és szemléletű Fenyő László (1902—1945), két háború közötti líránk egyik kiváló képviselője. Az elesettek, kisemberek sorsát részvéttel nézte, annál is inkább, mert ő, aki tollából, tehetségéből akart megélni, maga is időről időre létbizonytalansággal küszködött. Politikai irányzatnak nem akarta elkötelezni magát, de olykor a Népszavát is felkereste verseivel. A Népszava 1931. május 1-i számában található *Emberek* című költeménye sajnálatos módon kimaradt az életműve javát felölelő posztumusz „Elítélt" című 1959-es kötetéből. Ez az írás nemcsak stiláris szépségével, hanem mondanivalójával is felkelti a figyelmet: az önmagát par excellence költőnek tekintő emberben talán éppen a Május elseje ébresztette fel a vágyat, hogy a tömegek szószólója is legyen, velük azonosuljon.

Fenyő László

EMBEREK

Mennyi ember, jaj, mennyi ember —
ki pergőn gombolyítja sorsát,
ki lassudan bogozza, ki meg éppen
begubózik — jaj, mennyi-mennyi ember!
S én nem lehettem forrásvíz, kihez
üdülni mind a népek lehajoljanak
s én nem lehettem millióorcájú
sebesség, fény, röpülő lobogás —
jaj, a meg nem látott tájak sajognak,
fáj a szememtől illetetlenül
kihamvadott szín, fájva-fájnak az
ínyemtől messzi elcsattant ízek
és fáj a kéz is, az emberi kéz,
aki lehullott s melegét nem adta át
kezemnek és meleget nem kapott
kezemtől: az elmaradt kézfogó fáj.

A NÉPSZAVA ŰNNEPI SZÁMÁHOZ

Biró Mihály: A Népszava ünnepi számához.
Népszava, 1930. május 1.

Fáj, fáj! — beásva lenni s tudni, hogy
maroknyi ember, kibe beleláthatunk,
a többi hallomás, láztalanul
elsuhogó láz — és még kevesebb!
Ó, mennyi társ, akinek sohse mondhatom:
Testvérkém, jer, vigadjunk! Teregesd
ki bajaid, cseréljünk örömet!
Ó, mennyi-mennyi ember — s kétszerannyi
látószem, visszhangos fül, dobogó láb
s kéz, aki újráz! — Egyszer, ó, csak egyszer:
kinyílott sorsomon, mint tágratárt kapun,
ha átvonulna, mind a messzi,
mind az idegenségre kárhozott
emberi sors — dübörgő körmenet:
lesújtva s felhajítva telhetetlen
csúcsokig, vérem áramában a
zsúfolt delejjel, mint kitagadott
csillag, akit a Rendszerek halálos
csóvája ért, lefutnék sisteregve
a tikkadó rögökbe — egyszer-egyszer!

Láttuk, hogy Somlyó Zoltán az 1919-es proletárforradalmat egész sor verssel üdvözölte. A munkáshatalom megdöntése után, ellentétben jó néhány hozzá hasonló „el nem kötelezett" íróval, Somlyó nem tagadta meg a forradalom alatti szereplését, de hosszú időn át politikai verseket sem írt. 1931. május elsejére készült következő, a Népszavában található írása arról tanúskodik, hogy a proletár internacionalizmus iránti őszinte lelkesedése a Horthy-fasizmus alatt sem halványult el.

Somlyó Zoltán

ELSŐ MÁJUSI NAPHOZ

Első májusi nap, lobbants
Kiolthatatlan lángot
A megtört szemekben!
Gyújtsd meg pirosló tüzeinket,
Hogy világítsanak,
A sorvadt éjszakák rémületében...!

Ma öt világrész kérgeskezű,
Rongyruhájú milliói felvetik fejüket,
Mert büszkévé és naggyá teszi őket
A munkáskezek testvéri összefogása.
Ma lapulva bújnak az éjszakák
Potrohos gőzlovagjai,
Mert félelmes az,
Mert nagyszerű az,
Ha öt világrész ugyanazt akar.
És az öt világrész dolgozói egyet akarnak:
Életet a halál helyett!
Reggelre bögre frissen fejt tejet,
Nevető, gondtalan gyermekeket,
Levegőt és napfényt,
Mely besurran az ablakokon át...
Első májusi nap,
Gyújtsd meg pirosló tüzeinket,
Hogy világítsanak
A sorvadt éjszakák rémületében
És mint lobogó rőzselángok a dombok alján,
Megmutassák az utat
A bontakozó új napok felé!

1931-ben a gazdasági válság súlyosbodása és bizonyára az előző évi nagy szeptemberi tüntetés hatására már a járdákra korlátozott néma felvonulást sem engedélyezte Horthy rendőrsége. Május elsejét csak zárt helyen, a Millenáris pályán ünnepelhették a szociáldemokrata munkások, de jelen voltak itt az illegális kommunista párt tagjai is. Ösztönzésükre a gyűlés után a tömeg az utcára vonult, de a rendőri túlerő a több száz tüntetőt a Keleti pályaudvarnál szétverte. A kommunisták az 1930-as években egyéb módszerekhez is folyamodtak, hogy a Május elseje forradalmi hagyományait ébren tartsák: rendőröknek, tűzoltóknak egyaránt gondot okoztak azzal, hogy gyárkéményekre, távíróoszlopok csúcsára az éjszaka leple alatt vörös lobogókat tűztek. Nem tudjuk, honnan indult ki ez a mozgalom, hiszen 1930-ban az ausztráliai Darwin ipari város munkásai is vörös zászlót tűztek a városháza tetejére, és ez idő tájt számos európai országban, ahol tilos volt a Május elseje nyilvános ünneplése, így például Franciaországban is, éppen a távíróoszlopokra és magas

Bán Béla—Fenyő A. Endre—Goldmann György—Sugár Andor — Révai Dezső—Bass Tibor: Általános sztrájkot május elsején... (Montázs.)
Illegális kommunista röplap 1932 körül

épületek, gyárak tetejére helyeztek el ismeretlen kezek május elsejére vörös zászlókat.

Az 1930-as években a magyar kommunisták módot találtak arra, hogy nagyobb csoportokban, olykor több ezres tömegekbe verődve ünnepeljék a forradalmi májust. A város közepén erre nem volt lehetőség, ezért a budapestiek a szabadban, rendszerint a budai hegyek tisztásain gyülekeztek, sokszoros konspirációval védekezve a lebukások ellen. Ezeket a májusokat idézte fel Gergely Sándor (1896—1966) a magyar kommunista prózairodalom jeles képviselője a Szabadság 1945. április 30-i számában.

Gergely Sándor

RÉGI PESTI MÁJUSOK

A májusi ünnepségek, valaha, Magyarországon, már jóval május elseje előtt kezdődtek. Április huszadika körül a munkapadok mellől, az irodákból, a magyar falvakból és tanyákból ráncigálták el rendőr- és csendőrpribékek a munkásokat, parasztokat, szellemi munkásokat. A kis Magyarhon börtönei, rendőrfogdái megteltek azoknak a gyanúsaknak az ezreivel, akikről a rendőr- és csendőrcsizma feltételezhette, hogy — május elsejét ünnepelnének.

Május elsején megerősített rendőrőrszemek, készenlétbe helyezett rendőr- és csendőrőrjáratok, fényesre csiszolt páncélautók és riadóztatott honvédzászlóaljak vártak beavatkozó parancsra.

Május elsején kora hajnalban Budapesten és környékén, az ország legkülönbözőbb tájain ezer és ezer ember vetett számot önmagával. Volt, aki a hátát tapogatta, volt aki alig pelyhedző állát simogatta, lány, asszony, aki a haját nézegette... valamennyien épségüktől s életüktől búcsúztak. A rendőr- és csendőrcsizmák kínzásra készültek. Aztán kimentek surranva az utcákra, ugrálva a villamosokon, eltűnve a mellékutcákon, át a Duna-hidakon... Ismerőssel ha találkoztak, nem ismerték meg, hivatásos kopógyanúst ha láttak, nem magukra, elsősorban is nem magukra, hanem társukra gondoltak és vitték magukkal kacskaringós úton, néha csínytevő gyerek módján örülve a játéknak: „sétálni" a vérebeket, aztán elugrottak előlük.

A villamos végállomásán a város felé vivő villamosra várakozó emberek ácsorogtak. A városból jöttek elballagtak mellettük. „Jobbra..." „balra"... „egyenesen előre"... „föl"... „ide és ide"... — suttogtak a lődörgő emberek s az ajkuk is alig mozgott.

A hegyoldal zúgott a fölfelé csörtető emberektől. De csapatba sehol se verődtek. Gondtalan, túrázó kis falkáknak látszottak.

Egy árok partján kislány cicázott, a földön hasalva, kis legénykével. Felmosolygott rám és kacéran megkérdezte:

— Nagyságos úr, nem kezdene ki velem?

— Öreg vagyok én ahhoz... — mondtam vissza a jelbeszédet.

A kislány lehajtotta a fejét, maga elé nevetett és az ujjával oldalra bökdösött. Oldalt, vagy harminc lépésnyire, tagbaszakadt munkásember ült a fűben és szalonnázott. Átsétáltam feléje. Az elvtárs bekattintotta bicskáját, felállt és elindult előttem. Mindig előttem. A bokrok, s fák között itt-ott felálltak férfiak s nők... S elindultak. De sokan fekve maradtak. Széles karéjban maradtak őrhelyükön.

Néha felülről hangzott egy-egy jelszó. Felülről: a sűrű lombkorona mögül.

A hegy tetején, egy tisztáson háromezer ember állt, várt. És a tömegtől messzebb, harminc-negyven lépésnyire, laza láncban kis őrködő sereg ügyelt. Nem settenkedve, lopva, odasurranó kopókra ügyelt, hanem arra, hogy a tisztásra gyűltek közül senki el ne távozzék addig, amíg a május elsejei ünnep be nem fejeződött.

A rablásra készülődő imperialista készülődésekről, a békés felépítésben verejtékező szovjet népről, a világszerte erősödő munkásmozgalom eredményeiről beszéltem, a magyar munkásság, parasztság és szellemi munkásság önzetlen, áldozatkész, hősies harcának részleteit ismertettem, a föld alá szorított mozgalom új taktikai módszereit részleteztem. Aztán verseket szavaltak, a kórus is felállt, és elzengte a nemzetközi és magyar forradalmi irodalom harci termékeit. Aztán énekelt a tömeg... S végig a háromórás műsort: az előadást, a kórus verseit és az énekszámokat is halkan, negyedhangra tompított fojtással hallotta az egyén és a tömeg.

Tucatnyi ünnepséget láttak a Budapest környéki hegyek, tisztások ezen a napon. Tíz- és tízezernyi forradalmár ünnepelt és tett hitet ezen a napon a törhetetlenségéről. Voltak gyülekezők, amelyeken zavart okoztak a kopók; vagy a forradalmi munkásság sorait megbontó árulók. Voltak tisztások, amelyen csak rendőrkopók gyülekeztek dühöngve s átkozódva. Ügyes csellel, az utolsó pillanatra más tájakra irányították az elvtársak a csoportgyülekezőt... megtudván, hogy valami ügyetlenség vagy árulás miatt a rendőrség megneszelte és megszállta a tetthelyet.

Szerte a honban a május elseje megduzzasztotta a népért harcoló maroknyi tábor tetterejét. Hiába kötözték a lófarkához a kakastollas bestiák a magyar falvak és tanyák leghűbb fiát, hiába talpalták és

Sugár Andor: Május 1 nem ünnep: harci nap...
Illegális kommunista röplap 1932 körül

bikacsöközték a város ipari és szellemi munkásságának „lebukott" mártírjait, akik pribékkézre kerültek... a május elseje seregszemle volt, nagyszerű hadgyakorlat, amely acélfalat emelt s amely acélfal ma egyre jobban tágítja nemcsak a védőkörletét, hanem szakadatlanul támadó-vonulásban gázolja halomra a bestialitás: a fasizmus mentsvárait.

1932-ben jutott mélypontjára a gazdasági világválság, a kapitalista országokban 35—36 millióra növekedett a kenyértelenek száma. Az ezzel járó súlyos társadalmi megpróbáltatást még a magát mindenből kivágó Bethlen-kormány sem tudta átvészelni; 1931 augusztusában lemondott, s az őt követő Károlyi-kormány rövidesen csak a biatorbágyi merénylet ürügyén kihirdetett statáriális állapotban kereshette mentsvárát. 1932-ben még engedélyezték a szociáldemokrata párt májusi gyűlését a Millenáris pályán, de az a megfélemlítés ellenére forradalmi tüntetésbe torkollott. A kormány ultima ratiója lett, hogy 1932 júliusában a kommunista párt két kiváló vezetőjét, Sallai Imrét és Fürst Sándort, a nemzetközi tiltakozás ellenére, statáriális úton meggyilkoltatta.

A párt két nagy mártírjának védője, Domokos József, amint erről a Világosság 1948. május 1-i számában hírt adott, 1931—1934 között igen sok május elsejei tüntetésben részt vevő munkás védelmét is vállalta.

Ebben az időben a Horthy-fasizmustól eltérően még mindig számos burzsoá országban, így többek között Romániában is hivatalosan elismerték május elsejét mint a munka ünnepét. Egyes esetekben a polgári lapok soronként fizetett bértollnokai a szocialista sajtót is túlszárnyalva magasztalták a munka szentségét. Franyó Zoltán (1897—), a jeles erdélyi haladó író és műfordító a kolozsvári 6 órai Újság 1932. május 1-i számában leplezte le, hogy mi rejlik az álszent magatartás mögött.

Franyó Zoltán

MÁJUSI VIRÁGÉNEK

E pillanatban világszerte Róla sercegnek a tollak, Róla kattognak az írógépek: virágos epitetonok és lendületes állítmányok arabeszkjei közül idézik meg a fekete bűvészet alkimistái a május elsejei ünnep

kicsit áhított és kicsit rettegett szellemét. Aki évről évre figyelemmel kíséri ezeknek a vezércikkeknek óvatos lombikokban kikotyvasztott polgári „forradalmiságát" és konzervdobozokban megőrzött dühét — az most némi változást fog észrevenni. Egy kis önkéntelen nyugtalanság bukkan fel minduntalan a jól temperált publicisztikai szólamok sikkes ütemei mögül... egy kis váratlan nyugtalanság... egy kis félelem... A májusi vezércikk, amely eddig iránytjelzőn lobogott a tavaszi reggel ünnepi napsütésében, mintha zavarban volna... Túl kevés, amit mond, ahhoz képest, amit félősen elhallgat.

Az idők démonja mégsem engedi meg, hogy az európai „demokrácia" és „progresszió" hamisított tintaleve egészen elöntse a lelkeket. Milyen jó, hogy itt is, ott is történik valami kevés, ami azonban több a legparádésabb májusi vezércikknél. Milyen jó, hogy az események rácáfolnak a szimbólumokra éhes publicisztikára, és sem a leszerelés analógiája, sem a „népek testvériesülésének" frázisa nem adja már magát oda ürügyül az európai szellemiség lélekmérgező sarlatánjainak. Talán úgy lesz, hogy a májusi vezércikk hamarosan kimegy a divatból, és elfoglalja helyét a májusi valóság.

*

Az idő gyorsabban rohan, mint a hadiipar és a trösztkapitalizmus által megfizetett sajtó, mely ezen a napon — szintén a nagytőke jámbor óhaja szerint — veszélytelen himnuszokat zeng a munka és a munkás dicsőítésére.

Ilyenkor szokás misztikus kapcsolatot találni a májusi pacsirta és a becsületes munkás kérges tenyere között, ilyenkor szokás a derűs tavaszi napsütéshez apellálni a kevésbé derűs tömegnyomorral szemben. Hej, de jól ismerjük a receptet!... Egy kis zöld pázsit odakint a ligetben, egy csipetnyi szolidaritás, tíz mondatnyi demokrácia és egy csöppnyi piros folyadék — de ez nem vér, hanem csak tinta legyen. Fogd ezt a vegyüléket, dobd egy serpenyőbe, keverd és kavard addig, amíg jól összevegyül, aztán gyors tűzön süsd meg, és tálald fel május elsejére a nyájas és hájas olvasónak, hadd remegjen a szíve, hogy milyen nagyszerű szociális lény ő tulajdonképpen, mialatt nyugodt lelkiismerettel vágja zsebre a vér sarcát, az osztalékot — illetve fosztalékot —, a szent profitot, amelynek nevében áldassék ez a csodálatos európai civilizáció.

*

...Hát éppen itt van a baj. Valami nem funkcionál a konyhán. A májusi pázsit zöld klorofillja nem hagyja magát összekeverni a piros vértestecskékkel; a pacsirta dalát nem lehet szép ildomos harmóniába hangolni a Marseillaise ütemével, és a napsütés aranya is fölmondja a szolgálatot, amikor a valóság végzetes árnyaival akarják összekeverni.

A májusi vezércikk le fogja járni magát, mert az események vakító reflektorfényében rikítóan meglátszik a hazugság, mely szózatait és szólamait sugallja; nem lesz mit mondania, mert a pillanatok láza belefojtja a szót a bérencek pennáiba, akit farizeusi lélekkel meg akar csókolni a nagy Orgia utolsó vacsoráján, az nem hajlandó még egyszer felmenni a Golgotára, hanem kemény ököllel csap vissza júdásai arcába, és egy hatalmas rándítással mégiscsak kiemeli sarkaiból ezt a földet, mely kufárok és hazardőrök játéklabdája volt négyezer év óta.

A polgári lelkiismeret ilyenkor szokta megnyugtatni magát egy egész esztendőre. Megadja a császárnak, ami a császáré, az istennek, ami az istené, és megadja a munkásnak... hopp, ezt már nem... A munkásnak nem lehet megadni, ami a munkásé... Neki elég lesz egy kis szurrogátum, egy kis olcsó pótlék, vezércikkfrázisaiból, ami nem kerül annyiba, mint az emberséges munkabér.

Szépen megfogalmazott mondatokat nekik kenyér helyett! Hadd írják a tőke publicistái zengő vezércikkeiket a munka ünnepéről, felszabadulás ünnepéről, a rendőrség majd vigyáz rá, hogy senki se vehesse túl komolyan ezeket a szólamokat.

*

De, mondom, egy kis hiba csúszott a számításba. A munkástömegek a hatóságilag megnyirbált piros zászlók alatt egyre veszedelmesebben lángoló piros lélekkel mennek előre a jövőért vívandó döntő küzdelemre. Valami olyan történik világszerte, melynek kimondhatatlan és eldalolhatatlan himnuszához képest csak együgyű dadogás a legdíszesebb májusi vezércikk, olyasmi történik, amilyet még legriadtabb álmaiban sem látott a polgár, olyasmi történik, amitől majd megáll a vér a szívekben és megáporodik a tinta a kalamárisokban.

Elég volt abból, hogy a rabszolgatartó magyarázza meg a dolgozók százmilliós tömegeinek, hogy melyik az az egyetlen nap az évben, amikor — talán a munkanélküliség ugató éhségével a gyomorban — ki szabad feküdni a pázsitra és szürcsölni szabad a napfényt. Amikor

a bányász kibújhat a föld méhéből, a munkás elszabadulhat a futószalag kalodájából, és azt mondhatja: a mai nap a mi ünnepünk!

Elég volt a kapitalizmus jóindulata szerint adagolt ünnepből és szabadságból. A munka nem kér semmit, és nem köszön meg semmit. A munka követel! Követeli magának mindazokat a javakat, amiket izmai verejtékével és szíve vérével termel, követeli magának az élet jogát és az emberi méltóságot, követeli azt a társadalmi formát, amelyben nemcsak május elseje lesz ünnep, de az esztendő minden napja ünnep lesz; az ő ünnepe — az egymásnak és egymásért, nem pedig az egymás ellen dolgozók ünnepe.

És akkor a májusi virágének — világénekké fog megnőni!

„Fenyegető fekete felhők takarják el a Napot. Roppant árnyékuk borulatba vonja a földet... Az embereken és minden élőlényen levertség és nyugtalanság vesz erőt. Mintha láthatatlan és megfoghatatlan teher nehezednék a dolgokra és az életre..." — e sorokkal kezdte Szakasits Árpád a szociáldemokrata párt 1933-as májusi emléklapjának címoldalán olvasható írását. A cikket Pérely Imre grafikusművész megkínzott arcú, megtört munkásokat ábrázoló tusrajza kísérte. Nemcsak a magyar, hanem az egész nemzetközi munkásmozgalomra rányomta bélyegét a német fasizmus 1933. január 30-i győzelme. Különösen a hitleri fenyegetés által érintett európai államokban érződött a május elsejei tüntetéseken a fordulat hatása.

„De azért a Nap izzó és lobogó lángokban égő hatalmas gömbje nem változott meg. Fénye a felhők mögött éppen olyan, mint volt. Ereje töretlen. Éltető világossága csakúgy lobog, mint derű idején. Vonzásának megmásíthatatlan törvénye változatlanul uralkodik a föld fölött..." — folytatta Szakasits Árpád iménti cikkét. A történelmi tények nemcsak évtizedes távlatban igazolták Szakasits biztató szavait. A Szovjetunió, amely a sok éven át tartó világválság idején érte meg gazdasága első nagyarányú fellendülését, éppen 1933-ban fejezte be az előirányzottnál rövidebb idő alatt első ötéves tervét. Ez erőforrást jelentett egész Európa munkásmozgalmának.

Az ez év május elsejére írott alábbi versek is tükrözik egyfelől a nemzetközi munkásmozgalmat ért súlyos csapás hangulatát, másfelől a bizakodást abban, hogy a májusi gondolat legyőzhetetlen. Mindkét költemény az 1933-as májusi emléklapban található.

Várnai Zseni

A MÁJUS JÖN

Sötét van,
ám túl a felhők mögött
lángol a Május, — jönni akar.
Útján ijesztő jégzivatar,
villám vakít és dördül az ég,
egész világ csak feketeség,
s mégis, hiába orkánlanak
rontó elemek, sátánhadak
a Május jön, mert élni küldetett,
felhőkön túl már megszületett.

Érezzük őt,
tudjuk, hogy már közel,
lesz virágunk, tarka koszorúnk,
megcsókolja csapzott homlokunk,
a fény elömlik rajtunk boldogan,
a Május jön, szívünk felé rohan,
tüzes nyila a felhőn áthasít,
elűzi sorsunk kínzó árnyait,
a Május jön, mert élni küldetett,
érezzük, hogy már megszületett!

Farkas Antal

A PIROS SZEKFŰ REGÉJE

Vércseppből született,
amiben tűz és szeretet lakott,
mi maga volt a harcos kikelet,
hordozván Májust, dalt, színt, illatot.

Alig virult szegény,
egy-két szomorú paraszthház előtt,
egy-két robotos fájó kebelén,
máris üldözték hatalmas erők.

Letépte durva kéz,
taposta önkény, dühös félelem,
gyomként irtotta gyáva és merész,
ha fölpiroslott úton-útfelen.

Megtörtént a csoda:
irtás helyén dúsabb lett a virág
s nem pusztíthatja ki semmi soha:
bepirosul majd tőle a világ!

A lelkem fölnevet,
mikor halálát költi balga szó,
mert aki Megváltónak született,
örökéletű és mindenható!...

1934 elején a fasizmus újabb pozíciót hódított meg, mégpedig Magyarország tőszomszédságában, ahol az osztrák munkásság felkelését vérbe fojtva az uralkodó osztályok a nyílt fasiszta diktatúrát teremtették meg. Dolfuss, az osztrák diktátor Hitlert majmolva maga is megrendeztette zsoldosaival május elsején az ünnepet megcsúfoló felvonulást, miközben Hitler az előző évi színjáték példájára ünnepi beszédet tartott a tempelhofi repülőtéren.

A führer ezúttal is a munkás megbecsüléséről szónokolt, de a külföldi tudósítók szerint szavai nem találtak olyan lelkes helyeslésre, mint az előző évben. A göbbelsi propaganda hangsúlyozta a tüntetésen való részvétel önkéntességét, miközben a távolmaradókat húsz márka pénzbüntetéssel sújtották, amennyiben nem tudták ötmárkás bélyeggel ellátott orvosi bizonyítvánnyal igazolni távolmaradásuk okát.

Mindezek ellenére elmondhatjuk, hogy a fasiszta országok kivételével 1934 tavaszán új erőre kapott a májusi eszme. Moszkvában többek között Cseljuszkin sarkkutató expedícióját éltették a tömegek. Spanyolországban több halottat követelő összetűzésekkel jártak a májusi tüntetések. A belgiumi Gand-ban, Saarbrückenben, Prágában, Gladnóban, a Távol-Keleten, Új-Delhiben, Bombayben a rendőrséggel csaptak össze a tömegek, Tokióban és Jokohamában, akárcsak Ausztria valamennyi városában és a horthysta-hagyományoknak megfelelően Magyarországon előzetes letartóztatásokkal igyekeztek biztosítani a nyugalmat. Romániában betiltották a gyűléseket, Szófiában a véres összetűzések miatt kétszáz embert letartóztattak.

Május 1-én a proletár szolidaritás napján... (Montázs.)
Illegális kommunista röplap 1932 körül

A fasizmus előretörése, ahelyett hogy megfélemlítette volna, világszerte fokozott aktivitásra késztette a munkásmozgalmat. A Kommunisták Magyarországi Pártjának illegális lapja, a Kommunista, 1934. áprilisi száma harcos május elsejét, általános sztrájkot hirdetett, figyelmeztetve a fasiszta Gömbös Gyula miniszterelnök jelszavának megtévesztő voltára, mely szerint „Magyarország Európának egyetlen nyugodt szigete" lett volna. A szociáldemokrata párt jobboldali vezetői még mindig nem ismerték fel az őket is fenyegető veszélyt. Jellemző tünet: a nyomdászok lapja, a Tipographia 1934. április 27-i száma mindössze negyedórás munkaszünetet javasolt május elsejére. Az előző esztendőkkel szemben mégis bátrabb, bizakodóbb megnyilatkozásokkal találkozunk a szociáldemokrata sajtóban is: ugrásszerűen emelkedett a május elsejei emléklap művészi színvonala. A címoldalt a kor egyik legnagyobb festőművésze, Szőnyi István erőteljes munkásalakot ábrázoló grafikája díszítette. A belső lapokon Derkovits Gyula, Ferenczy Noémi, Dési Huber István, Kmetty János, Kernstok Károly, Jándi Dávid a munkát, munkásfigurákat, parasztokat bemutató művészi alkotásai. A Népszavában Varsányi Pál linómetszetének másolata.

A hitleri expanzió veszélye teljes nagyságában Magyarországon is kirajzolódott. József Attila kedves emlékeket idézni és levegőzni ment ki a Margitszigetre, de amint *A szigeten* című versében írja, ott is beleütközött a barna veszedelembe.

Kiléptem hát, hogy enyhülésre leljek, —
de „Hoch!"-ok zúgtak és rekedtebb „Heil!"-ek,

csámpás Wotánok téglavörös arccal,
több mecklenburgi kisiparos dalkar

zajongta, hogy csak ő van a világon
és megvalósul a keleti álom!

Az a tény, hogy a képzőművészek szinte egymással versenyezve igyekeztek a május elsejei kiadványok esztétikai színvonalát növelni, apró, de jellemző adalék: sokan észrevették, amit József Attila versében kifejezett.

A Népszava 1934. május 1-i számában jelent meg a korán elhunyt tehetséges írónő, Tamás Sári (1903—1944) alábbi verse.

Tamás Sári

MÁJUS

Az ég vakító kéken ég,
a nap érett borostyán,
zölden villan a lelke a földnek
sok-sok fekete rostján.

A gyümölcs nyugtalan álmodik
a bólongó virágba',
álmában megsejtette már:
nem soká tarthat az álma.

Az ég, a nap, a föld, a víz
kavarog, lázadoz, jajgat —
segítsen már az ember is
a kínlódó tavasznak!

Hogy nyár legyen! hogy nyár legyen!
legyen minden, mi nincsen:
ég, föld, vihar, víz, minden és
az ember is segítsen!

A Népszava ugyanabban a számában található Kassák Lajos pesszimista indítású, de végül küzdelemre szólító költeménye is.

Kassák Lajos

KIÁLTÁS A TAVASZBAN

Kihez szóljak, kivel osszam meg kenyerem felét?
Kivel cseréljem el jó szerszámaimat, amiket
munkában edzettem és munkában köszörültem élesre?
Fájdalom van ezekben a kérdésekben, nyugtalan keserűség
és nem találkoztam a testvérrel, aki válaszolna rájuk
a bölcsesség egyszerű szavaival.

Szőnyi István: 1934. május 1.
Májusi emléklap 1934.

Harcban állunk, mondják körülöttem s ó, jaj
én csak halottakat látok a völgyben csakúgy, mint a napos
domboldalon.
Ismeretlen itt a bátor tekintet és az ujjongó kiáltás is ismeretlen.
Az egyik este vízreszálltam, hogy hálót vessek csónakomból,
halakra halásztam és halottakat emeltem ki a mélyből,
fiatal lányt, akiben halott gyermek feküdt és fiatal legényt,
akinek nagy konyhakés rozsdásodott a szívében.
Lám, az új nemzedék, gondoltam és hiába emeltem őket élő
karjaimba,
szótlanul és mozdulatlanul aludtak tovább a csillagos ég alatt.

Az idők gyaláztak meg minket s a terek elfordultak lépteink elől.
De azt mondom: ha nincs anyag, amit megválthatnánk
szerszámainkkal,
emeljük föl izmos karjainkat, mint az igazságtevés fegyvereit.
Az életért. A magunk és árva testvéreink életéért!
Akit korbáccsal ütnek, annak legyenek acélból a csontjai
s akit elevenen akarnak eltemetni, az támadjon fel halottaiból is.
Ideje lenne hát, testvéreim, hogy kikeljetek a vizek fenekéről,
a bányák mélyéből s a bezárt műhelyek romjai alól.
Ideje lenne, hogy magunknak szolgáljunk ezekben
a keserű napokban,
mikor csontkemény a kenyerünk és álomtalan alszunk ágyainkon.

A munkásmozgalom megújulásának egyik legnagyobb eseménye 1934-ben a francia proletariátus győzelmes harca az országukat fenyegető fasiszta puccs letörésére. A február 6-i puccskísérletre a kommunista és a szocialista pártok irányításával az egész Franciaország életét megbénító általános sztrájk volt a válasz, amely meghátrálásra késztette a hitleri példát követni akaró francia burzsoáziát. Ennek a nagy jelentőségű sikernek a tanulságait vonta le a Kommunista Internacionálé Moszkvában tartott VII. kongresszusa, amely Dimitrov referátuma nyomán meghirdette az antifasiszta egységfrontot.

A fasizmus világméretű térhódításának legerősebb gátja a Szovjetunió maradt, ahol felismerték a hitleri Németország részéről fenyegető háborús veszélyt. 1935. május elsején a Szovjetunió katonai erejét demonstrálták a Vörös téren: 30 000 katona vonult fel, 800 repülőgép körözött a város felett, női zászlóaljak, úttörők egészítették ki a felvonulást, több száz tagú zenekar és kórus adta elő az *Internacionálét*.

Ugyanekkor Magyarországon május előestéjén a fasiszta Gömbös Gyula a legális munkásmozgalom felszámolását tervezte és ezt nyíltan is bejelentette. A kommunisták nyomban egységfrontot ajánlottak a szociáldemokratáknak a szakszervezetek, a sztrájkjog védelmére. A szociáldemokrata párt, jobboldali vezetőinek befolyására, egyelőre még inkább csak az akkori haladó értelmiség egyes ismert személyiségeivel igyekezett javítani kapcsolatait. Erre vall a Népszava 1935. május 1-i száma, amelynek 43—55. lapjáig terjedő részében „Reformokat! Reformokat!" cím alatt írókat, politikusokat szólaltatott meg, közöttük Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Buza Barnát, az 1918-as Károlyi-kormány földművelésügyi miniszterét, Ignotus Pál, Illyés Gyula, Katona Jenő, Kodolányi János, Márai Sándor, Szabó Lőrinc, Veres Péter, Zilahy Lajos, Zsolt Béla írókat.

Ebben az esztendőben jelent meg az ellenforradalom alatt keletkezett májusi költészet két legszebb darabja, az egyik a Népszava 1935. május 1-i számában, Radnóti Miklós alkotása, a másik József Attila *Május* című verse.

Radnóti Miklós

TÖRVÉNY

Darvak irkálnak változó
betűket az égre s hangjuk
úgy potyog, kopogva, mint a jég,

utánuk pillant most az ég
s megáll a támolygó idő.

Megáll az erdőn s barnul ott,
figyel a húzó zaj után
és a csöndben aztán elmerül,

jelezve villan még felül
a darvak útja s lengedez.

Az ősz emlékké válik és
szikrázva élesül a szó,
mit lomb közt pirosan ejt a szél,

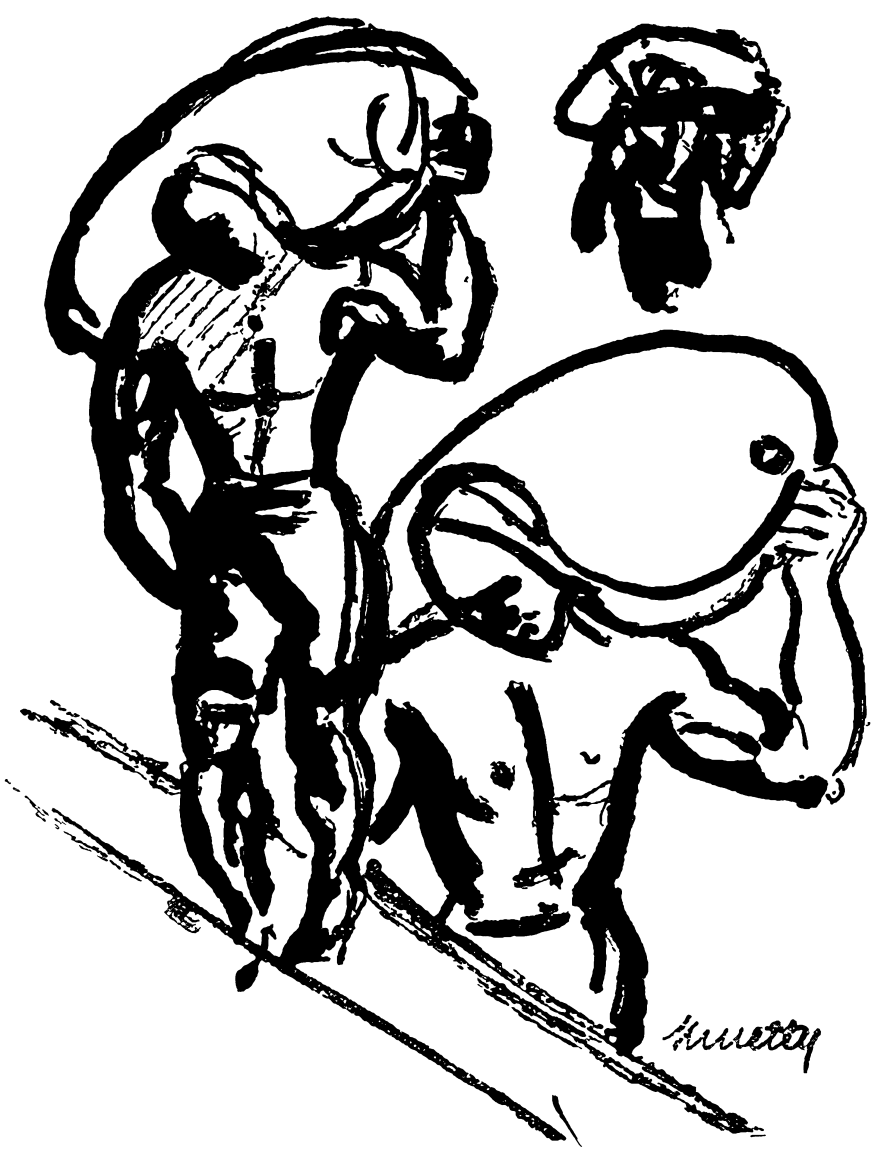

Kmetty János: Zsákhordók.
Májusi emléklap 1934.

szinte fütty már, mi ide ér,
olyan sikoltva ejti el.

Mert fagy készül itt, utána
hull a hó majd s alákerül
kegyetlen a földi mozgalom,

de bujdos ott s egy hajnalon
az új fű kidugja tőrét.

Törvény ez, eddig ér; erős
a tél, de sűrű lázadás
tör majd belőle föl tömötten.

Velünk tartasz-é? — mögöttem
súgva kérdez így a tájék.

Bólintok s érzem arcomon
elégedett szelét, piros
láng a lomb és int, hogy nem felejt.

Figyelj te is. Levelet ejt
eléd is. Várja válaszod.

József Attila

MÁJUS

A rengő lomb virágban ég,
és készül a gyümölcsre,
a nyílt utcára lép a nép,
hogy végzetét betöltse.
Iramlanak a bogarak,
friss jelszavak röpülnek.
S az aranyba vont ég alatt,
— mert beköszönt az ünnep —
a szabadság sétára megy.
Hős népe ágat lenget,
s ő kézenfogva vezeti
szép gyermekét, a rendet!

A következő, az 1936-os esztendő az egységfront-politika újabb átütő győzelmeit eredményezte. Franciaországban az április végén és május elején tartott választások alkalmával a kommunista párt 23-ról 72-re növelte, tehát több mint háromszorosára emelte mandátumai számát, előretört a szocialista párt is, megalakult a népfront-kormány, soha nem látott ember-tenger, egymillió tüntető ünnepelte a fővárosban, százezrek a vidéki városokban ezt a Május elsejét. A munkaszünet úgyszólván osztatlan volt. Spanyolországban ugyancsak átütő győzelmet aratott és hatalomra került a népfront.

Magyarországon ugyanekkor nyárig tartó sztrájkhullám indult meg.

Ezúttal is művészi kiállításban került kiadásra a május elsejei emléklap. Címoldalán a belga Frans Masereel szuggesztív hatású linómetszete; munkásokhoz szóló agitátor, a következő oldalakon Meunier munkásfigurái, József Attila *Mondd, mit érlel...* című verse, Derkovits és Käthe Kollwitz anyát ábrázoló rajzai, Rideg Sándor emlékezése tanyai éveire.

A Népszava 1936. május elsejei számában jelentkezett új költeményével Farkas Antal, aki időről időre visszatérően köszöntötte ezt a napot.

Farkas Antal

HIMNUSZ MÁJUS ELSEJÉN

Ami derű a szakadatlan
kedvfogyasztó, ködontó borulatban,
fölcsillanó sugár a vaknak,
börtönlakónak fényes ablak,
szabadság-kürt a rabfüleknek,
födél, kit a vihar lepett meg,
kenyér, kit éhség kínja mar,
vízbefúlónak sajka, kar,
üdítő forrás szomjazónak,
kincs, mit becsülni nem tudunk:
az vagy nekünk, mi Májusunk!

Virág vagy, amiből gyümölcs lesz —
mit ér az ág, ha nem terem? —
lelkébe bátorságot öntesz
a hánykódónak tengeren;

1936 MÁJUS 1

Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,

Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán: *Petőfi.*

Frans Masereel: 1936. május 1.
Első megjelenése: Májusi emléklap 1936.

világítótorony, minek a fénye
évezredeknek mutogatja
a biztos utat a vak éjbe'
és milliókat ment ki karja
a boldogulás szigetére,
megtalálója keresettnek,
léleknek, testi szervezetnek

fűtője, piros szíve-vére,
te vagy a Kezdet, de a végtelen,
a ragyogó Nap, de az éjtelen,
s nélküled élni sem tudunk,
te, harcra tüzelő,
a győzelemig forraló erő,
mi szépséges szép Májusunk!

1937-ben vetette papírra Egon Erwin Kisch (1885—1948), a cseh, egyben a nemzetközi publicisztika egyik immár klasszikusnak tekinthető művésze, a „száguldó riporter", a Május elseje irodalmának bizonyára legeredetibb darabját. (Nálunk megjelent a Szabad Föld 1961. április 30-i számában.) Szellemes írásában filmszerűen pergeti az olvasó elé, hogyan ünneplik a világ különböző tájain, városaiban ezt a napot. Spanyolországgal kezdi, ahol a köztársaságiak által még tartott Madridban szabadon tüntethetnek a munkások, de Burgosban sikerült Francóéknak visszaigazítani az órát. Valóban, ezen a május elsején a fasiszták koncentrált támadása ellen élethalálharcot folytató spanyol köztársaság sorsa foglalkoztatta elsősorban a világ munkásságát.

Egon Erwin Kisch

MÁJUS ELSEJÉN AZ ÓRÁK ELŐTT

Az Óvárosban az órásmester kirakatában áll egy nagy óra. Tulajdonképpen ez nem egy óra, hanem sok óra egyetlen órában egyesítve. Az óracsoport a világot ábrázolja: az öt világrészt, térben és időben. Minden számlap más-más város nevét viseli és a mutató jelzi, mennyi az idő abban a városban, abban az időpontban, mikor mi a prágai óváros órásmesterének kirakata előtt állunk és az órák óráját nézzük. Egyetlen óramű, egy tömör és súlyos fémszerkezet mozgatja a sok

mutatót. A Prága jelzésű számlap körül sorakoznak a többiek, és minden számlapon a napnak más-más óráját, az órának más-más percét látjuk. Burgos jelzésű számlap nincs az órán. Amikor a mester a művét készítette, Burgosban még ugyanennyit mutatott az óra, mint Madridban. Madridban az idő most előrehalad, a burgosi óra hátrafelé megy. Május elsején, ha rászorítjuk fülünket az óra nagy üveglapjára, talán hallhatjuk a kattogást, mely úgy hangzik, akár csak a munkászászlóaljak ütemes menetelése. Talán láthatjuk, hogy a mutatókon vörös zászlók lengenek.

Minden számlapon május elseje van. Prágában reggel hét óra. A Ringhoffer-gyár munkása riadtan ébred álmából, nem az ébresztőóra, de nem is a felesége, hanem az ablakon beragyogó napsugár keltette fel. — Az ördögbe is, ez az első gondolata, elaludtam. — De rögtön visszaszívja káromkodását, mert eszébe jut: ma ünnep van, ünnep, mit apáink harcoltak ki. Még alhatom egy kicsit, még van idő a felvonulásig.

Berlinben még négy perc hiányzik a hét órához, de a Siemenstadt-Művek művezetője már felkelt, és ő is káromkodott közben. De ő nem szívja vissza a káromkodást, mint a ringhofferbeli munkatársa. Belebújik a nadrágjába, másodpercnyi pontossággal kell ott lennie a nácik által elrendelt gyülekezőhelyen, különben a csoportvezető beárulja, és akkor röpülhet munkahelyéről, talán egyenest a koncentrációs táborba. Úgyis ferde szemmel néznek rá, mint régi szervezett munkásra.

Hamburgban az óra nagymutatójának még tizenkét percnyi utat kell megtennie, hogy elérje a reggeli hét órát jelző tizenkettes számot. — Hogy ezek ma mit fognak megint összelefetyelni? — dörmögi Klaus, a Blohm & Woss cég esztergályosa —, ma a vezérurak biztosan arról prédikálnak majd, hogy egészségünk szempontjából mennyivel egészségesebb, ha nem zabálunk kenyeret!

Londonban a Whitechapel High-Road sötétedik, majd rövidesen feketéllik az emberektől, akik zárt sorokban állnak fel, hogy a Hyde Parkba vonuljanak. A High Gate rácsos kapuin át alig tudják cipelni a koszorúkat, amelyek Marx Károly utolsó lakhelyét díszítik.

Párizsban egymillió dolgozó sorakozik fel a Père Lachaise, a kommünárok sírhelye felé vezető útvonalon. Az F. I. A. vörös zászlói, ez a szociáldemokratáké, a P. C. F. vörös zászlói, ez a kommunistáké, a C. G. T. vörös zászlói, ez a szakszervezeteké, minden kézben vörös zászló, él a Népfront. Herriot és ezer más radikálszocialista velük együtt menetel, ők is felemelt ökéllel köszönnek, él a Népfront!

Biró Mihály: Május 1.
Májusi emléklap 1937.

A munka hadserege tisztelgő sorokban vonul el 1871 dicső hőseinek sírjai és Henri Barbusse emlékműve előtt.

Mikor a prágai fémmunkás kilép lakóháza kapuján, hogy felsorakozzon a felvonuláshoz, akkor sidney-i és melbourne-i munkástársaik már befejezték felvonulásukat, és sűrű sorokban a tengerpartra vonulnak, hogy asszonyaikkal és gyerekeikkel élvezzék a napot, a hullámokat, a májusi napfény melegét.

Sanghajban, a riksa-kuli, ma riksa nélkül igyekszik át a Nanking-Roadon. Amikor nincs rendőr a láthatáron, a párt röplapjait osztogatja, de abban a percben, amikor feltűnik egy rendőr, futásnak ered, és gyorsabban száguld, mint bármikor utasa nógatására.

Moszkvában a rendőr a tüntetők elvtársa. A Lenin-mauzóleummal szemközti ház erkélyén szovjet költők állnak a mikrofon előtt és beszámolnak a Vörös téren történtekről, de lehet ezt leírni? El lehet ezt mondani? Az örömnek ezt az óceánját? A katonák és munkások hadseregét? A gyermekek örömrivalgását? A zászlók erdejét? A mámorosan ujjongó embersokaság minden egyes tagja üdvözli a pártot, amelynek boldogságát köszönheti. És a pártot képviselő mosolygó elvtársakat, akik a mauzóleum mellvédjéről szeretetteljesen viszonozzák a köszöntést.

Tedd csak füledet a madridi számlapra. Az óra fogaskerekeiből, járásából ugyanazt a hangot hallod, bár a város felett repülőgépek zúgnak, hogy az ártatlan gyerekekre és a vörös zászlóra zúdítsák bombáikat. Prága óvárosában állsz az óra előtt, hallod kerekeinek ritmusát. Érzed, hogy a madridi óra, a bombák robbanása, a gépfegyverek kattogása között is azonos szíved verésével és az összes számlapokon menetelő májusi ünneplők lépteinek ütemes dobbanásával.

Moszkva két órával megelőzte Prágát, nyolc és fél órával Chicagót, csaknem tíz órával előbbre van a detroiti Ford Műveknél. Teljes fél nappal Hollywoodnál. De nemcsak a hosszúsági fokok és az égtájak határozzák meg az időt, ha a mindenség-órát nemcsak füleddel és szemeddel figyeled, hanem agyaddal és szíveddel is, akkor magad is észreveszed ezt.

Figyeld csak! Az órák órájának csak egy szerkezete van, egy erő mozgatja a mutatókat, egy erő határozza meg az időt, s egy napon, egyazon óra üt majd mindenütt a világon.

Világ órái, egyesüljetek!

(Prága, 1937.)

Magyarországon ekkor értek meg az egységfront-törekvések első gyümölcsei, ennek egy szerény megnyilatkozása a május elsejére kiadott emléklap is. Első oldalán a politikai plakát- és rajzművészet csaknem utolérhetetlen mestere — aki ebben a műfajban már a század elején iskolát teremtett —, Biró Mihály a fasiszta fenevadakat megtestesítő farkasok támadását nyugodtan, magabiztosan váró kalapácsos munkást állít elénk. A füzetet Dési Huber István, Rozs János, Szőnyi István, Kmetty János munkás- és munkásnő-figurái illusztrálják, továbbá Fenyő A. Endre a falusi nyomorúságot kifejező szénrajza.

A Népszavában Nádass József szenvedélyes versével azokat igyekezett felrázni tétlenségükből, akik hitelt adtak a „Magyarország a béke szigete" hivatalos jelszónak, elfelejtették az első világháború borzalmait, és nem vették észre, hogy a magyar úri osztályok is részt vesznek egy új háború előkészítésében.

Nádass József

TE GYILKOS ÉS TE ÁLDOZAT!

Tudom a leckét: hallgatok.
Csodálkozom, hogy süt a nap.
Hogy szájak nem ordítanak
S börtönben rohadnak rabok!

Csodálkozom, hogy süt a nap.
A fűben fekszem s hallgatok.
A nyár mégegyszer fellobog,
Fent a dombon kocsi szalad.

A fűben fekszem, hallgatok.
Még nevetnek az emberek,
Mert ők gyorsan felejtenek
És gépfegyver itt nem ropog!

Még nevetnek az emberek,
Mert bombát senki sem dobál.
Fegyvergolyó még nem talál,
Még nincsenek gázfellegek!

Bombát itt senki nem dobál,
Még élünk, járunk, nevetünk.
Még nem lőtték ki a szemünk,
Tankokból nem szól még halál!

Még élünk, járunk, nevetünk —
Hát állj fel! Hallasd hangodat,
Szólítsd fennen világodat,
Mert holnap, holnap elveszünk!

Ó, állj fel! Hallasd hangodat!
Ordíts, mielőtt megdögölsz!
Aztán meghalsz, vagy pedig ölsz,
Te gyilkos és te áldozat!

Ugyancsak a Népszava 1937. május 1-i számában találjuk Fodor József (1898—1973), a kiváló haladó költő indulattal teli antifasiszta versét.

Fodor József

KITARTANI!

Rög-ült fojtottságtól kínlódj fel ajkam,
Nehéz vajúdás dúlja agyamat,
S gyötrő rétegek alól felszakadtan
Süvítve törj, nagy, régi indulat!

Szívemnek dobjai, a régi, barbár
Zenét ütve, s hitet-izzó dalok,
Szóljatok: még ha erőlködve szétmáll
Is nyelvem s a szót űzve, meghalok!

A vad álom és tunyaság söpörve
Szálljon a szemekről, s nyűtt szellemem
Mint a vihar csapjon át, rendítve, költve
Hangom, mellyel a tavaszt üzenem.

Az éjből, a sárból, kínból, a mélyből,
Hol eke tép, toll szánt, gyárkürt riog,
Eszmélve, lobbanva büszke reménytől,
Halljátok, verítékes milliók!

A Tavaszt üzenem, az ősi forgást,
A Törvényt, sort, mely nem csalt sohasem —
Csak szívósan, daccal előre, folyvást,
Lépést lépésre nyerve csendesen.

A jövő azé, kit a nagy, a szent fűt:
A közjó, s munkát s vért áldoz azért;
Mint testvérek, mi újra s újra tettük,
Szabadságért, jogért és emberért?

S mint ma tesszük, beszívott ajkkal, egyre,
Mikor legdühödőbb a vad-vakok
(Tán végső!) rohama; óh, nem remegve,
Csak küzdjetek, társak s kitartsatok!

Miközben a Szovjetunió sikeresen fejezte be második ötéves tervét, a német fasizmus újabb lépést tett világhódító céljai megvalósítása felé: Ausztria 1938. március 11-i megszállása már közvetlen közelről érintette Magyarországot is. A magyar kormány azonban a korábbiaknál szolgaibban igyekezett kedvében járni példaképének: május előestéjén, április 30-án szavaztatta meg hatalmas fegyverkezési programját a képviselőházban.

Ebben az évben terjedelméhez képest ismét gazdag tartalommal és szép kiállításban került kiadásra a szokásos májusi emléklap. Derkovits, Háy Károly László, Szőnyi István, Rozs János grafikái mellett, a harmincas években felnőtt új munkásköltők, Földeák János, Vészi Endre, Kis Ferenc verseit találjuk benne.

Földeák János (1910—), aki már könyvkötőmunkásként tanújelét adta kiváló írói adottságainak, 1938-ban éppen azokban az időkben, amikor a munkásmozgalomra rohamosan súlyosbodó elnyomás nehezült, büszkén vállalta munkás mivoltát.

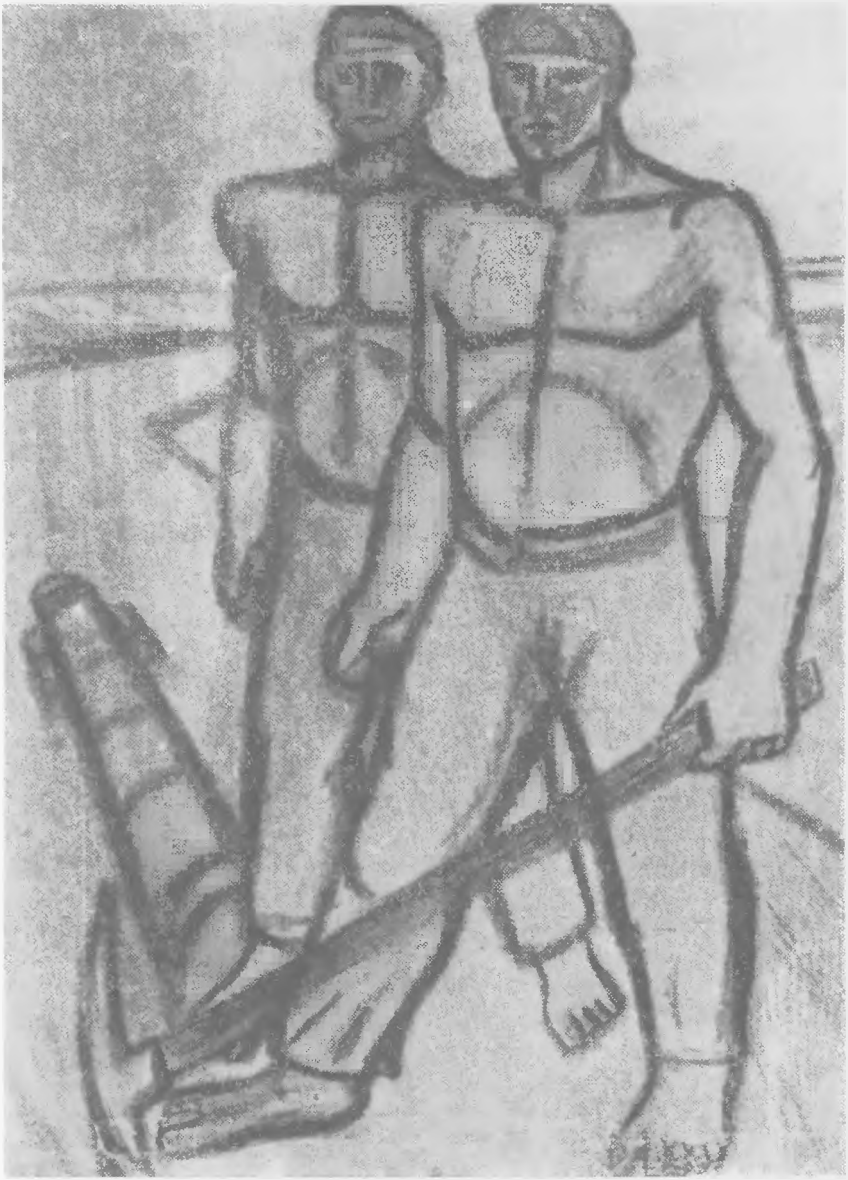

Dési Huber István: Munkások.
Májusi emléklap 1937.

Földeák János

DICSEKEDD, HOGY MUNKÁS VAGY!

Dicsekedd, hogy egyszerű munkás vagy, szenzációnak nem sok ez;
tetteidet add a többiéhez és értékednek súlya lesz.
Egyedül tán elkallódtál volna, egyedül: bukó gyönge vagy,
de mint a közösség szerves része már védett vagy, hogy megmaradj,
hogy tülekedj a napok sodrában, mint millió ős hű fia
s ne kelljen tovább parancsra tenned és szégyenkezve tűrni a
megaláztatást reggel-este. — Azért kell élned, görnyedő,
hogy diadalaid teljességét megérlelje a vén idő.

A te műved a cingár gyufaszál, a felhőt győző gépmadár,
a felhőkarcoló és a hangos film, a villanyfény, a cérnaszál,
a kunyhó, falu, város és ország s a gépek komor rendjei,
a rádió, ami a Világűr titkos csöndjét fölveri;
amerre csak jársz és ameddig látsz, lelheted munkád nyomait —
szűk hazád, e perdülő Földgömb csak a szorgalmadtól változik,
állat s növény élete tőled függ: benned sűrűl a hatalom,
a te erőd munkál a vizeken és völgyeken és dombokon.

Dicsekedd, hogy egyszerű munkás vagy! A teremtés sok titkai
miattad veszítik varázsukat, a leplük kezd már omlani
előtted s e győzelem nyomában már nem ijeszt a vad halál,
csak téged, mint Egyet szüntethet meg, a közösséghez gyönge
már...
Dicsekedj magaddal, van rá okod: az életnek a kezed ad
értelmet, így egészül kerekké s a folytonosság általad
sorozza a századok rendjét, hogy megtöltsön kövér könyveket
a történelmed, amiből az utód magának irányt teremt.

S ha műveid közt itt-ott zűrzavar támad és törne százfelé
a gyűlölet, hogy megsemmisítsen: az irigy vágyú emberé
robban ellened, a munkádból élők csapnak rád, hogy ne legyen
a földön tied minden hatalom. Ó, értsd meg, munkás emberem:
az alkotás nem lehet más haszna; aki a verejtékivel
nyújt áldozatot, alkot és termel: érte egészet érdemel;
ne hagyd, hogy javaid elorozzák az élősdiek, hej, ne hagyd!
Téged illet a Föld hozama, mert kérgének méltó része vagy.

Dicsekedd, hogy egyszerű munkás vagy, szerszámaiddal állj elő
s hirdesd, hogy általad épült a múlt, a jelen s épül a jövő;
dicsekedd, hogy egyszerű munkás vagy, ki magának a többivel
munkájáért ízesebb kenyeret és szabadságot követel;
dicsekedd, hogy egyszerű munkás vagy, ki nem gyilkol, ha társain
nem fehér bőr takar húst és csontot, de fekete vagy sárga szín;
dicsekedd, hogy egyszerű munkás vagy! rázd meg az öklöd
s mondd velem
a költővel, ki sorsod osztja, hogy nem hátrálunk meg sohasem.

Kis Ferenc (1908—1964) nyomdászmunkásként írta eredetiségről és roppant műgondról tanúskodó, az igényes irodalmi lapoknál is szívesen fogadott verseit. Nem véletlen, hogy alábbi szép költeményét a felszabadulás utáni ünnepi számokban újra közölték.

Kis Ferenc

MÁJUS

Ki meleg vagy és gazdag, mint a bánya,
ó, Május, dallal hogy' dicsérjelek?
Te vagy az Idő tündöklő leánya,
örök orcádon tündöklőbb jelek;
Te vagy a tenger, népek óceánja,
feléd megáradt folyók ömlenek —
S a folyókon át mennyi kis patak
siet, hogy ők is gazdagítsanak!

Gyönyörű vagy, ó, Május! Szép a márvány
ég, ha pusztító zord eső után
ragyogva békét hirdet a szivárvány,
reményt minden kis falevél a fán;
vigaszt, hogy múlik, elmúlik a járvány,
az őrület rossz álom volt csupán —
míg lelkesedve milliók együtt
ünnepelnek, ó, Május mindenütt!

Derkovits Gyula: Proletár anya.
Májusi emléklap 1938.

Ha ébredsz, tiszta láng lobog, világít
s a szelíd dombok napsütött felén
gyenge sugarak milliója játszik,
mint kisded-ujjak anyjuk kebelén;
a Jövő magva, reménye csírázik
a földben s a tört lélek rejtekén —
nyújtózna lelkem is, hogy' szállana
hiteddel, ahogy szállott valaha!

Szép vagy, Május! Az örömtől mi régen
elszokott szemem percre fölragyog.
Este van. Szinte csattognak az égen
örömükben az apró csillagok...
Sóvárogva míg nézem őket, szégyen
éget... daloló számba harapok... —
messziről, ahogy' száll az éjszakán,
dalomat mintha sírni hallanám...

A két háború közötti haladó és forradalmi irodalom legszínvonalasabb fórumaként tartjuk számon az emigráns magyar írók Moszkvában 1938-tól 1941-ig megjelent Új Hang című folyóiratát. Ennek első évfolyamában látott napvilágot Balázs Béla (1884—1949), a magyar irodalom, egyszersmind a filmtudomány kimagasló képviselőjének májusi verse.

Balázs Béla

DÍSZÍTEM A HÁZAM

Moszkva alatt, kicsi Isztra városában
Május ünnepére díszítem a házam.
Csodálatos dolog.
Hogy az én házam ez, melynek tetejében
Lám, vörös zászlóval, hűs származata szélben,
Boldogságom lobog.

Voltál egyszer kivert, koldus magyar költő.
Harcos bujdosásban folyt el emberöltő,
És fehér a hajad.
Íme most a portád, tulajdon te kerted.
Annyi vihar verten — végül fészked verted.
Orosz nyírfák alatt?

Hát nem gyanús volt-e a tulajdon tető,
Becsületes munkán meg nem szerezhető
Békéltető bármi?
Fészek melege is nem émelyített-e?
Lázadó szívedet nem-e kivetette
Országutat járni?

Saját ajtód előtt megállsz, vonakodva.
Mintha önmagadhoz betévedtél volna.
Álmélkodva nézel.
Szomszédod is éppen kitűzte a zászlót.
Lakatos. Az imént mosolyogva átszólt
Kedves köszönéssel:

„Hogyha kérdik — mondja — honnan ez a dácsa,
Felelem, bár más volt, apám volt az ácsa.
Partizán volt hajdan.
Meghalt azért, hogy itt oly világ lehessen,
Keze munkájával házat szerezhessen
Az ő fia majdan."

Az én házam ára is az apád vére,
De sok jó proletár vére folyt el érte,
Hogy a költő álma,
Bárha száll is, szól is becsületes dallal,
Igazat idéző, dalos viadallal,
Hajlékot találna.

Partizán rohamok fergetege hozta,
Hogy csendes kertemben, könyvemet lapozva,
Rügyfakadást várok.
S szemem elrévedsz felhőjáték árnyán,
Fölötte, megannyi bombavető sárkány,
Szovjet-aeroplánok.

Tűzzel terhes buzgó veszedelmes felleg,
Őrzi ott mosolygó, gazdag kolhozkertek
Erős csemetéit.
S költők álma felett vasköreit húzza,
Hogy szépség kelhessen dúsan, mint a búza,
Szabad nép földjén itt.

Köszönöm apádnak, ki ilyent nem látott,
S nékünk a vérével szerzett jobb világot,
És szentül ígérem,
Nem feledem apád régen hullott vérét,
Sem azt, amely ma is ömlik a kenyérért
Annyi csatatéren!

Percre sem ringat el viola-illatja
Soha zenemélyű csend el nem altatja
Figyelő szívemet.
Mert én látom, Madrid uccáin, én látom:
Vörös sebek nyílnak kis gyerekhullákon,
Míg itt bimbó nevet.

Mert fehér nyírfáim szelíd ágbogán át
Katalán tűzvésznek szörnyű lángolását
Látom, látom, látom!
Hallom én az ostort német börtön mélyén,
Hallom a kínai kulik énekét én
Dacos barrikádon.

De esküszöm: soha harag, keserűség
Örömömnek fényét be ne felhőzhessék,
Fogszorítva állom.
Vér-könnyzivatarban, magosra, magosra
Lobogjon, mint zászlóm gyönyörű pirossa,
Konok boldogságom.

Világítótorony messzeszóró fénye
Örömöm ragyogjon sok kietlen éjbe,
Jelenteni partot.
Jelző rakétaként sötétségbe gyújtson,
Lankadó harcosnak bizodalmat nyújtson,
Hogyha erre tartott.

Ti szenvedve küzdők, mind nézzetek erre,
Vörös zászló alatt derülő reggelre.
Derül nektek egyszer.
Lássátok, valóság. Lássátok, nem álom.
Van ilyen boldogság itt Szovjetországon.
Ezért verekedtek.

Örömet éneklek gyújtó örömömbe
Ha szorul is szívem dühöngő ökölbe,
Mégis, mégis, mégis!
Fojtsa bár könny torkom, énekelem nektek
Az élet szépségét, melyért ti véreztek
Azért is! azért is!

Ugyancsak a moszkvai Új Hangban, ennek következő, 1939. májusi számában jelentek meg Gábor Andor alábbi versei.

Gábor Andor

MÁJUSI ÉNEKEK

I

Sokat kell szenvedned tavaszodér',
Hosszúak teleid, alszik a vér,
Halkul a szívverés, fogy az erő,
Visszarogy mind, ami égretörő.
Rossz-szagú odúban lassú napok,
Levegőd piszoktól szűrve kapod,
Idétlen időben tesped a tér,
Sokat kell szenvedned tavaszodér'.

Lágyul a levegő, füstöl a föld,
Fa bőre ragyogó ripacsot ölt,
Rohan a rögökön barna bogár,
Bizsgeti, nyüzsgeti sárga sugár,

Hant alól hemzsegő munka zihál,
Lányölet szerelem csókra csikál,
Virággal virgatja véred a rét,
Éled az életet, lobban a lét!

Elfagyott szívednek egyik fele?
Elfagyott életed? Törődj bele!
Holtaid maradtak jégrög alatt?
Sződd tovább mégis a szép fonalat!
Szenvedés szántott rád szürke redőt?
Félholtan kaptad már tavasz-időd?
Megéri! Megéri! Mindent megér!
Sokat kell szenvedned tavaszodér'!

Lesz újra barrikád! Lesz újra sánc!
Zendül a nóta még s lendül a tánc!
Fojtani, fékezni nincs hatalom:
Tavasz lesz, tavasz lesz: forradalom!
Köpül a gépfegyver, ágyú döbög,
Robbanás rendíti szét a rögöt,
Nem lesz a diadal ára csekély,
De mindegy! Megéri! Mindent megér!
Sokat kell szenvedned tavaszodér'!

2

Tömlöcpincék tölteléke,
Akasztófák függeléke,
Puska-gépek, gumi-csépek,
Martalékká dobott népe.

Mi vagyunk a tavasz várók,
Rideg ösvény rögén járók,
Hosszú fagytól, rossz utaktól
Nem didergők, nem zihálók.

Növekedés gyöke-torzsa,
Ember sorsa, sava-borsa,
Járom-húzó, szennyben kúszó
Ronda világ szépe, gyorsa.

Szemétdombon: mégis-tiszták,
Rohadt kertben: mégis-friss fák,
Megvetett had, kergetett vad:
Mindig élő halál-listák.

Sokszor fájók, sokszor vérzők,
De szívünkben szépet őrzők
És a végén, — látom még én! —
Mégis győzők!

A szociáldemokrata párt jobboldali vezetői, akiknek nevében Peyer Károly 1938 őszén lelkesen üdvözölte Magyarország Hitler és Mussolini engedélyével végrehajtott területgyarapítását, és felajánlotta pártja hozzájárulását a „nagy európai elrendeződéshez", 1939-ben vasárnapra helyezték át a Május elseje ünneplését. Ez a megfutamodás először fordult elő a magyar munkásmozgalom történetében. A szociáldemokrata tömegek nem tértek ilyen könnyen napirendre az ilyesféle állásfoglalások felett. Erre vall Berkó Sándornak (1918—1944), a fiatalon mártírhalált halt költőnek a Népszava 1939. április 30-i számában olvasható verse.

Berkó Sándor

PIHENÉS

Dermedten, mint az alvó szántóföldek a puha hó alatt,
fekszem s a békés pihenés percei szitálnak rám havat.
Szemem lecsukva, lázadó szívemből kihalt a jó s a rossz,
gondolataim tíz remegő ujja csomókat nem bogoz,

melyeket színes vágyaim s az élet szőttek durván körém:
most nem tüzelnek ifjú lázadások, hogy túllépjek körén
e hálónak; szívem rejtett zugában csend van, alig piheg.
kifeszített, kék szárnyakkal, fölöttem, a világ ellibeg...

Röpke perce a végtelen időnek: ó, drága nyugalom!
Tudom, tavasz jő s langyos sugarai szikráznak a havon,
szemem felpattan, mint a föld méhében a sok-sok csöppke mag,
a drága leplet letépi szívemről kegyetlenül a nap,

a nap, mely fénylő arccal a messzeség kékségébe mutat;
— Mögötte ezer sejtés bontja szárnyát, arra visz az utad,
lehajtott fejű, szomorú parasztok vetik a földeket:
ébredj! s felettük tüzes madarakként keringjen éneked!

Zsigmond Ede (1916—1944) Berkó Sándorhoz hasonlóan, a két háború között felnövekedett tehetséges szocialista költőnemzedék nagy ígérete. Kosztolányi Dezső 1936-ban bekövetkezett halálakor írta: „...meg sem született szavak zenéjét ölte meg a költő halott szívében rémületet keltő kaszás urunk. Ó hány szép üzenet dermedt ajakán..." Ezek a sorok egy lényeges különbséggel néhány év múlva szerzőjükre is érvényesek lettek. De nemcsak Zsigmond Edére és a sorsát, talentumát, világnézetét tekintve hozzá rokonítható Berkó Sándorra, hanem a haladó és forradalmi magyar irodalom jóval több mint hetven képviselőjére, köztük az e kötetben is szereplő Fenyő Lászlóra, Gergely Győzőre, Knopp Imrére, Radnóti Miklósra, Tamás Sárira és másokra. A különbség pedig az, hogy Kosztolányit pusztító kór ragadta el, a haladó gondolat művészi megfogalmazóinak többségét viszont a fasizmusban megtestesülő embertelenség irtotta ki tudatos tervszerűséggel. Zsigmond Ede a fasizmus újabb térhódítása idején szenvedélyes hangon jósolta meg a szabadság és vele a humanista eszmék győzelmét alábbi, a Népszava 1939. április 30-i számában lelhető versével.

Zsigmond Ede

SZABADSÁG

Amíg lehet beszéljünk róla,
áldozzunk előtte szavakkal.
Míg nyílhat szájunk szabad szóra,
bőgjük viharos tavakkal,
— ki hunyt szemébe fényt kér
átkozódva,
ordítsunk együtt a vakkal.

Szabadság! Te vagy a fényünk!
Nélküled ez a világ
börtön, amelybe, ha lépünk,
a penész húsunkba rág,
a homály kiissza a vérünk
s ránk küldi sok nagy bogarát.

Minden, mi undok, gyűlöletes,
nélküled nő szaporán
s az éjnek olyan serege lesz,
hogy túltesz az ucca porán,
s az éjszaka friss vért csapra ereszt
minden igaz ügy halotti torán!

*

Mint a hajó, ha tengereken
célja felé szabadon
szeli útját, földön-égen,
aranyosztó drága napon
minden mosolyog, amerre megyen
a megszelídült sok fürge habon, —

mint a gyerek, ha ölébe veszi
anyánál melegebben a rét,
hol rendelet egy se fenyegeti
szigorral, ha ellene vét,
futkos, kacagva tépegeti
fű szárát, bokor levelét,

— úgy él az ember, ha megsimogatod
s leülsz melléje, Szabadság!
Eltörpülnek tőle mind a „nagyok",
kik jöttek, hogy igába hajtsák
— s mint a kalászból kihullnak a magok,
úgy hull ki szívéből a vadság...

Hárs László (1891—) az 1939-es emléklap hasábjain könnyed hangvételű, a dermesztő tél hatalmának múlását tréfás-játékos képsorban elénk vetítő költeménye utolsó sorában „a Május forradalmát" hirdette.

Hárs László

LEGENDA

Régen beszélték: jönni fog!
Suttogtak róla hóval
borított fák és hegyfokok
s a szélben elhaló dal
felkapta szép nevét s jeges
tájakra széthordta.
A szél, a bátor énekes,
titkos nevét kimondta.
A zsarnok még aludt a köd
felett, de szorgos őre,
a szürke fagy, jól őrködött,
megvillant jégszín tőre.
Az összeesküvő vidék
csak jelszavát morogta,
a föld s a felleges, vad ég
a hangot visszadobta.
Mint lázadó, konok sereg
a jelszót, egyre mondták
a magok és a gyökerek
s a kifosztott, bolond fák.
Az ágakon lobbot vetett
a zöld tűz, egyre égett
és felgyújtotta a meredt,
kizsákmányolt vidéket,
az égre fényes, könnyű kört
rajzolt a Nap s a barna,
termékeny földeken kitört
a Május forradalma.

1940. május elseje már a második világháború időszakára esett. A helyzet némely vonatkozásban az első világháború kitörését követő időszakra emlékeztetett: a hitleri Németország katonai sikerei a soviniszta-militarista irányzatok térhódítását segítették elő. Az alapvető különbség: a Szovjetunió léte. A szocialista állam 1939-ben Németországgal kötött megnemtámadási szerződése keresztülhúzta a nyugati hatalmaknak azt a számítását, hogy Hitler a Szovjetunió megtámadásával kezdjen hozzá világhódító tervei megvalósításához. Az újonnan kialakult helyzetben az ellenforradalmi Magyarország, amely Csehszlovákia feldarabolásakor Kárpát-Ukrajnát is megszállta, határos lett a Szovjetunióval, a diplomáciai kapcsolatot is felvette vele. Mindez áttételesen a magyar munkásmozgalomra is hatott. A kormány engedélyezte, hogy 1940. május elsején az ország nagyobb ipari városaiban a szociáldemokrata párt ünnepségeket rendezzen, de csak zárt helyiségben és politikamentes tartalommal.

1941 tavaszán a horthysta rendszer újabb nagy lépést tett a második világháborúba való bekapcsolódás felé: az olcsó konc reményében, felrúgva a néhány hónappal előbb Jugoszláviával kötött barátsági szerződést, déli szomszédja megrohanására és leigázására csatlakozott a hitleri hadműveletekhez. A kormány a „rendkívüli helyzetre" hivatkozva ekkor már április 30-tól május 2-ig terjedően mindenfajta gyűlést, felvonulást betiltott.

Nem tilthatta be saját rendezvénye, a városligeti Nemzetközi Vásár látogatását. Május 2-tól, a megnyitás napjától a Vásáron felállított szovjet pavilon nagyszerű legális lehetőséget biztosított a tömegeknek a Szovjetunió iránti rokonszenvük kifejezésére. A gyalogos és lovas rendőrök, polgári ruhás detektívek kényszerű tétlensége mellett órákat, gyakran félnapokat sorba állva tódultak tíz- és tízezrek ezeken a májusi napokon a szovjet pavilon látogatására.

A helyzet bonyolultságára vetnek fényt az 1940—1941-es májusi ünnepi számokban található szépirodalmi megnyilatkozások is.

A munkás május több mint négy évtizeddel korábban meghirdetett eredeti eszméit a maguk tisztaságában szólaltatta meg Földeák János az 1940-es emléklapban megjelent versével:

MÁJUSI ÉNEK

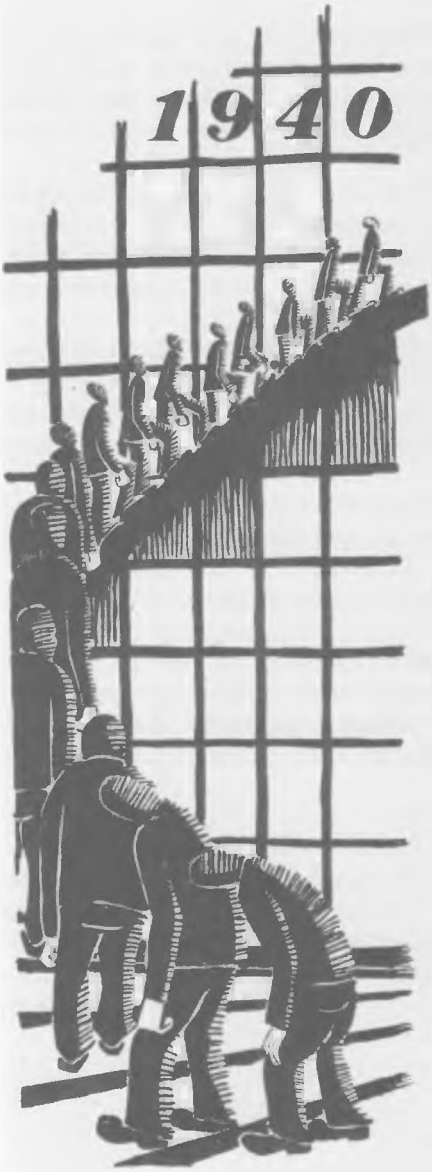

Már „nyílnak a völgyben a kerti virágok",
Már „zöldel a nyárfa az ablak előtt"
Így szóljon az ének, hogy százados átok
Börtönbe ne zárja az élet-erőt.
Így szóljon az ének, hogy innen a rácson
Hallják azok is, kiket vérez a lánc,
Hogy bús szemuk újra derült eget lásson,
Kezdődik az élet a Májusi Tánc!

És mennek előre a végtelen térben,
Lerázza a láncot a büszke csapat,
Hogy egyre magasbra, a csúcsra felérjen,
Hol lángol a fényben a Májusi Nap.
Így mennek előre az élet elébe,
Nem tarthat örökre a rabszolgaság,
Így ér a tavaszba a bús robot népe,
Hol várja virággal a Májusi Ág.

Ha vége a télnek, feltámad az élet,
Törvény, hogy az élet: az élni akar,
A Májusi Vágy a szivekbe' ha éled:
Virágos a táj, mit a hó betakart.
Fellángol a régi tüzeknek az üszke,
Megdobban a szív, dudorászik a szai,
S felzeng az az ének: a bátor, a büszke,
Mit téli halálra ítélt a Szabály.

Lehullnak a rácsok, eltűnik a börtön,
Ha Májusi Napnak a fénye ragyog,
Nincs szolga meg zsarnok a májusi földön,
Csak emberek vannak, akik szabadok!..
Így szóljon az ének, hogy százados átok
Börtönbe ne zárja az élet erőt
Már „nyílnak a völgyben a kerti virágok",
Már „zöldel a nyárfa az ablak előtt",
Virágba borítva a Nagy Temetőt!

KÓSZA BENCE

[Kassitzky Ilona] rajza.
Májusi emléklap 1940.

Földeák János

MÁJUS 1.

Csak egy napod van, dolgozó ember, ne hallgatással ünnepeld,
tiltakozásod robbanjon szerte, így tarthatsz korhű ünnepet;
jelened sötét romlással terhes, múltadhoz nem is mérheted —
ma kell a bátor porondra-állás, megóvni szikár életed.

Kérges öklödet emeld magasra, bizonyság: nem élsz tétlenül.
Géppel és szerszámmal végzett munkád nyomán teljessé kerekül
a világ, így igazítod rendre a nyers formákat s béredül
nem tűrsz ütést, de másokat vádol, ha keserved nem csöndesül . . .

Csak egy napod van, dolgozó ember és millióké ez a nap,
s a gondolat, mely általa sarjad, a legtisztább s legigazabb,
a parancsszó meg nem állíthatja: érti szabad és érti rab;
ha nem mondhatod ki, még akkor is visszhangzik minden földarab.

Ha vernek viharok, úgy védekezz! — gyalázatos a gyávaság;
előzz, mielőtt szándékaidat az ellenségek fojtanák
s vigyázz, mert sunyin leselkednek a félrevezetett cimborák,
kik pénzért árult életük hosszát a bukásodból toldanák.

Csak egy napod van, dolgozó ember. Elődök, élők érdeme,
hogy e nap úgy vált történelemmé, mint új korszakok kezdete;
aki kételkedik, hát erődet e napon bátran mérje le:
így válik világmegváltó hitté minden május elseje!

A második világháború idején átmenetileg önálló csoportba is tömörülő, saját irodalmi fórumot teremtő fiatal munkásköltők közé tartozott Lukács Imre (1908—), akkor szabómunkás, aki a Földeák Jánoséval együtt publikált és Szalmás Piroska által munkáskórusok számára megzenésített *Induló*jával ugyancsak a bátor helytállásra buzdított.

Lukács Imre

INDULÓ, 1940.

Föld, gyár, üzem, hozzánk üzen,
Gyárkémény, cséplőgép búg mint a szél,
Napra nap derül, éjbe merül
S részünk a munka és sok szenvedés.
Ember a mélyből, jöjj fel a napra,
Rád hull sugára, életet ad, —
Láncot és jármot ne hordjon nyakad,
Mert csak ki bátor, csak az lehet szabad.

Izmunk kemény, dolgozz, remélj,
Munkás kezed, lásd, erős, alkotó,
Bárhol is megállsz, társat találsz,
Általunk lendül a szép földgolyó.
Ember a mélyből, jöjj fel a napra,
Rád hull sugára, életet ad, —
Láncot és jármot ne hordjon nyakad,
Mert csak ki bátor, csak az lehet szabad.

Felhő szakad, hajnal hasad,
Állj készen, ajkadon zengjen a dal.
Mert ki összetart s jobbat akar
S emberré lesz — ott a szolgaság kihal.
Ember a mélyből, jöjj fel a napra,
Rád hull sugára, életet ad, —
Láncot és jármot ne hordjon nyakad,
Mert csak ki bátor, csak az lehet szabad.

Földes Mihály (1905—) szociáldemokrata, majd kommunista író, újságíró, akkoriban a Népszava szerkesztője, az 1940-es májusi emléklapban a munkások egy részét is ideig-óráig megtévesztő „barna, fekete, zöld mámor" veszedelmére célzott. Azokra a munkásokra, akiknek, ha a fasiszta népcsalókból kiábrándulnak, ismét utat nyit május nagy gondolata.

Földes Mihály

MÁJUSI SZIMFÓNIA

Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa: hallasz-e engem?

Nem tudtam járni: de te megtanítottál.

Nem tudtam beszélni: de te megtanítottál.

Nem tudtam gondolkodni: de te megtanítottál. Nem tudtam szeretni: de te megtanítottál. Te csattanó, tűzpiros Május, munkások májusa: mindent tőled tanultam, amit tudok!

Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa: látsz-e engem?

Láttad-e, hogyan mosolyogtak rám az ellenségeim? Láttad-e, hogyan itatták meg velem a fekete, a barna, a zöld mámort? Láttad-e, hogyan adtam el dús örökségemet egy tál hitvány lencséért? Láttad-e szörnyű kiábrándulásomat? Láttad-e, hogyan tépett, szaggatott az önvád? Láttad-e, hogyan iparkodtam lerázni magamról a hamis „Május" bohócruháját? Láttad-e, hogyan váltam újra emberré? Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa, minden szörnyűség akkor történt velem, amikor megfeledkeztem tanításod igazságáról!

Te csattanó tűzpiros Május, munkások Májusa: sajnáltál-e engem?

Sajnáltál-e, amikor gőgösen hátat fordítottam neked? Sajnáltál-e, amikor mocskoltalak? Sajnáltál-e, amikor ellenségeid szolgája voltam? Sajnáltál-e, amikor ostobán kifosztottam magam? Sajnáltál-e, amikor becsaptak, leköptek, végigvágtak rajtam? Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa, én a tiéd voltam eltévelyedésemben is!

Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa, undorodtál-e tőlem?

Megvetettél-e, amikor nehéz idők jártak fölötted és én megtagadtalak? Megtagadtál-e, amikor elhallgattam, holott szólanom kellett volna? Szidtál-e, amikor gyáván vackomba bújtam, holott te segítségért sikoltottál? És elfeledtél-e, amikor embertelen sorsom igába fogott szótalan baromként? Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa, minden nagyság között a legnagyobb vagy, mert mindennek ellenére sohasem vetettél meg, sohasem tagadtál meg, sohasem szidtál, sohasem feledtél el és mindig az enyém maradtál.

Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa, újra itt vagyok.

Újra eljöttem, mert nélküled nincs élet. Újra eljöttem, mert te vagy a jövő; mert én — te vagyok, mert te — én vagyok; mert az új szabadságharc zászlója leng a kezedben; mert mindenkiben csalódtam, csak benned nem, mert ember csak általad lehetek újra!

Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa, végtelen a te hatalmad és lebírhatatlan az erőd. Hagytál elmenni, mert tudtad, hogy visszatérek hozzád. Hagytál szenvedni, mert tudtad, hogy a szenvedés nagykorúsít. És hagytál a birodalmadba lépni újra, mert tudtad, hogy aki élni akar — egyszer mind megtalálja hozzád az utat!

Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa, valami új kezdődik most: minden eddiginél újabb és fönségesebb! Atomok forrnak össze új egységekben; új kötések születnek; új erők sarjadnak; benned megújhodik és önmagára lel minden! Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa, nézd: özönlenek feléd! Jönnek a régiek és az újak. A múlt, a jelen és a jövő eggyéforr kezedben. Te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa — most romboljuk le a csüggedés ólját: takarítsuk el a félelem szemétdombját; temessük el a halottakat és — forduljunk az élők felé... Építsünk, te csattanó, tűzpiros Május, munkások Májusa!...

Ugyancsak az 1940-es májusi emléklapban látott napvilágot Zsigmond Ede újabb, a költői hagyatékát tartalmazó 1961-es „Elszántan és szelíden" című posztumusz kötetéből sajnálatosan kifelejtett szép májusi verse.

Zsigmond Ede

ÜNNEP

Szemednek fényét, arcod frisseségét
— mint csontok húsát éhes eb — kirágta
hatalmassá nőtt fenevad, a tél,
de nézz az újra készülő világba
és halld hegyek mögül a futva, bőgve
menekülő szörny tompuló zaját
és érezd meg a vágyódó világnak
rügyekbe robbant, mély akaratát.

Nézz hát körül! Már itt az új tavasz,
zöld szőnyeget terít a dombon át,
a földet könnyű lázzal felhevíti
s friss záporokkal hűti homlokát.

Megrázta végre régen elalélt
testét a zsarnok télnek hódoló,
s dermedten már-már végkép dactalan
álomba fulladt fáradt földgolyó,

s ünneplik májust nedvtől duzzadó
tenyérrel lombok és vak gyökerek,
színnel virágok, koncerttel madárhang,
víg mosolyával millió gyerek.
Te is vigadj hát s ünnepelj! Feszítse
jókedvű hit keményre izmaid,
hisz zsarnok ostora helyett a május
lengeti már fölötted szárnyait.

A szolgává süllyesztett ember öntudatosulását fejezi ki Kassitzky Ilona kommunista képzőművésznek az emléklap címoldalát díszítő rajza: lépcsőn munkások haladnak felfelé, a sor végén levők még lehorgasztják fejüket, akik felértek, már büszkén hátraszegik a nyakukat.

A Népszava ezekben az években elég egyhangú ünnepi számaival ellentétben az emléklapok a háború kitörése után is változatos tartalmúak. Különösen az 1941-es füzet, amelyben az illegalitásba kényszerített, kegyetlenül üldözött kommunista párt néhány, a szociáldemokrata mozgalomban tevékenykedő tagja is szót kapott. Ságvári Endre „Az ifjúság" címen a munkásfiatalok kiszolgáltatott helyzetéről írt, amely törvényszerűen irányítja őket a szocializmus felé. Kállai Gyula vidéki riportútja egyik mozaikját adta közre: a 75 esztendős, 17 gyermekes nincstelen paraszt, akit az árvíz kergetett ki tanyájából, csecsemővel az ölében ül, mint egy szobor, meg se pisszen, hiszen nemzedékek óta „vele mindig történt valami. Mindig elöntötte valamilyen ár, amelyből csak az orra látszott ki". Kasztel András, akit nem sokkal utóbb küldtek büntetőszázaddal a halálba, akkor Nehruval készített budapesti interjújával jelentkezett az emléklapban. „A dolgozó osztályok mozgalmát sokszor érte már vereség. De a küzdelem, akár Európában, akár Ázsiában folyik, egységes. És nincs messze az az idő, amikor 300 millió hindu és 400 millió kínai a szocializmus vezetése alatt az európai dolgozókkal együtt harcol az új társadalomért" — idézte Kasztel András Nehrunak a magyar munkásokhoz szóló üzenetét.

Vészi Endre, aki ugyanennek a kiadványnak előző évi számában

egy inaskori Május elseje emlékét idézte föl prózában, 1941-ben költői eszközökkel újította fel a témát. Az 1916-ban született Vészi Földeák Jánoshoz, Lukács Imréhez hasonlóan ekkor az önálló utakat kereső munkásírók csoportjához tartozott.

Vészi Endre

ESZEMBEJUTNAK...

Eszembejutnak régi inastársaim,
sovány és nyurga, lompos gyerekek
s a tanonciskola is, hol elaludtunk,
mert sosem aludhattunk eleget
s ki fülünket cibálta meg, a zord tanár,
de ez se volt elég, hát pofozott,
mert minden inas — mondta — lopni, bűnre vágy,
ki jajgat: — lázad s ki hallgat: — konok.

A műhely sötét volt és gépei
csak izzadták a szennyes olajat,
táblát szereltünk az ucca fölött,
furdanccsal támadtuk a kőfalat.
Így éltünk, ám ha nőtt a fény, szelíd
és május felé vitt a lágy idő,
úgy éreztük: hegednek sebeink
s röpít az ismeretlen röpítő,
mert megfogalmazni nem tudtuk még
a közösség nagy, lázas himnuszát,
csak éreztük, hogy ringat, melegít,
mint fáradt madarat a lombos ág
és Marx művéhez így jutottunk el,
bár marha, hülye volt jogos nevünk,
este már szétfoszlott a szidalom
s a mester vad, borostás képe tovatűnt.

Az öntudatig botladozva jöttünk el
zsebünkben szegény segédkönyveink,
elménkben pedig robbanásig a világ
és szemünk olyan dolgokra tekint,

amelyek mögött, most már bizony jól tudom,
oly rétek alszanak és oly tavak,
hogy futunk egykor, futunk boldogan
s vörös szemével ránktekint a nap.

1941 tavaszán látszólag a gyengébb nemzetek leigázását, kifosztását, irtását jogosnak hirdető hitleri rablószellem lett úrrá a fasiszta hódító háborúkban részt vevő nemzeteken. Nádass József az emléklapban közölt írásával a szocialista költők kötelességeként jelölte meg, hogy szót emeljenek „az ember ellenére is" felülkerekedő humanizmus mellett.

Nádass József

MÁJUSI BIZTATÁS

Az ember ellenére is
embernek adatott a föld!
Tavaszi ajándékkal zöld
Káinnak is, ki Ábelt ölt.

Az ember ellenére is
Életet ad, teremt, akar.
Halottakat mélyen takar
És friss hajtás alatt avar

tűnik. Ha ember rontja is
S május tiszta, piros színét
kiontott vér fedi. S ízét
dög, rothadás lúgozza szét.

Az ember ellenére is
Május mégis május marad!
Csengő, ifjú és szabad!
Az ember ellenére is:

Költő, hallassad szavad!

A természetet és magát a társadalmat alakító tömegek erejének kimeríthetetlenségéről írt szintén az 1941-es májusi emléklap számára Kovai Lőrinc (1912—) a szociáldemokrata, majd kommunista író és publicista.

Kovai Lőrinc

AZ ERŐ

Megtörtént hát a nagy tavaszi varázslat. Meleg hullámok vágtatnak a föld fölött, a rög alól előtör az élet, a fekete, csontos faágakon kizöldül a levél, a föld megreszket, halkan, ütemesen fellélegzik az Élet lépte alatt. Mérhetetlen erő nyilvánul meg a természet törvényeiben. Roppant erők lángolnak a föld mélyében, tízezer méteres hegyeket halmoznak egymásra, áradásokat zúdítanak, roppant gátakat szakítanak, pozdorjává törik szét habzó hullámokkal a tengerpart fekete szikláit.

Van-e hatalmasabb erő annál, amely a hegyeket felépítette? Van-e erősebb annál, amely a hegyeket lerombolja? Van-e izzóbb tűz, mint a hegyek mélyéből előretörő föld alatti láng? Van-e erő, amely pusztítóbb a viharnál és több életet ad, mint a tavaszi varázslat?

Nagyok és hatalmasak a természet törvényei, de a tömegek legyőzik az ellenállást, elhárítják az akadályokat.

A tömegek mindig azért a társadalomért harcoltak, amelyben erejüket, tehetségüket maradéktalanul érvényesíthetik. Ez a társadalom csak a szocializmus társadalma lehet. Ma már vannak milliók és milliók, akik ezt érzik és tudják, és vannak milliók, akiknek szívében még csak az öntudat szikrája csillog. A szocializmus útja mindig a küzdelmek útja volt, mindig az áldozatok útja volt, olyan út, amelyen csak a mérhetetlen gazdag, mérhetetlen hatalmas tömegek jártak.

Csak ez az út lehet az igazi, csak ez az út vezethet a szocializmushoz.

Dicsőség annak az erőnek, amely virágot fakaszt.

A májusi gondolat elpusztíthatatlanságát emelte ki Földeák János *Örök május* című verse, amelyet a nem sokkal utóbb mártírhalált halt Jándi Dávid, a nagybányai festőiskola egyik kiválósága illusztrált.

Május 1941.
Népszava, 1941. május 1.

Földeák János

ÖRÖK MÁJUS

Ne a falak közt keresd a májust —
réten vagy szántón megleled:
borulj a zsenge fű szőnyegére
s szorítsd a földre füledet,
vagy hallgatózz hegyen, könnyű szélben,
ismerős lesz a suhogás,
az öltöző fák is májust zúgnak
s májust a patakcsobogás.

A duzzadó rügyek minden ágon,
a földet szívó gyökerek,
a védett s vadon növő növények
s a csíra, melytől föld reped,
mind, mind a Május! Ó, így tanuld meg
a bogár és a kismadár
meg a sűrűk riadozó vadja
a májusban mind hont talál.

A falak közül és gépek mellől
vonulj a kéklő ég alá,
úgy törtet növény, fa s minden állat,
mintha parancsszó hajtaná;
a jövőnek mentik hasznos létük,
viharokban is dacosan —
alkotó Ember, te se hátrálj, ha
a romboló had megrohan!

A szabad határ hegye és völgye
legyen a példád, iskolád;
a serkenő természetben eszmélj
s célod értelmét megtaláld
a termésért zendülő tavaszban,
így lesz igazi májusod
s nem lesz ünneprontó, ha az ellent
fenyegeted és vádolod.

Mert tudatos teremtő vagy: Ember,
úgy munkáld drága földedet,
hogy szerves és szervetlen terméke
biztosítsa az életet,
hogy a rend s az örök folytonosság
békítsen élőt s anyagot,
hogy a jövendők meg ne tagadják,
mit az ős értük alkotott.

A dolgozóké mindig a Május,
a megújuló példakép:
tanulsága pezsdít évről-évre,
ne tagadd soha lényegét,
nyűtt izmod frissíti, erősíti,
így emel munkád fölfele
s avat a teremtés értékévé
az örök Május ereje.

Végül, ebből az 1941-es ünnepi kiadványból újraközlésre érdemes Zsigmond Ede utolsó májusi költeménye, melynek szövege, más forrás alapján, részben megjelent a szerző hagyatékát egybefoglaló „Elszántan és szelíden" című kötetben is.

Zsigmond Ede

TAVASZI VERS

Szabad tavasszal írni verseket még,
felfedni rügyek bátor titkait,
vagy hallgassunk, mint a szomorú medvék,
kik némán húzzák láncos sorsuk terhét,
— s csak az ágyúk torka legyen nyitva itt?

Mert tigrisbőrbe bújt ma már a béke,
a jóság papja minden fenevad,
rossz ébredés lett ábrándjaink vége,
a börtön már az örök menedéke
s a gyilkos szentel, áld és felavat.

Az órák karja össze-vissza lendül,
a szamovárban méreg gőzölög,
bús rádiónkon hörgőmellű csend ül,
— s e régi könyvből végzet szava zendül:
betölti sorsát néhány hős görög.

Ó, boldog hősök, kikre méltó végzet
sodort hajókat tördelő vihart!
Ránk úgy ömlik e moslékos enyészet,
hogy még csak nem is bánjuk az egészet,
mint kikből minden indulat kihalt.

Vagy él még tán a szenvedély paránya
s csak bátorító mozdulatra vár,
hogy porlepett ruháit messze hányva,
— szép meztelenség ránkomló leánya —
belénk a vágyat visszaadja már?

Hát bátorítsd, lehelj beléje lángot,
tedd forróvá parázsos képzelet:
mutass egy majdan tisztuló világot
s kiáltsd felénk, hogy minden, ami vágyott,
s elhullt: e készülő lét vére lett!

1941-es dátummal ellátva találjuk Knopp Imre (1905—1942) — a munkás kultúrmozgalomnak aktuális politikai versei, kórusművei révén is népszerű szervezője — *Májusi versét* „A történelem futószalagán" című 1965-ös kiadású nagy antifasiszta szöveggyűjteményben. Knopp Imrét 1942-ben indították büntetőszázadban a keleti frontra. Egykori századtársa, Kossa István „A Dunától a Donig" című könyvében írta le a tábor egyik szobájában 1942-ben tartott illegális májusi ünnepüket, amelyen „halkan, de annál több tűzzel és érzéssel" munkásindulókat énekeltek, verseket szavaltak. Ebbe az 1942-es miliőbe illik inkább mondanivalója alapján az 1942. szeptember 11-én kivégzésre válogatottak közé sorozott és meggyilkolt szerző alábbi verse.

Knopp Imre

MÁJUSI VERS

Arcotok nézem és szívem fáj,
Árnyékot vet rátok e szűk terem;
Volt már másmilyen májusunk:
Nagy tömeg, tágas, szép tereken.

Most kevesen vagyunk és egyhelyben
Körben járunk, mint bús rabok;
De cellákban arról álmodunk,
Hogy sokan leszünk és szabadok!

Hová lett öklünkből a vad erő?
És büszke szemünkből hol a dac?
Csak takaró rajtunk a némaság,
Vagy elfeledtük: Mi a harc?

Májusi kedvünk hová lett?
Merre széledt a nagy csapat?
Vagy titokban parazsat becéztünk
Lelkünk, hűlt hamuja alatt?

Érzitek Ti is, hogy van remény?
És ma este azért jöttetek,
Hogy ha másképp nem, hát a föld alatt
Örök szép májust énekeljetek?

Ma kevesen vagyunk, de úgy lehet
Holnapunk új fényben ragyog
És régi májusunk meghozzák
A megmozduló milliók!

Bíbor fény gyullad a tereken,
Rőten lángolnak az oszlopok,
Hol a májusi nap felé vonulnak
Boldog és szabad dolgozók.

Az eget veri majd víg dalunk,
és négy égtáj dalol veletek.
Lesz még szabadabb májusunk,
Elvtársak, készülődjetek!

1942—1943—1944 májusai véres áldozataikkal váltak emlékezetessé a munkásmozgalom történetében. A Szovjetunió 1941 nyara óta folytatta élethalálharcát az orvul rátámadó fasiszta Németország és a hozzácsatlakozott kisebb rablóállamok, köztük Horthy-Magyarország seregei ellen. A front támogatására 1942-ben, mint az 1920-as intervenció idején, a Szovjetunióban nem tartottak május elsejei munkaszünetet. Európa túlnyomó része náci megszállás alatt állt. A háború végéig a leigázott országokban a terror lehetetlenné tette a vörös május nyilvános ünneplését. Ez persze nem azt jelenti, hogy a fasiszta vezetők, akik tudatában voltak a májusi gondolat roppant erejének, ne tettek volna kísérletet még ezekben az időkben is a maguk májusi paródiáinak megrendezésére. E szempontból jellemző, hogy a hitleri hadsereg által lerohant Franciaországban a Pétain marsall vezérlete alatti vichy bábkormány ugyancsak szervezett ünnepségeket a megszállás éveiben, egybekapcsolva a marsall magasztalásával, annál is inkább, mert Pétain hat keresztneve közül az egyik Fülöp, május elseje pedig ott szent Fülöp napja. Persze a megszállt Franciaország törvénykönyvében is „A munka és a társadalmi egyetértés ünnepe"-ként iktatták be még 1941. április 12-én ezt a napot.

Az ellenállás azonban Európa egyetlen leigázott országában és egyetlen pillanatra sem szünetelt. Ennek azonban súlyos következményei voltak. 1942 májusában végezték ki a francia szellemi élet és forradalmi munkásmozgalom olyan kimagasló, világszerte ismert személyiségeit, mint George Politzert, a filozófust, Jacques Decour írót és Jacques Salomon fizikust az antifasiszta mozgalomban való részvételük miatt. Az ő emléküket örökítette meg a nagy kommunista író, Louis Aragon (1897—) 1942 májusában írt alábbi versével. A háború után emlékeztetett arra, hogy a cenzúra az 1940-es német offenzíva francia áldozataira értette versét, de a francia hazafiak tisztában voltak azzal, hogy kikről van szó.

Louis Aragon

ARS POETICA

Május mártírjaiért
Másért többé senkiért

Keljen a varázs rímemben
Mint a könny a fegyver ellen

Hogy mindenkiért ki él
S változik ahogy a szél

Rántson a holtak nevében
Villogó szablyát a szégyen

Édes szók érdes szavak
Rím melyből a bűn riad

S mint evezők nesze csobban
Kettőzve a fájdalomban

Mint eső oly köznapi
Mint üveg csillámai

Mint tükör elédbe állón
Fonnyadó csokor a vállon

Karikázó kisfiú
Hold ha a patakba bú

Mint szekrényben naftalinszag
Múltból rémlő kósza illat

Rím ó rím melyből a vér
Bíbor forrósága kél

Ó riassz fel ne feledd el
Vadak vagyunk mint az ember

És ha szívünk lankad is
Emlékezni megtaníts

MÁJUSI NAP

Ki hivott életre megint?
És ki küld a földre minden évben?
Már tavaly is kérdeztelek,
De nem feleltél.

Testemen átremeg meleged.
Ó, hajolj kedvesen reám,
Mint édesanyám, ha bánatomban
Vigasztalón simogatott.

Oly bús a világ lelke,
Vidámítad fel, te májusi Nap;
Két kézzel nyúlok utánad,
Mint világtalan — vezetőért esdő.

Istenem, nincs gondod semmire,
Járod gömbölyű pályád és mosollyal ékited arcod,
Utánozlak én; körbe csavargom a várost,
Te fényességedben álmodozva.

Csak gyüszünyi derűvel ajándékozz, lepj el,
Mert kevés az öröm, te keringő, óriás Anya!
Vidámságot vallanék Neked,
Bár komor éjszakák borúját őrzöm.

Te vakító, duzzadásig érett, vérszínű csoda,
Kinek egyebe sincs, mint hegyen, fuszálon dobbanó szíve.
Köszöntelek izzó dicséretemmel
Déli tüzednél is tüzesebben.

Egy évszázadra állj meg csupán,
S ha e pillanat lelelt, már rég nem leszek;
Néhány dalomból akkor is újra meg újra kisugárzol
Hihetetlen szépségű varázsló!

Keszthelyi Zoltán

Ára 36 fillér.

1942 május 1

[Kassitzky Ilona]: 1942. Május.
Májusi emléklap 1942.

Szítsd fel a lámpát ha hunyna
Poharunk csendüljön újra

Én dalom örökre szól
Május mártírjairól

Somlyó György fordítása

Az ugyancsak német csizma alatt szenvedő cseh ellenállás bátor szószólója volt az illegalitásban a cseh líra egyik élvonalbeli képviselője, Ady fordítója, Frantisek Halaš (1901—1949), a következő, ellenállásra buzdító vers szerzője.

Frantisek Halaš

1942. MÁJUS 1.

Halljad, május elsejénk, noha még nem
lövell az ádáz düh lőpora szét,
aki nem búját el gyáván, az kezében
a gyújtózsinórt készen tartja rég
s őrzi, sóváran fékezve magát,
a csönd szörnyű robbanóanyagát.

De bár ma még mindenki csak magában
tüntet, s néz dögvész-gödréből a fényre:
tudja, egész sereg tódul nyomában,
zászlaja gyűlölet, düh a vezére.

Bitón holtak mögötte csatasorban,
sír-lőkamrák vértanúcsontja lobban,
s belőle bosszú dinamitja robban.

Dördül már a mi óránk, hallod, érzed,
haragodat ne fojtsd tovább is el,
Keleten elég régen lőnek érted,
rajta, tüzelj te is! Rohamra fel!
De vigyázz, ne aprózd, ne érd be
kevéssel, vágj a közepébe!

Rónay György fordítása

Az első világháború kezdeti szakaszával ellentétben Magyarországon is röviddel a Szovjetunió elleni rablóháború megindítása után felhangzott a tiltakozás szava: a Népszava 1941. karácsonyi száma lett az antifasiszta erőket tömörítő függetlenségi front együttes fellépésének első fóruma. A haladó mozgalmak üldözésében ekkor már több mint két évtizedes tapasztalattal rendelkező horthysta elnyomó apparátus azonban a korábbiaknál is kegyetlenebbül csapott le a szervezett ellenállás minden gócára, elsősorban a kommunistákra. 1942. április végétől heteken át folytattak tervszerű hajtóvadászatot, baloldaliakat és kommunisták százait vetették börtönbe, verték agyon, mint Rózsa Ferencet, az illegális Szabad Nép szerkesztőjét, vagy végezték ki, mint Schönherz Zoltánt.

A szociáldemokrata párt 1942-ben még kiadhatta a háború alatti utolsó emléklapját, amelynek „érdemi" cikkeit a jobboldali vezetők, Peyer Károly, Kéthly Anna, Takács József és hasonlók írták. Egy hasáb erejéig helyet kapott a kommunista Kállai Gyula írása is: „Szabadság!" címen a cenzúzára való tekintettel virágnyelven fejtette ki, hogy Magyarországon az adott pillanatban az ipari munkásság lobogtatja a szabadság és a függetlenség jelszavait, a parasztság ösztönösen vonzódik hozzájuk. „Az ipari munkásság egységes állásfoglalása, a parasztság ébredése, a polgárság haladó képviselőinek nyílt kiállása garancia arra, hogy e hatalmas népi és emberi követelések emelkedőben levő napja nem hullhat kétségbeejtő éjszakába."

E szám címlapján jelent meg Keszthelyi Zoltán (1909—1974), a jeles szocialista író, műfordító alábbi ünnepi verse.

Keszthelyi Zoltán

MÁJUSI NAP

Ki hívott életre megint?
És ki küld a földre minden évben?
Már tavaly is kérdeztelek,
De nem feleltél.

Testemen átremeg meleged.
Ó, hajolj kedvesen reám,
Mint édesanyám, ha bánatomban
Vigasztalón simogatott.

Oly bús a világ lelke,
Vidámítsd fel, te májusi Nap;
Két kézzel nyúlok utánad,
Mint világtalan — vezetőért esdő.

Istenem, nincs gondod semmire,
Járod gömbölyű pályád és mosollyal ékíted arcod,
Utánozlak én: körbe csavargom a várost,
Te fényességeden álmodozva.

Csak gyűszűnyi derűvel ajándékozz, lepj el,
Mert kevés az öröm, te keringő, óriás Anya!
Vidámságot vallanék Neked,
Bár komor éjszakák borúját őrzöm.

Te vakító, duzzadásig érett, vérszínű csoda,
Kinek egyebe sincs, mint hegyen, fűszálon dobbanó szíve,
Köszöntelek izzó dicséretemmel
Déli tüzednél is tüzesebben.

Egy évszázadra állj meg csupán,
S ha e pillanat letelt, már rég nem leszek;
Néhány dalomból akkor is újra meg újra kisugárzol
Hihetetlen szépségű varázsló!

Tuba Károly (1879—1958) cukrászsegédként kezdte pályafutását, majd tanítói oklevelet szerzett, a század elejétől lett a munkássajtó egyszerű szavú, népszerű költője. 1943-ban írt, és a Typographia április 30-i számában megjelent terjedelmes ünnepi versében az újjáébredő természetet állítja szembe a fasizmus által „kavargó undorrá" változtatott világgal.

Tuba Károly

MÁJUSI UJJONGÁS

Piros köntösben felbukkant a Nap.
Egyszerre minden dáridóba csap,
Ujjong az egész hajnali határ,
— Magából minden vígságot kitár —

Fényforrásból a garatra felönt
S hejehujává változik a csönd,
Millió élet leissza magát
És ezerféle vidám hangot ád!

Csintalan, pajkos derűvel tele
Csiklandozó a napfény melege.
Szikrázó kedvet hajigál a földre,
S mintha belőle aranyáldás dőlne:
Diadalmasan kelő Nap alatt
Feloldódik a vágy, az akarat;
Minden életnek szárnya, tüze van
És kedve szilaj, friss, határtalan.
A néma: lármás, a csúnya: szép lett,
Egyszerre felujjong minden élet!
Kedv mámorában mind-mind vak, süket:
Vad tobzódásban lelik kedvüket!
Mindenben izzó forróság lobog:
Élnek, kacagnak — vígak, boldogok!

Egyszerre minden tüzes lázba' ég,
Aranyban fürdik közel s messzeség,
Ide-oda csaponganak a lepkék —
Nap fényében az új erőt meglelték.
Minden életet táncoltat a fény:
Varjak hintáznak a fák tetején,
Nótás pacsirta magasan lebeg
És ugrándoznak lent a verebek;
Katicabogár pettyes köpenyét
A röppenésre hetykén veti szét;
Fürgébb a gyík is, ugróbb a szöcske
És csicseregve cikáz a fecske;
Lármáz a kakukk és a többi mind
Sóvárogva a Nap felé tekint!

Virágok — erdő, mező szüzei —
Fényöröm hírét mind csilingeli
És valamennyi dáridót csapott:
Megitták mind az üde harmatot,
S csodás színek pompája tör elő:
Illattal telik meg a levegő!

Nincs e fenséges pillanatba' más,
Mint csupa zengő, eleven varázs!
S míg magam benne ringatni hagyom,
Riadtan ébred az öntudatom:

Százféle zengésű dalos zajjal
Ujjong az üde, májusi hajnal,
De mindhiába tündöklő, csodás:
Ott dúl valami rettentő csalás,
Csalás, mi sötét kétségbe sodor:
Csupán az Ember szomorú, komor!
Természet hozzá bárha hű, igaz:
Nincsen számára benne se' vigasz!
A szépért, jóért hasztalan hevül:
Gondok cibálják csak kegyetlenül!
Nincs számára mi boldog nyugtot ád —
Kavargó undor az egész világ!
Merednek ránk a véres holnapok —
Ó, pironkodom, hogy ember vagyok!
Megszégyenülten magam állok itt —
Valami egyre kerget, űz, hevít,
A végtelenbe lendül két karom:
A Mindenséget ölelni akarom!
Szeretném menten, ha szárnyam nőne
S felröppenhetnék a levegőbe.
Mikéntha valami hajt'na, űzne
Repülni, szállni a világűrbe
Diadallal a végtelenbe át,
Meglelni a világharmóniát,
Hogy minden embert boldoggá tegyen
Az életöröm, az életszerelem!

A Moszkvában működő Kossuth-adó hullámain 1943. május elsején hangzott fel először Gábor Andornak, a nemzetet a közelgő katasztrófára figyelmeztető, cselekvésre ösztönző, nyers, szókimondó költeménye, amely nyomtatásban először a Moszkvában kiadott „Nyissátok ki a jövő kapuját" című kötetben látott napvilágot.

Gábor Andor

MÁJUS BESZÉL

Rád fénylik május drága reggele,
Ne mondd, hogy nincs mit kezdened vele,
Ne mondd, hogy néked nincs már májusod,
Mert csont tövéig elrohadt husod,
Hogy néked mindegy már, tél vagy tavasz,
Mert már derékban kettétört a gaz,
Nem, nem igaz!
Nézd: megtorpant a német fenevad,
Magyar, ne hagyd magad!

Rád fénylik május drága reggele,
Nem érzed? Lendül más idők szele,
Piócádat, mely itta véredet,
Elkínzott testedről leverheted.
Nem kell éhezned, vérezned tovább,
Fogadd meg május ujjongó szavát,
Tanácsot ád:
Hahó, döglődik már a ronda had,
Magyar, ne hagyd magad!

Rád fénylik május drága reggele,
Feléd jobb sors kezet nyújt. Csapj bele!
Szívednek visszagyűrt dacát fokozd,
A németet vakard le, mint a koszt,
Ököllé záruljon minden tenyér,
És lesz még szöllő, lesz még lágy kenyér,
Ne várj, ne kérj!
Ki fojtogat, azt most torkon ragadd:
Magyar, ne hagyd magad!

Szólnunk kell e helyen arról, hogy Gábor Andor, aki nagy tehetségét mindig az ügy szolgálatába állította, 1945-ben egy újabb (kötetünkbe ugyancsak felvett) májusi verse mellett az Új Szó című lap 1945. május 3-i számában fenti költeményét néhány lényeges, az új helyzethez igazított változtatással ismét közölte. Íme néhány szövegmódosítása: „Nem kell éhezned, vérezned tovább" helyett ezt írta:

„Nem kell rettegve vérezned tovább". A „Hahó döglődik már a ronda had, / magyar ne hagyd magad" sorokat 1945-ben így módosította: „Lepusztult rólad már a ronda had / magyar most el ne hagyd magad." Az 1943-as eredetiben: „A németet vakard le, mint a koszt", 1945-ben: „A múlt bűnét vakard le, mint a koszt". 1943-ban harcra buzdított: „Ökölbe záruljon minden tenyér", 1945-ben viszont az építésre szólított: „Munkában izzadjon minden tenyér."

„Párizs, 1943. május" keltezéssel jelentette meg Gereblyés László (1904—1968) a jeles kommunista költő és műfordító *A szabadsághoz* című alábbi versét, amelyet Franciaországban az ellenállási mozgalom tagjaként a német megszállás alatt írt. A költemény először a „Szabadság. Szemelvények az európai ellenállás költészetéből" című, Párizsban 1945-ben kiadott magyar nyelvű könyvben jelent meg.

Gereblyés László

A SZABADSÁGHOZ

Szőke hajad bozótjában
rejtve egy egész világ van

s annak szökött illatától
még a hold is nekilángol

s ha szemed felém ragyogna
még a nap is meghúzódna

s mosolyodnál a szememben
tengeré se tűnik szebben

óh orcád érett pirossa
rózsa szekfű áhítozza

nyakad gyöngéd ívelése
lanka zöld hullámverése

s hangod egy-egy rezdülése
már a szívek zendülése

óh szabadság mindhiába
szapulhatnak hét határba

még most is az vagy te nékem
mint anyám a feleségem

az vagy mint kivertnek szállás
s bűnösnek a megbocsájtás

mint a harmat a füveknek
mint ajándék a gyereknek

ölelés asszony-deréknak
általás a nyomoréknak

mint a jó szó a szegénynek
hír a foglyok seregének

csók a költő ajakának
hév az eldermedt hazának

óh szabadság síma bőröd
lesik bandzsa börtönőrök

kebled lassú moccanását
csendőrök is megcsodálják

s öled tüzén hamvad majd a
kényurak szuvas hatalma

óh szabadság mindhiába
szapulhatnak hét határba

most is az vagy aki voltál
téged megillet a zsoltár

szemöldököd rándulása
munkás kenyere ruhája

egy szavadra áll a torlasz
bégető bárány az ordas

s kezed egy-egy suhintása
gőgnek kölykös szipogása

A bátor kommunista író, a cseh munkásmozgalom kimagasló alakja, Julius Fučik (1903—1943) „Üzenet az élőknek" című, a Gestapo börtönében írott döbbenetes erejű naplója már több, mint hetven nyelvre lefordítva az egész világot bejárta. A májusi eszme legyőzhetetlenségét bizonyította könyvének az a fejezete, amelyben leírta, hogy az embertelen kínzások közepette is módot találtak 1943. május elsején a nap megünneplésére.

Julius Fučik
(MÁJUSI KÖZJÁTÉK 1943-BAN)

Ma, 1943. május elseje van. És véletlenül olyan őrök teljesítenek szolgálatot, akik felől nyugodtan írhatok. Szerencsém van! Hogy épp ezen a napon, megint kommunista újságíró lehetek, ha csak kis időre is, és jelentést írhatok az új világ harci erőinek májusi seregszemléjéről!

Ne várd, hogy lengő zászlókról írok. Nem volt itt ilyesmi. Nem mesélhetek felemelő tettekről sem, amelyekről oly szívesen hall az ember. Itt, ma, sokkal egyszerűbb volt. Nem a tízezrek robbanó, sodró áradata ez, amely más május elsején Prága utcáin örvénylett, nem milliók hatalmas tengere, melyet Moszkvában láttam, amint elárasztja a Vörös teret. Nem, itt nem láthatsz milliókat, de még százakat sem. Csak néhány elvtársat és elvtársnőt. És mégis, úgy érzem, nem kisebb dolog ez. Nem kisebb, mert szemléje annak az erőnek, amely épp most esik át a tűzpróbán. Keresztülmegy a leghevesebb tűzön, és nem porlik hamuvá, hanem acéllá edződik. Ezt a szemlét lövészárokban tartjuk, csata közben. A lövészárokban pedig terepszürkét hordanak a harcosok.

Apróságokban mutatkoznak meg itt a dolgok. Ki tudja, megérted-e egyáltalán. Te, aki majd egyszer olvasod ezt az írást, s aki mindezt nem élted át. Légy rajta, hogy megértsd! Hidd el, erősebbé tesz.

A szomszéd zárka reggeli üdvözlete — két Beethoven-taktust kopogtatnak ki a falon — ma ünnepélyesebb, jelentősebb, s a fal is mintha zengőbben tolmácsolná.

Legjobb holminkat öltjük magunkra. Így van ez minden zárkában.

A reggelit már teljes díszben vesszük át. A nyitott ajtók előtt elvonulnak a folyosószolgálatosok, kenyeret, feketekávét, vizet hoznak. Skořepa elvtárs két adag kenyér helyett ma hármat dug ide. Ez az ő májusi üdvözlete: egy gondos lélek cselekvő köszöntése. És mikor átadja, ujjaink egy pillanatra találkoznak. Beszélnünk nem szabad. A szemünk rebbenését is figyelik, de vajon a némák nem tudják-e megértetni magukat ujjaik segítségével?

Zárkánk ablaka alatt nők sietnek az udvarra, a reggeli félórás sétára. Felmászom az asztalra, s a rácson át nézem őket. Hátha észrevesznek. Észrevettek! Öklüket emelik fel üdvözlésül. Viszonzom. Az udvar ma sokkal élénkebb, s ez az élénkség egészen másfajta, mint egyébkor: vidám, boldog. A felügyelőnő semmit sem lát, vagy talán csak nem akar látni. És már ez is az idei májusi szemle tartozéka.

Most jön a mi félóránk. Ma én leszek az előtornász. Május elseje van, fiúk, fiúk, csináljuk ma másképp, rajta, hadd bámuljanak az őrök! Első gyakorlat: egy-kettő, egy-kettő: kalapácsütést utánzok. Második gyakorlat: kaszálás. Kalapács és kasza. Némi képzelőerővel talán rájönnek az elvtársak, hogy ez azt jelenti: sarló és kalapács. Körülnézek. Mosolyognak, és nagy lendülettel ismétlik a gyakorlatokat. Megértették. Így, fiúk, ez a mi májusi táborhelyünk, és ez a némajáték — ez májusi fogadalmunk, hogy ha kell, meghalunk, de hívek maradunk.

Vissza a zárkába. Kilenc óra. A Kreml órái most tízet kondítanak, és a Vörös téren megkezdődik a szemle. Tartsunk velük, apa! Ott most az Internacionálét éneklik, most szerte a világon az Internacionálé harsog, zendüljön fel a mi zárkánkban is! Elénekeljük. Azután forradalmi dalok következnek, egyik a másik után, hiszen mi nem akarunk egyedül lenni, hiszen mi nem vagyunk egyedül, mi azokhoz tartozunk, akik most szabadon dalolnak a szabad ég alatt, de éppúgy harcolnak, ahogy mi harcolunk...

Kik senyvedtek börtönök mélyén,
Elvtársak, tudjuk, hogy gondolatban,
Ti velünk, mind velünk vonultok
A harci oszlopokban.

Igen veletek vagyunk.

Ilyenre terveztük a 267-es cellában az 1943. évi májusi seregszemle ünnepélyes befejezését. De valóban vége a szemlének? Hisz itt van még a folyosószolgálatos asszony, aki most, délután, az udvaron tesz-vesz, s közben a Vörös Hadsereg indulóját fütyörészi, meg a Partizán-indulót és más szovjet dalokat, hogy lelkesítse a zárkában hallgatózó férfiakat. És itt van a cseh rendőregyenruhát viselő férfi, aki papírt és ceruzát hozott nekem, s most a folyosón strázsál, nehogy valaki meglepjen. És itt az a másik férfi is — voltaképpeni kezdeményezője ennek az írásnak — aki majd kicsempészi s gondosan elrejti ezeket a lapokat, hogy ha majd eljön az ideje, napvilágra hozza őket. Ezek az emberek a fejükkel játszanak. Az életüket kockáztatják, hogy hidat verjenek a bebörtönzött ma és a szabad holnap között. Harcolnak. Harcolnak odaadóan és félelem nélkül, minden rendelkezésükre álló eszközzel, ki-ki a maga helyén, ahogy a helyzet megköveteli. Egészen egyszerű, jelentéktelen emberek ezek, s annyira hiányzik belőlük a pátosz, hogy szinte fel sem ismerjük azt az élethalálharcot, amelyet értünk, barátaikért vívnak, s amelyben győzhetnek, de el is eshetnek.

Tízszer, hússzor láttad már a forradalmi hadsereg dicsőséges felvonulását a májusi szemléken. Csodálatos látvány. De csak harcban lehet felmérni ennek a hadseregnek az igazi erejét, legyőzhetetlenségét. A halál egyszerűbb, mint gondolná az ember, és a hősiesség arcát nem övezi glória. De a harc kegyetlenebb, mint az ember gondolná, és kitartani s győzelemre vinni — ehhez mérhetetlen erő kell. Ezt az erőt naponta látod működése közben, de nem mindig ébredsz egészen tudatára. Hiszen minden olyan magától értetődőnek látszik.

Ma megint tudatára ébredtél ennek az erőnek.

Az 1943. évi májusi seregszemlén.

Saját tragédiáját 1944 májusában megsejthette már Radnóti Miklós, a két háború közötti költészetünknek József Attila mellett legnagyobb tehetsége, és mély humanizmusa mégis arra késztette, hogy a körülötte élő egyszerű emberek örömeire felfigyeljen, de arra is, hogy mert öntudatlanok, ha küldik őket, ölni fognak. Mégis reméli, hogy az emberi értelem végül felülkerekedik.

Radnóti Miklós

MAJÁLIS

A hangraforgó zeng a fű között,
s hördül, liheg, akár egy üldözött,
de üldözők helyett a lányok
kerítik, mint tüzes virágok.

Egy lányka térdrehull, lemezt cserél,
a háta barna, lába még fehér,
a rossz zenén kis lelke fellebeg
s oly szürke, mint ott fönt a fellegek.

Fiúk guggolnak és parázslanak,
az ajkukon ügyetlen szép szavak,
duzzasztja testük sok kicsiny siker
s nyugodtan ölnek, majd ha ölni kell.

Lehetnének talán még emberek,
hisz megvan bennük is, csak szendereg
az emberséghez méltó értelem.
Mondjátok hát, hogy nem reménytelen.

1944-ben az ország német megszállása alatt kért Major Tamás és Haraszti Sándor egy önmagát akkor okkal meg nem nevező költőtől előadásra alkalmas verset, amelynek egyetlen kéziratos példánya vészelte át a háborút és azt nyomtatásban a Nemzeti Parasztpárt lapja, a Szabad Szó az 1945-ös május elsejei ünnep alkalmából közölte le. Az írás népi hangvételben dokumentálja, hogy a horthysta, a hitlerista és nyilas erők gátlástalan, nyílt tömeggyilkos terrorja sem tudta kioltani a közeli felszabadulásba vetett bizakodást, sőt, a harci kedv új tápot kapott ebben a nemzetsorvasztó légkörben. Voltak, akik már készülődtek az országra telepedett szemét kitakarítására, a nemzeti csúfság legfőbb okának kiküszöbölésére: a tőkés-földesúri rendszer felszámolására.

RENDET!

Rendet, rendet, rendet végre,
ki a szennyet a szemétre,
hazád tája ez az ország,
takarítsuk ki a mocskát.

Hol a rend, hol egyre lába
kél annak, mi nekünk járna?
Oda minden, ide semmi?
Itt kell mindent helyre tenni

Mit tír-túr az ügyeinkben,
told a tőkést félre innen!
Húst a tálba, kézbe fegyvert,
földjére a szegény embert.

Ócska odú maga a ház,
nem menti meg a vakolás.
Rakjunk újat, meglakhatót,
egy egész nemzetnek valót.

Rongyos ez a ruha rajtunk,
ideje, hogy újat kapjunk,
szabjunk jobbat, varrjunk másat,
csináljunk egy szövőgyárat.

Acélgyárat, kenyérgyárat,
mutassuk meg a világnak,
mi lesz itt, ha kedve támad
a parasztnak, a munkásnak!

Sötét sarok Magyarország,
elhozzuk a napot hozzád,
a ragyogó rendet föléd,
árva nemzet, elárvult nép.

Nem lehet a lég korommal
tele, romlott gondolattal,
huzatot rá, tégy egy próbát,
szellőztesd ki Európát.

HARC MÉG EZ AZ ÜNNEP

(1945—1974)

1945 május elseje a visszanyert szabadság ünnepeként vonult be a legtöbb európai nemzet történetébe. Ahol egy esztendővel korábban még a biztos halált jelentette volna a vörös május megtartása, most a munkássággal együtt üdvözölték az értelmiségiek, a parasztság képviselői ezt a napot. A fasizmus feletti győzelem ekkor már senki előtt sem volt kétséges: Berlin nagy részét elfoglalták Zsukov és Konyev marsall seregei, csak a kormánynegyedben és az állatkert területén folytak még harcok. Csehországban és Hamburgban ugyan még a hitleri erők diktáltak, de a világ elégtétellel értesült róla, hogy Milánóban az olasz zsarnokot, Mussolinit négy nappal korábban utolérte méltó végzete. A náci kézben levő hamburgi rádió május elsején délután röpítette világgá az újabb hírt: a lángban álló Berlin védelmének irányítója, Hitler április 30-án, 15 óra 50 perckor végzett magával, azután máglyán elégették.

Moszkvában, Párizsban és számos más városban, így Budapesten is a reményteljes jövőre gondoltak az utcára vonult tömegek.

A korabeli tudósításokat olvasva szinte meglepő az ellentmondás a budapesti utcákat elözönlő, a zászlók, transzparensek alatt a Hősök terére tartó százezrek kitörő vidámsága és a siralmas környezet között. A házak túlnyomó része romos, kiégett, a lakások tátongó ablakait farostlemezekkel, kartonpapírral takarták. A fasiszták visszavonulásuk során egy évszázaddal korábbi, a Lánchíd megépítését megelőző időbe vetették vissza Budapestet valamennyi büszke hídjának felrobbantásával. A nemrég még a fasiszták hátvédjeként szolgáló fővárosban nem volt világítás, tönkrement a közlekedés, megszakadt a vidékkel a telefon- és posta-összeköttetés, nem működött a rádió, kifogyott az élelmiszer. Örömteli eseményt jelentett, hogy május elsején tizenöt deka helyett, húsz dekás kenyérfejadagot biztosítottak, hogy az Üllői úton megindult a vörössel díszített villamos, hogy a posta bejelentette: ezután vidékre is továbbít leveleket, s az országos fontosságú hivatalok vidéki telefon-összeköttetését már biztosítja. Hosszú szünet után, május elsején déli 12 órakor megszólalt a rádió, sokan könnyezve hallgatták az utcákon, tereken hangerősítővel továbbított szavakat: „Itt rádió Budapest! A szabad magyar rádió hívja a magyar hallgatókat."

A tüntetők között elég nagy számmal voltak olyanok, akik látták az első, az 1919-es szabad május elsejét, és érezték, hogy ismét történelmi esemény szemtanúi, részesei. Valóban, ha a fasizmus ütötte sebeket nem nézzük, a magyar főváros képe sokban emlékeztetett az 1919-es május elsejeire: az utcákon vörös zászlók erdeje húzódott, a házak homlokzatát és az ablakokat vörössel, ahol egyéb anyagot

nem találtak, vörös szőnyeggel díszítették. Mint 1919-ben, ezúttal is különös gondot fordítottak a gyermekekre. Egy napra az éhezés és a nyomorúság közepette sikerült az állatkertet a gyermekek paradicsomává változtatni, százezer — rég nem látott — fehér zsemlét és tejadagot osztottak szét közöttük. Az Operában két díszelőadást tartottak, a város különböző pontjain az ország élvonalbeli művészei, Bajor Gizi, Major Tamás, Gobbi Hilda, Somlay Artur és mások szórakoztatták a nézőket.

A tüntetésen a politikai hangsúly a fasizmus maradványaival való leszámoláson és a romba döntött ország újjáépítésén volt. A legnagyobb üzemek, a csepeliek, a MÁVAG munkásai és a többiek a kommunisták által néhány héttel korábban meghirdetett május elsejei munkaverseny első eredményeit jelképező alkotásaik hatalmas makettjeit, az összekötő vasúti híd, mozdonyok, traktorok mását hozták magukkal.

Hasonlóan lelkes tömegek ünnepelték a jogaiba visszaállított május elsejét a vidéki városokban is.

Széles történelmi perspektívába állítva méltatta Darvas József az újjáalakult Nemzeti Parasztpárt lapjában, a Szabad Szó 1945. május 1-i számában „A szabad május tanításá"-t: „Ha zord időkben mármár megfagyni látszottak tavaszi rügyei, lelkükben melengették a dolgos milliók s úgy adták át kötelező örökségül a jövendőnek." Május elsejét rengeteg gáncs, rágalom, üldözés érte, „még olyan gyalázat is, hogy azok próbálták kisajátítani, akik gyilkos merénylői voltak a benne rejlő eszméknek", de az ünnep diadalmasan és szabadon újjáéledt. Ereje abban van, hogy több száz, sőt több mint kétezer esztendő harcosainak szellemében „emelte föl vérvörös zászlaját alája gyűjteni harcos közösségbe a világ minden elnyomottait". A fáraók ellen lázadó rabszolgák, a Szpartakuszok, a kastélyokat és kolostorokat lángba borító jobbágyseregek, „gépeket romboló, majd tudatos osztályharcot vívó munkástömegek történelmi számadását vállalta ez az ünnep... Mi magyarok a győzelem reménységével emeljük a májusi égre elgyötört arcunkat" — írta Darvas József.

Akárcsak 1919-ben, ezúttal is gazdag költői termése volt a tavaszi remények újjáéledésének. A lapokban elszórva és önálló füzetekben is, mint a Földes Mihály szerkesztette „Májusi kórus" című versgyűjteményben, a „Szabad május 1." című 130 oldalas füzetben, valamint a „Szabad május" című ünnepi kiadványban egész sor költő örökítette meg e nap hangulatát. Közülük Gábor Andor, Gyagyovszky Emil, Tuba Károly immár másodszor élték meg a két világháború alatt elnyomott májusi gondolat újjáéledését. Ott voltak mellettük

a két háború közötti munkásköltészetnek az eszméhez mindvégig hűséges képviselői, mint Földeák János, Lukács Imre, Rajcsányi Károly és mások. Akadtak, akik a fasizmus nagy vereségéből naiv hittel, indokolatlanul derűlátó következtetéseket vontak le, mint a mélyen humanista Szép Ernő. Az új idők jele volt, hogy a tehetséges polgári író, Zilahy Lajos tartotta a rádióban a munkát és a munkást magasztaló ünnepi beszédet. Állásfoglalása figyelmet érdemel, noha tudjuk, hogy utóbb nem vállalta az újjáépítéssel járó nehézségeket és Amerikába vándorolt.

Ezekben a napokban ment végbe vidéken az 1848 óta sóvárgott forradalmi átalakulás: a földosztás. A falvakat járó Illyés Gyula lelkes riportsorozatban számolt be a Szabad Szó, és május elsején a Szabad Nép hasábjain, benyomásairól. A költőben újult erővel lángolt fel a vágy országjárása alatt a néppel való azonosulásra. Őt, aki népi sorból indult, majd a „nép követeként" lett ünnepelt író, ez a szerep nem elégítette ki: „nem pompázni, de pusztulni tettél, / ha népemből szál magam kivettél... / De ne legyek az se már: követjük / Induljunk meg valahára együtt" — írta *Valahára együtt* című versében (Szabad Szó, 1945. április 29.).

A földosztással az ország pusztulását okozó régi rendszernek csak egyik oszlopa dőlt ki, és bár a Vörös Hadsereg összetörte az úri elnyomás fegyveres támaszait, a fasiszta hadsereget, csendőrséget és rendőrséget, a tőkés osztály pozíciói még érintetlenek maradtak. Kevésbé kompromittált támaszai az első ijedtség múltán revansra készülődve ott ültek nemcsak a közhivatalokban, hanem a szellemi élet számos területén is.

A helyzetet jellemezte, hogy az újjáéledő és ekkor demokratikus színeket öltő polgári sajtó a felszabadulást követően eleinte tudomásul sem vette május elsejét. Az antifasiszta múltú, ezért 1944-ben betiltott, majd 1945 tavaszán a Kisgazdapárt jobbszárnyának szócsöveként megindított Magyar Nemzet például 1945-ben észre sem vette, hogy a fővárosban és a vidéken milliók tüntettek május elsején, és 1946-ban is csak rövid, száraz hangú híradás erejéig foglalkozott vele. 1947-ben jelentette először: „Nagy tömegek ünnepelték május elsejét", csupán a bányák, bankok államosítása után, a nagyüzemek köztulajdonba vétele, a két munkáspárt egyesülése esztendejében, tehát a „fordulat évében", 1948-ban adott helyet a lap első oldalán május elseje méltatásának: közölte „P. Gy." (Parragi György) „A munka ünnepe" című vezércikkét. A kép teljességéhez az is hozzátartozik, hogy utóbb a következetesen baloldali értelmiségiek irányítása alá került Magyar Nemzet május elsejei számai elsőkként publi-

káltak egész sor újabb keletű művészi megnyilatkozást, verseket, prózaírásokat és különös figyelmet érdemelnek az ott megjelent május elsejét üdvözlő grafikai alkotások, olyan ismert vagy azóta nevessé vált képzőművészektől, mint Hincz Gyula, Raszler Károly, Kass János, Reich Károly, Konecsni György, Szabó Iván, Gross Arnold.

Említésre méltó, hogy a felszabadulást követő közel három évtized május elseje ihlette képzőművészeti termése színvonalában semmivel sem maradt alatta az előző két emberöltő hasonló tárgyú alkotásainak. Az iméntiek mellett Szász Endre, Würtz Ádám, Kerényi Jenő, Pásztor Gábor, Domanovszky Endre, Zala Tibor, Stettner Béla, Koffán Károly, Berda Ernő és mások műveit találjuk elszórtan a közelmúlt ünnepi sajtójában.

Az ország felszabadulásával, de a régi hatalmi rendnek a fordulat évében végrehajtott megdöntésével sem ért véget a májusi eszmékért vívott küzdelem. A munkásünnep irodalma a felszabadulás előttihez képest kiszélesült és tartalmában természetszerűen módosult. Nem véletlen, hogy a harcnak a népi hatalom 1948-as megteremtésével tetőződő szakaszában több kétségtelenül értékes darabbal gazdagodott szocialista költészetünk e része: Benjámin László *Tavasz Magyarországon*, Nagy László *Májusfák*, Zelk Zoltán *Mint kincset őrzöm* című verseit ragadjuk ki a sorból. Utalunk Darvas Szilárd, a korán elhunyt kiváló humorista *Így ünnepelnek ők* című, a kort jellemző humoros írására. 1948-ban a szatíra eszközeivel figyelmeztetett arra, hogy a földkerekség nagyobbik részén még korlátlan szabadságot élveznek a háborús uszítók, a haladás ellenségei. Tersánszky Józsi Jenő az előbbivel egyidőben megjelent anekdotikus elbeszélése egy régi május elsejét idézett.

Az 1950-es évek elején a május elsejei ünnepségek emberöltőkön át hagyományosan spontán jellegét is megzavarta nálunk és több más szocialista országban az akkor eluralkodott szektás pártpolitika. Az önként tüntető százezrekhez olyanok is csatlakoztak, akik nem tudták, vagy nem akarták megérteni a már hat évtized óta az egész földkerekségre kiterjedő megmozdulás jelentését —, „hivatali kötelességből" vonultak ki.

Gereblyés Lászlónak, az erdélyi Rozványi Vilmosnak, Jankovich Ferencnek, az 1950-es évek elején keletkezett művészi alkotásai dokumentálják, hogy a májusi gondolat ezekben az években is régi tisztaságában fénylett.

1951. április végén a Magyar Írók Szövetsége első kongresszusán olvasta fel Illyés Gyula *Az építőkhöz* című új versét, amelyet először „nem végleges" formájában a kommunista Szabad Nép májusi ünnepi

száma közölt. A szép költemény megírására Illyést az előző napokban szerzett friss benyomásai ihlették: az épülő szocialista ipari centrum, Dunaújváros alapozásának volt szemtanúja. Ez a vers befejező sorai-val az akkor még virágkorát élő személyi kultusznak volt burkolt bírálata: „...leomlanak bálványok, trónok, égi-földi szentek, / de nem amit a munka megteremtett". A két sor azonban nemcsak kritikát tartalmazott, hanem szándékos vagy akaratlan elismerését annak, amit később, a torzulások kiküszöbölése után a kommunisták állítottak: Magyarországon a személyi kultusz idején is a szocializ-must építették.

Akárcsak az első világháború kitörését követő soviniszta-mili-tarista uszítás uralma idején, majd ismét az 1930-as—1940-es évek fordulója táján, ugyanúgy az 1956-os ellenforradalmi lázadás idő-szakában is a májusi gondolat megpróbáltatásokat kiálló erejét tükrözte az ünnep sorsa és költészete. 1956 tavaszán ismét vállalást jelentett az internacionalizmus eszméjéről verset írni — ekkor még csak erkölcsi kiállást az értelmiség, az írástudók egy részét magával ragadó nacionalista, szovjetellenes gyűlölködő ár ellenében. A kötetbe felvett több vers jelzi, hogy bár a revizionista, szocialistaellenes hangverés erős volt, ennek hatása mégsem lett osztatlan.

Ennél szemléltetőbb példát és nemcsak helyi, magyar példát jelen-tett 1957. május elseje arra, hogy mélyen gyökerezett az ünnep ebben a generációkon át tervszerűen nacionalista szellemben vezetett ország-ban. Ezen a tavaszon május elseje előtt, akik nem akarták, nem kellett hogy tudomásul vegyék Ady Endre félévszázaddal korábbi tételének érvényességét: „a népek kezdenek látni, s ha Európát itt-ott néha elfogja egy-egy nacionalista rángatózás, ez a vitus-tánc —, az elmúlás ellen rúgkapál a nacionalizmus." Ezért a reakciót Magyarországon, külföldön és a tengeren túl is meglepte, sőt megdöbbentette az 1957-es budapesti május elseje, százezer ember felvonulása a Hősök terére. Ha valamikor a felszabadulás után, úgy akkor senki sem vitathatta a forradalmi tüntetés önkéntes jellegét. Ennek a május elsejének az 1890-es, az 1919-es, majd az 1945-ös megmozduláshoz mérhető fon-tosságát az 1957-ben írt és megjelent versek száma és hangvétele is érzékeltette.

A forrás az elkövetkező években sem apadt ki, a békés magyar május elsejék nem feledtethették a költőkkel az imperialista elnyomás alatt élő, szabadságukért fegyveresen harcoló népek sorsát. A májusi versekben vissza-visszatér a szocialista építés, a munka dicsérete. Sokan a felszabadulás előtti és a már történelemmé érett felszabadulás utáni első magyar májusok hangulatát idézik. Mint az ünnep nyolcvan

esztendős története során annyiszor, a hatvanas években sem egyforma intenzitásúak a megmozdulások, s mint az 1890-es évek óta számtalanszor megtették, ezekben az években is egyesek felvetik a kérdést: időt álló-e, van-e jövője ennek a demonstrációnak. Az idős Fodor József önmagáról szólva, de nemcsak saját érzéseit kifejezve válaszolt 1969-es *Májusi üdvözlet* című versében a kérdésre:

Mit nekem unt kép, fancsali blazírtság,
Vagy még ki voltál: hőm, hős tavaszom...
Én tavaszra esküdtem, mi jön — s jött,
S hiszek még uj, szebb ember-életet.

Gábor Andor

ÉNEK A NAPHOZ 1945 MÁJUSÁBAN

Ontsd, május napja, ránk a sugarad!
Minden más évnél százszor gazdagabban!
Nagy éj terpedt a magyar ég alatt,
Rabságban éltünk s hulltunk csúnya hadban,
Szükségünk van rád, május drága napja,
Erőt adj nékünk, lángra szítsd erünk,
Hogy megmutassuk, most már észbe kapva,
Hogy küzdeni a jóért is merünk.

Magyar mezőn sarjad a gabona,
Termés most nem németnek lesz belőle.
Mi volt a magyar? Hitler-katona,
Silány galádok hajszolták előre.
Hová előre? Végső pusztulásba,
Mohácsi vészbe, szégyen mélyibe,
Ó, május napja serkents buzdulásra,
Tüzed tisztító lángját add ide!

Tele vödörrel öntsd le aranyad,
Szabadságért dolgozó magyarra,
Ki minden hitványt elfektet hanyatt,
Szemétdomb hátán méltó ravatalra.

Nézz a magyarra, aki azt cselekszi,
Mit cselekednie kell, mert magyar,
Sötétség ellen sorsát kiverekszi,
Mert élni, élni napfényen akar.

Napfényen élni, élni boldogon,
Lidérces múltat váltva szebb jelenre,
Hogy bő verejtékkel szerzett jogon
Övé legyen jövendő végtelenje,
Hogy nézhessen a napba büszke arccal,
Mert büszkeségének alapja: tett;
Mert a világnak megmutatta harccal,
Hogy nem gazok rabjának született.

Szabad Nép, 1945. május 1.

Berda József

HIVATÁS

Meg kell tanulnod végre, — figyelni, kutatni kell
a szavak mélységét s magasságát: a vérkeringést
s mindazt, mi szín, íz és illat, ebben van
az igazi tudomány, mely szellemvidító. Van-e még
ennél szebb s különb feladat? Hiába dagad,
hömpölyög a szó, mely szegény még s mezítelen:
olyan, mint a halva született csecsemő, ki nem ivott
anyatejet még. Légy vad, indulattal teli
barbár akár, vagy szelíd, mint a sóhaj: mindegy az.
De a munkát, mely egész embert kíván, úgy végezd el,
olyan csínnal és szerelemmel, ahogyan családot alapít a
tagbaszakadt férfi, ki szereti asszonyát, — különben
te is torzó maradsz, olyan, aki még vásári
kikiáltónak is csapnivaló lesz, ha porondra lép.

„Szabad Május" 1945.

Földeák János

1945. MÁJUS 1.

Szabad hazában szabad a nép —
vörös a május elseje!
Eszmélj, dolgozó! Hatalmadnak
visszhangja zúgjon! Senki se
maradjon néma, ha áldozott
szabadságot és vért, erőt,
hogy e nap váltson öntudatra
szolgát, rabot és kétkedőt.

Pokolban fetrengtél évekig;
tőkések, puskák, börtönök
szipolyoztak és körülötted
a harcban minden összedőlt —
hazádból rom lett és temető,
dúltak gyárakat, földeket,
de szított teremtő gondolat,
nem ölhették meg hitedet.

Szabad hazában szabad a nép:
paraszt és munkás egyegész —
épül az ország, árulók!
paraszt és munkás tettre kész;
szabadságot s nagyobb kenyeret
paraszt és munkás érdemel;
nem ment már kegyelem bitangot:
paraszt és munkás üt, ha kell.

Szabad a májusi gondolat,
a történelem változik
és teremtő ereje minden
faluig, minden városig
bilincseket tör — előre, nép!
honodat újjáalkotod
s az új magyar égre tűzz napnak
ötágú vörös csillagot.

Toncz Tibor: Harmadik szabad május 1. Budapesten.
Dolgozók Világlapja, 1947. május 1.

Szabad hazában szabad a nép —
vörös a május elseje.
Ősi hatalom a szabadság;
paraszt és munkás élj vele:
most teremthetsz szabad életet,
ne legyen célod semmi más;
a múltat örökre törje szét
e diadalmas változás.

Népszava, 1945. május 1.

Tuba Károly

SZABAD MÁJUS

Szabad a Május — nincs már gúzs, se' fék!
Meggyötört szívünk lángol, tüzel, ég!
Mindig átkozott sors jutott nekünk —
Fölemelt fővel ma büszkén megyünk!
Felénk integet a szépség, a jó —
Nekünk kering az egész földgolyó!
Gazdag holnapot dús reménye táplál:
Minden jut nekünk ott az osztozásnál!
Fényt árasztanak a biztató jelek —
Szabad Májusba higgyetek!

Hallja: aki hall: lássa: aki lát.
Újjászületik az egész világ!
Káprázta tón, üdén, fiatalon
A várva-várt szent piros hajnalon
Csupa rajongás, ujjongó gyönyör
Tisztító tüze mindent elsöpör:
Kiperzseli a dudvát és a gazt
S friss csírákban új életet fakaszt.
Szilajjá pezsdül lomha véretek —
Szabad Májusba higgyetek!

Hinni és hinni rendületlenül
Míg minden vágyunk tetté nemesül!
A szenvedés, gond átka többé nem ver:
Megleli egymást boldogan az ember —
Nem tépi az irigység, gyűlölet.
Örökébe csak szeretet jöhet!
Bűn fertőjén, gyalázat ingoványán,
Elpusztul minden zsarnok, földi bálvány.
Csodát művelnek a munkás kezek —
Szabad Májusba higgyetek!

Földúlt hazánkban induljunk neki
Friss erővel újat építeni.
Hogy falun-városon, völgyön és hegyen,
Minden új és minden más legyen!
Ne törjön le a gyáva csüggedés,
Az Élet: cél, az Élet: küldetés!
Gyúljon tettre bennünk az akarat.
Az összetartás diadalt arat!
Új világ ragyog a régi felett —
Szabad Májusba higgyetek!

„Szabad Május" 1945.

Zelk Zoltán

MÁJUSI DAL

Mint gyermek, aki hazatérő apja
felé szalad, úgy fut mostan dalom,
oly tárt karokkal, sikongva, repesve
e májusváró, boldog hajnalon!

S hű holtjaink idézi, őket hívja,
kik megfulladtak hóhérkötelen,
akiknek csontja vonat alatt roppant
de beitta lelkük minden elem:

s virágban porzó lettek, nedv a fába
és bányafalban megbujó erek
ez alkotni, munkálni sose szűnő,
holtan is élő örök mívesek!

Kohó kihűlne, omlana a tárna,
kémény ledőlne a gyárak felett,
Önélkülük aszály falná a rétet
s lehullnának a béna fellegek!

Mert vélük föld e föld, ország ez ország
és vélük vagyunk mi ilyen erősek:
sziklába vágott, ki arcunkba vágott
aki csak fegyver által volt erősebb.

Ezért, hogy mostan százezernyin állunk
és indulunk, a városszéleken:
Ők harsognak e százezernyi szájban
s a szélben úszó transzparenseken!

Ők dübörögnek százezernyi lábbal,
kiket megölni sohasem lehet —
s nem én dallom, de ők dalolják vélem
e májushívó, boldog éneket!

Szabadság, 1945. április 30.

Gyagyovszky Emil
MÁJUSI MÁMOR

Ma nincs hatalma fölöttem a múltnak.
A kínzó rémek hajnalra kimúltak
S hogy álmodni a fák alá ledőlök.
Már nincsen rom és meggörbült redőnyök.

Ma nem tudom, hogy miért sírnék s kiért?
Vak pinceodvak árnya nem kísért.
Gránát sem robban a házunk falán.
Valóság volt, vagy rossz álom talán?

Ma nem tépdes a kétség keselyűje,
A szájízem sem válik keserűre.
A fojtó füst is elszállt, itt hagyott
S a föld lehel rám buja illatot.

Megálmodom, hogy mit hoz majd a holnap:
Lezárul útja a földi pokolnak
S ahol a vérünk csillogott a tüskén,
Dalolva járunk boldogan és büszkén.

„Szabad Május" 1945.

Szép Ernő

MÁJUS

Május elseje, vagyis első május (így ejtette a pesti népnyelv), az a régi, Ferenc József alatti, azzal kezdődött, április utolsó éjszakájára kiáradt egy vidám sereg a világos vurstlira, proletár, polgár meg a lump gróf is, az autók hűtői, fiakkerek, konflisok lovai fel voltak szalagozva, virágozva, forgott a ringlispíl, kelepelt a verkli, rotyogott a rezesbanda, visított a cigány a Zöld Vadász kertjében, ugattak a lövölde puskái, az ifjúság danolt, kacarászott, havazott a konfetti, a virsli gőzölgött az óriáskifli mellett, szédült a valcer és ömlött a bor, sör meg a pezsgő kivilágos kivirradatig.

Elsején pedig vonultak mint gyalogos sötét fellegek a Liget felé a munkásnép dandárjai, zászlók, táblák, luftballonok alatt, énekszóval és felkiáltásokkal, élükön a rendezőkkel, lovas rendőrökkel a hátuk mögött.

Ezen a mai május elsején megvendégelik az iskolák minden gyerekét a Ligetben. Az összes színházak ingyen játszanak, az Opera is, kint a Városligetben. Híres énekesek, szimfonikus zenekarok élveztetik a közönséget, ajándékba. Mintha nem a Földön járnék, mintha felhőn lovagolnék, úgy pillantok ide le mindig, nézem megindultan a véres emberiség előre való vonaglását a Jövendő felé, a békesség és a megelégedés felé, a szabadság, a boldogság felé.

Nem az operai zenével kezdődik, nem: kezdődik azzal, hogy ingyen lehet majd iskolázni. Nemcsak fizikát meg más nyelvet, hegedűt, zongorát is. Ki emlékszik Tolsztojból az öreg béresre (Polikuska), az odalopózott egyszer az uraság zongorájához, nekiült, nyomkodta

a klaviatúrát, míg csak el nem kezdett ríni, mért nem tanulhatott ő is zongorázni.

Elkezdhet skálázni majd a béresgyerek is. Hátha Rachmaninov lesz belőle.

Ó, te messzi szépséges jövendő.

Nem lehet, ugye nem lehet az soha többet, hogy olyan mennyei zenészt, mint Mozart, az a gyalázat érjen, hogy belérúgnak; ezt tette ti. Mozarttal a salzburgi érsek.

És nem eshetik meg többé, nem ugyebár, hogy az elátkozott Baudelaire-nek nincs egyetlenegy centime-ja, nem vehet papirost, hogy a versét megírja.

S nem lehet az, hogy nyomorúságában hiába könyörgi Petőfi végig Pest kiadóit, húsz pengő forintot se kap a kész János vitézért.

Az se, hogy Ferenczy István összezúzza kalapáccsal a szobrait, mert nem akad rendelője, pártfogója.

Se hogy Barabás Miklós Bécsből elvándorol egy erdélyi nagyúrhoz, annak a feleségét, lányát pingálni s az a nagyúr igás szekeret küld elébe, a botos ispánnál hálatja s reggel, mikor a híres művész jelenti magát, kezet nem nyújt néki.

Se hogy egy Derkovitsnak éhen kell elpusztulni.

Hogy zseniális költőknek kölcsön kell kéregetni; operett- meg tánczeneiparosok milliomosok lesznek, örökszép vonósnégyesek szerzői meg kifordított öltönyben, foszló ingben járnak.

Meg hogy Lechner Ödönt, a magyar építőstíl költőjét élete végéig üldözzék, csodás palotáit, mauzóleumait a kávéház márványasztalára rajzolja, s azokat a takarítóné mossa le onnét.

Hogy Semmelweis korlátoltság és irigység martaléka legyen, a nyomor sorvassza, s a téboly ölelje halálra.

Bátor tudósokat futóbolondoknak nézzenek, újító iparművészt, országosan hasznos gyáralapítót, egyéniségeket, nagyszerű embereket pusztulni engedjenek, öngyilkosságba kergessenek.

Növénynek szabad nőni, virágnak virítani, madárnak muzsikálni, lepkének lebegni, embernek eszmélni szabad, nevelődni, érteni, gyönyörködni, átszellemülni, a teremtés tanítványának, segédjének lenni. Elérni abba a nagyvilágnál nagyobb, mélyebb, szélesebb, magasabb világba, mely véghetetlenül szebbé, becsesebbé, kedvesebbé teszi az életet.

Semmi, de semmi szükségünk az örökélet álmára, ha ebben az egy életben kielégülhetünk; gyerekkor, fiatalság, felnőttség, öregség, ez a tavasz, nyár, ősz, tél: teljes esztendő, annyi mint ezer, mint az örökkévalóság.

Nincs csak egyféle boldogság, barátom, az pedig, hogyha Te is boldog vagy, nemcsak én, ha minden teremtett lélek boldog e Földön, egészséges és az élete kellemes. Amit boldogságnak sóvárogtál, bűn az és hamisság és hazugság, szerencsétlenség, kóstolhattad.

Fel mered az ujjad emelni, ha kérdem, ki az, aki nem bánja, ha éheznek, jajgatnak, pityeregnek mellette, s nem szégyelli magát embertársai butasága, vadsága miatt?

Ezen a május elsején nem a piros luftballonok, hanem a piros szívek emelkednek az ég felé. A jövendők ege ez, olyan tüneményes tündöklő, akár az Óceán felett.

Ó szerelmes Szabadság, áldott képzelet, őszinteség, emberség, álomnál álomabb valóság, mindenki olyan szép lesz és olyan jó lesz mindenki, mint a jó gyerekek.

Hozd el ezt a világot, ezt az örök majálist minékünk te május, te mosolygó május, te teremtő, te csudatévő, boldogító.

A Reggel, 1945. április 30.

Boross Elemér

DIOGENÉSZ MÁJUSI BÖLCSESSÉGEI

Megint ott állt a sarkon. Kenyérzsákja üresen lapult oldalához, de az arcán májusi öröm sugárzott. Régi ismerősökként üdvözöltük egymást.

— Nagyon üres a tasak, Mester. Nem hozott semmit?

— Lementem egy élelmiszerpincébe. De az árak közben fölmentek. Ránéztem.

— Mester. Szabad ilyen viccet mondani egy bölcsnek?

— Szabad. Május elseje van, az első szabad május. Mindent szabad. Nyíltan gondolkodni, nyíltan beszélni, nyíltan és felszabadultan örülni. Evoé szabadság!

— Jó, beszéljünk nyíltan. Mit szól a májusi ünnepséghez?

— Csodálatos. Fölemelő, hogy milyen jól dolgoztak a — nyilasok.

— Nyilasok?

— Hát nem látta? Rendőrszuronyok mellett hordták a gerendákat. Egyébként a nácik is ünnepelnek. Fehér zászlókat tűznek ki, így várják a májusi bevonulást.

— Hallotta? Göring már meglógott.

— Csodálkozik? Ez a dolgok rendje. Mindegyik lógni fog.

— Hitler állítólag Svájcba készül. Mit gondol — kiadják?
— Svájcban már kiadták. Több ezer példányban. De ennek az egy díszpéldánynak, ha kiadják — nagy sikere lesz. Szét fogják tépni.
— Gondolja, hogy élve kerül hurokra a fenevad?
— Egész biztosan. Hatalmas vérdíj van kitűzve a fejére. Az SS testőrség azóta VV testőrség lett. Vérdíjra várók testőrsége.
— És ha fejbe lövi magát?
— Az kizárt dolog. Azt se tudja, hol áll a feje.

Szabadság, 1945. április 30.

Zilahy Lajos

PIROS VIRÁG A VADONBAN

Szűk utcákból, mint a patakokból ömlenek az emberek a szabad terek felé. Valami hatalmas erő kapja fel a tömeget és szinte meglóbálja, hogy szomjas tüdejét jobban érje a levegő, mint az újszülött csecsemőét. Európa szúette ágyában, a legborzasztóbb háború véres lepedőjén valami megszületett, valami megjelent, valósággá vált és befejeztetett. A Vörös Hadsereg Berlinben áll, a nyugati demokráciák zászlóinak hegye találkozóra koccant össze a sarló és kalapács zászlóival. Az emberiség történelmének olyan óráit éljük, olyan dátumát írjuk, amelyet hatalmas városok, nemzetek, fajok, társadalmak legmélyebb sebei vésnek az idő táblájára.

*

Az Ember megtalálta az első hajók vitorláiban a szél erejét, megtalálta a kocsikereket, s ezzel a kerékkel építette fel a római világbirodalmat, megtalálta a gőz erejét, megtalálta a filmet, a rádiót, repülőgépet, megtalálta az igazi titkát a Piros Virágnak, ahogy Rudyard Kipling nevezi a tüzet, — kulcsot talált az emberi élet vadonjában, de a kulcsot még eddig nem tudta a zárba illeszteni. Egy amerikai mérnök a harmincas évek elején kiszámította, hogy az eddig gyártott gépekben annyi lóerő áll már az emberiség rendelkezésére, hogy a földgolyó lakosságának kétszeresét is bőven el lehetne látni bőséges táplálékkal és polgári kényelemmel. A háború roppant erőfeszítései és új találmányai a technika erejét azóta felfokozták, ütemét meggyorsították, a nyersanyagok új forrásait tárták fel.

A romok borzasztóak, de ezek a romok csak tégla és maltersebek, vasgerendák és hidak csonttörései, ezeket a sebeket a világ évek alatt eldobálja, szinte egyetlen kézmozdulattal sepri le magáról, ha a modern technika lehetőségeire gondolunk.

*

Újjá kell teremtenünk ezt a szót: munka. Felfedezni benne a legnagyobb vigasztalást, felszabadítani belőle a legnagyobb örömet: az alkotás vágyát és lehetőségét, a célok tisztaságát és az eredmények pozitívumát. Dosztojevszkij írja, hogy szibériai száműzetésének legborzasztóbb napjai azok voltak, amikor gödröket ásattak velük, s a kiásott gödröket újra be kellett temetni. A munka, amely csak az izmokat eszi, az agyat apasztja, több mint fáradság, verejték: nagy emberi szenvedés. De ha a munka célja és eredménye világosan áll a dolgozó előtt, akkor gondolkozó eszéből, munkálkodó kezéből, ujjai hegyén látja kinőni, mint a virágot, az eredményt, még a bányák mélyén is. Mert érzi, hogy önmagáért dolgozik, aki része lett egy olyan emberi közösségnek, amely igazságos arányban osztja ki a munka áldásait. Add hozzá az ilyen munkát Howard Scott lóerő-számításaihoz, és pár év alatt új világcsodáknak leszel tanúja.

[Május elsejei rádióbeszédéből:]

Szabadság, 1945. május 2.

Lukács Imre

SZABAD MÁJUS

Szabad a nép! Huszonhat év után
valóra vált a vágy: szabad hazám,
szabad a nép s a Május is szabad,
nem védik zord, komor börtönfalak.
Szabadság napja, Május elseje,
végre igazán az vagy, ami vagy,
a lelkünkben ujjongó dal fakad
s köszönt téged, harcok nagy ünnepe.

Köszönt téged a munkás és paraszt,
tőled kapott példát, reményt, vigaszt,
midőn az elnyomás húsába vágott
s fekete szenny borítá a világot.
A te napod üzente: vívd a harcot,
bujkálva, titkon s mégis állj az élen
s buzdítottál: küzdj elszántan, keményen, —
mikor a hóhér-rend gyilkolt, akasztott.

Huszonhat év után szabad vagy újra,
nem lopva, titkon, gazok elől bújva
ünneplünk téged, Május, most a nép
maga intézi sorsát. Ütemét
maga szabja meg a tennivalóknak:
ítél és épít új, szabad hazát,
dolgozik, harcol, védi igazát
s árulót és bitangot meglakoltat.

S ha akad, aki felejti azt,
hogy a jövő a munkás s paraszt
kezébe van letéve, azt, ki még
gáncsot vet, széttapossuk. A herék
s urak kora lejárt, ők pusztították
ezer éven át ezt a földet, népet
de most fejükön a szörnyű ítélet:
épül a szabad, munkás Magyarország.

Májusi kórus, 1945.

Vészi Endre

EZT A MÁJUST ÜDVÖZÖLNI

I

Ezt a májust üdvözölni jöttem s jött a domb, a hegy,
füsttel üdvözölt a kémény, tárna mélye kongva szólt,
millió kis pásztorsípon fújtál győztes éneket.
Bárány hozott puha gyapjút, illatosat, ő, neked,
és hozott piros virágot szép kebledre most a rét,
bányász küldött kemény szenet, molnár szagos friss kenyeret,
millió kis vidám lármát hoztak ím a verebek.

II

Hej, kigyúlt a fáklya, szegény! S tenéked világít!
hímzett párna most a kis domb, heverészni csábít!
Sej, a fákon aranyalma, kifli, zsömlye vár itt.

Édes május üdvözölni jött, ki érted hullt, esett,
jöttek ifjak, vének, bátrak, zsenge szelíd gyermekek.
Minden gyárnak kormos kürtje zengi dicsőségedet.

Szabadságunk arany sátra! tüdőnek jó levegő,
ványadt érnek vérkeringés, messzi világ, tág jövő.
Bátoríts csak dalra minket, nézd a költők kórusát,
téged dicsér, aki alkot, téged dicsér a világ.

III

Szilaj kedved, kérünk Téged, a lelkünkbe öntsed,
dolgozót a bányamélyben reménnyel köszöntsed,
s aki ácsol tornyot, házat, üdvözöld kenyérrel,
tejecskével, ürücombbal, méltó munkabérrel.
Mai május, maradj velünk, hogyha jön a tél is,
ha ruhánkat megmotozza havas hideg szél is,
a szívünkben reményünkben maradj szép vigasznak,
aki épít szabad hazát, véled legyen gazdag!

Népszava, 1946. május 1.

Benjámin László

MÁJUSI VALLOMÁS...

Mint aki beomlott bányából menekült meg...
Belémhasít a levegő és meghökkent a nap.
Maga a csupasz élet, a hétköznap is ünnep
lehetne már nekem —, de nem voltam szabad.
Te nem hiszel szavamnak, mert neked csak jövőd van,
de torkig eleven bennem az átkozott mult,
te csillagokba látsz, az én szememben köd van,
életem megmaradt, de visszájára fordult.

Rab voltam én sokáig és álmodtam magamnak
szabadságot, hazát, új embert, népjogot,
kutattam társakért, terveztem forradalmat
és vertem mellemet, mint harci nagydobot.
S a zsarnokság betelt, a sziklavár beomlott,
míg én a semmivel viaskodtam merészen
s haza támadt a romból és milliók kiontott
véréből szabadság nőtt. S nekem nincs benne részem.

Mint a játszó gyerek örül magafaragta
lován ügetve s nem kell neki a drága játék,
úgy volnék boldog én akármily kis darabka
résszel a közös jóból, ha nem volna ajándék.
Ha fegyverrel a kézben vagy anélkül, ha bátran
áldoztam volna bármit, magamnak és a köznek
szabadságot s békét szerezve... A hazátlan
múlthoz örökre holtak és emlékek kötöznek.

S már így kell lennie? A visszafordult álmok
harcterein csatázik a lelkiismeret:
Géppisztollyal kezemben a fordulóban állok,
hol támadásra vár a felmentő sereg,
hol gonosz állkapcsú gyilkosok sorfalából
repes felém anyám s puskámra vár az őszi
hullásba fordult ország. Nincs verhetetlen tábor —
csak az árnyékokét, azt nem lehet legyőzni.

Homályban múltak éveim s árnyak közé kerültem,
hogy a börtön felettem ledőlt — s az omladék
közül kitántorogva szemembe csap derülten,
felhőtlen tisztasággal, forrón a déli ég.
Még félig vak vagyok, itt állok megzavartan.
Enyém is e derű? Nem tudok hinni benne.
Ki csak halálra bátor, de harcra gyáva voltam,
méltó vagyok-e újra beállni a menetbe?

A májusi menet élén haladni a k k o r
ügyesség, ok, erő nekem nem adatott.
Ki láttad porbahullni a zsarnokkal a vaskort:
ó, boldog sokaság, sodord, vidd a vakot.

A felfelé törő tömeggel összeforrva
felszáll a köd a szemről, erőre kap a láb
s holtaktól menekülve, erősekkel a sorban
nyitott kapukkal vár rám az újuló világ.

Májusi emléklap, 1946.

Várnai Zseni

MÁJUSI FELVONULÁS

Mint búzamezők, ahogy borzolódnak a szélben,
mint nagy folyamok tavaszi hullámverésben,
úgy hullámzik a nép a májusi menetben
s ha árad a dallam milliók torkán,
mintha egy hatalmas tüdejű orkán
zúgatná harsogó kürtjeit.

Szűk a város, és keskeny az utak medre,
túlárad rajtuk a néptömeg kedve
s minden teret elönt
és, mint folyók a tengerekbe,
úgy ömlik a nép föllelkesedve
és új Májust köszönt!

Így mentem én is, mint része a tömegnek
régmúlt májusokon, mint lángoszlop, lobogva
s így mentem tavaly, mikor a szabad Május
első sugarait a szívünkre dobta,
így vonultam végig a Champs-Elysées-n is
harminckilencben, Párizs tömkelegében,
mikor itthon már tilos volt ünnepelni
s csak dermedtünk sötét kétségbeesésben.

Ott kint akkor még a Marseillaise-t énekelték
és öklök erdeje emelkedett a magasba
s zúgott az Internacionálé, betöltötte a várost
e hatalmas ének mennydörgő hangviharja,

így mentem én idegen e dallamok ütemére,
idegen szívek mámorából lopva
s hogy hazagondoltam, bánatra vált a kedvem
és mentem a dalolók közt zokogva.

De mindez csak v o l t, ma már szabad a Május,
nekünk is szabad már eláradni a fényben
s tudom, e percben így vonul a tömeg
Moszkva, Párizs és New York rengetegében,
így vonul a tömeg minden városokon végig
egy lángoló eszme kohójában feloldva,
mint szikrázó acél, mely fölégeti a múltat
s előreveti fényét távoli holnapokra.

Így énekel a tömeg, így lobognak a zászlók
és dobognak a szívek egy ütemet dobogva,
így tárulnak a karok, így ölelik át a földet,
mint láncszemek egymásba kapcsolódva,
így ünneplik a népek a békét és szabadságot
így tüntet négy világrész a háború ellen
s így születik a jövő, ebben a tengermélyű,
szárnyaló lelkű májusi menetben!

Képes Figyelő, 1946. május 4.

Rajcsányi Károly

SZABAD MÁJUS

Szabad Május! Téged dicsérnek
virágzó fák és szép szavak,
piros zászlók és pírban égő
arcok. Most hadd legyen szabad
költőidet is megtalálnod:
nevüket még nem ismered,
hisz' úgy bújtak, akár az űzött,
kóborló lelkiismeret;

úgy rejtegette önmagába
őket a munkásmozgalom,
úgy írták versüket, ha kellett,
este a konyhaasztalon;
ott ólálkodott körülöttük
rögeszmeként a képzelet:
a jövőt gyártó gépezetben
ők lesznek majd a kábelek...

Szabad Május! Te légy tanúja:
a munkásegység végre kész.
Erős, igaz, harcos, hatalmas,
szétbonthatatlan és egész.
A népé lett a föld, az ország,
országos lett a nép joga,
jogos közét a közjavakhoz
el nem veheti már soha

se bank, se birtokos, se gyáros,
semmi erőszak és csalás;
nem lesz a paraszt kenyeréből
az urak asztalán kalács;
nem támaszthatnak szakadékot
a munkás és paraszt között:
közös munkában forrnak össze
itt mind a munkaeszközök...

Szabad Május! Tervünk: a béke,
Utunk: a munka. És a cél:
az új világ. Szerszámainkon
bazalt, üveg, cement, acél
változik merész alkotássá.
Házat, hazát, utat, kutat
ásunk, építünk és magunkban
épül mélyen az öntudat.

Így álmodunk romvárosunkban
a szabad május elsején
gyárakat, otthont, iskolákat,
kórházakat a romok helyén,

így álmodjuk vezetni messzi
jövőnk felé a vashidat
s a túlsó parton része lenni
a világ dolgozóinak!

Szabadság, 1946. május 1.

Urbán Ernő

MAGYAR MÁJUS

A csendőrlaktanya az utcánk végében volt s a szomszédban egy szabóműhely, ahol a „törzs urak" zubbonyait szabták és gombozták. Mit tudtam én akkoriban, négy-ötesztendős gyerekfejjel, miért fordítja el apám a fejét, ha a kerítés tetején kéken, kevélyen lobogni kezd a kakastoll?

A céhmester hajnalra csendített, azután egy Magyarász Pali nevezetű gyerek tehenei kolompoltak, a számban az álom édességével arra lettem figyelmes, hogy apám egy öl orgonával nyit be az ajtón. Fehér volt az inge, fehér a köténye. Szeme kéken vidáman villámlott s hogy a virágokat anyám feje mellé hullatta, kivett a kredencből egy hasas, formás kis üveget.

Mézesen csillant a bennvaló, szikrát vetett a parányi kupica, mikor apám teletöltötte s mivel a szemem is majd kiesett a nagy kívánkozástól, nekem is az orrom alá dugott pár cseppet kóstolónak.

— Császárkörte, finom császárkörte — magyarázta s hamiskásan hunyorított hozzá.

Később cigányok álltak meg a verandán. Nagyokat hajbókoltak s bár apám bosszúsan legyintett, hogy nem olyan világot élünk, Jóska, a cigányok azért szép halkan rázendítettek.

Magasba szegte a nyakát a prímás, álmosan reszelte a brácsás, s nekem legjobban a bőgős tetszett, mert az úgy hányta ide-oda a farát, mintha nem is a karjával, hanem a hátsó felével rángatta volna a vonót.

Lajos bátyámmal szoktunk tejért járni Péntekfaluba meg Tizenháromvárosba. Zúgott a cserebogár, csattogott az üllő a kovácsműhelyben s a sarki kereszttel szemközt, égig érő fenyő ágaskodott. Meztelen volt a törzse, ág csak a tetején bokrosodott. Szalagok zizeg-

tek rajta, legalsó ágán borosüveg hintált, s a zöld tűlevelek közül messzire lángolt egy tűzvörös kendő.

— Májusfa, szép májusfa — oktatott kedvesen Lajos bátyám, de hogy mire való a fa és miért éppen május elsejére ásták a földbe, azt már Buza Magda öreganyám magyarázta meg.

— A legszebb lány szokta kapni, kis unokám — simogatta meg százráncú kezével a fejemet. — A Farkas-erdőn vágják, s vállon hozzák haza a legények. Föl is díszítik, föl is cicomázzák, hadd legyen büszke a lány, akinek az ablaka alá állítják.

S mintha legjobban a nóta magyarázná meg, mire való a fa, öreges, üveg-tiszta hangon danolni kezdte:

Kedvesemnek háza előtt
Az éjszaka magas fa nőtt,
Gyenge szellő lágy szárnyain
Piros kendő leng ágain.

Azt is megtudtam öreganyámtól, hogy a legények nem mennek mindjárt feküdni, ha már a fát fölállították. „Szomorú királyt" választanak a kocsmában, s végigjárják a lányos házakat. Mókáznak, heccelődnek, majd megcsikkannak a nagy nevetéstől, csak éppen a szomorú királynak kell gyászos képpel ülni a megvetemedett gyülekezetben.

— Mikor a dédapád kerülő volt a Farkas-erdőn — tette ujját az ajakára öreganyám —, a pásztorok a száz tűfok hosszát is megugrották. Akkora tüzet gyújtottak, hogy toronymagasra vert föl a lángja s azon versengtek, melyikük tud a legmesszebb ugrani hátrafele. Aki győzött, keze közé kaphatta a legszebb lányt. Szegény dédapád, Isten nyugosztalja, olyan jó ugró volt, hogy száz tűfok hosszán nyerte el dédanyádat.

Májusfa, szomorú király, száz tűfok hossza! Úgy emlékszem rájuk, mintha rég feledett mesét hallgatnék. Rég a sírban fekszik öreganyám, régen nem játszanak már felénk szomorú királyt, egy fénykép azonban még mindig megvan, amelyik a régi májusokra emlékeztet. Csaknem harminc esztendőn át apám őrizte anyám menyasszonyi ruhája alatt.

Piros zászlót lobogtat rajta a szél, s a zászló tövében embererdő közepén pólyásbabát szorít a szívéhez egy fiatalasszony.

1919. május elseje a Szatmár-erdőn.

S még egy kép! Sótony, Nyögér, Gérce, Paty, Uraifalu, Beje-

gyertyán parasztjai állanak fedetlen fejjel a patakzó májusi fellegek alatt. Bevégezték a földosztást, elvetették a magot, s mintha templomi dicséret volna, nyakukat szegve, teli torokkal harsogják:

Rabságunknak vége már!

Szabad Nép, 1947. május 1.

Zelk Zoltán

MINT KINCSET ŐRZÖM

Ezerkilencszázhuszonhárom
évének május elsején
együtt ébredtünk: én és a hajnal
s kamaszszívemben a remény.

Együtt keltünk. A hajnal lassan
már reggellé öregedett,
de a remény csak ifjabb szárnnyal
vitte repülni szívemet!

Így szálltam én! És velem szállva
még háromszáz inasgyerek
a Gubaszinba ünnepelni!
S a segédek és mesterek!

Akár oltári kép lehetne
egy falusi templom falán,
ha betűk helyett képet írna,
ecsetté válna ceruzám:

primitív s édes kép lehetne,
új szentekről festett mese
s a kis dalárda, mely rákezdé,
hogy „Itt van május elseje!"

S amit a szív dúdolhatott csak:
„Föl, föl..." Harc volt ez is, tusa! —
mint lassú felhő szállt fölöttünk
Vugyovszki bácsi basszusa...

Aztán egy lány, ki verset mondott
s harsogva, hogy: „Írta Ady..."
Éljen! — kiáltott rá e névre
a prolik közül valaki...

Éljen? Hisz meghalt... Hát zavartan,
társunk szégyellve, félszegen
s ahogy szokás is, elnézően
mosolyogtunk az éljenen...

De értem én most már az éljent,
a szív mélyéről felbukót,
nem őrzött kincset senki úgy, mint
emlékeim közt én e szót!

Ezért, hogy most én is kiáltom,
hogy fennen elkiáltom én:
Éljen Ady! Éljen Petőfi!
S mit írtak, minden költemény!

S éljen május, mely nyarunkra
nyitja vidám, tág kapuját,
s oly népre, mely Ady s Petőfi
szellemére éljent kiált!

Szabad Nép, 1947. május 1.

Tersánszky Józsi Jenő

KÖZIBÜK TARTOZOL TE IS!

A régi, nagy-békebeli május elsejére virradt. A madarak még csak csipogtak, fészkelődtek a Körút fáin. A homály éppen-éppen csak lehelte a föltartózhatatlan diadalmaskodó fénynek reményét.

A pesti utcák ilyenkor szokott csöndjét azonban elég háborgatás érte. Most szállingózott legsűrűbben a Városliget felől a mulató nép.

A Szondy utcán egy négyes csoport jött. Két jó cimbora két lánnyal.

Az egyik Zordukán Árpád vasesztergályos-segéd. A másik Damkó Elemér festőművész-növendék.

Ék Sándor rajza.
Népszava, 1948. május 1.

Egy kapu előtt állottak meg most véglegesen:

— Nem várnátok meg a kapunyitást velünk? — javasolta a festő: — Azzal is kevesebb a kockázatotok, ha a házmester nem árul be anyátoknak, hogy most érkeztek haza.

— Anyánk? Na nem mondom! — csacsogta az egyik lány: — Abból a sok becsületsértésből, amit ránk rak, megélne egy járásbíróság egy évig. De az a húsz pofon, amit apuci helyez el rajtunk, ha nem nagyon részeg és felébred! Az a beszéd!

A házmester kicsoszogott, és tudósítása eloszlatta a feszültséget és aggodalmat. A lányok édesapját még nem volt szerencséje beereszteni, mind ez ideig.

A két lány megkönnyebbülten surrant be a házba.

*

— Na! — szólt a festő, nyurga, de vállas fiatalember, a köpcös, de bikanyakú, nehézsúlyú vasesztergályosnak: — Na mégy tüntetni?

— Kéne! — bólintott Zordukán: — De nem túlnagy a kedvem. A Váci út tetejéről indulok a gyártelepről a szaktársakkal. Most még villamos sincs. Kutyagoljak? Vagy fizessek konflist? Azt hiszem, nem dől össze az ég, ha elmaradok a kivonulásról. Legföljebb azt hiszik, benyaltam. Mit gondolsz?

— Ha neked nem fontos? Nekem aztán nyolc! — vont vállat Dankó, a festőnövendék: — Gyerünk, kávézzunk meg valahol. Nekem az ivásból elegem van!

— Mehet! — egyezett bele a vasesztergályos.

*

Körúti kávéház bádogvirágos teraszán foglaltak helyet.

A villanykörték még égtek. Kínos, nevetséges volt a szerepük a hajnalban. Mintha halálraítéltek hencegnének.

A terasz több asztalánál ültek. A legvégében nagy, hangos mulató társaság sörözött. Azaz locsolta az italt, és marhaságokat ordibált meg művelt. Egy részeg pofa fogadásból a márványasztal közepére állt fején.

A gumirádlik, konflisok egyre-másra kattogtak végig a Körúton. A járdán elég járókelő bukkant fel egyre.

*

A vasesztergályos három évvel volt idősebb a festőnél. Ez a korkülönbség most nem látszott már meg közöttük. Valaha annál jobban számított.

A két cimbora földi volt. Óriási vidéki bányatelepen születtek mindketten. A Zordukán apja bányamunkás volt. A Damkóé bányaaltiszt. A házuk tőszomszédságban állt, és a két fiú a porbanjátszástól fogva tartotta rendületlen a puszipajtásságot. Az idősebb és rettentő erős Zordukán megoltalmazta a kisebb Damkót minden gyermekkori kocódásban.

— Hej! Emlékszel nálunk, otthon a május elsejére? — kavargatta haboskávéját a festő. — Kétkilométeres út, a bányáig, a tárnáig, csupa nyírfagally! Nyírfaszag volt az egész város. És éjjel, amikor a bányászok elindultak a mécsessel. Be gyönyörű az! A legények szalagos nyírfát állítanak az udvarokra. Itt Pesten semmi sem volt még a május elseje, amikor nálunk már olyan ünnep volt ez! Olyan nagy nap!...

— Mit nap? Három nap! — Dörmögte közbe a vasesztergályos. — A tyúkok is bekönforoltak az udvaron a vörös május előtt és után egy nappal... De mit akar ez a sok rendőr ott? Nézd csak!

A Körútnak egyik mellékutcájából nagy sor rendőr vonul elő. A parancsnokuk rém idegesen kiabálta a vezényszavakat nekik. Végül is egymástól alig néhány lépésre kordont állíttatott velük a Körút mindkét oldalán. A kávéház elé is jutott belőlük vagy három.

— Én tudom, miért vezényelték ezeket ide! — mondta a festő: — Tavaly ezen az egyetlen helyen zavartátok meg a rendet. Betörtetek néhány kirakatot, és elpáholtatok néhány alakot.

*

Már fizettek is. Éppen távozni készültek.

A Körút hosszán egyre jobban gyűlt a járókelő a járdán. A rendőrök csak bizonyos helyen, egyszerre eresztettek át a Körúton. Különben azon csak járművek közlekedhettek szabadon.

Most mozgolódás támadt.

— Jönnek a vasasok! Itt vonulnak el a vasasok! — Ez a két mondat terjedt szájról szájra.

— Te! üljünk beljebb, hogy ne vegyenek észre a sorból. De nézzük végig a tüntetést! — javallotta festő cimborájának.

Ezt tették.

A terasz kiszögeléséhez húzódtak egy kis asztal mellé.

A kocsiúton már dübörgött a vasasok menete.

Kifogástalan, szinte megfélemlítő rendben vonultak hatos sorban. Nem csapták egyszerre a lábukat. Nem csinnadrattázott előttük rezes zenekar. Mégis, valami szívszorító döbbenet támadt a Körút levegőjében.

A festő megigézetten meredt oda a kocsiútra. Ránézett cimborájára, a vasesztergályosra. Majd ezt makogta:

— Ez a nagy dolog! Ez a valóság! Ez a jövő! Én érzem!...

És egyszerre tele lett a szeme könnyel.

A vasesztergályos lomha jónási vállai lassan emelkedtek:

— Gyere! Illik velük mennem nekem is. Rosszul tettem, hogy elmaradtam.

— Gyere!

— De nézd! Nem eresztenek senkit át a rendőrök! — aggályoskodott a festő.

— Bízd rám! — vetette oldalt fejét a vasesztergályos.

— De én, hát én?... vonakodott a festő.

— Gyere csak! Te is közibénk tartozol! — mordult rá cimborája.

Áthatoltak a teraszon, átfurakodtak a járda járókelőin. És pont egy rendőrnek szaladtak neki.

A vasesztergályos elment volna mellette, mintha ott sem állana, de a rendőr, kötelességszerűleg elébe tartotta karját:

— Tilos kérem az átjárás!

— Jó, jó! — bólintott mosolyogva a vasesztergályos: — de én közibük tartozom és ő is!

Azzal, minthogy a rendőr mell-mellnek állotta útját, a vasesztergályos szelíden megkapta a két karját, levegőbe emelte, és félretette útjából.

A rendőr még meg sem találta elakadt szavát. Már az úttesten át a menethez csatlakoztak.

Szabad Nép, 1948. május 1.

Darvas Szilárd

ÍGY ÜNNEPELNEK ŐK!

Ma eszembe jutott, hogy amint húsvét keddjén a fiúk után a lányok járnak locsolni, akként május 2-án a nemzetközi reakció is megrendezhetné a nemdolgozók ünnepét.

Az ünnepség a Wall Streeten felvonulással kezdődne, amelynek

egyik legnagyobb attrakciója a Truman szekere lenne. Ezt de Gasperi, Blum, Sophulis és Franco tolnák, egyéb megbízható szekértolókkal együtt. Külön vonulnának fel a bankárok, bankházak és bankházmesterek, rohammunkával összeharácsolt extraprofitjuk alatt.

A nemzetközi boszorkánykonyhák és egyéb vegyiüzemek nemdolgozói hatalmas táblát vihetnek:

Palesztina, Haway, Cuba,
Ebből jutott tavaly guba!

felírással, de lesznek egyéb ötletes szövegű transzparensek is, mint például a Dél-Amerikában működő náci tudósok csoportjának „Le az atombombával, le vele, le az emberek fejére!" feliratú táblája.

A spanyol és görög fasiszták azonos nemzeti viseletben, dollárokkal gazdagon hímzett cifra szűrben vonulnak fel, és minden remény megvan arra, hogy valóban impozáns csődtömeget fognak mozgósítani.

Minden felvonuló kap egy alig használt Marshall-tervet, maga Marshall tábornok az egyik sátorban grafologizál, tenyérjósol és jegyzéket ír. A lacikonyhákban Nagy Ferenc, Mikolajczyk, Macsek és más emigránsok sós kiflit, tormás virslit és hazát árulnak.

Öt hatalmas szabadszínpadon a tőkésszínjátszók különböző díjnyertes csoportjai szórakoztatnák az egybegyűlt közönséget. Színre kerül a „Kis népek megsegítése" című komédia és a „Nincs semmi baj, tatukám, amíg itt a Vatikán" című misztériumjáték. A Ligetben felállítandó céllövöldékben nehéz ágyúval lehet lőni Jeruzsálemet.

Valóban impozáns és felemelő ünnepségnek ígérkezik az egész, csak sietni kell vele, mert könnyen előfordulhat, hogy az imperialisták frontján gátszakadás következik be. A gáttal különben is baj lehet, mert az olasz választásokon a fasiszták folyton azt kiabálták, hogy Saragat.

Szabadság, 1948. május 1.

Nagy László

MÁJUSFÁK

Hajnalban állnak már vitézül,
szökik az égről a felhő,
haragos fejükön vigyázva
szalagot ingat a szellő.

Ünnepi ruhádat vedd elő,
danolhatsz, fütyülhetsz békén,
rögökön kapavas ne csengjen,
gyáron se füstöl a kémény.

Mióta a mezők nyugodtak,
s nem ragyog fű között töltény,
azóta viruló ünnep ez,
minekünk eleven törvény.

Pernyévé égett a papiros,
amire tilalmat írtak,
májusfát magasat állítunk,
szegfűink szabadon nyílnak.

Májusfák suhogják magasan
az ember szabadult kedvét,
tövükben a táncot ne járják
sarkantyús csizmájú medvék.

(1948)

Magyar Nemzet, 1958. május 1.

Benjámin László

TAVASZ MAGYARORSZÁGON

Késő délután megeredt
az eső, fölverte az uccát.
Kéreg alól a levelek
rügy-fejecskéiket kidugták.

Tavasz van! — locsogta a zápor
s ahogy jött, máris elszaladt;
s egy terhétől hajlott faágon
érett-sárgán csüngött a nap.

Alatta két víg hegytető
kosárként ringatta a völgyet;
kapaszkodtam emelkedő
kedvem fokain egyre följebb,
első gyümölcsre éhesen,
sűrű levű korai napra —
könnyű lábakkal értem el
a hegyeknél is magasabbra.

Odafenn elhomályosult,
majd eltűnt végképp, ami rossz volt.
Erdő, folyó, hegy, város, út
helyén ezernyi kis színes folt
Virított; kitárult az ország,
tágult szűkülve: az egészet
láthattam már, mint a pilóták,
ha a felhők közül lenéznek.

Még sohasem volt oly közel,
bár kisebb lett már mint a térkép;
folyóival, hegyeivel
s lakóival szívemben elfért,
ott dobogott, a szív helyén
szabályozta a vér futását,
hogy már nem is láthattam én —
éreztem minden mozdulását.

Kis ország, télből lábaló!
Mélyében lüktetett a bánya —
egy elmerült világ alól
növő remények melegágya.
Kertészei a hőt, a fényt
az emberek közé kihozták;
mint jövőnk bányászaiként
a földalatti kommunisták.

Az érzékeny földön lesett,
ólat kerülgetett a róka .
múlt még, de a földművesek
előzték nyers jelzőkarókkal.
Érctáblára a betűket,
állni az idők jégverését —
törvényüket és nevüket
ekéikkel a földbe vésték.

És füstölt, sípolt, dohogott,
kattogott, zúgott Magyarország;
anyagot szült és szült jogot,
segítve munkásai harcát,
akik lármás kohóiban
sorsunk nyersanyagát keverték
s kedvüket mordul vagy vígan
a lázongó vasakra verték.

A szabad ország erejét
éreztem s felnéztem a napra:
Hazám a föld? Hazám a nép,
csak ő emelhet ily magasra.
Népet, országot — s mind ami
belül van már, szívembe fért el —
nem engedem kiirtani
magamból másképp, mint a vérrel.

...Aznap született a fiam.
Még csak egy fél nap óta élt, de
ki élt alant, mindannyian
roppant munkába fogtak érte.
Övé a szén, övé a len,
neki fonnak, érte aratnak
s övé a vers — a versenyen
nem lehet, hogy hátul maradjak.

Szerszámon csillan a jövő,
fiam jövője — de nekem kell
megvédeni? harcoljon ő
már csak anyaggal, elemekkel.

A fegyver az apára vár még
s ha a tavaszra jön a nyár:
legyen már a fiúknak játék,
mi nekünk élet vagy halál.

Csillag, 1948. május.

Horváth Imre

A VÍZ A TŰZNEK

Mint vízcseppek a duzzadó folyóban
tornyosodunk és (mint a nagy vizek,
melyeknél nincs elem, amely erősebb!)
megmutatjuk erőnk mindenkinek.

S víz a tűznek legnagyobb ellensége —
s a háború tüzet jelent. Tüzet!
Ki azt akar, ezért minket úgy féljen,
mint áradt folyót a partmentiek.

A háború hírnöke ne remélje,
hogy kerülve „más partra" átmehet,
hátunkon át hidat soha nem verhet,
ki kovát vagy kanócot rejteget.

Áradunk! mint a nagy folyók hulláma
szavunk kiönt és mindent átitat —
s bár a békét minden cseppünk kívánja,
jaj a világ gyújtogatóinak.

Szabad Nép, 1949. május 1.

Hollós Korvin Lajos

MÁJUS ELSEJÉRE

Pattantsd ki piros szirmodat
napok virága te,
Zsendülj fel bimbós virradat,
leheld szét illatod, szabad
szép május elseje!

Bíborruhás napkelte, ím
ujjongva vár hadad,
mely évek szenvedésein
a börtön ablakrésein
látta csak arcodat.

Te napjaink közt szép sziget
s világítótorony,
mely útmutatva integet
vas-színű köznapok felett
vörös reflektoron.

Te nagy tanú, ki jót tanult
harcunk heroldjaként,
benned jövőnk szól és a mult,
vágyunk, mi hajt és vérünk, mi hullt,
hős május elsejénk.

Legyünk oly ifjak, mint te vagy,
ifjúság hírnöke,
oly villanók, oly boldogak,
oly lángolók, oly harcosak,
dolgozók ünnepe.

S te légy örök tűz, szent tüzünk,
szikrázó fáklya te,
mit éveinkre feltüzünk
jelként s amelyre esküszünk,
szép május elseje!

Szabadságharcos, 1950. április 25.

Gereblyés László

MÁJUS ELSEJÉK

Óh, mennyi, mennyi május elseje
Szegte a győzelem világló útját!
Mennyi határkő! vérfolttal tele!
S leckével is — ma egyre többen tudják.

Lásd, tetteket kíván a puszta lét!
A békének is küzdelem az ára!...
A táborunk, akár egy tarka rét
Pompázik szerte — végre-valahára.

Még több virág! És még nagyobb mező kell.
Borulj virágba május elseje!...
Bírjuk továbbra, szívvel és erővel
S a földkerekség megszépül bele.

Magyar Nemzet, 1950. április 30.

Rozványi Vilmos

MÁJUS 1 ÜZEN:

Dobogok ajtódban és ablakodban:
jer, szabad föld szülötte, jer velem!
Kerted virul, minden fád lombba lobban;
vason, rögön vagyok az értelem...

Az új élet vagyok, a dolgozóké!
Övék a földben, gyárban, mindenütt.
Az igazam a tetteké s nem szóké,
és igazam mindenkit szíven üt.

Én, május 1, a minden életkezdet,
óh, emberek, tinéktek üzenem:
új létet nyert, ki hajdan sorsot vesztett,
ki mindig hitt és szenvedett velem.

Mit én fakasztok, ember meg nem fojtja,
amerre lépek, ott a béke jár,
Elmúlt a nagy tél. Havak hamis gyolcsa
leszakadt rólam s mindörök a nyár.

Az ember és az élet tisztaságát
követelem rajtatok emberek!
Úgy lássa, mint gyerek, mit a világ lát;
mert oly tisztán s egyszerűn is lehet.

Én üzenem: igazságé a béke,
én üzenem, az élet meg nem áll,
én üzenem, te Földnek minden népe:
Győz a harcunk és pusztul a halál!

Magyar Nemzet, 1950. április 30.

Illyés Gyula
AZ ÉPÍTŐKHÖZ

Állványok, frissen felrakott falak,
egy városra való
cement, homok, meg tégla, meg salak
s még frissen csillogó
villanyhuzalok, rézdrótfonalak
s városnyi friss tető
s körül a még tág mezőn újra: kő,
kábel, cső, pózna s fönt-lent szerteszét
a nyüzsgő hangyanép,
ahogy acél- s vaskötéleivel,
daruival és emelőivel,
foglyul ejti itt is a Gulliver-
természetet:

Mentünk tovább és újra új telep
következett;
állvány megint és félben, mint a rom,
de mégse rom, mert szinte láthatón —
növő beton-házvázak, könnyedek,

(nem tartva még csak önnön-terhüket)
s létrák, csigák és itt is csupa-fény
aranydrót-szövevény,
ahogy kötözte ez is megsodort
fonalaival — mit is? — a nyomort?
ahogy kötözte gúzsba rengeteg
huzalával az ős szörnyeteget,
szenvedést, mely itt rejtezkedett
a hurokra került
rossz végzetet, a bűnt.

Repült
velünk tovább a gépkocsi. — S ti ott
tavaly seholse-volt lámpasorok,
melyek megannyi jó stafétaként
lökitek gondolat-gyorsan a fényt,
mit köttök gúzsba ti? A butaság
ezerfejű rémállatát?

Repült tovább
a gépkocsi. — És ti ott, új olaj-
vezetékek s új telefonvonal
a csillék új kötélpályái, melyek
fonalán épp oly fontos hír siet
a bekötő utak új hálózata;
mi rosszat béklyóztok le úgy, hogy a
jónak teret tágat teremtetek?

Mert kettős mind a jóirányú tett:
épít, ha ront s fordítva. Szikbe vájt
csatorna, mit fogsz le? Feleld: halált.
S mit szabadítsz föl? Azt, amit
orvos, ha gyógyít, tanár, ha tanít:
az életet.
Hogy föllélegzik, vasuti sínek
sok messzi föld, ha át ti kötitek
vasláncotokkal: boldog rab, akit
kemény karjába kedvese szorít!

Kettős küzdelem
hősei az új épületeken,
rajtatok
fordult meg: börtönt rakjatok
vagy bástyát, jól vigyázzatok!
Téglát téglára! Egy világ
zárja veletek s azon át
nyitja győztesen kapuját.

Mentünk tovább
s engem ez vitt már, ez a gondolat:
állványok, frissen felrakott falak,
nemcsak vasat:
új létezésmód föltételeit
gyártják meg itt:
állványok, frissen fölrakott falak,
új, tiszta, nagy
utat ott lel, ahol a termelés,
az eszme s ész;
állványok, frissen fölrakott falak,
így lesz szabad
az ifjú szív, így lesz szeplőtelen
a szerelem;
állványok, frissen felrakott falak,
erőre kap,
itt éled föl az önzésbe fagyott
jóság, a jog:
állványok, frissen fölrakott falak,
ez az alap
a lépcső, melyen ember-sorba lép
végre a nép;
állványok, frissen felrakott falak,
a kitagadt
tömeg ezen át leli meg magát,
így lel hazát;
állványok, frissen felrakott falak —
leomlanak
bálványok, trónok, égi-földi szentek,
de nem amit a munka megteremtett.

Szabad Nép, 1951. április 30.

Kónya Lajos

MÁJUSI EMLÉK

A zászló meg-meglobban
s futó felhőkkel játszik
a fürge, pajkos szellő.
Szemlátomást növekszik
a gesztenyefa lombja.
Virágok fürtje fénylik,
lobogva mint a gyertyák.
Szép a világ. Egy éve
a tizenhetes aknán
zsongott a boldog lárma.
Dobszó dübörgött, zengett
és recsegtek a kürtök,
gyermekeink kacagtak
és habzó, szőke sör folyt.
Úttörők fehér inge
villant a lombok zöldjén
s az ácsolt asztaloknál
bányászok ültek körben.
Mellettem voltál, vállad
vállamhoz ért, karomba
kapaszkodtál erősen.
Kis árnyék hullt közénk le —
a másnapi elválás.
S mégis azt mondtuk: szép ez
s ma is azt mondom: szép volt.
Egyéni életünket
a közösség melegje
fűtötte, fonta által.
Oroszlány egy család volt
s jó volt tagjának lenni —
leheverni a fűbe,
felhők futását nézni
és összemosolyogni,
koccintva, poharazva.

S ahogyan észrevétlen
lelopódzott az alkony
a fák közé, oly szép volt
együtt dalolni kürtök
érces hangjával, boldog
dobokkal zengni fennen,
hogy Éljen a szabadság!

Kónya Lajos: Öröm és gyűlölet. 1951.

Reményi Béla

KÉSZÜLŐDÉS MÁJUS ELSEJÉRE

Tollászkodnak a fák, szél tisztogatja
zöld selymüket, a tavaszi ruhát.
Az ablakokig felzsibong az ucca,
mint táborozó, vidám katonák.

Zsibong a ház, piros fejük kidugják
égő brokátok és papírbetűk;
de a legszebb díszt gyermekeink adják:
piros kis képük, kék tekintetük.

Kit várnak ők? Ki az a kedves vendég?
Kiért e boldog, forró izgalom?
Mily sosem ízlelt édesség, ajándék
ígérete pezseg az arcokon?

Zsibong a dal, ünnepre készülődik;
a szívem tiszta nagy piros selyem,
s nemcsak papírra írta rá betűit
SZABADSÁG! BÉKE! GYŐZELEM! — A többit
te vésd be gyermekem.

Magyar Nemzet, 1952. április 30.

Jankovich Ferenc

JELIGE

Nem szurony-táncra, oh! nem rabláncra: dologra születtünk.
Mégis a vak sors, rút urak, ármány s dölyfös erőszak
láncait nyögtük, ütve-veretve, tovább ezer évig!...
Hátra ne nézz: temetődre lelsz ott! — Talpra, magyar nép!

Zengjen a bátrak országában újszerű ének:
régi dal ifjak ajkain. Ámor, büszke szabadság
és igaz emberség dala, hajh! Amúgy igazában!
Vén idők unokája, ébredj! — Dalra, magyar nép!

Lendül a munka országunkban, indul az élet:
zúg a gép, milljó kéz sürög áldva ősi mezőkön —
Már hasadoz szép hajnali pír, virul Magyarország.
Új idők ragyogása ébreszt. — Tettre, magyar nép!

Magyar Nemzet, 1953. május 1.

Jobbágy Károly

FELVONULÓK

Akár a tenger, hömpölyög a nép.
Előbb még egy-egy arc külön kiválik,
aztán felolvad, csak üde színét
őrzi egy hullám az elsimulásig.

Én a tribünről nézem, hogy halad,
dagad, apad az élő, tarka áram.
Az arany betűk — aranyos halak,
s a transzparens meg — csónak vitorlával

Egy idő múlva — észre sem veszem —
már mintha állna... Minden, mintha állna.
S én úszom, szállok, könnyen... testtelen,
mintha a hullám már engem dobálna.

S olyan jó hagyni fáradtan, — ahogy
a gyerek hagyja, hogy vigyék, cipeljék;
— érezni, amint a magasba-dob,
de tudni azt, hogy elkap újra, el még

Nagy erők sodra ölelgeti itt
a lelket, — ám hogy benne el ne vesszek,
egy zászlót tartok: hazám színeit,
magasra, fel, az összes nemzeteknek.

(Leningrád, 1954. május 1.)
Szabad Ifjúság, 1955. május 1.

Hajnal Gábor

MÁJUS 1.

Illattal telnek meg a kertek,
lilák az orgonabugák,
s a hegyoldalról rámnevetnek
habfehér szirmú almafák.

És sziromerdők gyülekeznek
mindenütt, hegyen-völgyön át,
rigók, csízek, cinkék repesnek,
fülyülnek, — zengnek mind a fák.

Dalba fogott az egész ország,
s virágba borult erejét
ifjak, vének összekarolják,

a tavaszt szívükben kibontják,
a győzelmet együtt dalolják:
ünneplik május elsejét.

Új Világ, 1955. április 28.

Csepeli Szabó Béla

MÁJUSI NAP

Ó, arany bimbója az égnek,
pattanj ki édes, májusi Nap!
Melegedre, mint mézre a méhek,
kétmilliárdnyi ember tapad.

Hozzád emelem én is a szívem,
éltető lényed pici lángját,
s benne, mint hű fiad, híven,
magyar tájaink ragyogását.

Süss a morajló, sűrű folyókra,
járd át a hegyek holt köveit,
melyből a munkás ujja kibontja
az élet lüktető városait.

Fehér falvak a kék-egű tájban,
bőséget rejtő szép rügyeink!
Bontsatok szirmot a májusi lángban,
érjetek tűz-ízű gyümölcseink!

Ó, arany bimbója az égnek,
S Pártom, égi nap tüze-mása,
felétek fordul ma minden élet
harc reménye, lobogása...

Szabad Ifjúság, 1955. május 1.

Takács Tibor

DAL MÁJUS ELSEJÉN

Piros zászlót villant a hajnal:
ez a keleti szép leány.
Sebesen száll és a sötétet
elűzi, fény ég homlokán.

Zászlaját tűzi igaz jelként
a fényt, hogy fusson a sötét,
s vegye birtokba a világot
a hajnal, ősi örökét.

Piros zászlót tűz Budapestre,
a házakon csattog, lobog.
s viszi tovább, át a világon,
mert várják mind a városok.
Várja Berlin, Róma és Párizs
és feltűnik London felett.
Piros Zászló, — ahol te lángolsz
vakítóbbak a reggelek.

A hajnalt várja oly sok ember,
hol éjszakát terít a szél.
A hajnalt, kezében a zászlót,
hogy fusson, leverten az éj.
Át a világon, át a földön,
kergeti a keleti lány,
soha nem látott fényes tűzzel
ragyogó, tiszta homlokán.

Budapesten átfutott és a
zászlaja nekünk ittmaradt.
Májusi zászlók, lengők-zengők
csattognak, mint a madarak.
Már ezren vannak, ezer zászló
itt is, ott is kibomlik egy,
indul az áradat s a zászlók
májusi szélben lengenek.

És fut a lány, könnyű a lépte,
a hajnal tova fut, repül.
A kora csöndbe zeneszó és
ezernyi friss, ritmus vegyül.
...Indulunk, vonulunk az úton,
kisfiam szeme, hogy ragyog, —
kezében ott egy piros zászló,
amit a hajnal itthagyott...

Új Március, 1956. május

Gyárfás Endre

CSEPELI HAJNAL

Az ég hatalmas szürke vaskohó,
Mit megcsapolt a szorgos, fürge föld,
A gyárkémény, e nagyranőtt fiú
Most fényekből szőtt tiszta inget ölt.

De erjedő századok során át
A hajnalt itt mindig másképp látták;

Keve vitéz vert seregén
Véres szemfödőnek,
Mátyás király nagy ünnepén
Lengő keszkenőnek,
Dózsa idejében
Izzó tüzes trónnak,
Május elsejéken
Büszke lobogónak.

Kiállunk a térre,
Úgy nézünk a fénybe;
Úgy nézünk a fénybe,
Mint a kemencébe.
Piroslik a hajnal,
Az acél megolvad;
Puha füstpárnák közt
Születik egy új nap.

Új Március, 1956. május

Földeák János

MÁJUSI TOBORZÓ

Nem az emelvényen, de lent, a sorban
száz- és százezrek közt, és megfontoltan,
mint aki hibáját és vétkét bánja
s elvtársai szívét is megtalálta;

mint aki távolból hazatért végre,
mert vágyakozott már a békességre,
így leszek ott én is, de szenvedéllyel
megedzetten, büszkén s lelkesedéssel!

Ó, más ez a Május, erősebb, bátrabb,
fölszabadítóbb és világra tártabb:
a gyarmatokon is ünnepre gyűlnek
s Amerikában is: a Május ünnep;
magyarnak születtem, de népek gondja
az én gondjaimat is együtt fonja
hatalmas hálóvá a zsarnok ellen —
nem lehet előttünk legyőzhetetlen...

Májusi seregnek hű katonája
világot bolydít, ha jogát kiáltja —
együtt kiáltsuk hát, hadd zengjen szerte
visszhang a moszkvai új üzenetre;
így kiált a lengyel, csehszlovák, bolgár,
román és jugoszláv s velünk az albán...
Májusi seregnek hű katonája
világot ölel, ha karját kitárja.

Nem az emelvényen, de lent, a sorban,
száz- és százezrek közt, és megfontoltan,
bolsevik erővel s lenini zászlót
lobogtatva égre s vádat és zárszót
hurrázva a múltra, de szenvedéllyel...
Így leszek ott én is, lelkesedéssel
ünnepelni az egy s örök hatalmat:
a munkásosztályt és a forradalmat!

Esti Budapest, 1956. április 29.

Fodor József

MÁJUS KÖSZÖNTŐJE

Be szép volt! Hajnalt a zene szólt,
— Zene, vagy felpattanó virág —
De fúltak voltak, várakozók
A zöld és kék, heves éjszakák.
Fülledt a szív, a boldog, teli
S mint aki nyugalmát nem leli,
Vert sebesen.
Óh május, tavasz, láz, ünnepi
Szent lángod ne múljon sohasem!

És reggel! Pirosló arc s öröm,
És lobbanó, könnyű, víg szemek,
És zászlók, s víg emberáradás,
Mint vizek parton túl ömlenek.
Mint röppent labda, friss, könnyű lét,
S mintha száz űzné ott örömét,
Dal odafenn!
Óh május, kedved, hőd, száz zenéd,
Szent táncod ne múljon sohasem,

Óh nap te! Emlék és ifjúság,
Új lomb s a szíven új öltözet,
Feszülés, lágy kín, láva-öröm,
S új lét, zsongó, dús lángba veszett.
Világmozdító, te, nagy varázs,
Hogy vén rosszra jobb jöjjön, a más,
Ős hárc-ütem.
Óh május, zendítő, óriás,
Szent dacod ne múljon sohasem!

Esti Budapest, 1957. május 1.

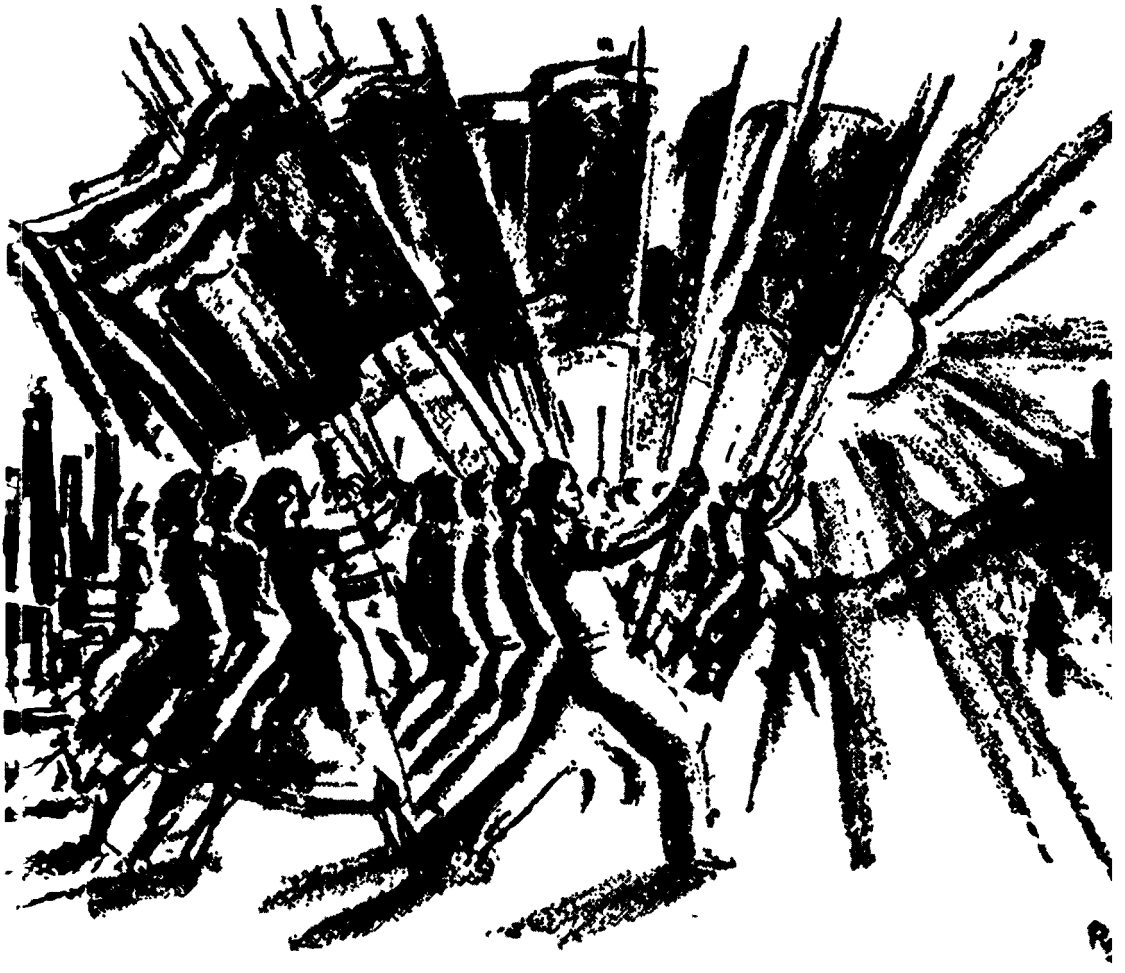

Ruzicskay György grafikája.
Szabadság, 1948. május 1.

Vihar Béla

MÁJUSI HAJNAL

Hajnalra, mint
csilláron a láng,
felgyulladtak
a gesztenyefánk
ágain az
ezernyi tüzek;
a kinyíló
bimbók és rügyek,
s mint ünnepi
fényből szőtt zenét,
hallgatom a
fa halk énekét.

Bimbók, rügyek,
piciny levelek
mindegyike
egy-egy üzenet
a gyökértől,
mely sötétben lent,
hol rögök közt
nedv, nyirok kereng,
munkál, harcol,
hatol lefele,
hogy viruljon
lombja, levele.

A magasba
csak a mélyen át
törhet fel az
ég felé az ág.
Ez a törvény:
úgy nő meg a törzs,
ha oda le,
a mélységbe törsz.

Ezt hirdeti —
e gesztenyefa
szívemből fel-
suttogó szava.

Ezt példázzák
rügyek és csírák,
s körülöttem
a bokrok, a fák,
midőn itt e
korahajnalon,
bensőmből a
hangjuk hallgatom,
s velem együtt
az egész világ
figyeli az újulás dalát,

Mint habos tej,
a napsugarak,
csobognak a
kék felleg alatt.
Bimbózó ág,
piciny levelek,
hadd nyíljak ki
én is veletek,
hogy viruljon
bennem is tovább
remény, hűség:
tavaszi virág.

Szabad Föld, 1957. május 1.

Lukács Imre

EGY RÉGI KOSSUTH-DÍJAS KÖLTŐHÖZ

Emlékszel-e? Fasiszta had
űzött e drága tájról.
Ábrándoztunk, hogy eljövend,
egy szebb, igaz világról.
  Munkásköltők, kiket megismert
  a nép — és gyilkos horda űzte.
  Elvtársainkra rátaláltunk
  ha bukdácsolt is versünk röpte.

Sorsunk széles, vak éjbe tűnt,
nem tagadtuk, hogy féltünk,
Küzdöttünk ahogy lehetett,
s csak pislákolt reményünk.
  Küzdöttünk, s énekeltünk űzve,
  a néphez forró szerelemmel.
  Urak-bitangok észrevették
  hogy dalunk volt az egyik fegyver.

Elmúlt a vész. A nép szabad
és ember lett. A munka
érlelte szebbé napjaink',
ezt foglaltuk dalunkba.
  Éveken át törtető senkik
  szóltak nevünkben, de kibírtuk.
  Kristályos hittel énekeljünk,
  dalunkat a szívekbe írjuk!

Megérdemelt jutalmadat
a néped adta. S te mit tettél?
Megszédültél és ellenünk,
a párt ellen társat kerestél.
  Nem látod, hol a sok bitang?
  Vágj csak közéjük, mint a múltban,
  Harcokban edzett életünk
  fonjuk derűs, bízó dalunkba.

Élet és Irodalom, 1957. április 26.

Gyagyovszky Emil

SZÉLKAKAS

Nem arról a szélkakasról
esik most szó, amit vasból
látsz a tornyok tetején.
Szól e dal egy figuráról,
aki pénzért mindent árul
s akit utálsz te, meg én.

Soha nincs a hátsó sorban:
törtet, gázol, meg nem torpan,
a szerénység, mit neki!
Júdás-pénzért minden elvet,
s meggyőződést, esküt, elvet,
mint az ingét: leveti.

Őt nem érik soha károk,
Igaz ügyre halált károg:
úr a maga szemetjén.
Más erénye kedvét rontja
és csikorog, ahogy mondja:
— Ezt örömmel temetném!

Fürgén forog, sohsem keshedt,
Kukorékol, ha kereshet,
sarkantyúja sem acél.
Akiért ma tapsol, ordít,
annak holnap hátatfordít:
— ha máshonnan fúj a szél.

Tarajt növeszt, hegyest, kajlát,
de leszegi, hogyha bajt lát,
vagy kést érez a nyakán.
Foltot les a napkorongon,
úgy feszít a szemétdombon
s azt hiszi, hogy karakán...

Stettner Béla: 1957. május 1.
Társadalmi Szemle, 1970. május.

Lesi egyre, a szél milyen?
Most jobbra, majd balra billen:
ma itt ágál, holnap ott.
Jelvényeket rakdos félre,
inge is van — háromféle...
Így várja a holnapot.

...Nem arról a szélkakasról
esett most szó, melyet vasból
látsz a tornyok tetején,
hanem arról, aki itt él,
győzi hanggal, ranggal, ítél
s jár a siker elején...

Élet és Irodalom, 1957. április 26.

Várkonyi Nagy Béla

MÁJUSI ÓDA

Ó, május! zengő, tiszta harsonák
Szavával eggyé-ötvözött világ!

Ó, dermedt tarlót bontó új eke,
Te gyárak, bányák, földek ünnepe!

Benned a harcra-edzett öntudat
Az egyértelmű-jobb felé mutat.

Hogy béke, szépség s önfeledt öröm
Otthont találjon minden délkörön! —

Rügyet-fakasztó, győztes áradat:
Nem ismersz vámot, sem határokat,

Remény szele, te adtad a tüzet,
Mely átfog távol kontinenseket,

Golf-áramok s virgonc passzát-szelek
Viszik lobogva hős igéidet,

S hol csille leng sodrott kötél-csigán
S bányász szorong az akna kosarán.

Amerre bátor munkás-szív dobog
S jövőt mutatnak gyors elektronok:

A nagyvilágon szerte, — mindenütt
Naptámadásod láng-varázsa süt!

Ó, május! zengő, tiszta harsona,
Ne lankadj! s ó, ne torpanj meg soha!

Népszabadság, 1957. május 1.

Györe Imre

SZÍVEK

Szívek váltják meg a világot,
e véres, izzó fegyverek.
A munkásszívek fenn ragyognak
a vonagló világ felett.

Szívek, szívek,
pincék mélyének hideg
odvában hányszor dobbantatok,
s a bordák közül kitépve
hányszor gyújtottatok az égre
új meg új napot.

Ti csupa sebbel dobogók,
hordoztatok puskagolyót,
és oltott mész megégetett,
homokként szétporló falak,
csizmák rúgása alatt
hirdettétek az életet.

Tüzesek vagytok, mint a vas,
tiszták, mint szikrázó havas,
veletek lobban fel a fény,
bár kés szabdalt annyiszor,
gyötört százféle kór
s véreztetek szurony hegyén.

Váltsátok meg hát a világot,
munkásszívek, ti fegyverek,
ti szikrái a csillagoknak
e felvonagló föld felett.

Népszabadság, 1957. május 1.

Tamási Áron

KÖSZÖNTŐ ÁGACSKA

Valamikor, bölcsőm helyén a faluban, számomra Május csak tiszta örömet jelentett. Nem is egészen jól mondom, hogy tiszta örömet, mert a létezés vidámságát inkább. Aminek nem volt tartalma, mint ahogy a szivárványnak sincs. Még nem fűződött hozzá emberi szándék, s munka és harc kivált nem. Talán még gondolat sem. Önzetlen ünneplő voltam egészen. Még a dongónál és a pillangónál is önzetlenebb, mert hiszen a dongók és a lepkék a virágok tápláló asztalára jártak, én pedig csak annak örvendeztem, hogy Május mindenkinek jó.

Falusi voltam, s gyermek.

Senkit és semmit nem ünnepeltem akkor, hanem mindenkit és mindent. Igen, mert még nem fedeztem fel, hogy rendetlen a világ, melyben rendet kell teremteni. Ahogy azonban múltak az esztendők, kezdtem én is megtanulni, hogy a virágot a fűvel együtt le kell kaszálni, vagy a termő földeken ki kell szántani. Mert az értelem és a cél így rendeli. Rájöttem arra is, hogy kedves ugyan a zenélő darázs, de könnyen lehet, hogy megszúrja az embert. A gyümölcsösben is kárt tesz, vagy esetleg éppen akkor lábatlankodik az ebédnél, amikor nagyon sürgős a munka. A pillangó is alakoskodva pusztít; a gyümölcsfán a virág is néha bakvirág. Ellenben ami csap és áztat, áldás az eső; a villám pedig tisztítja a levegőt.

Keveredik a szép és a hasznos.

Ez nagy fordulat volt bennem, ez a felfedezés. Mert azt jelentette, hogy az emberi természet a szépet is, a maga érdekei szerint, hasznosítani törekszik. Igen, mert nem tűr hasznavehetetlen értelmet és emberileg céltalan célt. Ez a rend. A virágból gyümölcsnek kell lennie mindenképpen. Ez csak úgy lehetséges, ha fenn a fán marad a virág. Mert akkor minden remény megvan arra, hogy a fán őszre gyümölcs lesz belőle. De ha letörve, májusi szokás szerint, a lányok kapujába kerül, akkor mi lesz a gyümölccsel? Hát az értelem akkor sem mond le a gyümölcsről, mert a remény útján a szívbe s majd a szív alá költözteti.

Vagyis kezdtem már legény lenni.

S ennél tovább, otthon a faluban már nem is jutottunk mi ketten: Május és én. Nem jutottunk, mert akkor én kiléptem a bölcs gondtalan köréből, ahol a gyermeket a létezés vidámságával töltötte tele a Május; s kiléptem a szülőföld kertjéből is, ahol a kamasz fiú megtanulta, hogy a szépet hasznosítani kell. Mint a madár, kinek sorsa van: én is úgy repültem ki a fészekből, ahol az illat és a szag barátságban éltek, s ahol a verejték mindig váltotta a harmatot.

Így aztán a falusi férfiú májusi ünnepét már nem írhattam fel emlékezetem falára. Csupán kívülről, haza-hazajárogatva, figyelhettem meg. Ha jól láttam, ezen az ünnepen úgy hordozták magukat a falusi férfiak, mintha még a tél folyamán megegyeztek volna a fákkal, hogy Május elsejére virágot fognak bontani; mintha megegyeztek volna a földdel is, hogy füvet fognak a bárányoknak serkenteni; s meg a felhőkkel, hogy esőt hordozva langyosan fognak borongani.

Múlt az idő.

S már csak vendég lettem ebben a külső körben is, mert elindultam a betűk világa felé. Amikor elindultam, virulásban és örömben hagytam ott a falusi Májust. A városban pedig egészen másképpen találtam meg. Kopott volt szegény és árva, mint egy suszterinas. S akik tartották benne a lelket, azok sem köszönthették hangos örömmel, nehogy a pénz és a társadalmi rend megszidja szegényt. De annyit megtettek, hogy gondosabb ruhában és illedelmes örömmel kísérték a városból kifelé, a szabad ég alá, a biztató zöldbe.

Abban az időben nagyon megsajnáltam ezt a szegény szép hónapot, és sorsát a szívembe fogadtam. S úgy láttam, hogy a barátságomat ő is szívesen vette. Nem is csak szívesen talán, hanem szerette volna, ha hívei közé állok magam is.

Hát én oda is álltam.

De ez már nem a hazában, hanem idegen földön történt, ahol éveket töltöttem Májussal együtt, igazán testvéri módon. Neki jobb

Uitz Béla: En avant prolétaire!
Nagyvilág, 1958. május.

sorsa volt, mint itthon. Nekem is jobb talán, ámbár borongósabb. Azokban az években ő sokat és hálásan emlegette nekem, hogy itthoni mostoha sorsában, annak idején, megértettem őt; úgyszintén azt is, hogy a bizakodását, a jövőt illetőleg, nem vettem kicsibe. És a jót jóval vissza is fizette, mert amikor kifárasztott a gyárban a munka, vagy a szolgálat a változatos helyeken, olyankor mindig tört nekem a hitéből egy darabocskát, hogy azzal tápláljam magamban a jobb jövendőt.

Aztán hazajöttem.

De hát itthon, mintha el sem mentem volna, Május még mindig szegény és árva suszterinas volt. Új és egyre újabb törvényeket hoztak, melyek az ő mostoha sorsát szilárdítani parancsolták.

Ha gyermekkoromban vidámságom volt Május, majd később hasznomra forduló szépség; ha a városban szegény és árva inas, és az idegenben bizalmas jó barátom: akkor most bajtársa lettem, tollal a kezemben.

Egyebet nem is tehettem.

De hát hogyan is tehettem volna: Hiszen most már mindent együtt láttam benne, ami a földi életet emberi életté teszi: a létezés vidámságát, a szépség hasznos voltát, a munka becsületét és az igazság mosolyát. Együtt küzdöttünk tehát és együtt bíztunk, elejétől fogva mostanáig.

És nem hiába!

De ne felejtsd el, Május, hogy az ellenségeid is boldogok voltak valamikor. Mihelyt azonban megsértették a munka becsületét és vétkeztek az igazság ellen, már a várakozó boldogtalanság útjára léptek. Éppen azért, te mindig és mindenkivel szemben védd meg a szellemi és a testi munka tisztességét, s őrködj az igazság fölött!

Én is megtartom intelmeidet, melyeket évről évre és oly szorgalmasan, emlékezetembe írtál. S mivel ez nem is lehet másképpen, most vidáman felemelem virágos ágamat, hogy jöttöd napján tisztelegjek előtted.

Magyar Nemzet, 1958. május 1.

Timár György

MÁJUSI MENET

De sokat vérzett, bukott e csapat!
Lépése mégse halkul el.
Vele döngnek a járdák, tűzfalak,
vele, amit csak emberkéz emelt,

s a csecsemőként rívó nyersanyag,
amely ha felnő, elvtársmódra hű
téglává, géppé áll, s a gondolat:
mind véle rezzen, lágyan, mint a fű,

de szuronnyá is merevedve, hisz így kell
elbánni ellenségeinkkel:

Csapdák verődnek? Nem leszünk a foglyuk!
Kétség kartácsa többé meg nem ingat.
A jövendőt végképp satunkba fogjuk,
és ki is kalapáljuk fiainknak.

Élet és Irodalom, 1959. május 1.

Csanády János

MÁJUSOK

Feloldani az áprilisi felhők görcseit
eljött a szép idő, amelyben — míg fölöttem
májusi nap világolt — én is világra jöttem.

Alig volt egy-két orgonám még —
berobbant már, akár a háború,
s eltemetett néhány bombázóárnyék!

Öreganyám piros rózsáitól
nagyon piros lett belül a szívem,
(mérges-fekete; zsolozsmáitól!)

Raszler Károly májusi üdvözlete.
Magyar Nemzet, 1959. május 1.

és így látom magam negyvenkilenc
tavaszán — Pesten voltam már tanonc —;
a pirosat, amint zászlón viszem!

Élet és Irodalom, 1959. május 1.

Györe Imre

EMLÉKEZÉS
1945. MÁJUS 1-RE

A házfalakon még izzik a nyom,
sokezernyi golyó-vert sebhely
s mára virágzó, tűzszínű zászlók
lobogásától fényes a reggel.

Mást megelőzve az égi mezőkre
birkáit a nap kiterelte.
Nincs, ki a bút meg a nedves odút
őrizve ma szerteheverne.

Nézik a bokrok: a bástyafal omlott
s egyre növő hasadékán
jő be a nép, a szegény, nyomorék,
mert várja a hercegi sétány.

Fortyog a katlan s néma csapatban
ponty fickándoz a lében,
hogy kinek éhe örök ezeréve
jóllakjon idejében.

Várja kalács még, drága ajándék,
mind, kit a jókedv fölvet,
elnehezülten terülnek
megpuffadthasú kölykek.

S bár gyenge a nap tüze, rongyaikat
eleresztik a májusi szélnek,
éheztek eleget, adj hát kenyeret
nekik, eddig mostoha élet.

Élet és Irodalom, 1959. május 1.

Gyárfás Endre

MÁJUSI DAL

Bontja vörös lobogóit a hajnal,
Ébred az utca az ünnepi dallal,
Felsorakoznak a bokrok, a fák,
Gomblyukaikban virít a virág.

Színpad előtt kíváncsi tömeg,
Trombita, léggömb, tarka föveg,
S hogyha egy percre tűnik a nap,
Halkul a nóta a lombok alatt.

Hát süss ki, öreg Nap, süss le miránk,
Barna-pirosra pirítsad a lányt,
Táncra tüzeljed a fürge fiút,
Fesd üdezöldre a hegykoszorút!

Magyar Ifjúság, 1959. április 30.

Kónya Lajos

EZERNYI ZÁSZLÓVAL

A májusban felizzik valamennyi
májusom, lenge lombjaikon át
idelobog gyerekkorom s ezernyi
zászlóval int a drága sokaság.

Ó, régi május, eszméletem első
pillanatai közt a legnagyobb!
Bennem madár-öröm repes, az erdő
fái közt látom a rubin napot.

Nem márvány őrzi, vert-arany plakett sem
hirdeti a soha el nem múló
kort, mely kihajt a hű emlékezetben,
nem fojtja meg fagy, nagyszakállú hó!

Népszava, 1960. május 1.

Jobbágy Károly

EMLÉK

A villamos az drága volt,
Gyalog vágtunk neki.
Bátyám nagy léptekkel loholt.
Néztem: Ki kergeti?
Némán mentünk (csak néha szólt)
a Hűvösvölgybe ki.

Túl Budagyöngyén, egyre több
mifélénk, jóbarát,
elvtárs lépdelt a fű között,
toronyirányba át,
kezében — mint ismertetőt —
lóbált egy Népszavát.

És mint, mikor a friss tavasz
zöld zászlójába kap
a szellő s virágot fakaszt
mindenfelé a Nap,
mind többen lettünk; vént... kamaszt
láttam, hű társakat,

s én mind erősebb; — nem vagyok
hitemmel egyedül!
Egyazon jelvény csillogott
a melleken s a fül
lassan már nótát hallhatott;
— előbb csak legbelül,

de mikor már a fák között
a „Nagyrét" fényeit
itta a szem, a buja, zöld
ágak közt, mint virít,
— zengett a dal, az üldözött,
az eddig rejtve vitt.

A „Bunkócska", a „Békedal",...
Ó, szép ifjúkorom!
Tizennyolc fénylő, fiatal,
virágos hegyorom!
Ha látni vágyom, még ma is
Terád kapaszkodom.

Mert onnan felhőtlen az ég,
s ha zivatar jön is,
összebújunk egy kicsikét
s már Nap süt újra, friss;
és minden olyan csodaszép,
és semmi se hamis.

Emeljetek fel ifjúság
csúcsai! Hadd legyen
szavam — mint dús, virágos ág —
jelkép: a győzelem;
s hadd ünnepeljen a világ
e versben itt velem.

Népszava, 1960. május 1.

Hincz Gyula: Májusi üdvözlet.
Magyar Nemzet, 1959. május 1.

Győre Imre

MÁJUS BÁTYÁM

Nézd a napfényt Földre csobban,
futkos fürge patakokban,
ágát rebbenti a nyár,
szél motoz a zsenge lombban,
Május bátyám erre jár.

Fején hetykén félrecsapva
ül a kékszín munkássapka,
haja homlokába hull,
ökle roppan, mint a szikla,
Május bátyám így vonul.

Sapkájának közepébe
mintha rubin csillag égne
lánggal, olthatatlanul.
Gátat ki rakhat elébe?
Május bátyám nem lapul.

Mit törődik ő határral,
tengereken szárnyal által,
gyárkapuknál, áll, kopog,
bémegy, kezel száz baráttal
Május bátyám, s elrobog.

Gyáros ül az útszegélyen,
„csak az isten megsegéljen
most az egyszer" — így motyog.
Kemény lépés kong az éjben,
Május jár a városszélen,
nyílnak sötét ablakok
s ezer munkás hangja hallik:
Május bátyánk győzni fog!

Népszabadság, 1960. május 1.

Darázs Endre

MÁJUS

A kendők és kalapok felett és a nagy
Zászlók felett, a zászlókat lebbentő
Reggeli szellők felett, a legmagasabb
Gyárkémények felett, még feljebb is, a
Zsemlyeszínű felhők felett s ott, hol
A legerősebb repülőgép motorja is már
Kifullad: a rádióhullámok ezüst sávjai
Felett amerre már
az űr kezdődik és
Az ég mélylila, majd fekete, hol sem
Lég, sem nedvesség sincs, de meteorok
És kozmikus sugarak — már ott is te
Suhansz, május, oly ismerősen, mint aki
Mindig erre járt valóban
s már érzed
Távoli bolygók vonzását, amelyekre eljutsz
Igen gyorsan már az űrrepülők naptárában
És szívében, ünnepünk, nagyszerű reggel,
Diadalunkat, májusfát állítva a kozmosz még
Érzéketlen, de eztán emberibb szívébe.

Népszabadság, 1961. április 30.

Hidas Antal

MÁJUSI PÁRBESZÉD

— Megmostátok lányok az ablakokat?
— Nézd hogyan fénylik bennük a pirkadat!

— S ti, asszonyok, kalácsot sütöttetek?
— Sütöttünk bizony, mégpedig eleget.

— Hej férfiak! Meg vagytok elégedve?
— Sose legyen embernek rosszabb kedve!

— Hát a gyereknek van-e új ruhája?
— Van is, és szép is és illik is rája.

— Hol töltitek, népek, az ünnepeket?
— Ki az erdőt járja, ki meg a hegyet.

— Vonatjegyre, buszra lesz-e pénzetek?
— Már mért ne lenne, hogyan képzeled?

— A régi világ... az jutott eszembe...
— Hagyd már a régit, az újjal nézz szembe!

— Szemébe néztem.
— És mit vettél észre?
— Ti vagytok egy ország legszebbik szépe.
— Igazán?
— Hát persze! Ki lehetne más?
— Akkor Május 1-re
igyunk áldomást!

*

Kotyog már az üveg piros-hű vére...
Kéklő szép csillagunk...
Légy velünk — béke!

Népszabadság, 1961. április 30.

Fodor József

EMLÉKEIM LOBOGNAK

Hős hajdanvolt időm fuvalma, ma szállj meg engem.
Izzott a kéz és száz szép álma izzott szívemben.

Új világ, rend, öröm, lét: valami ami nem volt;
Tombolt erőm s a víg kedv, tettek friss láza tombolt.

Az élet nem fért már bennem és telje a hévnek;
Hajdanvolt tüzű magam hozzátok vissza, évek.

Nem csüggedve, csak mint ki mind-újra vívna, mondom.
Rosszra, kicsi gondra nem volt, csak hős-nagyra gondom.

Óh, hogy s mint lennék még oly könnyű, merész, töretlen!
Mint had dobban, ha kürt szól, lelkemet úgy követtem.

Belsőmben rég-holtak újra friss szavuk riadták;
Dacos szájjal mondtam az éjben: Élj hit, szabadság!

Óh roppant képe bennem egykori májusoknak!
Szívem vágyva izzik és emlékeim lobognak.

Csípő napok, friss íz, kürt, zaj, amely ideharsog;
Mosolyogjatok még rám emlékek, drága harcok!

Nem-alku, bolond, szép hév, hogy izzasz itt a csendben!
Víg merés, erő, kedv, harc, ne hagyjatok el engem.

Népszabadság, 1961. április 30.

Pákolitz István

MÁJUS

Csikorgatta farkasfogát a fagy,
hogy még tovább négyfal között maradj;
de lám, a tél toportyánként nyüszít,
elvert farát a domb mögött viszi.

A tavaszból szippants hatalmasat,
hogy — mint fogolyról a súlyos vasak —
lehulljon rólad minden téli nyűg:
tavasz, tavasz, tavasz van mindenütt!

Aranyzöld május, tél-feledtető!
Piros Május, igaz törvénytevő!
Új bíborlángot fölszító parázs!
Biztos-jövő-teremtő akarás!

MÁJUS

Würtz Ádám rajza.
Szabad Föld, 1960. május 1.

Biztasd szívünket, lázas, szent Erő,
hogy e planéta nem lesz temető!
— Az embert, akit tenger munka vár,
idő előtt ne rontsa a halál!

Az ember, aki verejtékezik,
kit munkája gyümölcse lelkesít,
szorongva vár, de nem reménytelen:
talán mégiscsak győz az értelem!

Csattanj szavam, örök feleselés:
az élet ellen a halál kevés!
Gyümölcsöt dajkál, véd a lombos ág,
és munkás emberséget a világ!

Élet és Irodalom, 1962. április 28.

Lengyel József
AZ UTÁNUNK JÖVŐKHÖZ

Mi, a kő, melyből ez út készült,
lesüllyedtünk már mély agyagba.
Mégis, csontkő hátunk tartja
ami anyag, s azt is, mit ész szült.
De nem volnánk már út, jövő, ha az utánunk jövő
nem önt új cementet a régi anyagra.

Henger az ember — ezt is vésd agyadba —
elkészült utat keményre simító.
Így új a régi út-folyó:
a maradó, a változó, a gyorsuló, a gyorsító, a biztató, a jó.

Népszava, 1962. április 30.

Csanády János

IFJÚMUNKÁSOK, 1948.

Egy héttel előbb lestük az időt
a Ligetben, az otthonok előtt,
hol zöld zászlót lengettek már a fák —
Ránk bolond április ütött-sütött,
s szurkoltunk, hogy szeszélyes ujja között
Május 1-re szép legyen a világ!

A mi világunk fénybe öltözött:
rajongás-zászlókat bontott űzött
parasztszívünk fölött, hogy emberek
lehetünk végre munkások között;
hajnaltól vakulásig küszködők,
mi értettük a munkásünnepet!

Fényes szellők fújták a lobogók
vad erdejét, menetünk dobogott
a ligetmenti kéjlakok alatt —
tátott szájjal bámultak a bigott
kis úrilánykák, s dühvel villogott
ránk villaablak, dárdás rácsozat!

Egy héttel előbb — mígnem este lett,
gyakorlatozni indult a menet —
s Adyt idézve, gyújtva csillagot,
haza oda vonult a lobogó
láznak ifjú serege, hol a jó
néhai gróf Tisza István lakott.

Élet és Irodalom, 1962. április 26.

Kass János rajza.
Magyar Nemzet, 1960. május 1.

Kis Ferenc

TAVASZI ÉNEK

Hanyatt fekszem a földön, nézem
a jó időt, a friss eget,
mint édesanyja szemekékjét
bölcsőjéből a kisgyerek.

Csöndes jósággal ringat, dajkál,
gyógyít a tavasz ereje —
a Május édesanyám hangján
dalol, hogy daloljak vele!

Ki annyit fáztam, dideregtem —
maga a puszta akarat
elég volna, hogy tiszta lángban
megörökítsem magamat,

hogy poéta, hogy éhenkórász,
hogy önemésztő láng legyek —
boldog mégis, mert körülöttem
melegednek az emberek!

Népszabadság, 1962. április 30.

Várkonyi Nagy Béla

MÁJUSI FÉNYEK

Hunyorgó fények integetnek,
virágok, zászló-selymek, és
felajzott zengéssel lepett meg
a vággyal-tűzdelt ébredés,
akárha új vetések zöldjét
nézném az ablakom alatt,
amint a körforgó öröklét
stafétáin továbbszalad.

Május! te fárosz messzi parton,
hívó jelekkel biztató,
szózat vagy — minden hullámhosszon
egyszerre s tisztán fogható;
az égövek hozzád simulnak,
te osztod szét az áramot,
amely a Nap-fogó zsaluknak
szűk szájpadlásán átcsorog,

hogy fények gyúljanak, remények,
s ne arcot torzító ököl
csapjon felénk a pergő évek
homályos útvesztőiből;
hogy eljöjjön a bőség napja,
mely telt iszákból osztogat
ínség-vert, éhes asztalokra
fehérjét, szénhidrátokat —

és értelmet! mely mint a szikla
magasra szegzett célt mutat,
s a népek testén felnagyítja
a közös arcvonásokat;
s úgy élünk majd, hogy bölcsebb Rendnek
építünk tágas csarnokot,
ahol egymásnak tisztelegnek
a szellős légáramlatok. —

Kell még a zászló! Kell az ének,
s a felszegett-fejű menet:
még vannak nyűgös kelevények,
lábukkal megvert dzsungelek,
sok még a rab nép, sok a szolga,
az éhkopp-fogta karaván,
mely éjjelenként araszolva
kinyúl a messzi fény után.

Tápászkodj, Május! Állj az útra!
Vesd szét a felhők rongyait!
Hadd lépjen tisztább ég nyomunkba,
Nap-tűz, mely árnyakat vakít!

Repülj szárnyán a szélfokoknak,
fogóddz meg minden délkörön, —
míg önnön fényében napozhat
a földreszoktatott öröm.

Népszava, 1964. május 1.

Garai Gábor

ŐÉRTÜK SZÓLOK ÉN...

Őértük szólok én,
kik dolgaink nehezét végzik e földön:
répát egyelnek mély fekete sárban,
barmok alól hordják saroglyán a trágyát,
maltert cipelnek gémberedett kezekkel
s betongerendákkal dúcolják föl a mennyet;

őértük szólok én,
akik a kibernetikus gépek alól
egy fészek-alja friss képletet
bölcs eszmék árnyába terelnek;

őértük szólok én,
kik porló szenet lapátolnak a távfűtés kazánjaiba,
kik az úszó-darukat vezérlik kemény figyelemmel,
akiken csak a tett segít, nem a jámbor ima;

őértük szólok én,
akikkel egyforma-félszegen
járok e földön itt, mióta megszülettem,
kik nehéz kezüket itt melengetik meg
parázsló eszméletemben;
akik álmukban földadognak
a barom meg a gép lélegzet-ütemére,
kik naponta meghalnak s az örök örömöt
hagyják fiaikra, kínlódva, remélve;

őértük szólok én,
kik értem szólnak, ámbár öntudatlan
nyers kétségükben, bánatukban,
kik életükkel kockáznak a hűvös
halálos azúrban
egy köldök-zsinóron kilógva a meztelen űrbe,
mint végtelen ingák — szívtől-szívig röpülve;

őértük szólok én,
őértük, kik az egyetlen
cselekvést és az egyetlen jó-szót tudják bajunkra,
akikben együtt lélegzik szülőnk és gyermekünk,
az állandó meg az új,
az elhervadt s a folyton fölvirágzó,
a földre tiport és ismét égbe szálló,
a fogyhatatlan örömöt sugárzó
vigasztalás:
a munka.

Népszabadság, 1965. május 1.

Fazekas Lajos

MÁJUSI ÉNEK

Fényt, fényt a földnek, Május! — A hegyek
ormaira tűzd ki lobogóid;
hirdesd ki mindenütt győzelmedet,
tengertől a búvó, kis folyóig.

A munka honfoglalói nyomán
— kaszások vágják a szénarendet —
illattal száll, jár a szél, mint a lány,
s levágott, kis virágok lebegnek.

Szép itt a béke; s mintha csak jelét
akarná fölírni az égre,
szinte úgy villan föl a messzeség
falán egy galamb tiszta képe.

Szabad Föld, 1967. május 1.

Gross Arnold rajza.
Magyar Nemzet, 1965. május 1.

Borbély Tibor

HARC MÉG EZ AZ ÜNNEP...

Száz táján a világnak,
még tépett lobogókat fúj
csattogva a májusi szél,
— bár régen emelte magasra
lobogóul szíve színét
az az osztály,
amelyik halni tud elveiért.
Azóta — hány proletár halt az ügyért,
s mind élni akart.
Hiszen: ki ölelésből született,
élni és ölelni készül.
Nem halt meg mégsem értelmetlenül
ki sorunkból kihullt,
rákényszerítve, — értünk —
embert ölni végül.

Harc még ez az ünnep...

Az ünnepi utca, — hol járunk
gondtalanul s a félelem nyomát
nem őrzi semmi se már,
ma — nem ott ér véget,
ahol szokott...
Az ismert sugárút, — tovább szalad
s a házsorok vezetnek tovább, — tovább...
m i n d e n kontinensen át.
És kinyújtott kezünk, —
mert elvtársi kézig ér —
földgolyónkat fogja át.

Kezünk kemény, munkától érdes, —
de mindannyiunk szívében,
ki hogyha kell,
hát halni készül, —
így él a kérges tenyérre még ma kényes
emberibb világ:

...csak költők lantja zeng
a mosoly lesz balzsama a szívnek,
— mikor a fegyver vért nem ont,
és láng — a csóktól éled;
könny nem pereg,
miként a gyöngy,
nyárban a pázsit,
fülemüle dal,
nappal a fény, —
és éjjel a csillag
jelenti majd a világ csodáit.
Szelíd májusi szellő,
— illatos őszi lomb, —
csendet s csak reményt
súg az anyák szívének.

A k k o r, — tündér vigyázza újra lépteink.
Többé, senki se sír, —
csupán a fahasáb
a kandallóban,
míg lángja lassan éled.

Ha o t t is béke lesz megint...

Magyar Ifjúság, 1967. április 29.

Váci Mihály

SZÉL

Fújj! Szél!
Felszél!
Fényes
fejsze-él.
Csapj,
odacsapj!
Hass,
hasogass!
Utat
tisztogass!

Ének
lettél.
Énekeljél!
Fényünk
lettél.
Fényeskedjél!
Egünk
lettél,
Ékeskedjél!
Édes
testvér.
Fegyver lettél.

Élesedjél!
Vért vagy. Vernek.
Minket vernek.
Véresedjél!
Seb vagy értünk:
— sebesedjél!
Kilőtt golyónk:
— sebesedjél!

Fölöttünk
fénylő folyó.
Égbolt-szántó
fényhajó.
Nékünk szóló
édes szó.
Lelkünk táró
lobogó.
Óhajunkból
óceán:
— „Túl az
óperencián."
Gyermekkori
susogás,
meseszó,
bujtogatás.
Bogár Imrét
bújtató

forgószél, te
mindnyájunkat
takaró.
Te, vérünktől
véres kard.
— Hívj, megyünk, mi
vörös had.

Szél,
szembe-szél,
szegények fölött
dél.
Jövőnkből szűk
partszegély.
Evezőt vonni
segélj.
Szél, szél,
hajtó szél,
élet
sarló-él.
Alvégi,
felvégi,
faluszéli,
világvégi,
— csapj le,
vágj, arass,
szél — kasza-vas.

Őserdőben
éledezel,
sivatagból
széledezel;
sírsz
sírogatsz,
síri
titkokat,
füzeket
fonogatsz,
szüzeket
szólongatsz.

Zala Tibor grafikája.
Társadalmi Szemle, 1970. május.

Vágtatsz sereg
paripán:
ring alattad
millió pej
tulipán.
Szél,
pörös kapitány!
Oldaladon
hatalmas
világ fölötti
kardvas.

Népszabadság, 1969. május 1.

Fodor József

MÁJUSI ÜDVÖZLET

Még fondor felhők redőzik a május
  Szép homlokát? Évszak hatalma győz!
Szederjes-vad-szín ég, tél-visszajárás?
  Mély az év már, szűnsz orv fagy, durva gőz.

Ágyúk meg sem hallható robbanása
  Fülön-túli hangokkal — gyűl, feszül
Benn a mélyben s nesz sem vall támadásra:
  S míg eszmélsz, már a táj zöld lángban ül.

Győz az élet, foglal s vágtat előre,
  Idétlen, korcs tél, múlt-próbálkozás!
Mely visz embert s időt, örök a törvény:
  S ki fényt gyűlölsz — vak! — nem jön soha más.

Imádlak, új tavasz! Fény, rianásod,
  Öreg — s új május, „elcsépelt": s te, csak
Mindig élőbb nekem. Láz fog, ha megjössz,
  S ha élek: csak, hogy — szép — vallhassalak.

Május, bűvös még s minden, mi nagy, élet,
Feszülj szívemhez! Mit bánom, mivé
Koptatott a szokvány! Nekem még az vagy,
Ős, szép ünnep, a földé, emberé.

Úgy ünnepellek még, mint régen, egykor,
Még régi voltodról nem alkuszom.
Mit nekem unt kép, fancsali blazírtság,
Vagy még, ki voltál: hőm, hős tavaszom.

Mit nekem sok ábrándja-hagyta váz-szív,
Csalódott stréber, s alku, s mire tett!
Én a tavaszra esküdtem, mi jön — s jött,
S hiszek még új, szebb ember-életet.

És gyűlölöm mind, mi reménytelen hang,
Élet ellen gyűrt tompaeszűség.
Dobogj szívem a Mindennel, a Léttel,
Mint régen, ifjan, mint a régi még!

A nyers, vidám, pozsgás tavaszba nézz: s míg
Mellem gyűl tág, roppant lélegzeten, —
Mint kisdiák-számon egykor, ma csengjen,
Új május még, régi üdvözletem.

Élet és Irodalom, 1969. május 1.

Demény Ottó

EMLÉK RÉGI MÁJUSOKRÓL

Zeneszó nélkül, táblák nélkül,
jelvényünk csak virág,
elfoglaltuk a zöld pázsitokat,
fölöttünk lombos ág.

Gyönyörű nap izzott az égen,
felhőt lebegtetett a szél,
nem volt más vágyunk — együtt lenni
az ünnep tenyerén.

Kidalolni a sajgó vágyat,
a kitartó reményt,
boldogan, tiszta ruhában
inni a fényt.

Úgy ünnepelni magunkat,
erőnket, kezünk nyomát,
megálmodni az eljövendőt,
— milyen lesz a világ.

Magyar Hírlap, 1969. május 1.

Simon István

A MUNKA AZÉRT KÉSZÜL

Lehet-e munka végül
valami kicsike
piszok nélkül,
mely kezedet nem keni be?

Amit megfogsz, nem engedelmes,
mert az is visszafog
és dühében beszennyez:
így áll hát a dolog.

A munka azért készül,
s tudja, ki nekilát,
hogy épp általa szépül,
tisztább lesz a világ.

Hisz annak is azért van
a keze annyiszor
a fölmosófazékban,
ki gangot mos, súrol.

Ha félted tisztaságod,
és magadat ezért
mindenből kivágod,
az életed mit ér?

A tisztasághoz, látod,
s azokhoz nincs közöd,
kik szépítik a világot,
s azoknál nem vagy te se több,

kik kényeskedve húznak
lábukra bármi híg
sár ellen sárt papucsnak,
de tiszták, azt hiszik.

Népszava, 1971. május 1.

Mezei András

MEGVÁLTÓ MÁJUSOK

Az éhezők, a páriák
fölött vörös drapériák.
Alattuk mint a lőtt sebek,
a tüntetők vöröslenek.

Utcákon vércsík-pántlikák,
és gumibot-medáliák
ütésein a kék egek —
Halántékukon kéklenek

szabad, halálos májusok:
gyerekkorunk, majálisok!
Ez a hatalmas: add tovább

„Munkát! Kenyeret!" — Úgy suhog —
Harmadnapon, véred, húsod
elküldi legkisebb fiát.

Magyar Hírlap, 1971. május 1.

Simonyi Imre

ÓDA AZ ELSŐ TAVASZI SUGÁRHOZ

(EMLÉKEZÉS 1945 MÁJUSÁRA)

Micsoda tél volt!

micsoda halottak-napjás szomorúság
a tájban és a szívekben
micsoda vigasztalan homály
a tájban és az elmékben
micsoda baljós felhők
az ég peremén s a homlokok mögött
micsoda kormos gyász
az ágyúgyárak felett s a szorongó
lelkekben
micsoda metsző ridegség
az északi szélben s a fagyos tekintetekben
micsoda úttalan magány
az útszéli jegenyén s a jégcsap didergésű
idegekben
micsoda nyúlként lapuló rettenet
a farkasüvöltéses időben:
a tegnapokban mákban holnapokban
micsoda hidegen kiszámított
fenyegetettség
térben időben létben

— micsoda szégyen micsoda szégyen
micsoda szégyen —
micsoda tél volt
a tájban s elfagyott reményeinkben
micsoda tél volt
a térben
s az ólmosan ránknehezült
időben
már nemzedékek óta — mennyi nemzedék
óta! —
által a rettenetes századokban
boldog isten
micsoda tél volt

Jöjj hát első tavaszi sugár
májusi sugár emberszabású tavasz
hozz olvadást — ölelő testközelt —
a vacogó tájba
s világosságot a setét agyakba
add hogy múljék a borostás
sokévi zordság a létből
pusztító indulat az időből
jégcsapok dárdás ridegsége a szívekből
s az állig begombolt lelkiismeret
tárulkozzon immár
át tereken s időkön által
embertől emberig
add ó add jóvégre nékem is
a régi ujjongást újuló hitemhez
feledhessem a félelem szégyenét
gályák szégyenét máglyák szégyenét
századok szégyenét tegnapok szégyenét
adj lélegzetvételnyi jóreményt:
van táj: — költőhöz méltó költemény
ahol megírható s embermód élhető
a méltóságos élet — s hogy tető
alá jutván meglelhetem honom
e hazában s illően sirathatom
az arra érdemes bút — s az öröm
jussként száll rám apai örökön.

Magyar Hírlap, 1972. április 30.

Faragó Vilmos

MÁJUSI REGGEL

Pesten nagyon sok ronda utca van. A legrondábbat Marek Józsefről nevezték el. Én ezt az utcát minden évben megkeresem egyszer. Ilyenkor megszépül: léggömbök szállnak fel belőle. És szőnyeg borítja végestelen végig, cukorkás papírokból, szotyolahéjból, papírzászló-foszlányokból — ünnepi szőnyeg. Mindenféle népek toporognak rajta, újságírófélék is, meg lapkiadósok, meg közértesek, meg háziipariak: hunyorognak a tavaszreggeli fényben, meg-megtorpanva

Miklosovits László rajza.
Magyar Ifjúság, 1972. május 1.

elindulnak a Dózsa György út irányába, várják, hogy rájuk dörrenjen egy basszus hang: „Üdvözöljük a hetedik kerület felvonuló dolgozóit!"

Egyszer már meg kéne fejteni: mit szeretek én ezen az egészen. Ezen a májusi reggelen.

Mert akkor megfejtődne, hogy mit szeretnek ezen nemcsak az újságírófélék, hanem a lapkiadósok, a közértesek, a háziipariak, a közlekedésiek, az oktatásiak, az egészségügyiek meg a könnyű- és nehéziparíak; mi ugrasztja ki őket reggel az ágyból; miért gyülekeznek össze ezeken a ronda utcákon, miért torlódnak fel sokszázezres tömeggé, amikor senki sem mondta nekik, hogy ugorjanak, gyülekezzenek, torlódjanak?

Válaszolhatnám azt is, hogy éppen ezért teszik, mert senki sem mondja, követeli, ellenőrzi. Divatos válasz volna és hamis válasz. Évek óta olvasom: volt úgy, az ötvenes években, hogy muszáj volt kivonulni, és van úgy, már jó ideje, hogy nem muszáj kivonulni. Ez egyszerűen nem igaz. S o h a nem éreztem, hogy muszáj volna. Mindig azt éreztem, 1945. május elseje óta, hogy fogom magam és kivonulok, huszonhétszer toporogtam-lépegettem már a tavaszreggeli fényben, fütyülve arra, hogy muszáj-e vagy sem, magamnak tartozom azzal, hogy kivonulok. Meg azoknak a diáktársaknak, újságíró-kollégáknak, lapkiadósoknak, közérteseknek, háziipariaknak, közlekedésieknek, oktatásiaknak, egészségügyieknek, könnyű- és nehéziparíaknak, akik velem együtt fütyülnek arra, hogy muszáj-e vagy sem, minden május elsején sokszázezres tömeggé torlódunk fel, mert v a l a k i igenis mondja nekünk, hogy ugorjunk, gyülekezzünk, torlódjunk. A vezér, aki bensőnkből vezérel.

S itt a megfejtése annak, hogy mit szeretek én (hogy mit szeretünk mi) ezen az egészen.

Élet és Irodalom, 1972. április 29.

Csanády János

ÍGY KELL!

Csak a munka,
ha a munka-
lendület szervezi, sorba-rakja
amit a kéz, — s az ész
megragad; a kéz tíz ujja,
csak a munka
építheti fel újra,
és mindig újra, amit a bomló
természet úgy hord utunkba,
hogy benne lélek roppan, láb tapad,
ha megfog az iszap!
— Munkára fel! — Így kell: Fel!
így szól az újulás örök vezényszava,
a munka így emel fel,
de csak akkor, ha benne s általa
örömet lel
a szomjú ész,
s a jó munkára mindig éhes,
tiszta kéz!
Így készülj hát, te Fényes,
Alkotni sose kényes;
munkára fel!

Magyar Hírlap, 1973. április 30.

Vihar Béla

BUDAPEST: EURÓPA

Nem körutaidat s ezernyi utcád sűrű hálózatát,
nem tájaid hömpölygő hullámait,
sem lüktető ritmusú gyáraid, üzemeid seregét
dicsérem most benned, Budapest,
hanem őket üdvözölje e vers:

a teljességedhez tartozó sugaras homlokú
férfiak és nők, égőszemű ifjak és örökséget
hordozó öregek nemes arcélű sorát,
akik szomjúhozva a Jót, diadalra viszik
a lélek mélységében fogant Szépségeket,
az új, a merész és olykor megvesszőzött alkotásokat,
a hangversenytermek, színházak és tárlatok ezüst áhítatában
Őket, gyermekeidet idézem, amint az információk hullámkörén
keresztül a jövendőbe ívelő könyvek, filmek, gyújtó gondolatok
felszikrázó üzeneteit jelzik egymásnak:
a körtáncról, a hajnalszőtte regék cédrusfája alól,
az éj csöndjében az anyag mélységes sóhaját,
Jób márványtorkából a jajkiáltást, a tékozló ország
örvénylő látomásait, a hírt a túsz zavarbaejtő haláláról,
a celluloid szalagon megidézett szerelmek mediterrán fényeit.

E szervezetlen és mégis egységes, bár kicsiny
de egyre növekvő öntudatos szövetség
seregét köszöntöm, amely által híven és rendületlenül
Európához tartozol. Te sodródó folyammal, hidak ékszerével
ékesített ősi és ifjú Városom,
ahogy e közösséged révén elválasztod az igazit
a talmitól, s vigyázva a Szellem hótiszta lángjait,
az ádáz szelek ellenében, pajzsként emeled,
védelmező és meleg tenyered,
hogy soha ne aludjék ki ez a lobogás,
rangod világló aranyvirága.

Népszabadság, 1973. április 30.

V[ajda] P[éter]
EGY PERC LISSZABONBÓL

Aki látta azt az egyperces május elsejei képsort — a TV-híradás bravúrja jóvoltából —, az aligha felejti el egyhamar. Némán peregtek a képek, de hangosfilm sem mondhatott volna ennél többet. Mert a tüntetők — hogy ragyogtak az arcok — összekarolva olyan utcákon meneteltek, ahol tegnap még temetők csöndje honolt és életfogytiglan járt az ilyen szellemű gyülekezésért.

Hullámozva hömpölygött a tüntetők menete a stadionhoz. Oda vonultak gyűlésre, ahol Cunhal beszélt, a mártírok pártjának, a csaknem fél évszázada illegális Portugál Kommunista Pártnak a főtitkára és Soares, a szocialista párt főtitkára. Tegnap még a nevük említéséért is börtön járt. És egyszerre milyen messzinek tűnik ez a tegnap. Most felemelt öklök köszöntötték őket, izmos karok emelték-hintáztatták Cunhalt a magasba. Mintha tudná, csak egy percük van, a kamera gyorsan végigpásztázta a belvárost és láttuk: a fákon fürtökben lógtak az embérek, a gyerekek kezében papírzászlók, az erkélyről integettek, lobogtak a kendők. Egy transzparens villant fel: „Le a gyarmatosítással!" És a fehér sisakos katonák együtt vonultak a lisszaboniakkal, a puskacsövekbe virágot dugtak és csokor volt sok gomblyukban.

Ahogy néztem a képeket, erre kellett gondolnom: a legszívósabban túlélő fasiszta rendszert vonultak temetni ezek a tüntetők. És elég egy pillantás az arcokra: közülük csak a legidősebbek emlékeznek más rendszerre, mint a fasizmusra. Miféle erő, milyen remények vitték őket az utcára a forradalmi napot ünnepelni? Utoljára 1925-ben vonulhattak ezeken az utcákon május elsején vörös zászló alatt a portugálok. Csaknem ötven éven át tartott a terror éjszakája — majdnem kétszer annyi ideig, mint Magyarországon! Még 29 évnek kellett eltelni azután, hogy a berlini kancellária romjai maguk alá temették a fasizmust, amíg itt megfordult a szél. Amíg kinyíltak a börtönajtók a politikai foglyok előtt, és amíg megjelenhetett a kommunista újság első legális száma, címlapján ezzel a szóval: „Avante", „Előre".

Hosszú volt a néma perc a képernyő előtt és rövid is: a képsornak vége. Szerettük volna megnyújtani a percet. És szerettük volna azt mondani azoknak, akik most ott meneteltek május első napján az éles fényben a lisszaboni öreg utcákon: Barátaink és elvtársaink, veletek vagyunk! Veletek örülünk a frissen szerzett szabadságnak: ismerjük mámorító ízét. Veletek aggódunk érte: tudjuk, mint ti, a harcnak nincs vége. Emlékszünk Spanyolországra, a gyarmatokról polgárháborúba indult lázadó tábornokokra. Emlékszünk a ti Delgado tábornokotokra, akivel 1965 áprilisában Spanyolországban végeztek a bérgyilkosok. És emlékszünk Chilére is. Tudjuk, a puskacsövekre figyelni kell akkor is, ha ma vörös szegfű van bennük. Ahogy Julius Fučik mondotta: „Legyetek éberek!" És vigyázzatok a tavasszal született szabadságra.

Népszabadság, 1974. május 3.

FÜGGELÉK

A KÖTETBEN FELHASZNÁLT FORRÁSOK

I. Időszaki sajtó

Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik (Heidelberg) 1922—1923.
Borsszem Jankó, 1917., 1919.
Budapesti Napló, 1906.
Cipész, 1905.
Csillag, 1948.
Délmagyarország (Szeged), 1919., 1928.
Devenir Social (Paris), 1896.
Élet és Irodalom (szerk. Szabó Dezső), 1923.
Az Ember (Wien), 1920.
Az Én Ujságom, 1919.
Érdekes Ujság, 1919.
Esti Budapest, 1956., 1957.
Esti Ujság, 1942.
Fáklya, 1919.
Forradalom (Omszk), 1918.
A Hét, 1890.
Az Ifju Proletár, 1919.
Der Kampf (Wien), 1908., 1912.
Kassai Munkás, l. Munkás
Képes Figyelő, 1946.
Korunk (Kolozsvár), 1937.
Ma, 1919.
Magyar Hírlap, 1969., 1971—1973.
Magyar Ifjúság, 1957., 1959., 1967.
Magyar Nemzet, 1950., 1952—1953., 1958.
Magyar Vasutas, 1905.
Munka (Szeged), 1920—1921.
Munkás (előbb: Kassai Munkás) (Kassa), 1922., 1924.
Nagykőrösi Népújság (Nagykőrös), 1929.
Nagyváradi Napló (Nagyvárad), 1902—1903.
Népszabadság 1957., 1960—1962., 1965., 1969., 1973., 1974.
Nép-Szava (Székesfehérvár), 1919.
Népszava, 1889—1893., 1895—1896., 1898—1899., 1906., 1908—1916., 1918—1919., 1922—1923., 1926—1927., 1929., 1931., 1934—1936., 1939—1940., 1945—1946., 1960., 1962., 1964., 1971.
Népszava (Bratislava), 1920.
Die Neue Zeit (Stuttgart), 1904., 1909—1910.
[Nyolc] 8 órai Ujság, 1933.
Nyugat, 1917—1918., 1926.
A Reggel, 1945.
Revue des Deux Mondes (Paris), 1898.
Szabad Föld, 1957., 1967.
Szabad Ifjúság, 1955.
Szabad Nép, 1945., 1947—1949., 1951.
Szabad Szó, 1945.
Szabadság, 1945., 1948.
Szabadságharcos, 1950.
[Száz] 100% 1929.
Társadalmi Szemle, 1969—1971.
Szeged és Vidéke (Szeged), 1918.
Szegedi Napló (Szeged), 1917.
Szocialista Munkás, 1926.
Szocializmus, 1906—1907.
Typographia, 1943.
Új Előre (New York), 1925.
Új Hang (Moszkva) 1938—1939.
Új Március, 1956.
Új Március (Moszkva), 1957.
Új Szó, 1945.
Új Világ, 1955.
Világforradalom (Jekaterinburg), 1920.
Világszabadság, 1919.
Volksstimme, 1902.
Vörös Ujság (Moszkva), 1920.

II. Önálló kiadványok

Ady összes prózai írásai. 3., 4., és 7. köt. Akadémiai Kiadó 1964. és 1968.
Aragon, Louis: Válogatott versei. Pannónia Kiadó 1948.
Auróra. Nemzetközi lírai antológia a Nagy Októberi Forradalom ötvenedik évfordulójára. Magvető 1967.
Balogh István: Gyóni Géza szibériai életrajza. Szerző kiad. 1927.
Berecz Károly: Szabad Hangok. Pozsony, Belnay 1848.
Bertoni, Luigi: Il Primo Maggio. Genf, 1912.
Bianchi, G. B.: Primo Maggio. Milano 1901.
Bodrogi Zsigmond: Virradóra. Versek, dalok. Magyarországi Szocialista Párt 1919.
Botka Ferenc: Kassai Munkás 1907—1937. Akadémiai Kiadó 1969.

Buchinger Manó: Küzdelem a szocializmusért. 1. köt. Népszava Könyvkiadó 1946.
Csillag Károly: Vörös május. Szociális színmű. Szeged 1906.
Darvas József: A legnagyobb magyar falu. Gondolat 1937.
De Amicis, Edmondo: Lotte civili. Torino 1969.
Dommanget Maurice: Histoire du premier Mai. Paris 1953 és 1973. (Kötetünkben az első kiadás lapszámai szerepelnek.)
Der 1. Mai ist rot. (Szenen, Prosa, Gedichte, Dokumente.) Leipzig 1959.
Franyó Zoltán: A pokol tornácai. Cikkek és krónikák. Bukarest 1969.
Fučik, Julius: Üzenet az élőknek. Szikra 1954.
Gábor Andor: Berlini levelek. Szépirodalmi Kiadó 1960.
Giovanoli, Friedrich: Die Maifeierbewegung. Ihre wirtschaftlichen und soziologischen Ursprünge und Wirkungen. Karlsruhe 1925.
Gori, Pietro: Primo Maggio. Bozzetto drammatico. Chieti Di Sciullo 1903.
Hillquit, Morris: History of socialism in the United States. New York 1965.
[Huszonkét] 22 röplap. Fakszimilék régi május 1-i dokumentumokból. Fővárosi Szabó E. Könyvtár kiad. 1961.
Illyés Gyula összes verse. Nyugat 1947.
Irodalom-forradalom 1917—1919. Magvető 1956.
Juhász Gyula összes művei. 1—8. köt. Akadémiai Kiadó 1963—1971.
Király István: Ady Endre 1—2. köt. Magvető 1970.
Kiss Károly: Piros mezőkön. Proletár versek. Világosság 1908.
Komlós Aladár: A magyar költészet Petőfitől Adyig. Gondolat 1959.
Komlós Aladár: A magyar szocialisztikus líra előzményei és kezdetei. Akadémiai Kiadó 1957.
Kónya Lajos: Öröm és gyűlölet. Szépirodalmi Kiadó 1951.
Magyar május elsejék. Dokumentumgyűjtemény. Szikra 1953.
Magyarországi munkásdalok. Magy. Munkásmozg. Int.—Zeneműkiadó 1955.
Majakovszkij, Vlagyimir válogatott művei. 1—2. köt. Európa 1957.
Május elseje; Magyar Szocialista Munkásszövetség—Socialist Labour Party kiad. New York—Detroit 1933—1948. számok.
Májusi emléklapok MSZDP kiad. 1898—1946.
Májusi kórus, 1945. MKP VII. ker. szervezete, 1945.
„Mindenki újakra készül..." 3. köt. Akadémiai Kiadó 1960.
Munkás Naptár. Szabadka 1927.
Nyissátok ki a jövő kapuit. Versek. Moszkva Idegennyelvű Irod. Kiad. 1944.
A parasztdaltól a munkásdalig. Akadémiai Kiadó 1968.
[Prvi] 1. Máj. Sbornyik. Bratislava 1950.
Radnóti Miklós válogatott versei. Szépirodalmi Kiadó 1962.
Rae, John: Eight Hours for Work. London 1894.
Szabad Május, 1945. MSZDP, 1945.
Szabadság. Szemelvények az európai ellenállás költészetéből. Paris. Magyar Függetlenségi Mozgalom, 1945.
Szomszéd népek irodalma. Tankönyvkiadó 1962.
Társadalmi Lexikon. Népszava 1928.
A történelem futószalagán. Magvető 1965.

NÉVMUTATÓ

ADLER, VIKTOR — 22, 24

ADY ENDRE — 11, 88, 91, 134, 135, 142, 144, 155, 166, 182, 249, 395
Nevezetes május — 91
Bus Ahasvérok Májusa — 136
Itt a nagy harc — 147
A tűz csiholója — 156
Az izgága Jézusok — 162
A Május: szabad — 165

ANHALZER OLGA — 239, 270, 294

ANSEELE, GABRIEL — 20, 21, 22, 24

ARAGON, LOUIS — 10, 371
Ars poetica — 372

BAHR, ANTON — 8

BAJCSY ZSILINSZKY ENDRE — 324

BALÁZS BÉLA — 187, 345
Díszítem a házam — 345

BÁNYAI KORNÉL — 274
Májusi üzenet — 274

BARÁT ENDRE — 17

BARBUSSE, HENRI — 10, 272

BARTA ERNŐ — 142

BEBEL, AUGUST — 22, 24

BECHER, JOHANNES R. — 10

BENJÁMIN FERENC — 169
Május... — 170

BENJÁMIN LÁSZLÓ — 394
Májusi vallomás — 410
Tavasz Magyarországon — 425

BÉR DEZSŐ — 84

BERDA ERNŐ — 394

BERDA JÓZSEF
Hivatás — 397

BERECZ KÁROLY — 43

BERKÓ SÁNDOR — 239, 350, 351
Pihenés — 350

BERNSTEIN, EDUARD — 25

BIANCHI, G. B. — l. Petrazzani

BÍRÓ MIHÁLY — 144, 155, 164, 187, 270, 273, 336

BLONDEAU, MARIE — 56, 57

BODROGI ZSIGMOND — 174, 238, 246
Virradóra — 174
Májusi dal — 246

BORBÉLY TIBOR
Harc még ez az ünnep... — 483

BOROSS ELEMÉR
Diogenész májusi bölcsességei — 406

BÖHM VILMOS — 187

BRECHT, BERTOLT — 10

BRESZTOVSZKY ERNŐ — 51, 97, 136, 148
Májusi menet — 139
Holnap... holnap — 148

BRIK, OSZIP — 282

BRJUSZOV, VALERIJ — 10, 231
Himnusz 1919. május elsejére — 231

BRÓDY SÁNDOR — 187, 205
Orgonavirág — 206

BUCHINGER MANÓ — 173, 293

BUZA BARNA — 324

CHATELAIN, EUGÈNE — 9

CLÉMENT, JEAN-BAPTISTE — 9

CRANE, WALTER — 87, 91

CS. SZABÓ BÉLA
Májusi nap — 438

CSANÁDY JÁNOS
Májusok — 458
Ifjúmunkások, 1948 — 474
Így kell! — 498

CSILLAG KÁROLY — 112
Vörös Május — 112

CSIZMADIA JÓZSEF — 52, 63

CSIZMADIA SÁNDOR — 52, 87, 88, 100, 135, 144
Kikelet — 88

DARÁZS ENDRE
Május — 468

DARVAS JÓZSEF — 58, 63, 392
A legnagyobb magyar falu (részlet) — 58

DARVAS SZILÁRD — 394
Így ünnepelnek ők! — 423

DE AMICIS, EDMONDO — 9

DEHMEL, RICHARD — 8

DEMÉNY OTTÓ
Emlék régi májusokról — 490

DERKOVITS GYULA — 239, 319, 326, 338

DERMIGNY, MARCEL — 8, 43, 44

DÉSI HUBER ISTVÁN — 239, 319, 336

DEVILLE, GABRIEL — 17, 23

DINER DÉNES JÓZSEF — 34, 35

DOMANOVSZKY ENDRE — 394

DOMMANGET, MAURICE — 7, 9, 15, 25, 32

DOMOKOS JÓZSEF — 311

DORMOY, JEAN — 20, 24

EDMONSTON, GABRIEL — 17

EGRY JÓZSEF — 144

EISNER, KURT — 8, 126
Nemzetközi rendőrintézkedések — 127

ELUARD, PAUL — 10

EMBER ERVIN — 238, 277, 299
Himnusz május 1-ére — 277

ENDRE KÁROLY — 222, 261
Vers május elsejére I — 223
Vers május elsejére II — 261

ENGELS, FRIEDRICH — 20, 26, 32

FARAGÓ VILMOS
Májusi reggel — 494

FARKAS ANTAL — 142, 238, 260, 270, 326
Május reggelén — 142
Vigasztaló — 260
A piros szekfű regéje — 315
Himnusz Május elsején — 326

FAZEKAS LAJOS
Májusi ének — 480

FENYŐ LÁSZLÓ — 239, 351
Emberek — 302

FENYŐ A. ENDRE — 239, 336

FERENCZY NOÉMI — 319

FODOR JÓZSEF — 337, 396
Kitartani — 337
Május köszöntője — 442
Emlékeim lobognak — 469
Májusi üdvözlet — 489

FÖLDEÁK JÁNOS — 239, 338, 354, 362, 369, 393
Dicsekedd, hogy munkás vagy! — 341
Május 1 — 357
Örök Május — 367
1945. május 1 — 398
Májusi toborzó — 440

FÖLDES MIHÁLY — 358, 392
Májusi szimfónia — 359

FRANKEL LEO — 16, 22, 24

FRANYÓ ZOLTÁN — 311
Májusi virágének — 311

FUČIK, JULIUS — 10, 383
Májusi közjáték 1943-ban — 383

GÁBOR ANDOR — 239, 243, 262, 279, 289, 348, 379, 392
A kalapács — 244
Május, 1923 — 262
A véres május — 289
Májusi énekek — 348
Május beszél — 380
Ének a naphoz 1945 májusában — 396

GÁCS DEMETER — 238, 299
Eljön az új május — 299

GARAI GÁBOR
Őértük szólok én... — 479

GÁRDOS SÁNDOR — 53

GÁSPÁR IMRE — 52

GEREBLYÉS LÁSZLÓ — 381, 394
A szabadsághoz — 381
Május elsejék — 430

GERGELY GYŐZŐ — 238, 239, 279, 351
Aminek egyszer kezdete volt — 279

GERGELY SÁNDOR — 307
Régi pesti májusok — 307

GIOVANOLI, FRIEDRICH — 7

GLADKOV, FJODOR VASZILJEVICS — 10

GOLL, IVAN — 229
Processzió — 230

GORI, PIETRO — 10, 112

GORKIJ, MAXIM — 10, 33, 240

GROS, CHARLES — 9

GROSS ARNOLD — 394

GYAGYOVSZKY EMIL — 153, 187, 195, 392
A legszebb napra — 153
Hát itt vagyunk!... — 195
Májusi mámor — 403
Szélkakas — 448

GYÁRFÁS ENDRE
Csepeli hajnal — 440
Májusi dal — 462

GYÓNI GÉZA — 174

GYÖRE IMRE
Szívek — 452
Emlékezés 1945. május 1-re — 461
Május bátyám — 467

HAJNAL GÁBOR
Május 1 — 437

HAJÓS KÁROLY — 206

HALAŠ, FRANTISEK — 375
1942. május 1 — 375

HÁRS LÁSZLÓ — 238, 353
Legenda — 353

HARTLEBEN, ERICH — 8

HÁY KÁROLY — 338

HAJNAL JÓZSEF — 156
Gőzkalapács — 159

HENCKELL, KARL — 8

HERNÁDI (HERCZ) GYÖRGY — 203
Május 1-ére — 203

HIDAS ANTAL — 251, 266, 292
Május 1 — 267
Májusi párbeszéd — 468

HILFERDING, RUDOLF — 35

HINCZ GYULA — 394

HOLLÓS KORVIN LAJOS
Május elsejére — 429

HOLZ, ARNO — 8

HORVÁTH ELEMÉR — 83

HORVÁTH IMRE
A víz a tűznek — 428

HUBERT OTTÓ — 240
Május elseje — 241

IGNOTUS PÁL — 324

ILLÉS BÉLA — 225
Májusi mámor — 225

ILLÉS SÁNDOR — 63

ILLYÉS GYULA — 63, 282, 324, 393, 394
Üzenet — 283
Az építőkhöz — 431

JÁNDI DÁVID — 239, 319, 369

JANKAI — l. Csizmadia József

JANKOVICH FERENC — 394
Jelige — 436

JOBBÁGY KÁROLY
Felvonulók — 436
Emlék — 463

JÓZSEF ATTILA — 239, 270, 296, 319, 324, 326, 385
Egeres — 296
Május — 325

JUHÁSZ GYULA — 11, 143, 181, 220, 239, 245, 247, 249, 272
Piros remény — 144
Májusi óda — 220
A mi ünnepünk — 247
Martinovicsék — 273
Virágos barrikádokon — 273
Május ünnepe — 281

KABOS EDE — 200
Májusi proletárének — 200

KÁLLAI GYULA — 361, 376

KAPUVÁRI BÉLA — 231

KARINTHY FRIGYES — 188

KASS JÁNOS — 394

KASSÁK LAJOS — 154, 168, 229, 238, 277
Májusi ének — 154
Kiáltás a tavaszban — 320

KASSITZKY ILONA — 239, 361

KÁSZTEL ANDRÁS — 361

KATAJEV, VALENTYIN PETROVICS — 10

KATONA JENŐ — 324

KAZIN, VASZILIJ — 233
Munkás május — 233

KERÉNYI JENŐ — 394

KERNSTOK KÁROLY — 239, 319

KESZTHELYI ZOLTÁN — 376
Májusi nap — 376

KIS FERENC — 239, 338
Május — 342
Tavaszi ének — 477

KISCH, EGON ERWIN — 10, 331
Május elsején az órák előtt — 331

KISS JÓZSEF — 46

KISS KÁROLY — 131

KMETTY JÁNOS — 239, 319, 336

KNOPP IMRE — 239, 351, 369
Májusi vers — 370

KODOLÁNYI JÁNOS — 324

KOFFÁN KÁROLY — 394

KOLLWITZ, KÄTHE — 240, 326

KOMJÁT ALADÁR — 268
Proletár kórus — 269

KONECSNI GYÖRGY — 394

KÓNYA LAJOS
Májusi emlék — 434
Ezernyi zászlóval — 462

KOSSA ISTVÁN — 369

KOSZTA RADOVÁN — 163
Májusi alkonyatban — 163

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ — 124, 351
A vér és tűz dala — 125

KOVÁCS ISTVÁN — 270

KOVÁCS PÉTER — l. Hidas Antal

KOVAI LŐRINC — 366
Az erő — 369

KRÚDY GYULA — 212
Szegény gyerekek a Szigeten — 213

KUMMER, WILHELM — 8

KUN BÉLA — 105, 139, 187

KUNFI ZSIGMOND — 187

KÜRSCHNER JAKAB — 54

LAFARGUE, PAUL — 22, 23, 24, 56

LÁNYI SAROLTA — 180
Májusi vízió — 180

LÁNYI VIKTOR — 194

LASZK BÉLA — 195

LAVIGNE, RAYMOND — 20, 22, 24

LÉKAI JÁNOS — 188
Májusi emlékek — 188

LENGYEL JÓZSEF
Az utánunk jövőkhöz — 473

LENIN, VLAGYIMIR ILJICS — 33, 36, 166, 240

LEÓ PÁPA, XIII. — 62

LIEBKNECHT, KARL — 36

LIEBKNECHT, WILHELM — 22, 24

LIGETI KÁROLY — 175
Május piros harangjai — 175

LUKÁCS GYÖRGY — 187

LUKÁCS IMRE — 239, 357, 362, 393
Induló, 1940 — 358
Szabad május — 408
Egy régi Kossuth-díjas költőhöz — 447

LUXEMBURG, ROSA — 38

MÁCZA JÁNOS — 251
Májusi kórus — 252

MADARÁSZ EMIL — 110
Májusok — 111

MAJAKOVSZKIJ, VLAGYIMIR — 10, 11, 249, 251, 282
Enyém a május — 249

MANKÓ JÓZSEF — 270

MÁRAI SÁNDOR — 324

MARX, KARL — 16, 20, 32

MASEREEL, FRANS — 240, 326

MEHRING, FRANZ — 34

MEUNIER, CONSTANTIN ÉMILE — 240, 326

MEZEI ANDRÁS
Megváltó májusok — 492

MIGRAY JÓZSEF — 83

MOLNÁR ÁRPÁD — 242
A vörös nap — 242

MÓNUS JÓZSEF — 100
Ünnep — 100

MÓRA FERENC — 172
A nagy május — 172

MÓRICZ ZSIGMOND — 217
Itt csak a jóság segít — 217
MORÓCZ JENŐ — 66, 71, 72
Az első szám — 72
MORRIS, WILLIAM — 22, 54
A munka szózata — 54

NÁDASS JÓZSEF — 286
Tüntetés — 286
Te gyilkos és te áldozat! — 336
Májusi biztatás — 363
NAGY LAJOS — 294
A régi május elseje — 294
NAGY LÁSZLÓ — 394
Májusfák — 425
NAGY SÁNDOR — 99, 100
NASZÓDI ZSIGMOND — 95, 100
A korzón — 95
NEGRI, ADA — 9
NÉMETH ANDOR — 238, 278
A láthatatlan menet — 278
NEUKRANTZ, KLAUS — 292
NEXÖ, MARTIN ANDERSEN — 10

ORMOS EDE — 57, 58, 131
Május elseje a kaszárnyában — 131

PÁKOLITZ ISTVÁN
Május — 470
PAKOTS JÓZSEF — 101
Ez a föltámadás — 102
PALÁGYI LAJOS — 44, 46, 49, 51, 57, 63, 66, 81, 83
Május elseje — 49
PARRAGI GYÖRGY — 393
PÁSZTOR ÁRPÁD — 78
A vulkán — 78
PÁSZTOR GÁBOR — 394
PÉDRON, ÉTIENNE — 9
PÉRELY IMRE — 239, 314
PETERDI ANDOR — 159
Májusi ének — 160
PETRAZZANI, PIETRO — 9
PETŐFI SÁNDOR — 53
PEYER KÁROLY — 350, 376
POGÁNY JÓZSEF — 187
PÓR BERTALAN — 187
POTTIER, EUGÈNE — 9, 51
PRECZANG, ERNST — 8

RADNÓTI MIKLÓS — 237, 238, 239, 324, 351, 385
Törvény — 324
Majális — 386
RAE, JOHN — 15
RAJCSÁNYI KÁROLY — 393
Szabad Május — 413
RASZLER KÁROLY — 394
REICH KÁROLY — 394
REMÉNYI BÉLA
Készülődés május elsejére — 435
RÉVAI JÓZSEF — 187
RÉVÉSZ BÉLA — 129, 136, 201, 270
Nyílik a föld — 130
Az utolsó menet — 202
Emberfák — 271
RÉVÉSZ KÁROLY — 239, 270
RIDEG SÁNDOR — 326
ROLLAND, ROMAIN — 10

RÓNAI ZOLTÁN — 187

ROZVÁNYI VILMOS — 394
Május 1 üzen — 430

ROZS JÁNOS — 239, 338, 336

SÁGVÁRI ENDRE — 361

SÁNDOR GYÖRGY — 187

SCHEU, ANDREAS — 8, 112

SEIDEL, ROBERT — 8

SEILLÈRE, ERNEST — 8

SIMON ISTVÁN
A munka azért készül — 491

SIMONYI IMRE
Óda az első tavaszi sugárhoz — 493

SINKÓ ERVIN — 168
Hozsánna, Május! — 169

SOMLYÓ ZOLTÁN — 187, 193, 196, 238, 303
Piros szíveknek májusára — 193
Májusi kalapács — 194
Az első májusi naphoz — 303

SOUÊTRE, OLIVIER — 9

STARK HENRIK — 66

STEINER JENŐ — 65

STEINER REZSŐ — 187

STETTNER BÉLA — 394

STIAVELLI, G. — 7

SZABÓ DEZSŐ — 265, 266

SZABÓ ENDRE — 75, 76
Május elsején — 76

SZABÓ ERVIN — 91, 99, 100

SZABÓ IVÁN — 394

SZABÓ LŐRINC — 324

SZAKASITS ÁRPÁD — 11, 187, 238, 259, 314
Üzent a Május — 259

SZALMÁS PIROSKA — 357

SZAMUELY TIBOR — 105, 187

SZÁSZ ENDRE — 394

SZÁSZ MENYHÉRT — 167, 204
Fent így látják ezt — 167
Új májusi diadalének — 205

SZATMÁRI MÓR — 46

SZÉKELY JÁNOS — 229

SZÉP ERNŐ — 393
Május — 404

SZERDAHELYI SÁNDOR — 270

SZINI GYULA — 204
Nagy Május — 204

SZŐNYI ISTVÁN — 239, 319, 336, 338

TAKÁCS TIBOR
Dal május elsején — 438

TAMÁS SÁRI — 239, 319, 351
Május — 320

TAMÁSI ÁRON
Köszöntő ágacska — 453

TERSÁNSZKY J. JENŐ — 394
Közibük tartozol te is! — 418

TIMÁR GYÖRGY
Májusi menet — 458

TUBA KÁROLY — 238, 377, 392
Májusi ujjongás — 377
Szabad május — 401

URBÁN ERNŐ
Magyar május — 415

VÁCI MIHÁLY
Szél — 484

VAILLANT, EDOUARD — 22, 23, 24

VAJDA PÉTER
Egy perc Lisszabonból — 499

VAJDA SÁNDOR — 285
Május 1 — 285

VÁNTUS KÁROLY — 105
Két Május — 105

VÁRKONYI NAGY BÉLA
Májusi óda — 451
Májusi fények — 477

VÁRNAI ZSENI — 57, 160, 167, 187, 196, 238, 270
Májusi dal — 161
Vörös Május — 199
A Május jön — 315
Májusi felvonulás — 412

VARSÁNYI PÁL — 239, 319

VERES PÉTER — 324

VÉSZI ENDRE — 239, 338, 361
Eszembejutnak... — 362
Ezt a májust üdvözölni — 409

VIHAR BÉLA
Májusi hajnal — 445
Budapest: Európa — 498

WALLPACH, ARTUR — 8

WEINERT, ERICH — 10, 292

WÜRTZ ÁDÁM — 394

ZÁDOR ISTVÁN — 187

ZALA TIBOR — 394

ZELK ZOLTÁN — 288, 394
Májusi ébredés — 288
Májusi dal — 402
Mint kincset őrzöm — 417

ZEMPLÉNI ÁRPÁD — 66, 69, 71
Május elsején — 69

ZETKIN, CLARA — 22, 37, 167

ZILAHY LAJOS — 324, 393
Piros virág a vadonban — 407

ZSIGMOND EDE — 239, 351
Szabadság — 351
Ünnep — 360
Tavaszi vers — 368

ZSOLT BÉLA — 324

A SZERZŐ MEGNEVEZÉSE NÉLKÜL MEGJELENT MŰVEK
Május elsejére — 45
1892. Május elsejére — 64
Május elseje — 80
Májusi üzenet a gyerekeknek — 212
Fegyverre, fegyverre! — 221
Rendet! — 387

TARTALOM

NÉHÁNY SZÓ A MÁJUS ELSEJE KÖLTÉSZETÉRŐL / 5

EGY ÜNNEP KELETKEZÉSE ÉS SORSA / 13

„EGY HANG VONULT ÁT A VÉN EURÓPÁN...” (1890—1918) / 41

MÁJUSI MÁMOR (1919) / 185

„ERŐS A TÉL, DE SŰRŰ LÁZADÁS TÖR MAJD FÖL TÖMÖTTEN” (1920—1944) / 235

HARC MÉG EZ AZ ÜNNEP (1945—1974) / 389

FÜGGELÉK / 501

A KÖTETBEN FELHASZNÁLT FORRÁSOK JEGYZÉKE / 503

NÉVMUTATÓ / 505

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA · SZERKESZTETTE HARGITAI GYÖRGY · A BORÍTÓN LEVŐ ILLUSZTRÁCIÓ KONECSNI GYÖRGY MUNKÁJA · A BORÍTÓT, A KÖTÉSTERVET ÉS A TIPOGRÁFIÁT RUDAS LÁSZLÓ KÉSZÍTETTE · MŰSZAKI VEZETŐ: SZÉCSI ANDOR · KÉPSZERKESZTŐ: FÁBRI MAGDA · A SZEDÉST 1974. MÁRCIUS 29-ÉN KEZDTÉK MEG · MEGJELENT 1975. MÁRCIUS 31-ÉN 10 000 PÉLDÁNYBAN · TERJEDELME 38,7 (A/5) ÍV · 74.0426 — KOSSUTH NYOMDA, BUDAPEST · FELELŐS VEZETŐ: MONORI ISTVÁN VEZÉRIGAZGATÓ

100,— Ft

Örök Május

... Május piros harangjai lázadó dalt énekelnek. Erőt a harcolóknak, bízást a csüggedőknek és szent parancsot mindazoknak, akik még némán nézik, mint hull a vér, amelyet a gazok öntenek, akik a piros katonákkal szemben állnak... Május piros harangjai konganak, s ez a kongatás végigdörög a véráztatta földön. Fölrepül az égre a vörös sugár, s elkergeti a szörnyű éjszakát, amely uralkodik ezredévek óta a világ felett, s összegyűjti a forradalmár milliókat, akik letiporva a múltat, megteremtik a Munka szabad, boldog hazáját...

(Ligeti Károly)

A munkásünnep meghirdetése, 1889 óta a május elsejének gazdag költészete, irodalma keletkezett. Az első proletárköltők ünnepi verseitől napjaink irodalmi alkotásaiig mutatja be Remete László kötete a május elsejék történetét, a munkásünnep irodalmi tükörképét. Bevezető tanulmányában és összekötő szövegében számos ismeretlen és kevéssé ismert történeti tényt, elfeledett verset és színpadi művet tár az olvasó elé. A kötetet a korabeli sajtóból származó hasonmások és művészi grafikák díszítik.

100,— Ft